

สเปญยลลยาม
*UNA MISIÓN DIPLOMÁTICA
EN LA INDO-CHINA*

สถาพร ทิพยศักดิ์

ผู้แปล

Traducción por

Sathaporn Tippayasak

คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สเปญยลลยวม

*UNA MISIÓN DIPLOMÁTICA
EN LA INDO-CHINA*

สถาพร ทิพยศักดิ์

ผู้แปล

กาญจนา ศรีอังกูร บุณนาค

บรรณาธิการ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2559

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สเปญยลสยาม.-- กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
224 หน้า.

1. สเปน--ประวัติศาสตร์. I. สถาพร ทิพย์ศักดิ์, ผู้แปล. II. ชื่อเรื่อง.

946

ISBN 978-616-407-089-9

คำนำ

หนังสือแปลเล่มนี้เป็นการแปลเอกสารประวัติศาสตร์สเปนเป็นภาษาไทยฉบับแรกจากต้นฉบับภาษาสเปน เนื้อหาที่นำมาแปลส่วนหนึ่งของหนังสือเรื่อง ภารกิจทางการทูตในอินโดจีน (Una misión diplomática en la Indo-china) ที่ผู้แปลพบในหอสมุดแห่งชาติ กรุงมาดริด ประเทศสเปน เขียนโดยดอน เมลชอร์ ออร์โดญเญซ อี ออร์เตกา (Don Melchor Ordoñez y Ortega) นายทหารชั้นสัญญาบัตรในกองทัพเรือสเปน ในรัชสมัยของกษัตริย์อัลฟอนโซที่ 12 (Alfonso XII) แห่งราชอาณาจักรสเปนซึ่งได้เดินทางมาสยามในปี ค.ศ. 1880

จัดเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ชิ้นแรกที่ทำให้เราได้รับรู้มุมมองหรือโลกทัศน์ของชาวสเปนที่มีต่อสยามในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนที่พระองค์จะเสด็จประพาสราชอาณาจักรสเปนในปีคริสต์ศักราช 1897 (พ.ศ. 2440) หรืออีก 17 ปีต่อมา เรื่องราวและข้อมูลบางอย่างอาจไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง แต่ผู้อ่านควรตระหนักว่า ก่อนหน้านั้น สยามแทบไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับสเปนด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ภาษาที่ใช้ในการติดต่อ ดังนั้น เรื่องราวทั้งหมดเกี่ยวกับสยามในบันทึกดังกล่าวจึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรซึ่งได้ดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบัน

งานแปลนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองโอกาสสำคัญสองวาระ คือ เนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลอง 60 พรรษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และเนื่องในโอกาสครบ 100 ปีแห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2560 ผู้จัดทำขอขอบคุณเครือข่ายจุฬาฯ นานาชาติ (Chula Global Network) ที่สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือแปลเล่มนี้ และหวังว่า จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของประเทศต่อไป

สถาพร ทิพย์ศักดิ์

สาขาวิชาภาษาสเปน ภาควิชาภาษาตะวันตก

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมษายน 2559

ที่มาของการแปลเอกสาร

ความสำคัญของเอกสาร: หลักฐานชั้นปฐมภูมิ

หนังสือเล่มนี้เป็นการแปลเอกสารประวัติศาสตร์ของสเปนเป็นภาษาไทยฉบับแรกจากต้นฉบับภาษาสเปน เป็นเอกสารที่ยังไม่เคยมีนักวิชาการหรือนักประวัติศาสตร์ชาวไทยกล่าวถึงมาก่อน ผู้แปลคัดลอกเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสยามซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 5 บท คือ บทที่ 65, 66, 67, 68 และบางส่วนของบทที่ 69

เนื้อหา

เป็นบันทึกการเดินทางเรือรอบโลกของดอน เมลชอร์ ออร์โดญญูซ อี ออร์เตกา (Don Melchor Ordóñez y Ortega) นายทหารชั้นสัญญาบัตรในกองทัพเรือสเปน ในรัชสมัยของกษัตริย์อัลฟอนโซที่ 12 (Alfonso XII) ของสเปน เพื่อไปปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายในอินโดจีนซึ่งครอบคลุมอาณาบริเวณการติดต่อค้าขายของหมู่เกาะฟิลิปปินส์ซึ่งเป็นอาณานิคมของสเปนในเวลานั้น สยามมีส่วนเกี่ยวข้องในบันทึกดังกล่าวเพราะตั้งอยู่ในเส้นทางผ่านของการเดินทางเรือของกองทัพสเปน โดยเรือที่ใช้ในการเดินทางรอบโลกในครั้งนั้นมีชื่อว่า มาควิส เดล ดูเอโร (Marqués del Duero) เวลาที่ใช้ในการเดินทางทั้งหมด คือ สองปี ระหว่างปี ค.ศ. 1880 – 1881 และมีการตีพิมพ์เผยแพร่บันทึกการเดินทางรอบโลกดังกล่าว ณ กรุงมาดริด ราชอาณาจักรสเปน ในปี ค.ศ. 1882 ช่วงเวลาทั้งหมดที่เกิดขึ้นตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากพระองค์ทรงผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่สองแล้วในปี ค.ศ. 1873

บริบททางประวัติศาสตร์

สยามไม่เคยเป็นเป้าหมายสำคัญในการเดินทางเรือรอบโลกดังกล่าวของราชนาวีสเปนแต่อย่างใด สยามเป็นเพียงแค่จุดแวะพักภายในเส้นทางการเดินทางเรือของสเปน แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ดอน เมลชอร์ ออร์โดญญูซบันทึกไว้มีคุณค่ามาก ชาวไทยปัจจุบันได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของตนเองในอดีตโดยผ่านสายตาของชาวสเปนในอดีตและในขณะเดียวกัน ชาวสเปนได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของสยาม เช่น วิถีชีวิต หรือความเป็นอยู่ของชาวสยาม งานสถาปัตยกรรมประเพณีและวัฒนธรรมสยาม พุทธศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ตลอดจนพันธุ์สัตว์และพรรณพืชที่ได้พบเห็นในดินแดนสยาม

ก่อนการเดินทางรอบโลกของสเปนในครั้งนั้น มีชาวยุโรปหลายคนได้เข้ามาใช้ชีวิตในสยามอยู่ก่อนแล้ว และเขียนบันทึกเพื่อเล่าประสบการณ์ของตนที่ได้พบเห็นในสยาม เช่น บาทหลวงปาลเลอกัว โมโอ โบวัวร์ เป็นต้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดหากดอน เมลชอร์ ออร์โดญญูซ จะอ้างถึงบันทึกของคนเหล่านั้น ขณะบันทึกเรื่องราวของตนเองเพื่อใช้สนับสนุนหรือยืนยันเรื่องที่ตนเองได้ประสบมา

รูปแบบการนำเสนอ

ผู้แปลคงรูปแบบการนำเสนอให้ใกล้เคียงกับเอกสารต้นฉบับมากที่สุดโดยจัดพิมพ์เป็นสองคอลัมน์ ฉบับแปลภาษาไทยจะอยู่ด้านซ้ายมือ และต้นฉบับภาษาสเปนที่มีการคัดลอกใหม่จะอยู่ด้านขวามือเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาค้นคว้าต่อไป จะมีภาพประกอบปรากฏในตอนท้ายของฉบับแปลแต่ละบท ต่างจากในเอกสารต้นฉบับที่แทรกอยู่ภายในบทนั้นๆ

นอกจากนั้น หนังสือดังกล่าวยังมีภาพประกอบต่าง ๆ เกี่ยวกับสยามจำนวนหนึ่งแต่อยู่ในบทอื่น ๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงสยาม ผู้แปลจึงรวบรวมไว้ในภาคผนวกเช่นเดียวกับเอกสารต้นฉบับที่อยู่ในตอนท้ายของหนังสือแปลเล่มนี้

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	5
ที่มาของการแปลเอกสาร	7
หน้าปกหนังสือต้นฉบับและคำกราบบังคมทูลฯ	10
บทที่ 65	14
บทที่ 66	56
บทที่ 67	88
บทที่ 68	120
บทที่ 69	152
ภาคผนวก	157

ภารกิจทางการทูต

ในอินโดจีน

การบรรยายการเดินทางของคณะทูตพิเศษของสยาม

ผู้จักรวรรดิอันนัมและอาณาจักรสยาม

ระหว่างการเดินทางรอบโลกในเวลาสองปี

โดย

พันเอกแห่งนาวิกโยธิน รองผู้บังคับการเรือชั้นเอกประจำกองทัพเรือ

ดอน เมลชอร์ ออร์โดญญูซ อี ออร์เตกา

หัวหน้าคณะทูต;

อดีตผู้มีอำนาจเต็มพิเศษแห่งองค์จักรพรรดิอันนัม

ได้รับพระราชทานเหรียญทองมั่งกรดินเมมชั้นที่หนึ่งแห่งจักรวรรดิอันนัม;

อัศวินแห่งไม้กางเขนประจำกองบัญชาการแห่งกัมพูชาและนายทหารชั้นสัญญาบัตร;

นายทหารชั้นสัญญาบัตรชั้นสูงแห่งมณฑลสยาม;

ผู้บัญชาการทหารกองเกียรติยศแห่งฝรั่งเศสและนายทหารชั้นสัญญาบัตร;

อัศวินแห่งไม้กางเขนขาวแห่งคุณธรรมประจำกองทัพเรือชั้นที่ 3 และชั้นที่ 1;

อัศวินแห่งไม้กางเขนแดงแห่งคุณธรรมประจำกองทัพ; อัศวินแห่งซาน เอร์เมเนซิโม;

กองอัศวินม้าแห่งรอนดา

ผู้บัญชาการทหารกองทหารหลวงอเมริกาอันสูงส่งแห่งอิชาบาล ลา กาดอริกา

เหรียญที่ระลึกแห่งสมรภูมิมอร์โมโด

ผู้ประกอบคุณประโยชน์แห่งปีตุภูมิในสมรภูมิแห่งเปซิฟิก

สมาชิกองค์การวิทยาศาสตร์และวรรณคดี ๑๘๖๑

อารัมภบทโดย

ดอน เปโดร เด โนโว อี โกลซอน

รองผู้บังคับการเรือ ราชบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ ๑๘๖๑

ภาพเขียนประกอบโดย

ศิลปินชาวสเปนผู้วาดภาพเหมือน ภาพทิวทัศน์และแผนผัง

กรุงมาดริด – 1882

สำนักงาน: บายสเตา, 9, ชั้นสอง ด้านขวา

UNA
MISIÓN DIPLOMÁTICA
EN LA INDO-CHINA.

DESCRIPCIÓN DEL VIAJE DE LA LEGACIÓN ESPECIAL DE ESPAÑA
AL IMPERIO DE ANNAM Y REINO DE SIAM,
DANDO EN DOS AÑOS LA VUELTA AL MUNDO,

POR

EL CORONEL DE INFANTERÍA DE MARINA, TENIENTE DE NAVÍO DE 1.ª CLASE DE LA ARMADA,

DON MELCHOR ORDÓÑEZ Y ORTEGA,

JEFE DE LA EXPRESADA LEGACIÓN;
EX-PLENIPOTENCIARIO ESPECIAL DE S. M. C. CERCA DEL EMPERADOR DE ANNAM;
CONDECORADO CON LA MEDALLA DE ORO DE 1.ª CLASE DEL DRAGÓN ENCONTRANDO LAS NUBES,
DE DICHO IMPERIO;
CABALLERO GRAN CRUZ DE LA ORDEN REAL DE CAMBODJA Y OFICIAL DE LA MISMA ORDEN;
GRAN OFICIAL DE LA MÁS HONORABLE ORDEN DE LA CORONA DE SIAM;
COMENDADOR DE LA LEGIÓN DE HONOR, DE FRANCIA, Y OFICIAL DE LA MISMA ORDEN;
CABALLERO DE LA CRUZ BLANCA DEL MÉRITO NAVAL DE 3.ª Y 1.ª CLASES;
DE LA CRUZ ROJA DE 2.ª CLASE DEL MÉRITO MILITAR; DE LA ORDEN DE SAN HERMENEGILDO;
MAESTRANTE DE LA REAL ORDEN DE CABALLERÍA DE RONDA;
COMENDADOR DE LA REAL Y DISTINGUIDA ORDEN AMERICANA DE ISABEL LA CATÓLICA;
MEDALLA CONMEMORATIVA DE LA CAMPAÑA DE JOLÓ;
BENEMÉRITO DE LA PATRIA POR LA CAMPAÑA DEL PACÍFICO;
SOCIO DE VARIAS CORPORACIONES CIENTÍFICAS Y LITERARIAS, ETC., ETC.

CON UN PRÓLOGO

DE

DON PEDRO DE NOVO Y COLSON,

TENIENTE DE NAVÍO, ACADÉMICO CORRESPONDIENTE DE LA REAL DE LA HISTORIA, ETC., ETC.

PUBLICACIÓN ILUSTRADA

POR ARTISTAS ESPAÑOLES, CON GRAN NÚMERO DE RETRATOS, VISTAS Y PLANOS.

MADRID.—1882.

OFICINAS: BALLESTA, 9, SEGUNDO DERECHA.

กราบบังคมทูลฯ สมเด็จพระราชินี อีซาเบลที่ 2

ข้าแต่พระองค์

พระองค์ทรงครองบัลลังก์แห่งบรรพบุรุษอย่างรุ่งโรจน์เมื่อเสนาบดีผู้หนึ่งซึ่งได้สูญเสียทรัพย์สินขณะทำงานสนองพระบรมราชโองการด้วยความจงรักภักดีต่อปิตุภูมิและต่อสมเด็จพระราชินี ได้ถึงแก่กรรม ณ กรุงมาดริด

เสนาบดีผู้นั้น ผู้ครอบครองมรดกในกาลก่อน ลื่นชีพโดยที่ภรรยาและบุตรธิดาอยู่ในความขัดสนสุดจะหาเลี้ยงชีพเปรียบ แต่บุตรผู้เป็นทายาทแห่งกิตติศัพท์ไว้มรดก

ข้าแต่พระองค์ เสนาบดีผู้นั้น คือ บิดาของข้าพเจ้าเอง

พระองค์ ผู้เลอศักดิ์ตลอดกาล ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจเสมอ ทรงรุดปลดเปลื้องความวิตกกังวลของมารดาผู้จำบัลลังก์ของข้าพเจ้าทันที และทรงประกาศเป็นองค์ราชินีอุปถัมภ์แห่งมารดาข้าพเจ้าและบุตรผู้อ่อนโยนหลายปีผ่านไป

เมื่อข้าพเจ้ากลับมาจากจักรวรรดิอันนัมพร้อมภรรยาในปี ค.ศ. 1881 ข้าพเจ้าหยุดพำนัก ณ กรุงปารีส สอง-สามวัน ที่นั่น พระเจ้าได้ประทานบุตรชายคนหนึ่งแก่ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าพำนักอยู่ในต่างแดน แทบไม่รู้ว่าจะไปพึ่งพาผู้ใดในราชธานีนั้น และก่อนที่ข้าพเจ้าจะมีเวลาไปเสาะหา พระองค์ ผู้ไม่เคยทรงเพิกเฉย ไม่ว่าข้าราชบริพารของพระองค์จะอยู่ ณ ที่ใดเวลาต้องการราชพิทักษ์หรือพระเมตตา พระองค์พระราชทานเกียรติยศแก่ข้าพเจ้า โดยมีพระราชเสาวนีย์แสดงพระราชปิติแก่ข้าพเจ้าด้วยความรักใคร่ว่า พระราชาธิบดี คอน อัลฟอนโซที่ 12 พระราชโอรสของพระองค์จะเป็นองค์อุปถัมภ์ของทารกที่เพิ่งเกิดในพิธีรับศีลมหาสนิทอย่างเป็นทางการของศาสนาคาทอลิก

โอกาสในชีวิตทั้งสองครั้งซึ่งข้าพเจ้าไม่อาจลืมได้ เมื่อครั้งบิดาข้าพเจ้าสิ้นชีพและเมื่อครั้งบุตรชายของข้าพเจ้าถือกำเนิดในต่างแดน ข้าพเจ้าประจักษ์ถึงที่พึ่งพาอันสูงส่งและความมีน้ำพระราชหฤทัยเอื้ออารีของพระองค์

หากพระองค์จะทรงโปรดเกล้าฯ รับคำอุทิศในหนังสือเล่มนี้ซึ่งเป็นผลงานอันต่ำต้อยของข้าพเจ้า เสมือนความทรงจำต่อความเกื้อกูลแสนยิ่งใหญ่ซึ่งตราตรึงยากที่จะลบเลือนออกจากวิญญาณของข้าพเจ้าได้ ข้าพเจ้าคงจะมีความสุขหากมีโอกาสเหมาะสมเพื่อแสดงความกตัญญูอันยิ่งใหญ่ต่อหน้าสาธารณชนว่า ข้าพเจ้าเป็นหนี้บุญคุณต่อพระองค์ และจะถือเป็นเกียรติยศอีกครั่งเมื่อพระนามของพระองค์สถิตย์อยู่ในหน้าแรกของหนังสือข้าพเจ้า

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาฯ

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

เมลชอร์ ออร์โดญูญ

Á S. M. LA REINA DOÑA ISABEL II.

SEÑORA:

cupaba gloriosamente V. M. el Trono de sus mayores, cuando falleció en Madrid un Ministro de la Corona que sirviendo lealmente á su Patria y á su Reina, había agotado sus bienes de fortuna.

Aquel Ministro, dueño en otro tiempo de un pingüe patrimonio, murió dejando á su esposa y á sus hijos en la más completa pobreza, pero herederos de un nombre immaculado.

Aquel Ministro, Señora, era mi padre.

V. M., egregia siempre, siempre magnánima, se apresuró espontáneamente á calmar los desvelos de mi angustiada madre, declarándose protectora suya y de sus tiernos hijos.

Corrieron los años, y cuando en 1881 regresaba yo con mi esposa del Imperio de Annam, me detuve unos días en París, donde me concedió Dios un hijo.

Hallábame en suelo extranjero; apenas sabia con qué amigos contaba en aquella capital, y antes de que tuviera tiempo para averiguarlo, V. M., que nunca ignora dónde están sus servidores fieles cuando pueden necesitar de su protección ó de su benevolencia, me honró, inesperadamente para mí, enviándome con su felicitación afectuosa la grata nueva de que su augusto hijo el Rey D. Alfonso XII y V. M., apadrinarían al recién nacido en el solemne acto de verificar su entrada en la Iglesia Católica.

En dos ocasiones inolvidables de mi vida, al morir mi padre y al nacer en suelo extraño uno de mis hijos, he encontrado en vos, Señora, noble amparo y generosa bondad.

Si como expresión del recuerdo de tan grandes favores, grabados indeleblemente en mi alma, se digna V. M. aceptar la dedicatoria de esta obra, pobre fruto de mis modestos trabajos, me consideraré feliz, porque habré hallado una ocasión propicia de manifestar públicamente la inmensa gratitud de que soy deudor á V. M., alcanzando la nueva honra de que su ilustre nombre dé honor á la primera página de mi libro.

SEÑORA:

A L. R. P. DE V. M.,

MELCHOR ORDÓÑEZ.

บทที่ 65

อินโดจีน

สยาม- บางกอก

ไช้่งอ่อน หรือ กัลกัตตา – แม่น้ำโขง – เรื่องตะวันออกไกล – แม่น้ำเจ้าพระยา – เจดีย์เมืองปากน้ำ – การเปลี่ยนแปลงของสยาม – วังของคณะทูต – เจ้าบ้านของเรา - บางกอกและสมณานาม – คนชาวสยาม: ข้อเสียของพวกเขา – โรงละครในสยาม – ความเชื่อโชคลางของชาวบ้าน – ภิกษุหรือพระสยาม – กฎเกณฑ์และการแบ่งชนชั้น

CAPÍTULO LXV

INDO-CHINA

SIAM.—BANGKOK

Saigón ó Caluta.—El Me-Kong.—La cuestión del extremo Oriente.—El Mei-Nam.—La pagoda de Packuam.—Transformación del Siam.—El palacio de la Embajada.—Nuestros cicerones.—Bangkok y sus títulos.—El pueblo siamés: sus vicios.—El teatro en Siam. — Supersticiones populares.—Los tatapinos ó sacerdotes siameses.—Su regla y su organización jerárquica.

(...) เรามาเตรียมตัวล่องแม่น้ำโขงลงไปจนถึงทะเลเพื่อเล่นเรือข้ามอ่าวสยามและทอดสมอยู่ด้านหน้าบางกอกและล่องเรือขึ้นไปตามร่องน้ำกว้างของแม่น้ำเจ้าพระยา (...)

วันที่ 28 ในตอนเช้า เราอยู่ในน่านน้ำของสยาม เรารู้ว่าเราอยู่ใกล้ท่าเรือโดยดูจากจำนวนเรือมากมาย บริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยามีแผงไม้ไผ่ขนาดมหึมาแสดงเขตปากแม่น้ำ

แม้ว่าแม่น้ำเจ้าพระยาจะยาวและมีปริมาณน้ำมาก แต่ก็ลึกเพียงสามฟุตยามน้ำลง มีคลองใหญ่คลองเดียวเท่านั้นซึ่งเรือที่กินน้ำไม่ลึกแล่นเข้าไปได้ แม้กระนั้น เรือจำนวนมากต้องถอยสินค้ำลงก่อนจะผ่านสันดอน

สันดอนแห่งนี้อันตรายที่สุดในโลก เมื่อได้ศึกษา เราจึงเข้าใจว่า แม่น้ำเจ้าพระยาทำให้สยามมีพื้นที่เพิ่มมากขึ้นอย่างไม่หยุดเพราะทะเลเป็นสาเหตุ พื้นที่สยามตอนล่างทั้งหมดเกิดจากแม่น้ำเจ้าพระยา เช่นเดียวกับพื้นที่อียิปต์ตอนล่างเกิดจากแม่น้ำไนล์

เรือมาควิสแห่งคูเอโรของเราผ่านสันดอนอันตรายแห่งนี้อย่างยากลำบากทั้งที่เรือกินน้ำไม่ลึกด้วยความชำนาญในการเดินเรือแบบอังกฤษ ไม่น่าแปลกใจที่พบเห็นชาวอังกฤษจำนวนมากในสยาม ข้าพเจ้าเคยกล่าวว่าอาณาจักรแห่งนี้ต้องเป็นโรงละครของการสู้รบระหว่างฝรั่งเศสและอังกฤษ และข้าพเจ้าต้องขอสารภาพว่า เท่าที่เห็นจนถึงขณะนี้ อังกฤษน่าจะเป็นฝ่ายชนะ

หลังจากเล่นเรือออกสู่แม่น้ำแล้ว การเล่นเรือก็ไม่ต้องระมัดระวังมากนัก แม่น้ำเจ้าพระยามีความลึกทุกแห่ง ถ้าไม่มีหินโสโครกตรงปากแม่น้ำ เรือรบขนาดใหญ่อาจแล่นทวนกระแสน้ำจนถึงบางกอกและยังแล่นต่อไปได้อีกไกล

แม่น้ำเจ้าพระยากว้าง 800 เมตรเท่านั้น ห่างจากทะเลสองไมล์ แต่เรือแล่นผ่านได้เสากะโดงเรือจะระพุ่มไม้หนาบนฝั่งโดยไม่กลัวว่าเรือจะเกยตื้น ความเขียวชอุ่มของพรรณพืชที่เห็นเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ใจอย่างแท้จริง แนวต้นไม้เขียวชอุ่มกำแพงเขียวชอุ่มตลอดริมฝั่ง ทิวทัศน์เหมือนเดิมในที่สุดกลายเป็นสิ่งน่าเบื่อ ภาพพวกนั้นทำให้เราเหนื่อยล้า กลิ่นเหม็นเน่าโชยมาจากท้องนา เรามองเห็นป่าโกงกางแต่ไกล อุณหภูมิ 50 องศา กลางแจ้งทำให้อินทรีวัดดูน่าเบื่อเร็วมาก เราจำเป็นต้องมีสุขภาพแข็งแรงเพื่อจะได้ทนอันตรายจากการสูดดมอากาศเหม็นเข้าไปในปอดเป็นเวลานาน สิ่งที่ไม่มีความหมายได้ ไม่ว่าจะแข็งแรงแค่ไหน คือ สภาพอากาศที่ทำให้หงุดหงิด ในเวลาที่อากาศร้อนจัด ผู้ที่ไม่ป่วยเป็นไข้จับสั่นซึ่งเป็นโรคที่ทำให้ร่างกายรู้สึกหนาวๆ ร้อนๆ สลับกัน จะไม่ยากทำอะไรเลย ในอินโดจีน เราทำงานอะไรไม่ได้ ไม่เหมือนกับในยุโรป

(...) dispongámonos á bajar el Me-Kong hasta el mar, para atravesar el golfo de Siam, y fondear ante Bangkok, subiendo el ancho cauce del Me-Nam. (...)

El 28 por la mañana estábamos en aguas siamesas. Conocíase la proximidad de un puerto por el gran número de buques que encontrábamos. La desembocadura del Mei-Nam estaba indicada por una inmensa estacada de bambú.

A pesar de la extensión de su curso y del volúmen de sus aguas, el Mei-Nam apenas tiene una profundidad de tres piés en la marea baja. Sólo un canal central admite buques de cierto calado, y aún así muchos de ellos tienen que descargar sus mercancías ántes de trasponer la barra.

Esta barra es de las más peligrosas del mundo. Al estudiarla, se comprende que el Mei-Nam continúa aumentando el territorio siamés á costa del mar. Todo el Bajo Siam es un regalo del Mei-Nam, como todo el Bajo Egipto es un regalo del Nilo.

Nuestro *Marqués del Duero* traspuso con gran dificultad la peligrosa barra, á pesar de su poco calado y de la habilidad del práctico, inglés por más señas. No debe extrañarnos la abundancia de ingleses que hemos de encontrar en el Siam. He dicho ántes que este reino ha de ser el teatro de la lucha entre Francia é Inglaterra; debiendo confesar que, segun costumbre,

Inglaterra parece tiene hasta ahora muchas probabilidades de vencer á su rival.

Una vez en el río, las precauciones eran inútiles. El Mei-Nam presenta por todas partes una gran profundidad. A no ser por los bancos de la desembocadura, los mayores acorazados podrían remontarlo hasta Bangkok, y aun más arriba.

A dos millas del mar, el Mei-Nam sólo tiene 800 metros de ancho; pero cualquier buque puede navegar tocando con las vergas el espeso follaje de las orillas, sin temor á encallar. Es verdaderamente asombroso el lujo que allí despliega la vegetación. Llega á ser verdaderamente monotona la doble muralla de perenne verdura que se extiende siguiendo invariablemente las márgenes. Parece que aquello ahoga; el aire envía emanaciones pestilentes desde los arrozales y los paletuviales que se ven á lo léjos. Bajo un sol de 50 grados, la descomposición de las marterias orgánicas es activísima, y se necesita una naturaleza de hierro para resistir durante mucho tiempo la acción deletérea de los miasmas que se introducen en los pulmones. A lo que nadie resiste, por robusto que sea, es á la influencia enervante del clima. El que no sufre una fiebre palúdica, de esas que convierten al hombre en un témpano de hielo para abrasarlo á los pocos momentos en el más terrible de los ardores, sucumbe á la pere-

แม่น้ำเจ้าพระยาโอบอุ้มผู้คนมากมายและหลากหลาย พวกเขาหน้าตาดี การทำประมงมีอยู่ทั่วไป บางแห่งปิดขวางสันดอน เวลาจะแล่นออกสู่ทะเล จะมีวนลากของชาวสยามทุกหนแห่ง เราเห็นนกระเรียน นกกระสาสีขาและนกระเต็น มีขนาดใหญ่เท่ากา ขนสีสดของมันเป็นแฉกกลางแดด ในบรรดานกทั้งหลาย นกกระเรียนงดงามด้วยขนสีเงิน คอสีดำและหัวสีแดงโดดเด่น ชาวสยามเชื่อว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นนกระเรียน พวกเขาจะไม่ฆ่ามันเด็ดขาด

ขณะล่องเรือขึ้นไปตามแม่น้ำ ก็พบหมู่บ้านสยามแห่งแรก คือ ปากน้ำ เมื่อก่อน คือเมื่อประมาณหกหรือเจ็ดปีที่แล้ว เราคงเดินทางจนถึงบางกอกไม่ได้หากไม่ทิ้งปืนใหญ่ไว้ที่นี่ ปัจจุบันภูเขื่อนี้ยกเลิกไปแล้ว หมดเรือนำรำคาญและถือเป็นเรื่องปกติ

ที่ปากน้ำ เจดีย์มีชื่อเสียงองค์หนึ่ง โผล่ตระหง่านขึ้นกลางแม่น้ำ บนเกาะขนาดเล็กซึ่งมีพืชพันธุ์ไม้สวยงามขึ้นปกคลุม องค์ระฆังขนาดใหญ่ทรงปิรามิด ยอดสูง 65 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ด้านล่าง หม่องกระฆังขนาดเล็กกว่า สะท้อนเงาแวววับและเด่นเป็นสง่าในกระแสน้ำอันสงบ เสาขนาดเล็กจำนวนหนึ่งรองรับโค้งวงกลมที่สร้างได้อย่างน่าชื่นชม ด้านบนเป็นวงแหวนวางซ้อนกันเป็นชั้น ประกอบเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ เจดีย์ขนาดรองมีรายละเอียดของความหรูหราแบบเดียวกัน ความชำนาญด้านศิลปะของชาวสยามคือ การสร้างเจดีย์

งานสถาปัตยกรรมประเภทนี้ แม้แต่ชาวจีนไม่มีฝีมือเทียบเท่าได้ อย่างไรก็ตาม เจดีย์เมืองปากน้ำก่อความประหลาดใจแก่นักเดินทางที่ได้รู้เรื่องราวมาก่อน พวกเขารู้สึกชื่นชมและยกย่องงานศิลปะของสยาม

จากปากน้ำจนถึงกรุงเทพ การสัญจรไปมาในแม่น้ำเพิ่มมากขึ้นจนเกิดความคึกคัก เรือพายขนาดเล็กใช้ใบไม้จากป่าโกงกางแทนใบเรือ มีเด็กชายชาวสยามเป็นผู้บังคับเรือ แล่นไปมาทุกทิศทุกทางในแม่น้ำ บนสองฝั่งแม่น้ำมีหมู่บ้านจำนวนมาก ทำให้ภูมิทัศน์เปลี่ยนไป เรือยุโรปเรือสำเภาจีน เรือสำปั้นมาลายุจำนวนมากแล่นไปมาตามสายน้ำ

za. En la Indo-China no se puede trabajar como en Europa.

El Mei-Nam encierra una población tan numerosa como variada y bella. La pesca es allí tan abundante, que casi llega á obstruir la barra cuando huye hacia el mar, perseguida por las redes de arrastre de los siameses. Grullas é ibis blancos y martin-pescadores tan grandes como cuervos, lucen al sol su brillante plumaje. Entre todos sobresale el *karien*, hermosa ave de cuerpo plateado, cuello negro y cabeza escarlata. Los siameses le suponen una de las infinitas encarnaciones de Budha, y no lo matan jamás.

El primer pueblo siamés que se encuentra remontando el río, es Packuam. En otro tiempo, es decir, hace unos seis ó siete años, no hubiéramos podido continuar nuestro viaje á Bangkok sin dejar aquí los cañones. Hoy este uso ha sido abolido, lo que nos evitó una molestia más que regular, y una detención enojosa.

En Packuam hay una pagoda célebre, que surge imponente en medio del río. Está construida en un islote cubierto por una vegetación espléndida. Un gran campanario de forma piramidal eleva su extremidad superior á 65 metros sobre el nivel de las aguas. A sus piés, una familia de campanarios más pequeños, relucientes y caprichosos, se reflejan en la tranquila corriente. Una porción de pequeñas columnitas, sirviendo de apoyo á arcadas

admirablemente trabajadas, y sobre las cuales descansan á su vez una serie de cuerpos circulares superpuestos, constituyen la dicha torre principal; las torrecillas secundarias constituyen el mismo lujo de detalles. La especialidad artística de los siameses son las pagodas. Ni los chinos se les pueden comparar en este género de arquitectura. La pagoda de Packuam sorprende y admira, sin embargo, al viajero más prevenido, y da desde luego una elevada idea del arte siamés.

Desde Packuam hasta Bangkok la animación del río aumenta, llegando á convertirse en bullicio. Botecitos microscópicos, tripulados por un muchachito siamés que hace marchar su embarcación, sosteniendo en la mano una hoja de paletuvio á guisa de vela, surcan el río en todas direcciones. Las aldeas son muy numerosas en ambas márgenes, rompiendo un poco la monotonía del paisaje. Muchos buques europeos, juncos chinos y sampanes malayos bajan y suben la corriente.

ตกกลางคืนของวันที่ 28 เราทอดสมออยู่หน้า
บางกอก กัปตันประจำท่าเรือ เลขานุการส่วนตัว
ของเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและ
เจ้าพนักงานของกระทรวงมาต้อนรับและแจ้งว่า
วันรุ่งขึ้นจะมีผู้พาเราไปสถานเอกอัครราชทูต

กัปตันประจำท่าเรือเป็นชาวอังกฤษ คนขับเรือ
และลูกจ้างอื่นๆ เป็นชาวสยาม เขาเป็นชายชราที่มี
ชีวิตชีวา จอนผมสีขาว ดวงตาสดใส ลักษณะเป็น
คนฉลาด เลขานุการส่วนตัวของเสนาบดีเป็นชาว
โปรตุเกสและทำหน้าที่ล่าม เจ้าพนักงานของ
เสนาบดีเป็นชาวสยาม มีลักษณะบางอย่างคล้าย
ชาวเยอรมัน สวมเสื้อโค้ตยาวทำด้วยขนตัวอัลปากา
เสื้อเชิร์ตติดกระดุมทองเม็ดใหญ่ นุ่งผ้าโจง
กระเบนแบบพื้นเมือง ถูกรองขาวเหนือเข้าและ
สวมรองเท้า

วันรุ่งขึ้น วันที่ 29 แสงแดดยามเช้าทำให้
ข้าพเจ้ารู้สึกไร้ราคาจริงๆ เอเนสโตรซาตาม
ข้าพเจ้าเรื่องเจดีย์และวังต่างๆในบางกอก ข้าพเจ้า
ตอบเขาไม่ถูก จากที่ที่เราทอดสมอ เราเห็นโกดัง
สินค้า ลาดควานเรือ ร้านกาแฟแล้วยังเห็นกลุ่ม
เรือนแพนับไม่ถ้วนแบบต่างๆ บรรดาแพ เรือพาย
 ฯลฯ ชาวสยามทั้งหญิงและชายจำนวนมาก
อาบน้ำในแม่น้ำ สิ่งที่เห็นชัดเจนความน่ารำคาญ
ได้บ้าง ชาวสยามเป็นพวกครึ่งบกครึ่งน้ำขนานแท้
แม่น้ำและคลองธรรมชาติจำนวนมากที่มีทุกหน
ทุกแห่งในประเทศทำให้ชาวสยามคุ้นเคยกับน้ำ
จนเรื่องว่ายน้ำเป็นเรื่องง่ายดายสำหรับพวกเขา
เหมือนเรื่องเดินเหิน

เรื่องที่ข้าพเจ้าอดสงสัยไม่ได้ คือ การ
เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของประเทศ หมู่เจดีย์
และวังในสยามจำนวนมากที่ปาลเลอกัว มูโอต์
และโบว์รับบรรยายให้เราอ่านด้วยสีสดใสไม่มีให้
เห็นอีกต่อไป เบื้องหน้าเรา มีแต่เจดีย์วัดแจ้งอัน
เลื่องชื่อ มียอดแหลมสูง 200 ฟุต ถูกโรงแรมแบบ
ยุโรปซึ่งสร้างเป็นแถวยาวบังไว้ครึ่งหนึ่ง ตรงลาด
ควานเรือที่อยู่ใกล้ เราเห็นเรือใบชั้นดีขนาดเล็ก
สองลำต่อด้วยเหล็กและเรือกลไฟหนึ่งลำ แทนที่
จะเห็นเรือสำเภาหรือเรือสำปั้น ระหว่างการ
เดินทางของเราครั้งนี้ เราไม่ได้เห็นสิ่งสวยงาม
ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการอยู่ในยุโรปที่น่าเบื่อเป็นเรื่อง
น่าเศร้ามากเมื่อนึกถึงเอเชียซึ่งงดงามดังภาพวาด

เจ้าพนักงานชาวสยามตรงเวลาเหมือนชาว
อังกฤษเสียจริงๆ เขามาถึงเรือตอนสิบโมงเช้าของ
วันรุ่งขึ้นโดยเรือไม้สักขจัดมัน คล้ายเรือกรรเชียง
ขนาดเล็กแบบเตี้ยและกว้าง คณะทำงานของคณะ
ทูตอยู่ในห้องเคบิน เรือสง่างมลำนี้มีกะลาสีชาว
สยามประจำการสวมเครื่องแบบ หมวกฟางและ
เสื้อตัวในสีขาว เรือพาเราไปตามเส้นทางที่เนือง
แน่นด้วยเรือทุกขนาด ตั้งแต่เรือขนาดยักษ์ที่มี
โครงเรือแบบฟิลิปปินส์ซึ่งมีน้ำหนักจนถึงเรือลำ
บอบบางซึ่งแทบจะรับน้ำหนักของเด็กน้อยไม่
ไหว

Al anochecer del 28 fondeábamos delante de Bangkok. El capitán del puerto, el secretario particular del Ministro de Estado y un oficial de este Ministerio vinieron á cumplimentarnos, anunciándonos que al día siguiente seríamos conducidos á la casa embajada.

El capitán del puerto era inglés, como el piloto y como otros muchos empleados de S. M. siamesa. Es un anciano lleno de vida, de blancas patillas, ojos vivos y aspecto inteligente. El secretario particular del ministro era portugués, y servía de intérprete. El oficial del ministerio, siamés con ribetes de sajón, vestía levita de alpaca, camisa con grandes botones de oro, languti indígena, medias hasta más arriba de la rodilla, y botines.

Al día siguiente, 29, la aurora me hizo sufrir un verdadero desencanto. Henestrosa me preguntaba por las pagodas y por los palacios de Bangkok, y yo no sabía responderle. Desde nuestro fondeadero sólo se veían almacenes, varaderos, cafés, y una multitud innumerable y variada de casas flotantes, jangadas, botes, etc. Infinidad de siameses y siamesas se bañaban en el río, y este curioso espectáculo vino á compensar en parte la decepción sufrida. Los siameses son verdaderos anfibios. Los numerosos ríos y canales naturales que en todas direcciones surcan su país, les han familiarizado tanto con el agua, que para ellos viene á ser el

nadar operación tan sencilla como el andar.

De lo que no me cabía la menor duda, era de la rápida transformación del país. El vasto conjunto de pagodas y palacios siameses que Pallegoix, Mouhot y Beauvoir nos han descrito con tan brillantes colores, ya no existen. Ante nosotros sólo levanta su aguda cima á 200 piés de altura la célebre pagoda de Wat-Chen, medio oculta por una larga fila de hoteles á la europea. En el varadero vecino, en vez de juncos ó sampanes, veíanse dos magníficas chalupas de hierro y un vaporcito. El lado pintoresco de nuestra expedición nos había faltado esta vez, y por cuando ménos lo esperábamos. Lo sentí vivamente, porque es muy triste encontrarse en la monotonía Europa, al suponerse en la pintoresca Asia.

Puntual como verdadero inglés, el oficial siamés presentóse á bordo á las diez de la mañana del día siguiente, en una bonita embarcación de teka barnizada, especie de esquife bajo y ancho, en cuya cámara cubierta penetramos todo el personal de la embajada. Esta elegante falúa estaba dotada por marineros siameses uniformados, de sombrero de paja y blusas, blancas que nos hicieron pasar con vertiginosa rapidez por un camino cuajado de embarcaciones de todos tamaños: desde

มีเรื่องประหลาดใจน่ายินดีรอเราอยู่ที่ทำเนียบ
ทูตซึ่งจะมีผู้พาเราไป วิศวกรชาวอังกฤษเป็น
ผู้สร้าง เป็นสถานที่ซึ่งชาวยุโรปที่มีรสนิยม
ละเอียดประณีตจะพอใจ บ้านใดสร้างด้วยแผ่นหิน
อ่อนสวยงาม ห้องต่างๆ กว้างขวางพอดู พูดีให้ดู
ก็คือ ตกแต่งอย่างมีรสนิยม เครื่องเรือนน่าใช้ งาม
สง่าจนถึงขั้นหรูหราจากหลังคาทรงตัดและจาก
ระเบียบทำให้เรามองเห็นดวงจันทร์คืนวันเพ็ญอัน
แสนงามได้ชัดเจน

เรายังไม่ได้ตกลงว่าจะไปพักที่ใดและยังไม่มี
เวลาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน จู่ๆ บุคคลสำคัญ
ที่สุดในราชสำนักหลายคนก็มาเยี่ยมเรา พวกเขา
เสนอตัวช่วยเหลือเรา เอาอกเอาใจเราต่างกานา
โดยเฉพาอย่างยิ่ง รับทำหน้าที่เป็น *เจ้าบ้าน* ใน
ฐานะผู้แทนพระเจ้าแผ่นดินสยามและเสนานบิดว่า
การกระทรวงการต่างประเทศ

มีการจัดเตรียมอาหารยุโรปสำหรับเราซึ่งเรา
ไม่ปฏิเสธแต่อย่างใด สำหรับเหล่าซึ่งแสดงถึง
ความก้าวหน้าของโลกตะวันตก พวกเราไม่
ปฏิเสธแต่อย่างใด เหล่าอนุรักษคติดีเยี่ยมของเรา
ตั้งอยู่บนโต๊ะ แชมเปญเลือกสรรเป็นอย่างดีพร้อม
กับไอศกรีมรสโอชา

หลังยามบ่าย *เจ้าบ้าน*ของเราเตรียมการออกชม
บ้านเมือง รถม้าแบบยาวและรถม้าแบบวิกตอเรีย
ซึ่งมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยพร้อมปืนยาว
เบอร์ตันสวมเครื่องแบบสีฟ้าแบบยุโรปปฏิบัติ
หน้าที่รอเราอยู่ตรงประตู

ข้อความในย่อหน้าที่มูโอด์เขียนบรรยาย
บางกอกอย่างเลอเลิศสุดขีดในความทรงจำเมื่อ
ข้าพเจ้าขึ้นรถม้าที่จัดเตรียมไว้ “เรารู้สึกแปลก
อย่างหนึ่ง” มูโอด์เขียนไว้เช่นนั้น “ท่ามกลาง
ความสับสนอลหม่าน เราไม่ได้ยินเสียงรถม้าหรือ
เสียงม้าสักตัว สำหรับการติดต่อก้าขายและความ
บันเทิงต่างๆ เราต้องใช้เรือเป็นพาหนะ บางกอก
คือ เวนิสแห่งตะวันออก ที่นี่ เราจะได้ยินเสียง
อื่นใดนอกจากเสียงพายเรือ เสียงครูดของสมอเรือ
เสียงกะลาตีร้องเพลง หรือเสียงคนพายเรือที่
เรียกว่าพวกผีพาย” บางกอกที่ข้าพเจ้านั่งรถม้า
เที่ยวเกือบทั่ว เปลี่ยนแปลงไปมากในเวลาไม่ถึง
ยี่สิบปี แต่ยังเป็นเวนิสแห่งตะวันออกอยู่ดี
เมื่อก่อนนี้ “ผู้ที่จะชมบ้านเมืองมีทางเลือกแค่สอง
อย่าง (ข้าพเจ้าย้อนกลับไปยังคำพูดของมูโอด์)
ระหว่างนั่งชะโงกหน้าดูบนกระเบียง หรือ นั่งเรือ
ลัดเลี้ยวไปตามสายน้ำเงียบเชียบ” วันนี้ รถม้าเข้า
มาแทนที่เรือกอน โดลาครึ่งเมืองแล้ว อย่างไรก็ตาม
ตาม คนพื้นเมืองให้รถม้ากันน้อยมาก
ยานพาหนะแบบนี้ซึ่งวิ่งเกือบจะทั่วเมืองเป็นของ
พวกพ่อค้าชาวยุโรปที่มาตั้งหลักปักฐานใน
บางกอก

el monumental y pesado casco filipino hasta la fragil barquilla que apenas soporta el peso de un niño.

La casa-embajada a la cual éramos conducidos, nos reservaba una agradable sorpresa. Había sido construida por un ingeniero inglés, y nada faltaba en ella de cuanto pudiera desear el europeo más exigente. La escalera, compuesta de hermosas piezas de mármol, y los salones, bastante espaciosos por más señas, estaban adornados con gusto. El mueblaje era cómodo, elegante y hasta lujoso. La azotea y las verandahs nos prometían magníficas noches de clarísima luna pasadas al aire libre.

Aún no habíamos tomado posesión de nuestro albergue, ni habíamos tenido tiempo de cambiar nuestras impresiones, cuando nos vimos agradablemente sorprendidos por la visita de algunos personajes de los más importantes de la corte, que se ofrecieron á nosotros, agasajándonos de mil maneras y particularmente como *cicerones*, todo en nombre del Rey y del ministro de Estado.

Habíannos preparado una comida europea que nada dejaba de desear. En materia de licores, los progresos occidentales han sido aceptados incondicionalmente. Nuestros más ricos vinos estaban sobre la mesa. El champagne era de lo más selecto, y los helados exquisitos.

Llegada la tarde, nuestros *cicerones* disponen un paseo por la población. Una carretela y una victoria nos esperaban en la puerta, custodiadas por una brillante guardia de uniforme azul al estilo de Europa y armada con fusiles Berdan.

Al subir al coche que me destinaron, vinóseme á la memoria aquel párrafo con que Mouhot comienza su magnífica descripción de Bangkok: «Se nota también otra impresión extraña, dice. Entre tanta algarabía no se oye ni un coche ni un caballo, y para los negocios como para los placeres, hay necesidad de descender ó subir por el río en una embarcación. Bangkok es la Venecia del Oriente; aquí no se oye más que el golpe del remo, el crujido del áncora, el canto de los maríneros, ó la voz de los remeros, llamados cipayos.» Sin dejar de ser la Venecia del Oriente, Bangkok había cambiado tanto en poco más de veinte años, que yo podía recorrerla casi toda en coche. Antes «el observador no podía optar (vuelvo á ceder la palabra á Mouhot) más que entre dos posiciones: ó ponerse de bruces en el balcón, ó deslizarse suavemente por el agua, echado en el fondo de su canoa.» Hoy el carruaje ha sustituido á la góndola en la mitad de la población. Sín embargo, son poquísimos

จากการนั่งรถม้าเล่นครั้งนี้ ข้าพเจ้าเกิดความ
สับสนเรื่องความคิดอ่านและเรื่องต่างๆที่ข้าพเจ้า
ยังไม่ได้จัดระเบียบและแบ่งประเภท ข้าพเจ้าจำ
ได้ว่า เคยนั่งรถม้าไปตามถนนสายยาวมาก เห็น
ร้านชาวจีน ร้านเล่นกล ชาวอินทนิมและชาวสยาม
หนุ่มสาวชาวพื้นเมืองเปลือยกายท่อนบน แม่บ้าน
อายุมากเกือบไม่นุ่งผ้า ภิกษุห่มจีวรสีเหลือง
สายตาที่มักจะมองแบบสำรวจ เด็กเล็กแฉวนแผ่น
โลหะชิ้นเดียวซึ่งใช้แทนตะปิ้งแบบดั้งเดิม วัง
แบบยุโรปหรือแบบสยาม ซึ่งโดยปกติมั่งคั่งและ
สง่างาม ฯลฯ ฯลฯ

เจ้าบ้านของเราอยากพาเราไปภูเขาทองซึ่ง เรา
จะมองเห็นตัวเมืองทั้งหมดในมุมสูงแบบนกบิน

เขาเดินขึ้นบันได 359 ขั้นจนถึงยอด เมื่อขึ้นถึง
ด้านบนแล้ว ภาพที่เห็นทำให้หายใจเหนื่อย ยอด
เจดีย์ ยอดปราสาทและยอดเสากระโดงเรือโผล่
ขึ้น ท่ามกลางแมกไม้ของพรรณพืชสุดจะหาใด
เปรียบได้ เป็นทัศนียภาพที่งดงามที่สุดภาพหนึ่ง
เป็นภาพที่ไม่เหมือนที่ใดที่ข้าพเจ้าเคยเห็นมา
ภูเขาทอง ผลงานที่มองดูหรรษา พระอัยยิกาของ
กษัตริย์องค์ปัจจุบันรับสั่งให้สร้างขึ้น เป็นเพียง
แค่นินแดนที่สร้างขึ้นมาก่ออิฐซ้อนกัน เลียนแบบ
หินหน้าผาและมีรูปร่างแปลก

จงอย่าคิดว่า บางกอกเป็นราชธานีของสยามมา
มนาน ก่อนบางกอก อโยธยาเคยเป็นราชธานีมา
ก่อน และก่อนอโยธยา ก็เป็นนพบุรี ต่อเนื่องกันมา
บางกอกเป็นเมืองหลวงและมีสมญานามตามยศ
ศักดิ์ จึงมีชื่อเรียกดังนี้ กรุงเทพมหานคร อโยธยา

ดิลกราชธานี หมายถึง เมืองอันยิ่งใหญ่ของเหล่า
ทวยเทพ เมืองอันงดงามและเมืองที่ไม่มีผู้ใด
เอาชนะได้ สมญานามเหล่านี้จริงๆแล้ว นำมาแต่
เราจะหัวเราะเยาะได้หรือ ขณะที่ในประเทศของ
เรายังมีเมืองหลายเมืองที่เอาชนะไม่ได้ เมืองหลาย
เมืองที่กล้าหาญ และเมืองหลายเมืองที่สูงส่งมาก
และ จงรักภักดีมาก เราต้องพิจารณาข้อบกพร่อง
ความคิดพลาดของเราและของผู้อื่นด้วยแว่นตา
แบบเดียวกันหากจะวิจารณ์กันจริงๆ

los indígenas que lo usan, y la casi totalidad de los vehículos de esta clase que circulan por ella pertenecen á comerciantes europeos establecidos en Bangkok.

De este paseo en carruaje sólo quedó en mi imaginación un tropel confuso de ideas y de cosas que aún no he podido organizar y clasificar: Recuerdo haber recorrido larguísimas calles tiradas á cordel, haber visto tiendas, chinas, malabares, annamitas y siamesas; jóvenes indígenas medio vestidas, y matronas entradas en años casi desnudas; talapinos envueltos en sus túnicas amarillas, de mirada casi siempre altiva; chiquillos vestidos únicamente con una planchita metálica que sustituye á la tradicional hoja de parra; palacios europeos ó siameses, en general ricos y elegantes, etc., etc.

Nuestros *cicerones* tuvieron la feliz ocurrencia de conducirnos á la *Montaña de Oro*, desde donde se abarca, á vista de pajar, toda la población.

Súbese á la cúspide por una escalinata de 359 escalones. Una vez arriba, el espectáculo compensa ámpliamente las fatigas sufridas. Las agujas de las pagodas, las cúpulas de los palacios y las arboladuras de los buques surgiendo entre el ramaje de una vegetación incomparable, forman un panorama de los más hermosos, y sobre todo de los más originales que he presenciado en mi vida. La *Montaña de Oro*, obra extravagante concebida y hecha

ejecutar por el abuelo del actual monarca, es sencillamente una colina artificial, compuesta de ladrillos superpuestos, simulando peñascos y afectando formas extrañas.

No se crea que Bangkok ha sido siempre la capital del Siam. Antes que Bangkok lo fué Ajuthia, y antes que Ajuthia, Nophabury. De éstas ha heredado la posición oficial y los títulos nobiliarios. Se llama, pues, *Krung thepa maha nakkomsa Ayutta juncha dilok rarathani*, esto es, la *gran ciudad real de los ángeles, la bella y la inexpugnable*. Estos títulos son en verdad ridículos; pero ¿podemos reirnos de ellos nosotros, habiendo en nuestro país tanta ciudad *invicta*, tanta villa *heroica* y tanta aldea *muy noble y muy leal*? Es necesario ver nuestros defectos y nuestros errores bajo el mismo prisma que los errores y los defectos ajenos, si la crítica ha de merecer el nombre de tal.

จำนวนพลเมืองของบางกอกยากจะระบุได้ชัดเจน บางคนประมาณว่า มีมากกว่า 500,000 คน แต่บางคนว่า เกือบถึง 300,000 คน ข้าพเจ้าคิดว่า ตัวเลขจำนวนหลังน่าจะใกล้เคียงกับความจริงมากกว่า เมืองขนาดไม่ใหญ่มาก ในพื้นที่ซึ่งชาวยุโรปเพิ่งจะมีจำนวน 60,000 คน แต่ชาวสยามเช่นเดียวกับชาวอินเดีย ชาวจีนและชาวตะวันตกโดยทั่วไปมีชีวิตยากลำบากหรือไม่ก็ อยู่อย่างแออัดรวมกันในกระท่อมสกปรกหรือไม่ก็มีชีวิตหรูหราฟุ่มเฟือยเกินเหตุ และยึดติดขนบธรรมเนียมประเพณีมากมาย เสรีภาพส่วนบุคคลตามที่เราเข้าใจตามที่เราเข้าใจนั้น สำหรับพวกเขาไม่มี

พวกเขาเด็กๆ ส่วนใหญ่น่ารักมาก แคล้วคล่องและแข็งแรง แต่ข้าพเจ้าสังเกตว่า ยิ่งเด็กๆ โตขึ้นริมฝีปาก อวัยวะทุกส่วนจะมีเนื้อมากขึ้น สีผิวจะคล้ำขึ้น แวตาค่อนข้างเสริ้าและฟันดำสนิทเนื่องจากเคี้ยวหมากมากไป ศิริยะ โคนเกลี้ยง ยกเว้นที่กระหม่อม ปล่อยผมไว้ปอยหนึ่ง คล้ายขนแปรงซึ่งทำให้หน้าตามีลักษณะไม่เหมือนชนชาติอื่น ผมดังกล่าวปกติแล้วจะนุ่มกว่าที่อวัยวะเพศ แต่นั่นไม่ใช่เรื่องที่ผู้หญิงจะได้เปรียบผู้ชาย ผู้หญิงมักบอบบางกว่าและมีรูปร่างดีกว่า

ส่วนเรื่องเสื้อผ้านั้น ข้าพเจ้ากล่าวถึงได้ไม่มากนัก เพราะชาวสยามชนชั้นล่างจะแต่งกายด้วยผ้าฝืนเดียวโดยใช้สอดใต้หว่างขา ใช้พันตั้งแต่เอวจนถึงหัวเข่า และเรียกว่า ผ้าโจงกระเบน

ชาวสยามชอบบอบายมุขและเกียจคร้าน ชอบเคี้ยวหมากและเล่นการพนัน ชาวสยามนอนเคี้ยวหมากอย่างเกียจคร้านและเล่นไฮโล

ผู้ทรงอิทธิพลที่สูงส่งหรือคนยากจนชั้นแค้นที่สุด เหมือนกันหมดทุกคน ต่างพากันเคี้ยวหมาก การปลูกต้นพลูจึงทำรายได้ให้มาก ชาวจีนผูกขาดการปลูกต้นพลูและจัดการเรื่องค้าขายด้วย ชาวจีนฉลาดกว่า ขยันขันแข็งกว่าและมีชัยดีกว่าชาวสยาม จึงร่ำรวยจากการค้าขายใบพลูและกิจการอื่นๆในเวลาไม่นาน

ถ้าทุกคนกินหมาก ทุกคนก็จะเล่นการพนันอย่างแน่นอน เรื่องนี้ก็ไม่ค่อยข้อยกเว้น พวกทาสทั้งบ้านของเจ้านายออกมาเพื่อจะมาเล่นที่บ่อนที่ใกล้ที่สุด พวกพ่อค้าเล็กขายของ และแม่แต่พวกเขาเด็กๆ เลิกเล่นของเล่นเพื่อทุ่มเทให้กับการใช้เวลาว่างแบบนี้

La población de Bangkok no es fácil de determinar. Unos la suponen superior á 500.000 almas, y otros apenas la hacen llegar á 300.000. Creo mucho más cerca de la verdad el segundo cálculo que el primero. La ciudad no es muy grande. En el espacio que ocupa, á duras penas podrían vivir 60.000 europeos. Pero los siameses, como los indios, los chinos y en general todos los orientales, suelen tener en poco las verdaderas comodidades de la vida. O viven miserablemente amontonados en sucias cabañas, ó se entregan al lujo más desenfrenado, y se sujetan á las mil incomodidades de una etiqueta minuciosa. La libertad personal, tal cual nosotros la comprendemos, no existe para ellos.

Los niños son generalmente muy hermosos, ágiles y robustos; pero pude observar que, á medida que avanzan en edad, sus labios y todas sus facciones engruesan, su color se vuelve más oscuro, su mirada un poco sombría y sus dientes ennegrecen completamente, á causa del uso inmoderado del betel. Llevan la cabeza completamente afeitada, menos en el vértice, donde dejan crecer un mechón de pelo, especie de broche que de á su fisonomía un aspecto original. En el bello sexo, ese mechón es, por lo general, más fino. Pero no sólo en esto aventajan las mujeres á los hombres. Sus facciones suelen ser más delicadas y las formas más correctas.

En cuanto á trajes, no tengo mucho que decir, porque el bajo pueblo siamés no suele emplear en el vestirse más que un pedazo de tela, que pasan por entre ambas piernas, cubriendo con él desde la cintura hasta las rodillas, y al que llaman *languti!*

El pueblo siamés es vicioso é indolente. Sus pasiones favoritas son el betel y el juego. Mascando betel y jugando á los dados, un siamés se pasaría la vida perezosamente tumbado en el suelo.

Como todo el mundo, desde el más encumbrado magnate hasta el último pordiosero masca betel, el cultivo de esta planta es muy lucrativo. Los chinos lo monopolizan por completo, y se encargan de su venta. Más inteligentes, más activos y más económicos que los siameses, hacen por este y otros medios grandes fortunas en poco tiempo.

Si todo el mundo masca, no es menos cierto que todo el mundo juega. En esto no hay excepciones. Las esclavas abandonan la casa de su señor para asociarse á la más próxima partida de juego; los comerciantes dejan sus negocios, y hasta los chiquillos abandonan entretenimientos propios de su edad para entregarse á este pasatiempo.

ระหว่างออกไปนั่งรถม้าเล่นครั้งแรก ข้าพเจ้ามี
โอกาสเห็นภาพน่าสนใจมากที่สุดภาพหนึ่ง
ภาพเขียนสำคัญของเบลลาเซกซ์ จิตรกรอมตะของ
ภาพ พวกซีห์เหล่า

ชายชราผิวคล้ำคนหนึ่ง ริมฝีปากเปื้อนคราบ
แดง ตาเหล่ โหนกแก้มสูงและฟันดำสนิท แบบ
ชาวสยามขนานแท้ นั่งอยู่ใต้ต้นไม้ขนาดใหญ่
ยักษ์ กิ่งก้านแผ่ร่มเงาเป็นบริเวณกว้างเหนือ
สายน้ำอันสงบของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านหน้าของ
ชายชราที่นำเคราฟผู้นี้ มีผ้าสีม่วงแดงผืนใหญ่ปู
อยู่ ชาวพื้นเมืองจับกลุ่มกันอยู่รอบผ้าผืนนั้น นอน
เกยคางอยู่บนพื้น ชายชราโยนเปลือกหอยจำนวน
หนึ่งซึ่งใช้แทนลูกเต๋าเป็นครั้งคราวบนผ้าผืนนั้น
อย่างไม่แยแส ผู้เล่นแต่ละคนมีเหรียญอยู่กำมือ
หนึ่งวางอยู่ด้านหน้า เหรียญพวกนั้นมีลักษณะ
เป็นชิ้นกระเบื้องลายครามขนาดเล็ก เขียนตัวเลข
ไว้ บ้างก็เป็นเปลือกหอยขนาดเล็กหรือเปลือก
หอยทาก ซึ่งไม่มีค่าใดๆ เหรียญแปลกประหลาด
นี้เอกชนเป็นผู้ผลิตออกใช้

ใบหน้าของผู้เล่นเกือบทุกคนแสดงความวิตก
กังวลมาก เหรียญต่างๆ เปลี่ยนจากมือหนึ่ง ไปสู่
อีกมือหนึ่ง ในการเล่นแต่ละครั้ง ไม่มีการทะเลาะ
เบาะแว้งหรือการถกเถียงใดๆ การเล่นคงจะเริ่ม
ก่อนหน้าที่เราจะไปถึง เพราะว่าการกลุ่มผู้เล่นตอน
แรกมีขนาดเล็ก จำนวนผู้เล่นเพิ่มมากขึ้นอย่าง
รวดเร็ว พ่อค้าสองคนใน โกดังสินค้าที่ตั้งอยู่ถัดไป
เข้ามาเล่นการพนันด้วยสินค้าที่เพิ่งค้าขายมาได้
คนยากจนชั้นแค้นสาม-สี่คนมาถึงได้ไม่นาน แต่

ละคนนำผ้าใบบรรจุเปลือกหอยขนาดเล็กจำนวน
นับพัน อาจมีค่าเท่ากับ 20 เซนต์ ทำให้กลุ่มผู้เล่น
มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ไม่มีภาพใดจะงามมากไป
กว่าภาพกลุ่มผู้เล่นการพนันกลุ่มนี้อีกแล้ว

การชอบคูสัตว์ต่อสู้กัน โดยเฉพาะการชนไก่
เป็นที่นิยมพอๆ กับการชอบคูการเล่นพนัน
รัฐบาลจำเป็นต้องห้ามความบันเทิงประเภทนี้
ผู้อ่านคงจะนึกออกถึงความเลวร้ายของการพนัน
ที่ส่งผลต่อชาวบ้าน เกือบจะทุกครั้ง จะจบลงด้วย
การที่คนดูเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและเริ่มด่าทอ
กัน ยิ่งเวลาผ่านไป ยิ่งรุนแรงขึ้น ถึงขั้นลงไม้ลง
มือวิวาทกันจนบาดเจ็บและเสียชีวิต

เพื่อชดเชยการสั่งห้ามความบันเทิงที่ประชาชน
โปรดปราน พระเจ้าแผ่นดินมักจัดให้มีการต่อสู้
ของแรดและช้างแทน ซึ่งมีผู้คนทั้งวังนอก ต่าง
พากันมาดู ถึงแม้ว่าไม่มีประเทศใดในโลกที่มี
สัตว์ต่างๆมากมายเท่ากับภูมิภาคนี้ของอินโดจีน
การล่าสัตว์ประเภทนี้เพื่อจัดการแสดงเป็นเรื่อง
ยากและอันตราย ดังนั้น ทำให้ไม่อาจจัดให้มีการ
ต่อสู้ของสัตว์ดังกล่าว ได้ทุกวันหรือแม้แต่ทุก

En mi primer paseo tuve ocasión de presenciar una curiosísima escena, digna del pincel de Velazquez, el inmortal pintor de *Los Borrachos*.

Bajo unos árboles gigantescos, cuyas ramas proyectaban su sombra sobre una buena parte de la tranquila corriente del Mei-Nam, hallábase sentado un anciano de color bronceado, labios sanguinolentos, ojos oblicuos, pómulos salientes y dientes negrísimos: un verdadero siamés. Ante este venerable personaje, extendíase un gran tapete escarlata, en torno del cual se agrupaban, echados por tierra y con la barba apoyada en ambas manos, un grupo de indígenas. El viejo esparcía de cuando en cuando sobre el tapete, así como al acaso, un puñado de conchas que desempeñaban el papel de dados. Cada jugador tenía delante un puñado de monedas, las cuales consisten en pedacitos de porcelana con cifras, y pequeñas conchas y caracoles, cuyo valor efectivo es insignificante. Esta extraña moneda es emitida por casas particulares.

En el rostro de casi todos los concurrentes pintábase la ansiedad más viva. Las monedas iban y venían de una parte á otra, á cada jugada, sin que se promoviesen riñas ni disputas de ningún género. El juego debió empezar momentos antes de nuestra llegada, porque el grupo, pequeño en un principio, iba engrosando rápidamente. Dos comerciantes de un

almacén próximo acudieron á jugar el producto de sus últimas mercancías. Tres ó cuatro pobres diablos, trayendo cada uno un lienzo lleno de conchitas pequeñas, mil de las cuales valdrán 30 céntimos, llegaron al poco rato, completando el grupo, cuyo aspecto no podía ser más pintoresco.

La afición á presenciar combates de animales, y sobre todo riñas de gallos, es casi tan grande como la afición al juego. Con decir que el Gobierno se ha visto obligado á prohibir esta clase de espectáculos, tendrá el lector una idea cierta de los males que la pasión del pueblo hácia ellos iba causando. Casi siempre los espectadores acababan por apasionarse de tal suerte en pró de uno ú otro de los combatientes, que, empezando por dirigirse insultos cada vez más vivos, venían á las manos, resultando muchos heridos, y hasta muertos en estas contiendas.

Para indemnizar á su pueblo de esta prohibición de su espectáculo favorito, el Rey suele dar combates de rinocerontes y elefantes, á los cuales asiste *todo Bangkok*. Por desgracia para los habitantes de la capital, aunque quizá no haya en el mundo país donde estos animales abunden tanto como en esta parte de la Indo-China, su caza es bastante difícil y peligrosa, por cuya razón no puede haber luchas de esta clase todos los días, no siquiera todos los meses. Convencido, empero, el Rey de que

เดือน หลังจากพระองค์ทรงยอมรับอย่าง ยากลำบากว่า พสกนิกรของพระองค์ต้องการ ความบันเทิง ทรงยินยอมให้มีการต่อสู้ของ ตึกแตน จิ้งหรีดและปลากัดซึ่งเป็นการต่อสู้ ระหว่างสัตว์จอมทรหดพวกเดียวกัน พวกหนุ่มๆ สนุกกับการต่อสู้ของสัตว์ประเภทนี้มากพอๆกับ หรือมากกว่าพวกหนุ่มๆของเราที่เล่นเกมทหาร เล่นสู่วัวกระทิงหรือเล่นซอหนา ข้าพเจ้ามั่นใจว่า การสู่วัวกระทิงของเราจะมีผู้ชื่นชอบและ กระหึ้นกระหือในสยามเป็นจำนวนมาก

แต่เราอย่าจริงจังเกินไปนัก ชาวสยามมีรสนิยม แบบยุโรปตามแบบฉบับของคน

ในบางกอก ถนนแต่ละสายมีโรงละครหนึ่ง โรง ระหว่างที่ข้าพเจ้านั่งรถม้าเล่น ข้าพเจ้าเห็น โรงละครสิบโรงเป็นอย่างน้อย และข้าพเจ้าได้ดู ละครสี่หรือห้าเรื่อง เราไม่ควรยึดความหมายของ คำว่า *ละคร* ตามคำที่เขียนหากเป็นละครของ สยาม โรงละครสร้างด้วยเชือกจำนวนไม่กี่เส้น เศษผ้าไม่กี่ชิ้น และใบตอง เพื่อสร้างเป็น โรง ละครสำหรับชาวบ้านเท่านั้น นักเล่นกายกรรม หลายคน ทาแป้งทั่วตัวอย่างน่ากลัว บนศีรษะ สวมมงกุฎแวววิบ ทำด้วยกระดาษแข็งทาสีทอง ดู น่าเกรงขาม กระโดดโลดเต้น ส่งเสียงตะโกน เอี้ยวตัว เปล่งเสียงร้องซึ่งข้าพเจ้าไม่รู้ว่าเสียงจาก ขุนนรคนั้นมาจากเรื่องใด เนื้อเรื่องซึ่งโดยทั่วไป มาจากประวัติศาสตร์เก่าแก่ของประเทศทำให้ ผู้ชมรู้สึกฮึกเหิม พวกเขาตบมือกันเกรียวกราว

พวกขุนนางมีโรงละครที่คล้ายโรงละครของ เรามากกว่าโรงละครของชาวบ้าน ด้านในสุดของ โรงละครจะยกพื้นสูงสำหรับนักแสดง นักแสดง พวกนี้แต่งกายประณีตกว่า อลังการไม่น้อยกว่า พวกนักแสดงชาวบ้าน พวกเขาใส่ใบหูปลอม ขนาดมหึมา ภูษาถอดแหลมขนาดใหญ่ยักษ์ ทา แป้งขาวทั้งตัว เอาแต่ร้องรำทำเพลงและแสดง ภาษาท่าทาง ตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมงซึ่งเป็นความยาว ปกติของการแสดง

พวกละครที่ดีมักใช้เวลาแสดงหลายวันติดกัน

มูโอต์บรรยายการแสดงละครในโรงละคร หลวงของพระเจ้าแผ่นดินสยามไว้ดังนี้

“โรงละครตั้งอยู่ในลานติดกับท้องพระโรง ตกแต่งด้วยผ้าม่าน เป็นผ้าไหมสีแดงและสีขาว ประดับด้วยไม้แกะสลักเข้ารูปและกระดาษแข็ง ทาสีขาวฉูดฉาดและตัดแต่งซึ่งเป็นงานฝีมือที่ ชาวสยามถนัดมาก ด้านขวามือของเวทีเป็นที่ ประทับของพระเจ้าแผ่นดินสยามซึ่งมีเนื้อที่ กว้างขวาง ตกแต่งด้วยสีสนสวยงามต่างๆ เป็นที่ ดึงดูดสายตาของเรา ขุนนางชั้นสูงทุกคนหมอบ อยู่ด้านล่างของอัฒจันทร์ซึ่งหันไปทางที่ประทับ ด้านหลังเวที ตั้งแถวเก้าอี้ตัวใหญ่บนพื้นชั้น เดียวกัน มีเก้าอี้สำหรับชาวยุโรป ทั้งแบบธรรมดา และแบบมีที่เท้าแขนตั้งอยู่เต็มไปหมด หลังจาก พระเจ้าแผ่นดินเสด็จฯ ถึงก่อนหน้าเราเพียงไม่กี่ นาที เราต้องไปถวายความเคารพก่อนจะ เพลิดเพลินกับมนต์เสน่ห์ของการแสดงตระการ-

elemento popular necesita divertirse, consiente y casi protege las luchas de saltamontes, grillos, y de unos pececillos belicosos que traban formidables batallas con todos los animales de su misma especie. Los chicos se divierten con estos combates tanto ó más que los nuestros jugando á los soldados, al toro ó al escondite. Estoy seguro de que nuestras corridas de toros tendrían en Siam numerosos y entusiastas aficionados.

Pero no seamos demasiado severos: los siameses también tienen gustos propios de los pueblos europeos.

En Bangkok hay un teatro en cada calle. Durante mi paseo en carruaje ví lo menos diez, y asistí á cuatro ó cinco representaciones. No debe tomarse la palabra *teatro* al pié de la letra, tratándose de Siam. Unas cuantas cuerdas, unos trapos y varias hojas de banano constituyen todo el edificio cuando éste se destina únicamente al pueblo. Varios saltimbanquis, con el cuerpo horriblemente embadurnado, cubierta la cabeza con formidables y relucientes corazas, y adornados con coronas de cartón dorado, saltan, gritan, hacen contorsiones, salmodiando no sé qué leyendas al són de una música infernal. El asunto, tomado generalmente de la Historia antigua del país, entusiasma siempre á la muchedumbre, que aplaude con furor.

La aristocracia usa otros teatros más parecidos á los nuestros. En un extremo de la sala de espectáculos, levántase un tablado destinado á los actores. Estos suelen vestir con más cuidado, pero no con menos extravagancia, que los actores populares. Pónense enormes orejas postizas, colosales sombreros puntiagudos, blanquéanse todo el cuerpo, y con tales adornos se pasan cantando, bailando y gesticulando durante veinticuatro horas enteras, que tal suele ser la duración de un drama de los medianos.

Los buenos suelen durar muchos días seguidos.

Hé aquí cómo describe Mouhot una función en el teatro régio de S. M. siamesa:

«El teatro se halla en un patio contiguo á la sala de audiencia. La decoración está formada por cortinajes de seda roja ya blanca, enmaderamientos de ensambladura esculpidos y un número infinito de esos calados, picados y recortados de cartón en que sobresalen los siameses. Una espaciosa tribuna, situada á la derecha del escenario, que atraía nuestras miradas con sus ricos colores, estaba destinada á S. M. Todos los grandes mandarines estaban prosternados debajo de las gradas que á ella conducen. Un grande mismo piso, estaba lleno de sillas y pomposamente anunciada. Una música atronadora sirvió

ดาเสียงดนตรีซึ่งใช้ประกอบการแสดงดั้งเดิมเหมือน
ฟ้าผ่า วงดนตรีไม่โดดเด่นเพราะขาดความ
หลากหลายมากกว่า เสียงดนตรีที่ดังน่ากลัว ฟัง
แล้วไม่เข้ากันเลย ตลอดเวลาห้าชั่วโมงอัน
ยาวนาน เราต้องทนฟังทำนองซ้ำๆ ซึ่งเป็นที่พอ
พระราชหฤทัยพระเจ้าแผ่นดินและเป็นความ
พอใจของข้าราชการสำนัก ข้าพเจ้าคิดว่า ศาสตร์ทาง
ดนตรีของสยามมีแต่การบรรเลงที่สุดที่จะทนแบบ
นี้เพราะการแสดงประเภทอื่นๆที่ข้าพเจ้าต้องไป
เข้าชม ข้าพเจ้าได้ยินเสียงโน้ตเพลงแบบเดิมๆและ
มีเสียงไม่เข้ากันแบบนี้ ในที่สุด การแสดงเริ่มขึ้น
นักแสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจำนวนมากใน
เครื่องแต่งกายแปลกประหลาดที่สุดเท่าที่เราจะ
จินตนาการ ได้ก็ปรากฏตัวบนเวที ชุดผ้าไหมปัก
ด้วยทอง หมวกทรงกรวยประดับด้วยอัญมณีเทียม
และของตกแต่งเล็กๆน้อยๆซึ่งประดับศีรษะอย่าง
ภาคภูมิใจทำให้ชวนดูอย่างน่าประหลาดใจและ
ตลึงงัน ส่วนเนื้อเรื่องนั้น เป็นเรื่องง่ายๆ เป็นการ
ใช้อากัปกิริยาอย่างเดียวซึ่งไม่เหมือนมหรสพอื่น
อย่างแน่นอน แต่ไม่ค่อยจะน่าดู และเสียงร้อง
เพลงหมุดงัดลั่นซึ่งอยู่ไม่ไกลจากนักแสดง ข้าพเจ้า
บอกไม่ได้ว่าเป็นการแสดงเรื่องอะไร เท่าที่
ข้าพเจ้าเข้าใจ คือ เป็นเรื่องการค้ากวางแบบเด็กๆ
นักแสดงชายคนหนึ่งสวมหัวกวางกระ โจนขึ้น
เวที มีคนไล่ล่าตามกวางนานอยู่สอง-สามวินาที
พวกเขาตามกวางทัน ฆ่ากวาง แล้วอุ้มกวางไป ต้ม
กวางกินกันในฉากนั้น เรื่องทั้งหมดนี้ใช้เวลาสั้น
กว่าการเขียนเล่าเรื่องที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม

ความ โชคร้ายของกวางสยามตัวนี้ไม่ใช่เรื่อง
อัปยศเรื่องสุดท้ายของการแสดง การแสดงใช้
เวลานานมากกว่าหกชั่วโมง เมื่อข้าพเจ้าฉวย
โอกาสออกจากโรงละคร ขณะที่พระเจ้าแผ่นดิน
สยามเสด็จกลับอย่างเงียบๆ โดยไม่รับสั่งกับ
ผู้ใด ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ศิลปะการละครของสยาม
เป็นอย่างดี

de sinfonía á la pieza. La orquesta se distinguió menos por la variedad de su repertorio que por su ruido espantoso y falta completa de armonía. Durante cinco horas largas se nos hizo oír la misma frase musical, con gran satisfacción del Rey y de sus cortesanos. Creo que toda la ciencia musical de Siam se limita á esta terrible tocata, porque las otras representaciones, á las cuales he estado obligado á asistir, me han hecho oír siempre estas notas únicas y discordantes. En fin, la pieza empezó; una multitud de actores y de actrices se lanzaron á la escena con trajes los más raros que imaginarse puede. Las sederías bordadas de oro con que se cubrían, los casquetes cónicos adornados de piedras falsas y de abalorios, que llevaban con altanería en la cabeza, ofrecían un golpe de vista curioso y que pasmaba. En cuanto al argumento, no se puede imaginar una cosa más sencilla: consiste casi únicamente en una pantomime, original sin duda, pero bastante poca gracia, y un coro chillón, colocado á poca distancia de los actores. No puedo decir lo que se representó: todo lo que comprendí fué una caza de ciervo de las más pueriles. Un actor, con una cabeza de ciervo, se lanza á la escena: le persiguen durante algunos segundos, le alcanzan, le matan, se lo llevan, lo cuecen y se lo comen en la escena; todo esto en menos tiempo del que se necesita para escribirlo. La desventura de este Acteón

siamés no es, sin embargo, la última catástrofe del drama; la representación había ya durado más de seis horas, cuando, aprovechando la salida de S. M., que se había ido sin despedirse, yo me retiré, no menos discretamente, y perfectamente instruido sobre el arte dramático siamés.

Como se ve por la anterior narración, dicho arte será tal vez muy original, pero nada tiene de divertido, Sólo un pueblo dotado de tan admirable paciencia como éste puede asistir á una representación completa.

อันที่จริง เราไม่เข้าใจความอดกลั้นของชาวสยาม หากความอดทนนั้นมาถึงที่สุด ก็ไม่ได้เป็นข้อดี แต่กลายเป็นจุดอ่อนสำคัญ

สยามเป็นอาณาจักรแห่งพสกทาส ชาวสยามไม่มีอะไรอยู่ในความครอบครองเลย ทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งตัวพวกเขาเองเป็นสมบัติของกษัตริย์ ต่อหน้าผู้มีอำนาจไม่ว่าจะเป็นใคร ชาวสยามตัวสั้นนั่งงอ ต่อหน้าพระพักตร์ของพระเจ้าแผ่นดิน ชาวสยามหมอบกราบเหมือนอยู่ต่อหน้าพระเจ้า และไม่มีผู้ใดในโลกจะกล้าเงยหน้าขึ้นมองพระองค์ ทุกคนที่เดินผ่านหน้าพระราชวัง ต้องก้มตัวลงจนข้อศอกแตะพื้น แม้แต่ลูกเรือในเรือที่ล่องแม่น้ำยังต้องถือปฏิบัติแบบเดียวกัน หากเดินผ่านโดยไม่ลดทอหมวกและไม่ก้มตัวลง พวกทหารองครักษ์จะยิงปืนใส่ทันที

มูโอต์กล่าวไว้ว่า “คนทุกชนชั้นอยู่ในท่าหมอบศิโรราบตลอดเวลา ทาสหมอบกราบต่อหน้าเจ้านายระดับล่างหรือระดับสูง เจ้านายเหล่านี้จะหมอบกราบต่อหน้าหัวหน้าฝ่ายพลเรือน หัวหน้าฝ่ายทหารหรือหัวหน้าฝ่ายศาสนา และทุกคนทั้งหมดนี้จะหมอบกราบพระเจ้าแผ่นดิน”

และที่ยิ่งอับอายขายหน้าขึ้นไปอีก ชาวสยามเรียกตนเองว่า *ไท* หรือ *คนที่เป็นอิสระ*

บรรดาทาสในประเทศ ที่คิดว่าตนเป็นเช่นนั้น (ความจริงแล้ว ชาวสยามทุกคนเกิดมาเป็นทาส) มีเป็นจำนวนมาก สมาชิกในครอบครัวเดียวกันต่างขายสมาชิกคนอื่นๆ ให้เป็นทาสแก่ผู้อื่น พ่อขายลูก ลูกขายพ่อ พี่ชายขายน้องสาวหรือพี่สาว

หลังจากข้าพเจ้าเล่าเรื่องดังกล่าวจบลง ถึงแม้จะรู้สึกแปลก ชาวสยามก็เป็นผู้ที่รักครอบครัวของตนเองมาก โบวัวร์ มูโอต์และปาลเลอกัวกล่าวถึงความดีข้อนี้ ซึ่งเป็นความดีไม่ก็ข้อที่ชาวสยามมี สำหรับข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าขอบอกว่า ด้วยเวลาอันน้อยนิดที่พำนักอยู่ในกรุงเทพฯ ข้าพเจ้าไม่อาจยืนยันสิ่งที่นักเดินทางทั้งสามดังกล่าวได้กล่าวไว้

ดอกเบ็ญสูงก่อให้เกิดผลเสียอย่างมหันต์ในสังคมที่ไร้ศีลธรรมเช่นนี้ และเป็นสาเหตุใหญ่ประการหนึ่งที่ทำให้มีผู้คนตกเป็นทาสเพิ่มขึ้น เมื่อหัวหน้าครอบครัวต้องการเงิน จะนำลูกชายไปขังคอกหรือขาย ไม่ว่าจะเป็นครณีใดในสองกรณีนั้น เด็กชายที่น่าสงสารมีแนวโน้มจะกลายเป็นทาสจริงๆ เนื่องจากการให้ยืมเงินคิดดอกเบ็ญอัตราร้อยละ 30 ร้อยละ 40 และจนถึงร้อยละ 50 (ยังน้อยกว่าในกรุงมาดริดมาก) ผู้ยืมเงินมักจะเสียชีวิตโดยไม่มีโอกาสได้นำเงินมาใช้คืน

ส่วนเรื่องความเชื่อ โชคกลาง ชาวสยามไม่ต่างจากชนชาติอื่นในโลก พวกเขาเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ เหมือนทุกหมู่ชนที่ไม่มีการศึกษา เชื่อเรื่องมังกรยักษ์ พญานาค(งูพันไฟ) เป็นต้น พุทธศาสนายังไม่อาจลบล้างเรื่องราวความเชื่อที่ผิดปกติ เช่นเดียวกับความเชื่อ การปฏิบัติและพิธีกรรม

En efecto; la paciencia del siamés no se concibe. A fuerza de ser extremada, deja de ser una virtud, para convertirse en un gran defecto.

El Siam es un país de esclavos. Los siameses nada poseen; todo, incluso ellos, pertenece al Rey. Delante de cualquier mandarín todo siamés tiembla como un azogado; delante del Rey se prosterna como ante Dios, y por nada de este munto osará levantar la vista para mirarle. Todo el que pasa ante el palacio real debe inclinarse hasta tocar con los codos en el suelo. Ni aún los tripulantes de los numerosos barcos que surcan el río están exentos de prestarle esta especie de culto. Como pasen sin descubrirse é inclinarse, los guardias reales no dejarán de hacer fuego sobre ellos.

« La sociedad entera, dice Mouhot, está en un estado de prosternación permanente en todos los grados de la escala social: el esclavo delante de su amo, pequeño ó grande; éste delante de sus jefes civiles, militares ó religiosos, y todos juntos delante del Rey.»

¡Y para colmo de ignominia, los siameses se llaman á sí mismos *thai*, ú *hombres libres!!!*

Los esclavos considerados tales en el país (en realidad, todo siamés viene á ser esclavo), son muy numerosos. Los miembros de una misma familia se venden unos á otros: los padres á los hijos, los

hijos á los padres, los hermanos á las hermanas.

Aunque parezca raro después de lo que acabo de decir, los siameses pasan por muy amantes de su familia. Beauvoir, Mouhot y Pallegoix citan esta virtud como una de las pocas que poseen. Por mi parte, declare que lo breve de mi residencia en Bangkok no me ha permitido confirmar lo que sobre este particular escriben los tres viajeros citados.

La usura produce muchos males en esta desmoralizada sociedad, y es una de las principales causas de los progresos de la esclavitud. Cuando el jefe de familia necesita dinero, deja en garantía á alguno de sus hijos, ó lo vende. En cualquiera de los dos casos, pobre muchacho queda real y positivamente convertido en esclavo. Como el dinero se presta al 30, al 40 y hasta al 50 por 100 (bastante menos todavía que en Madrid), la persona que recibe una cantidad suele morir sin haberla podido satisfacer.

En punto á supersticiones, los siameses no van en zaga á ningún pueblo del mundo. Creen en el diablo, como todos los pueblos ignorantes; en dragones, gigantes, serpientes de fuego, etc. El budhismo no ha podido barrer aún todos estos recuerdos de creencias más imperfectas, de la misma suerte que, á despecho del cristianismo, persisten en Europa infinidad de creencias, usos y cere-

ต่างๆ อีกจำนวนนับไม่ถ้วน ร่องรอยของลัทธิ
นอกรีตศาสนาตั้งแต่โบราณในยุโรปซึ่งเป็นสิ่งที่
คริสต์ศาสนาดูถูกดูแคลน ที่สยาม โหราจารย์มี
ความสำคัญมากที่สุด ไม่มีผู้ใดเริ่มทำการค้าขาย
โดยไม่ฟังการ สังเกตการณ์ของโหราจารย์เรื่อง
ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์หรือดวงดาว

เราจึงไม่ควรสับสนเรื่องพุทธศาสนากับความ
เชื่อเรื่องโชคลางที่ฝังรากลึกมากในผู้คน ในทาง
ตรงกันข้าม หากปราศจากพุทธศาสนา ความเชื่อ
เรื่องโชคลางคงจะเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน

ความเชื่อถือโชคลางเกือบจะทั้งหมดมาจากจีน
ความเชื่อเรื่องอื่นๆ เป็นเรื่องสำคัญน้อยกว่าความ
เชื่อที่มาจากอินเดียของชาวฮินดู

หมอดูมีอยู่สองประเภท คือ พวกโหร หรือ
โหราจารย์ประจำราชสำนักและพวกหมอดูแบบ
ชาวบ้าน พวกโหรซึ่งเหมือนกับพวกโหราจารย์
ในราชสำนักของเราในยุคกลางทุกอย่าง มีหน้าที่
ทำนายเรื่องฝน พายุและสงคราม นอกจากนั้น
ยังให้ฤกษ์สำหรับการปฏิบัติกิจสำคัญ เป็นอาชีพ
สบายและมีรายได้ ทุกคนคาดหวังในตัว
โหราจารย์และเลี้ยงดูพวกเขา ส่วนกษัตริย์นั้น
มักจะให้เกิดภัยของพวกโหราจารย์ แต่พวกเขา
มีความเสี่ยงเช่นกัน ตัวอย่างเช่น หากทำนาย
ผิดพลาดมักจะได้รับโทษสถานหนักมากกว่าปกติ
มีกรณีที่โหราจารย์บางคนต้องชดใช้ด้วยศีรษะ
ของตนเองจากการทำนายผิดพลาด พวกหมอดูมี
ชีวิตที่สบายน้อยกว่า แต่ความเสี่ยงก็น้อยกว่า
เช่นกัน หลายครั้ง พวกเขาอาจทำนายส่งเดช

เพราะไม่มีผู้ใดจะมาคิดบัญชีเรื่องที่เขาทำนายไว้
แต่ถ้าทำนายถูก ผู้คนก็จะนับถือมาก

เมื่อจะสร้างบ้าน เช่นเดียวกับเมื่อเริ่มประกอบ
ธุรกิจ สิ่งแรกที่ทำคือ เรียกหาหมอดู เพื่อให้หมอดู
บอกสถานที่และตำแหน่งที่เหมาะสม ชายหนุ่ม
คนหนึ่งตกหลุมรักผู้หญิงข้างเดียว ไปหาหมอดู
ทันทีเพื่อต้องการยาเสน่ห์ บุคคลที่ข้าพเจ้าเชื่อถือ
ได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังเรื่องการใช้ยาเสน่ห์แล้วได้ผล
แต่ข้าพเจ้าก็ยังไม่เชื่ออยู่ดี

ไม่ใช่หมอดูทุกคนทำเสน่ห์ยาแฝดเป็น พวก
หมอดูที่มีความชำนาญ เรียกตนเองว่าผู้วิเศษ ซึ่ง
ชาวสยามเกรงกลัวกันมากเพราะเชื่อกันว่า เป็นผู้
ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติอย่างแท้จริง มีคนเชื่อ
กันว่า พวกผู้วิเศษเหล่านี้ขโมยสิ่งของและสังหาร
ใครก็ได้โดยไม่ต้องได้รับโทษใช้เวทย์มนตร์
สะกดทำให้เหยื่อขยับตัวไม่ได้ ทำให้ตนเองและ
ผู้อื่นอยู่ยงคงกระพัน ใช้ลูกกระสุนทำจากสาร
ปรอทที่แข็งตัว ปรอทนั้นหาได้ยาก แต่ยังมี
เครื่องรางของขลังอื่นๆ อีกหลายชนิด โดยเฉพาะ
เครื่องรางที่ใช้ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ

monías, restos del antiguo paganismo. Los astrólogos tienen allí todavía grandísima importancia. Nadie se pone en marcha, ni emprende negocio alguno, sin que el respectivo astrólogo haga las correspondientes observaciones en el sol, la luna ó las estrellas.

No debemos, por lo tanto, confundir el budhismo con las prácticas supersticiones, tan arraigadas en el pueblo, sin el budhismo esas prácticas serían seguramente más numerosas.

Casi todas ellas proceden de China. Otras, y son las menos, han tenido su origen en el Indostán.

Hay dos clases de adivinos: los *kôn*, ó astrólogos reales, y *módus*, ó adivinos populares. Los *kôn*, que corresponden exactamente á nuestros astrólogos cortesanos de la Edad Media, tienen obligación de predecir las lluvias, las tempestades y las guerras, y además indicar las ocasiones propicias para realizar los actos importantes de la vida. El oficio no deja de ser cómodo y lucrativo; todo el mundo acaricia y festeja á los *kôn*, y el rey suele tenerlos en gran aprecio; pero también tiene sus contras. Por ejemplo, la consecuencia de una equivocación grave, acostumbra á ser una paliza más que regular, y se ha visto más de una vez á algún *kôn* pagar con la cabeza ciertos errores. Los *módus* hacen una vida menos regalada, pero también menos

expuesta. Pueden profetizar sin cuidado, porque nadie les pide cuentas de lo que han dicho. Son generalmente pobres, pero muy respetados, por la virtud que se les atribuye.

Al construir una casa, como al emprender un negocio, la primera operación es llamar al *módus* para que indique el sitio y la posición más conveniente. Un joven enamorado y no correspondido, recurre inmediatamente al *módus* en demanda de un filtro amoroso. Personas que me merecen algún crédito me han referido casos que probarían la eficacia de esos filtros. Sin embargo, me resisto á creerlas.

No todos los *módus* saben preparar los filtros. Los que tienen esa especialidad, se llaman magos, y son muy temidos por los siameses, que les atribuyen un poder completamente sobrenatural. Se cree que pueden robar y asesinar impunemente á quien quieran, inmovilizando á las víctimas primero por medio de cierto sortilegio. Pueden hacerse invulnerables, y hacer también invulnerables á quien quieran, mediante una bala de mercurio sólido. Ese mercurio no se encuentra fácilmente, pero hay otras muchas clases de amuletos, sobre todo para preservarse de una porción de enfermedades.

สำหรับการสร้างบ้าน ไม่ควรใช้ไม้สัก โดยเฉพาะไม้เนื้อแข็ง จำนวนชั้นบันได จำนวน หน้าต่าง จำนวนห้อง ควรเป็นเลขคี่ ไม่เช่นนั้น ที่ พักอาศัยจะตกอยู่ภายใต้อำนาจของภูตผีปีศาจและ เพื่อป้องกันบ้านเรือนจากคุณไสย มักจะสร้างบ้าน ในสวน มีแท่นบูชาเต็มไปหมดเพื่อให้เจ้าที่อาศัย ตรงแท่นบูชา จะมีรูปปั้นจำลองเหมือนจริงมาก ซึ่งในประเทศของเรา เด็กๆ จะเป็นคนทำ

ถือเป็นความสามารถอย่างหนึ่งของพวกหมอดู เช่นกัน วิญญาณจะค่อยๆ กัดกินตับไตไส้พุงของ ผู้เคราะห์ร้ายซึ่งจะเสียชีวิตในเวลาไม่ช้า ความ เชื่อถือโศกลางทำนองนี้ นำหัวเราะเยาะและน่า เศร้าใจมาก แต่ในประเทศของเราไม่มีใครพูด เรื่องนี้และถึงแม้จะเป็นคนที่มีความรู้ เขาจะตัว สั้นงั้นกขึ้นมาเวลาทำเกลือหรือน้ำหมึกหกหรือ เมื่อนั่งโต๊ะที่มีผู้ร่วมโต๊ะจำนวนสิบสองคนไม่ใช่ ดอกหรือ

เมอร์ซิเยอร์บุรุกิแยร์ เอ่ยถึงความเชื่อโศกลาง ของชาวสยามซึ่งปาลเลอกัวและมูโอด์แบ่งรับ แบ่งสู้ ถึงแม้ว่าจะไม่กล้าปฏิเสธเรื่องดังกล่าว และ หากเป็นเรื่องจริง ก็คงจะเผยให้เห็นจิตวิญญาณ แท้จริงที่โหดร้ายของชาวสยาม

“เมื่อสร้างประตูใหม่ตรงกำแพงเมืองหรือเมื่อ ซ่อมประตู จำเป็นต้องสังหารชายบริสุทธิ์สามคน ข้าพเจ้าไม่รู้ว่า เป็นความเชื่อโศกลางแบบไหนกัน นี้คือการกระทำแบบคนป่าเถื่อน”

“หลังการประชุมลับกับคณะที่ปรึกษา พระเจ้า แผ่นดินจะส่งเจ้าพนักงานนายหนึ่งไปประจำตรง

ประตูที่จะสร้างขึ้นใหม่ เจ้าพนักงานผู้นี้จะขาน ชื่อใครสักคนและเอ่ยชื่อที่ตนเองต้องการจะตั้งให้ สำหรับประตูบานใหม่นั้นหลายครั้ง คนที่เดิน ผ่าน ไปมามากหันไปฟังเสียงร้องเรียกนั้น และ ในช่วงเวลาเดียวกันนั่นเอง เจ้าพนักงานผู้นั้นซึ่งมี สมุนเตรียมพร้อมเฉพาะกิจ เตรียมพร้อม จะจับตัว ชายสามคนในบรรดาผู้ที่หันมามองดู จากนั้น พวกเขาจะถูกสังหารโดยไม่มีทางเลี่ยง ไม่มีอะไร จะช่วยชีวิตพวกเขาได้ไม่ว่าจะเป็นการบริการรับ ใช้ การให้คำสัญญาหรือการเสียสละ หลุมขนาด ใหญ่ขุดตรงด้านในของประตู ไม่คานขนาดมหิมา แฉวนอยู่เหนือหลุม เชือกสองเส้นมัดไม้คานนั้น ไว้ แฉวนในแฉวนอน”

“ในวันกำหนดสำหรับการพลีชีพนำสยดสยอง นี้ มีการเลี้ยงดูปู่เสื้อชายผู้โชคร้าย หลังจากนั้น พวกเขาถูกนำตัวไปเข้าพิธียังหลุมมรณะ พระเจ้า แผ่นดินเสด็จฯ และข้าราชการสำนักมาทักทายพวกเขา พระเจ้าแผ่นดินทรงมอบหมายให้พวกเขาดูแล รักษาประตูเมืองให้ดี อย่าลืมแจ้งให้พระองค์ทรง ทราบว่าข้าศึกตั้งใจจะโจมตีเมืองที่ด้านนี้หรือไม่ หลังจากนั้น จะมีคนตัดเชือก และเหยื่อผู้โชคร้าย จะถูกไม้คานมหิมาตักทับศีรษะ ชาวสยามเชื่อว่า พวกเขาจะกลายเป็นสิ่งที่มีอิทธิฤทธิ์ซึ่งเรียกกันว่า ผี ชาวบ้านธรรมดาบางครั้งก็คิดจะสังหารโหด

Las casas no deben construirse con madera de teck, ni mucho menos con madera de hierro. El número de escalones, de ventanas, de habitaciones, debe ser impar: de lo contrario, la morada caería luego en manos del demonio. Para preservarlas del contacto, suelen construirse en un jardín todo lleno de altares para los genios tutelares, cuyos altares son la representación fidelísima de los que en nuestro país hacen los niños.

También se atribuye á los *módus* la facultad de poder enviar los espíritus al cuerpo de aquel individuo que haya incurrido en su antipatía. Los espíritus van royendo las entrañas de la víctima, la cual perece al poco tiempo. Estas supersticiones son muy ridículas y muy tristes; pero ¿no existen en nuestro propio país personas que se dicen y que son ilustradas, y que, sin embargo, tiemblan al derramarse la sal ó la tinta, ó al sentarse a la mesa con doce personas?

Mons. Bruguières refiere una superstición siamesa, que Pallegoix y Mouhot acogen con cierta reserva, aunque sin atreverse á negarla, y que, de ser cierta, revelaría un verdadero espíritu de crueldad en el pueblo siamés:

«Cuando se construye una nueva puerta en las murallas de la población, ó cuando se repara alguna ya construida anteriormente, hay necesidad, en virtud de no sé qué supersticiosa pragmática, de que

mueran tres hombres inocentes. Hé aquí cómo se procede á esta ejecución bárbara:

»El Rey, después de haber celebrado un consejo secreto, envía á uno de sus oficiales junto á la puerta que se va á reconstruir. Este oficial hace de cuando en cuando como que llama á uno, y repite muchas veces el nombre que se quiere dar á la puerta. Sucede siempre que los transeúntes vuelven la cabeza al oír estos gritos, y en el mismo instante, ayadado por hombres dispuestos *ad hoc*, detiene á tres de los que han mirado. Desde aquel momento su muerte ha quedado irrevocablemente resuelta. Ni servicios, ni promesas, ni sacrificios pueden salvarlos. Ábrese en el interior de la puerta un gran foso, sobre el cual se suspende á cierta altura una enorme viga, sostenida por dos cuerdas y suspendida horizontalmente.

»El día destinado para este fatal y horrible sacrificio, se sirve á los tres desgraciados una espléndida comida. En seguida se les conduce en ceremonia á la fosa fatal. El Rey y toda la corte vienen á saludarles. El Rey les encarga muy particularmente que guarden bien la puerta confiada á su vigilancia, y que no dejen de advertirle si el enemigo pretende atacar la población por este lado. Hecho esto, se corta las cuerdas, y las desgraciadas victi-

ทาสของตนเพื่อให้ทาสนั้นกลายเป็นผู้ดูแลสมบัติ”

อันที่จริง ข้าพเจ้าต้องบอกว่าข้าพเจ้าไม่ได้เข้าร่วมหรือพูดคุยกับผู้ที่เคยเห็นพิธีกรรมน่าเศร้าใจนี้ ข้าพเจ้าจึงคิดว่า ประเพณีที่น่าจะเก่าแก่มาจนชาวบ้านจำเรื่องไว้สาระต่างๆที่ข้าพเจ้าได้เขียนบันทึกไว้ไม่ได้เลย

การกำจัดคอหิวที่ตกโรคและป้องกันอุทกภัยเป็นอำนาจที่มอบหมายให้แก่หมอดู แต่กัทำนายไม่ค่อยถูกนัก ก่อนจบเรื่องนี้ ขอเสริมรายละเอียดข้อหนึ่งซึ่งช่วยปลอบใจเล็กน้อย คือ ชาวสยามที่มีการศึกษาเป็นผู้ที่ไม่ยอมเชื่ออะไรง่ายๆ ถือว่าตนเองเก่งที่สุดและดีกว่าคนอื่นๆ และมักจะหัวเราะเยาะหมอดู

เพื่อไม่ให้เป็นการขัดจังหวะเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือความเชื่อถือโชคลางอันน่าขันหรือน่าสยดสยอง ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงภิกษุก่อนที่จะกล่าวถึงศาสนาของพวกเขา ดังนั้น ข้าพเจ้าจะเล่าเรื่องที่ข้าพเจ้ารู้ตามลำดับ ผู้อ่านที่เป็นนักวิเคราะห์แนวทฤษฎีวิทยาจะได้ไม่เสียเวลาขณะเดียวกัน ข้าพเจ้าหวังจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับอุปนิสัยและประเพณีของชาวสยามเพิ่มขึ้น

กลุ่มภิกษุจะอยู่ตามถนนทุกสายในบางกอก (พระในภาษาของสยาม) นุ่งห่มด้วยสบงสีเหลืองเท่านั้น รัศประคด และจีวรพร้อมเครื่องหมายแสดงสังกัด ทั้งหมดเป็นผ้าแบบเดียวกันและสีเดียวกัน ในมือถือพัดตลอดเวลา ส่วนใหญ่ทำด้วย

ใบลาน (ภิกษุจึงหมายถึงผู้ใช้ตาลปัตร) เพื่อใช้บังสายตา เพราะภิกษุไม่ควรมองไกลเกิน 4 ศอก โคนศีรษะและคิ้ว โดยทั่วไป ถึงแม้ภิกษุจะสกปรก เบาทัญญาและบ้าคลั่ง มีอิทธิพลเหนือชาวบ้านอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เนื้อหาของผู้หญิง

ตอนแรก ข้าพเจ้าได้ถึงงานที่เห็นพระภิกษุจำนวนมากตามท้องถนน แต่เมื่อมีผู้บอกข้าพเจ้าว่า ภิกษุทั้งราชอาณาจักรมีจำนวน 100,000 รูป ข้าพเจ้ายังรู้สึกจำนวนภิกษุที่เห็นยังน้อยอยู่ด้วยซ้ำ ชายชาวสยามทุกคนเป็นหรือเคยเป็นภิกษุ เพราะเราต้องไม่ลืมว่า ทุกคนปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาในช่วงเวลาสั้นๆได้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดที่แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินเองยังทรงผนวชก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ นั่นเป็นเพียงการปฏิบัติตามประเพณีที่กำหนดไว้แต่อดีต

mas de la superstición quedan aplastadas bajo la enorme viga, que cae sobre su cabeza. Los siameses creen que se transforman después en ciertos genios llamados *plis*. Simples particulares cometen algunas veces este horrible homicidio en la persona de sus esclavos, para convertirlos, según dicen, en guardianes de sus tesoros.»

En honor de la verdad, debo decir que ni asistido ni he hablado con nadie que haya asistido á uno de estos tristísimos espectáculos. Creo, pues, que tal costumbre debe haber sido muy antigua, tanto, que ni en la memoria del pueblo se conserva ya la más insignificante tradición respecto á lo que dejo transcrito.

Atribúyese á los adivinos el poder de expulsar el cólera y de rechazar las inundaciones, lo cual no impide que en más de una ocasión sean víctimas de una y otra calamidad. Para terminar, un detalle que consuela un poco: los siameses algo ilustrados son sumamente incrédulos, y se ríen de sus compatriotas más que nadie.

Para no interrumpir el capítulo de los extravíos religiosos y de las supersticiones ridículas ó crueles, hablaré de los talapinos antes que de la religión á que pertenecen, y á cuyo fundador representan. De esta manera sigo en esta narración el orden de marcha de mis conocimientos, y no hago perder el tiempo al lector con disertaciones teológicas, mientras espero algunos

detalles más sobre el carácter y costumbres de los siameses.

En todas las calles de Bangkok encuéntrase grupos de talapinos (*phra* en siamés), vestidos con el indispensable langutí amarillo, cinturón y manto con escarapela, todo de la misma tela y del mismo color. Llevan siempre en la mano un abanico hecho generalmente de una hoja de palmera (*talapat*, de donde se ha hecho *talapino*) que les sirve para taparse los ojos, pues éstos no deben extender sus miradas á más de cuatro codos. Se rapan la cabeza y fanáticos en general, gozan de grandísima influencia en el pueblo, y muy especialmente entre las mujeres.

La abundancia de ellos en las calles me admiró al principio; pero cuando me dijeron que había 100.000 en todo el reino, aún me parecieron pocos los que veía. Todos los siameses son ó han sido talapinos, porque hay que tener en cuenta que se pueden formular los votos religiosos con carácter temporal. Nada tiene, pues, de extraño que hasta los mismos reyes usen la túnica amarilla antes de subir al trono, y sólo obedeciendo á una costumbre establecida desde tiempo inmemorial.

ผู้ที่จะบวชจำเป็นต้องมีคุณสมบัติสามข้อ คือ ต้องไม่เป็นทาส ไม่ถูกรอบงำด้วยวิญญูณชั่วร้ายและมีอายุครบยี่สิบปี ผู้ที่จะบวชเป็นพระ นั่งห่มด้วยผ้าขาว เดินทางไปวัดพร้อมญาติพี่น้อง และมีวงดนตรีบรรเลงเพลงสนุกสนานอยู่ท้ายขบวน

พระสิบสองรูปซึ่งเป็นที่เคารพกราบไหว้มากที่สุดจะคอยอยู่ที่วัด พระรูปหนึ่งทำหน้าที่เป็นกรรมวาจาจารย์ แนะนำผู้ที่จะบวช ผู้ที่จะบวชนั้นร้องขอแก่พระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นประธานในพิธีบวชหลังจากกราบแสดงความเคารพกล่าวว่า

“ท่านประธานที่เคารพ ขอให้ท่านได้โปรดเป็นพระอุปัชฌาย์ของข้าพเจ้าเถิด”

ต่อจากนั้น เดินถอยห่างออกมาประมาณ 12 ก้าว

กรรมวาจาจารย์ก็กล่าวกับผู้ที่จะบวชดังต่อไปนี้

“เราอยากถามคำถามหลายข้อซึ่งเจ้าจะต้องตอบตามความจริง เจ้าเป็นโรคเรื้อนหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นโรคเรื้อน”

“เจ้าเป็นคนวิกลจริตหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นคนวิกลจริต”

“เจ้าถูกคุณไสยหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้ถูกคุณไสย”

“เจ้าเป็นผู้ชายหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นผู้ชาย”

“เจ้ามีหนี้สินหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่มีหนี้สิน”

“เจ้าเป็นทาสหรือหลบหนีเขามาหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นทาสหรือหลบหนีใครมา”

“เจ้าได้รับอนุญาตจากบิดามารดาหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้าได้รับอนุญาตจากบิดามารดาแล้ว”

“เจ้าอายุครบยี่สิบปีหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้าอายุครบยี่สิบปีแล้ว”

“เจ้ามีสบง รัศประคด และผ้าสังฆาฏิสี่เหลี่ยมหรือไม่”

ผู้ที่จะบวชตอบว่า “ข้าพเจ้ามีแล้ว”

หลังเสร็จจากการถามตอบแบบสั้นๆ ผู้ที่จะบวชกล่าวคำสวดมนต์สามจบ ขณะเดียวกันกรรมวาจาจารย์ถามในที่ประชุมว่ามีผู้ใดขัดข้องหรือไม่ หากไม่มีผู้ใดตอบ หมายความว่า อนุญาตให้ประธานของที่ประชุมอุปสมบทผู้ที่ขอบวชได้ และจะได้รับฉายาใหม่และจดไว้ในสมุดบันทึกภิกษุใหม่รูปนั้นจะเปลี่ยนมาครองจีวร และนับแต่นั้น เขาจะกลายเป็นภิกษุโดยสมบูรณ์

Para ingresar en esta respetable corporación, es necesario ante todo ser libre, no estar poseído por los espíritus malignos, y tener más de veinte años. Reunidas estas tres condiciones indispensables, el que quiere hacerse talapino reúne á todos sus parientes, con cuyo permiso tiene siempre que contar, vístese de blanco y en compañía de todos ellos marcha al templo seguido de una banda de música; todo el cortejo entona por el camino cánticos alegres.

En la pagoda esperan doce *phra* de los más respetables, uno de los cuales se ha encargado de antemano de presentar el neófito. Éste se dirige al presidente (*upaxa*) y la dice después de infinidad de reverencias:

—«Venerable Presidente, os reconozco como *upaxa*;» y acto continuo se retira doce pasos hácia atrás.

El presentador dirígese entonces al neófito y entabla con él el siguiente diálogo:

—Candidato, quiero hacerte varias preguntas, á las cuales responderás con toda verdad. ¿Estás atacado por la lepra?

Candidato.—Pues no he tenido nunca lepra.

—¿Estás sujeto á ataques de locura?

Candidato.—No, señor.

—¿Has sido víctima de algún sortilegio?

Candidato.—No, señor.

—¿Pertenece al sexo masculino?

Candidato.—Sí, señor.

—¿Tienes deudas?

Candidato.—No, señor.

—¿Eres esclavo ó has huido?

Candidato.—Sí, señor.

—¿Tienes permiso de tus padres?

—¿Tienes el langutí, el cinturón y la escarapela amarilla?

Candidato.—Sí, señor.

Terminado este breve interrogatorio, el neófito repite tres veces una oración, mientras el talapino que lo ha presentado pregunta á los demás si tienen alguna observación que hacer contra su entrada en el gremio. Si nadie responde, la admisión queda resuelta, y el nombre del nuevo talapino consignado en el libro correspondiente. Se le viste de talapino, y desde ese momento posee ya todo su carácter sacerdotal.

บรรดาศีลที่ภิกษุต้องถือปฏิบัตินับตั้งแต่ตอน
นั้นมีจำนวนมากเสียจนไม่มีภิกษุแม้แต่รูปเดียวไม่
ว่าจะศรัทธาแค่ไหน จะปฏิบัติตามได้ทั้งหมด
เป็นศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเองใน
หนังสือที่มีชื่อว่า ปาติโมกข์ จากศีล 227 ข้อที่มีใน
หนังสือเล่มนั้น บาทหลวงपालเลอก้าวอ้างถึงไม่กี่
ข้อ อย่างไรก็ตาม มากเกินพอที่จะให้ผู้อ่านเข้าใจ
ภาพรวมของศีลทั้งหมด

โอ้ ภิกษุ (หรือ ผู้ขอ เป็นนามที่พระพุทธเจ้าใช้
เรียก สาวกของท่าน)

ท่านอย่าฆ่าสัตว์ และทุบตีมัน

อย่าถือเอาของของผู้อื่น (ที่เขาไม่ได้ให้)

พึงเว้นจากการเสพเมถุน

อย่าอวดอุตริมนุสสรธรรม

อย่าขุดดิน ด้วย(อาจ) ทำให้หนอนหรือแมลง

ตาย

อย่าตัดต้นไม้ ด้วยว่ามันเป็นสิ่งมีชีวิต

อย่าดื่มสุรา เมรัย เครื่องดองของเมา

อย่าบริโภคอาหารล่วงเวลา (หลังเที่ยงวันไป

จนถึงรุ่งเช้า)

อย่าดูการฟ้อนการละเล่น อย่าฟังการประโคม

ขับ

พึงเว้นการใช้เครื่องหอม และน้ำปรุง

อย่านั่งในที่สูงกว่า 12 ปุซ¹

อย่าตะตองทองและเงิน

อย่าสนทนากันด้วยเรื่องไร้สาระ

อย่าทักคอกไม้

จงกรองน้ำที่จะดื่ม เพื่อมิให้มีจุลินทรีย์ปนลง
ไปด้วย

เมื่อจะไปถ่ายอุจจาระ พึงนำเอาน้ำไปล้างด้วย

อย่ายิ้มถึงใจจากฆราวาส

อย่าพกมิด หอก ดาบหรือศาสตราวุธใดๆ

อย่าบริโภคอาหารมากเกินไป

อย่านอนมากเกินไปจนจำเป็น

อย่าร้องเพลงรัก

อย่าเล่นเครื่องดนตรี

อย่าเล่นทอดลูกเต๋า หมากกรุกหรือเครื่องเล่น
ใดๆ

พึงระวังอย่าเดินแกว่งแขน

อย่าก่อไฟด้วยท่อนไม้ ด้วยอาจจะมีตัวแมลง
แฝงอยู่ในนั้น

จงมีชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่ได้มาจากการขอ
เท่านั้น มิพึงทำด้วยมือตนเอง

อย่าให้ยาแก่หญิงมีครรภ์ ด้วยอาจจะทำให้เด็ก
ในครรภ์นั้นถึงแก่ความตายได้

มิพึงมองมาตุคาม

อย่ากรีดตัดทำให้โลหิตตก

อย่าทำการค้า อย่าขายสิ่งใด

อย่าซื้อสิ่งใด

อย่าเลียอาหารเสียดัง

¹ มาตรฐานวัดโบราณ 1 ปุซ เท่ากับ 2.54 เซนติเมตร

Los preceptos á que desde ese momento queda sujeto son tantos y tales, que ninguno, por ferviente que sea, puede cumplirlos.

Están escritos por el propio Budha en el libro llamado *Patimök*. De los 227 preceptos que comprende ese libro, monseñor Pellagoix menciona sólo unos cuantos, más que suficientes, sin embargo, para dar al lector una idea aproximada de la totalidad.

«¡Oh phikhú! (oh mendicantes, nombre que da Budha á sus discípulos), ni matareis á los animales ni les pegareis.

»Ni quitareis á otro lo que es suyo.

»Os abstendreis de los placeres carnales.

»No os atribuireis vuestros méritos, y no os envanecereis con vuestra santidad.

»No cultivareis la tierra, para no matar algun gusano ó insecto.

»No cortareis los árboles, porque están dotados de vida.

»No bebereis licores destilados, ni vino, ni ninguna bebida enbriagadora.

»No comais nada absolutamente despues del mediodía.

»No vayais á ver comedias; no oigais tocar instrumentos.

»Absteneos de perfumes y de aguas perfumadas.

»No os senteis en ningún escabel de más de 12 pulgadas de altura.

»No toqueis ni oro, ni plata.

»No os ocupeis de cosas fútiles.

»No lleveis flores en las orejas.

»Pasad siempre á través de un lienzo el agua que bebais, porque puede contener animalitos.

»Cuando hagais vuestras necesidades, llevad siempre agua para lavaros.

»No pidais nada prestado á los laicos.

»No useis cuchillo, ni lanza, ni espada, ni arma alguna.

»No comais con exceso.

»No durmais más de lo necesario.

»No canteis canciones amorosas.

»No toqueis instrumentos músicos.

»No juego á los dados ni á ningun otro juego de esta especie.

»No movais mucho el brazo al andar.

»No encendais fuego con leña, porque pueden dejar de existir algunos de los insectos que la habitan.

»Vivireis sólo de limosnas, y jamás del trabajo de vuestras manos.

»No suministreis medicamentos á las mujeres en cinta, para que no muera el niño en su seno.

»No mireis jamás á las mujeres.

»No practiqueis incisión alguna que haga brotar sangre.

»No comercieis; no vendais nada.

»No compreis.

»No hagais ruido con los labios al comer.

อย่าทอดสายตาไกลเกิน 4 ศอก
ทุกวันสิบสี่คำ จง โคนผมและกิ้วด้วยมิด โคน
ทองแดง
เมื่อท่านเดินไปตามท้องถนน จงสำรวจกิริยา
ถือตาลปัตรบังไว้
เมื่อนั่งอยู่ จงพับขา อย่าเหยียดออกไป
เมื่อไปสวนมนต์หน้าศพ ฟังพิจารณาถึงไตร-
ลักษณ์
ฟังให้ชายสงบของท่านคลุมเข่าลงมา 8 นิ้ว
เมื่อบริโภคอาหารแล้ว อย่าเก็บส่วนที่เหลือไว้
บริโภคในวันรุ่งขึ้น จงเทให้สัตว์กิน
อย่ามีไตรจีวรหลายชุด
อย่าลูบไล่เด็ก
อย่าพูดคุยกับมาตุคามในที่ลับตา
อย่าเลี้ยงเป็ด ไก่ วัว ควาย ช้าง ม้า หมู หมา
แมว
เมื่อเทศนา จงอธิบายพระบาลี ฟังระวังอย่าบิด
ผัน
มิพึงกล่าวถึงความไม่ดีของผู้อื่น
เมื่อตื่นนอน จงลุกขึ้นทันที ในเมื่อรุ่งราง
พอที่จะมองเห็นเส้นลายฝ่ามือแล้ว
อย่านั่งบนเสื่อผืนเดียวกับมาตุคาม
อย่าจิม้าตัวเมียหรือช้างพัง
อย่าไปในเรือที่มีมาตุคามโดยสารไปด้วย
อย่าตะต้องมาตุคาม แม้แต่เด็กหญิงตัวเล็ก
อย่าหุงข้าว ด้วยว่าเมล็ดข้าวมีเชื้อแห่งชีวิต
อย่ารับสิ่งใดที่เขายังมีได้พนมมือส่งให้

อย่าขึ้นไปบนเรือนใด นอกจากเจ้าเรือนเขาจะ
เชิญ
ถ้านอนแล้วท่านนึกถึงมาตุคามอยู่ เป็นอาบัติที่
จะต้องปลงเสีย
อย่าคิดอยากได้ของของผู้อื่น
พึงระวังอย่ากล่าวร้ายแก่ดิน ลม น้ำ หรือไฟ
อย่ายุเหยยให้คนอื่นเขาแตกกัน
อย่าใช้เครื่องไตรจีวรที่ทรูหราราคาแพง
อย่ากระทบกระแทกร่างกายผู้ใด
อย่าใส่รองเท้า
อย่ารับประเคนของถวายจากมือมาตุคาม ให้
นางวางไว้ตรงหน้าเท่านั้น
อย่าบริโภคสิ่งที่มีชีวิต เช่น ผักสดหรือเมล็ดที่
อาจงอกหรือใช้เพาะพันธุ์ได้
ถ้าบริโภคสิ่งใดอยู่ มิพึงกล่าวว่าสิ่งนี้ดี สิ่งนั้น
ไม่ดี วาตะดังนี้ เท่ากับแสดงความรู้สึกในทาง
ตัณหา
อย่าหัวเราะเสียงดัง
อย่าร้องไห้เมื่อมารดาบิดาของท่านตาย และ
อย่าโศกเศร้า
อย่าถลกสบงของท่านเมื่อลุยน้ำหรือข้ามถนน

»Cuando vayais por la calle, llevareis los sentidos recogidos, y tendreis el *talapat* ante vuestra vista, de modo que no veais más allá de cuatro codos.

»En los 14 de luna, os rapareis el pelo y las cejas con una navaja de cobre.

»Cuando os senteis, tendreis siempre las piernas cruzadas, pero nunca extendidas.

»Después de haber comido, no guardéis el resto para el día siguiente, sino dádselo á los animales.

»No tengais muchos vestidos.

»No acaricieis á los niños.

»No hableis con una mujer en particular.

»No criéis patos, ni gallinas, ni vacas, ni búfalos, ni elefantes, ni caballos, ni puercos, ni perros, ni gatos.

»Cuando al predicar expliqueis en balí, tened cuidado de cambiar el sentido.

»No digais nunca mal de otro.

»Cuando os despertéis, levantaos inmediatamente, con tal que haya suficiente claridad para distinguir las venas de vuestras manos.

»No os senteis donde se haya sentado una mujer.

»No cabalgueis en ningún jumento, ni en ningún elefante hembra.

»No os sirvais de una barca que haya transportado á una mujer.

»No toqueis á una mujer, ni siquiera á una niña.

»No hagais cocer el arroz, porque tiene un germen de vida.

»No tomeis nada que no os haya sido previamente ofrecido con las manos unidas.

»No subais á ninguna casa sin previa invitación.

»Si soñais con alguna mujer, cometeis un pecado de que debeis purificaros.

»No deseéis lo que pertenece á otro.

»Guardaos de maldecir la tierra, el viento, el agua y el fuego.

»No sembréis zizaña entre entre los demás.

»No useis vestidos de lujo.

»No froteis vuestro cuerpo con ningún otro.

»No useis calzado que oculte los talones.

»No recibáis de mano de mujer ofrenda alguna; están obligadas á deponerlas sencillamente á vuestros piés.

»No comais nada que tenga vida, ni legumbres, ni granos que puedan todavía germinar.

»Cuando comais algo, no digais nunca: «esto está bueno, aquéllo está malo;» tales palabras revelan sensualidad.

»No riáis jamás á carcajadas.

»No lloreis la muerte de vuestros parientes, ni os entristezcais por ella.

»No recojais vuestro langutí para atravesar el agua, ó cuando paseis por las calles.

เมื่อบริโภคน้ำอยู่ อย่าคุยกับผู้ใด
เมื่อบริโภคน้ำอยู่ อย่าทำให้เมล็ดข้าวตกรึ้น
อย่าคาดสบงใต้ท้องน้อย
อย่าบริโภคน้ำร้อน มื้อเช้า มื้อเย็น จระเข้
หมาหรือแมว
อย่านอนบนเตียงเดียวกันกับผู้ใด
เมื่อออกรับบิณฑบาตหรือเดินอยู่ในถนน อย่า
กระแอมไอให้คนมองดู
อย่ากล่าวคำหยาบต่อหน้ามาตุคาม
อย่าเดินโคลงศีรษะ
อย่าอมคำหมากไว้ในเวลากลางคืน
เมื่อมีอาบัติ จงปลงเสียกับภิกษุผู้แก่พรรษากว่า
จงกวาดลานวัดทุกเย็น
จงเอาใจใส่ล้างบาตร
จะไป ณ ที่ใด พึงระวังจะเหยียบมดหรือแมลง
เมื่อเดินไปในท้องถนนหรือไปรับบิณฑบาต มิ
พึงไหวผู้ใด (...)

และข้าพเจ้าจะไม่กล่าวต่อไปอีกเพราะรู้สึกว่าจะ
ไม่มีประโยชน์ ศิล 87 ข้อที่ข้าพเจ้าแปลไว้ทำให้
เห็นภาพรวมของศีลทั้งหมดจำนวน 227 ข้อที่อยู่ใน
ในปาฏิโมกข์ ไม่มีผู้ใดปฏิบัติได้ครบถ้วนทุกข้อ
และภิกษุซึ่งรู้เรื่องนี้ดี ชอบทำผิดพลาดมากกว่าหนึ่ง
ข้อ จากตรงจุดนี้ แทนที่ภิกษุจะเป็นตัวแทนของ
ความดีงาม กลับกลายเป็นว่า ภิกษุเป็นแหล่งความ
ชั่วร้ายอันน่าขยะแขยงมากที่สุด

ความละโมภของภิกษุมีมากจนสุดจะ
จินตนาการได้ ภิกษุเดินบิณฑบาตตลอดเวลา เมื่อ
บาตรเต็ม ก็รีบกลับไปวัด ริมเทวของในบาตรออก

พวกผู้หญิงเป็นโยมอุปัฏฐากรายใหญ่ จัดหาของ
ฉันทุกประเภทจำนวนมากมายาวนานอย่างเร่
รีบ

ภิกษุแต่ละรูปมีเด็กชาย (ลูกศิษย์) จำนวนหนึ่ง
คอยติดตาม ภิกษุเป็นผู้สอนเรื่องศาสนาและสอน
ให้อ่านหนังสือ กิจของสงฆ์เหล่านี้เป็นเพียง
ตัวหนังสือ ที่แน่ๆ ไม่มีภิกษุสักรูปเดียวในสยามที่
จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง

»No habéis con nadie mientras coméis.
»No derrameis el arroz al comer.
»No os ciñáis el langutí por debajo del ombligo
»No coméis carne de hombre, de elefante, de caballo, de serpiente, de tigre, de cocodrilo, de perro ni de gato.
»No partáis vuestro lecho con nadie.
»Cuando pidáis limosna, ó cuando paseis por las calles, no tratéis de atraer la atención hacia vosotros tosiendo.
»Cuando reciteis vuestras oraciones junto á un cadáver, debéis reflexionar sobre la poca estabilidad de las cosas humanas.
»Hareis que vuestro langutí descienda ocho pulgadas más abajo de la rodilla.
»No direis palabras groseras delante de las mujeres.
»No moveréis la cabeza al caminar.
»No usareis areca ni betel durante la noche.
»Cuando cometáis un pecado, se lo contareis inmediatamente á vuestro superior.
»Limpiareis vuestra pagoda todas las noches.
»Tendréis siempre muy limpia vuestra marmita.
»No piseis insecto ni hormiga alguna al caminar, al ménos conscientemente.
»Cuando vayais pidiendo limosna por la calle, no saludaréis á nadie.»

Y no continúo, porque me parece inútil. Los 87 preceptos que dejo traducidos dan una idea del conjunto de los 227 que contiene el *Patimök*. Nadie absolutamente puede cumplirlos, y los talapinos, que lo saben perfectamente, prefieren infringir la regla por mil, á infringirla por uno solo. De aquí que, en vez de ser la virtud en persona, los talapinos sean generalmente un repugnante compendio de los más asquerosos vicios.

Su glotonería excede á cuanto pueda imaginarse. Pasean constantemente con la marmita en la mano, y una vez llena, vuélvense á la pagoda, donde se apresuran á vaciarla. Las mujeres son sus tributarias principales, apresurándose á suministrarles toda clase de manjares succulentos.

Cada talapino tiene en su compañía cierto número de muchachos (*luksit*), á quienes instruye en las cosas santas y enseña á leer. Estos encargos son nominales, y de seguro no hay en todo Siam un solo talapino que cumpla á conciencia su deber.

แทบทุกวัน ผู้มีจิตศรัทธาจะนำสัตว์ต่างๆทุกประเภทมาถวายวัด เพื่อเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าในตอนกลางคืน ภิกษุและลูกศิษย์สนุกสนานกับการประกอบอาหารที่ใช้เนื้อสัตว์เหล่านั้นและฉันอย่างเจริญอาหาร จนกระทั่งบัดนี้ พระพุทธเจ้าทรงทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น และผู้ที่ล่วงเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับการลงโทษเพียงแค่อาหารไม่ย่อยในวันที่ฉันมากเกินไป เราสังเกตได้ว่า ผู้ที่ทำผิดซ้ำแล้วครั้งเล่าเป็นผู้ที่มีสุขภาพดี อ้วนท้วนและมีเลือดฝาดมากกว่าผู้ที่อยู่ในโลกอีกใบหนึ่งซึ่งเป็นโลกของพระพุทธเจ้า

ช่างเป็นความโชคร้ายสำหรับพวกลูกศิษย์เสียจริง ภิกษุแสนดีพวกนี้อาพาธด้วยโรคนำรังเกียจยิ่งกว่าความละโมภ หน้าตาซีดเซียว ขอบตาด้านล่างดำคล้ำ ตาโหลและไม่กล้าสบตาผู้คน แสดงให้เห็นถึงความไม่รู้จักประมาณอันน่าสลดใจอย่างแท้จริงซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตำหนิอย่างรุนแรงในสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้แต่สิ่งที่แย่ที่สุดคือตามที่เราเห็นพวกภิกษุแทบไม่ยุ่งเกี่ยวกับสตรีเลย... ภิกษุจำนวนมาก ไม่น้อยไปกว่าจำนวนลูกศิษย์อาพาธด้วยโรคนำสะอิดสะเอียนที่สุด

ลำดับยศศักดิ์ทางศาสนาของภิกษุชาวสยามไม่ใช่เรื่องซับซ้อนมากนัก

ภิกษุทุกรูปเชื่อฟังกษัตริย์ เพราะว่า ในสยามไม่มีผู้ใดจะสูงกว่าหรือเทียบเท่ากษัตริย์ได้

บรรดาศักดิ์สูงสุดของภิกษุคือ *สังฆราช* ซึ่งกษัตริย์จะทรงเป็นผู้แต่งตั้ง อำนาจของ*สังฆราช*เป็นอำนาจแต่เพียงในนาม อย่างน้อย *สังฆราช*ก็

ไม่เคยใช้อำนาจแก่พระผู้น้อย *สังฆราช*มีหน้าที่ทำพิธีถวายแต่กษัตริย์ เป็นองค์ประธานในการประชุมสงฆ์ การประชุมเจ้าอาวาส เท่านั้น

ต่อจากนั้น เป็นตำแหน่งของเจ้าอาวาสประจำวัดหลวงที่เรียกว่า *สมเด็จพระเจ้า* กษัตริย์ทรงเป็นผู้แต่งตั้งเช่นกัน รองจากตำแหน่ง*สมเด็จพระเจ้า* เป็นตำแหน่ง *เจ้าคุณปลัด* และ *เจ้าคุณสมุห์* หรือเลขานุการใหญ่ ถัดจากตำแหน่งดังกล่าว จะเป็น *พระ* ส่วน *เณร* อยู่ในลำดับรองลงมา

ในช่วงฤดูฝน ภิกษุจะจำพรรษาอยู่ที่วัดอย่างสงบ ส่วนในฤดูอื่นๆ จะเดินทางไปมาระหว่างวัดบ้านเพื่อพูดคุยและรับสั่งของบริจาต ในช่วงเวลานั้น เราเห็นภิกษุทุกหนทุกแห่งไม่ปล่อยให้ผู้คนอยู่อย่างสงบเลย

Casi todos los días los devotos regalan á las pagodas animales de todas clases, que consagran á Budha. Por la noche, talapinos y *luksit* se entretienen en guisarlos y comerlos con el más profano de los apetitos. Hasta ahora, Budha ha hecho la vista gorda, y los sacrílegos no han recibido otro castigo que alguna que otra indigestión los días de exceso; se nota que precisamente los que más reinciden en el pecado son también los que gozan de mejor salud y están más gordos y colorados. En el otro mundo será ella.

Por desgracia, para los *luksit* sobre todo, estos buenos sacerdotes padecen vicios mucho más repulsivos que la glotonería. Su pálido semblante, sus grandes ojeras, lo hundido de los ojos y amortiguado de lamentables, que Budha, en los preceptos transcritos, reprende muy severamente. Y lo peor es que, en obsequio á las apariencias, los talapinos buscan muy raras veces la vista, indican desde luego excesos la complicidad de las mujeres... Muchos de ellos, no pocos de sus discípulos, padecen enfermedades de las más asquerosas.

La jerarquía religiosa del clero siamés no es muy complicada.

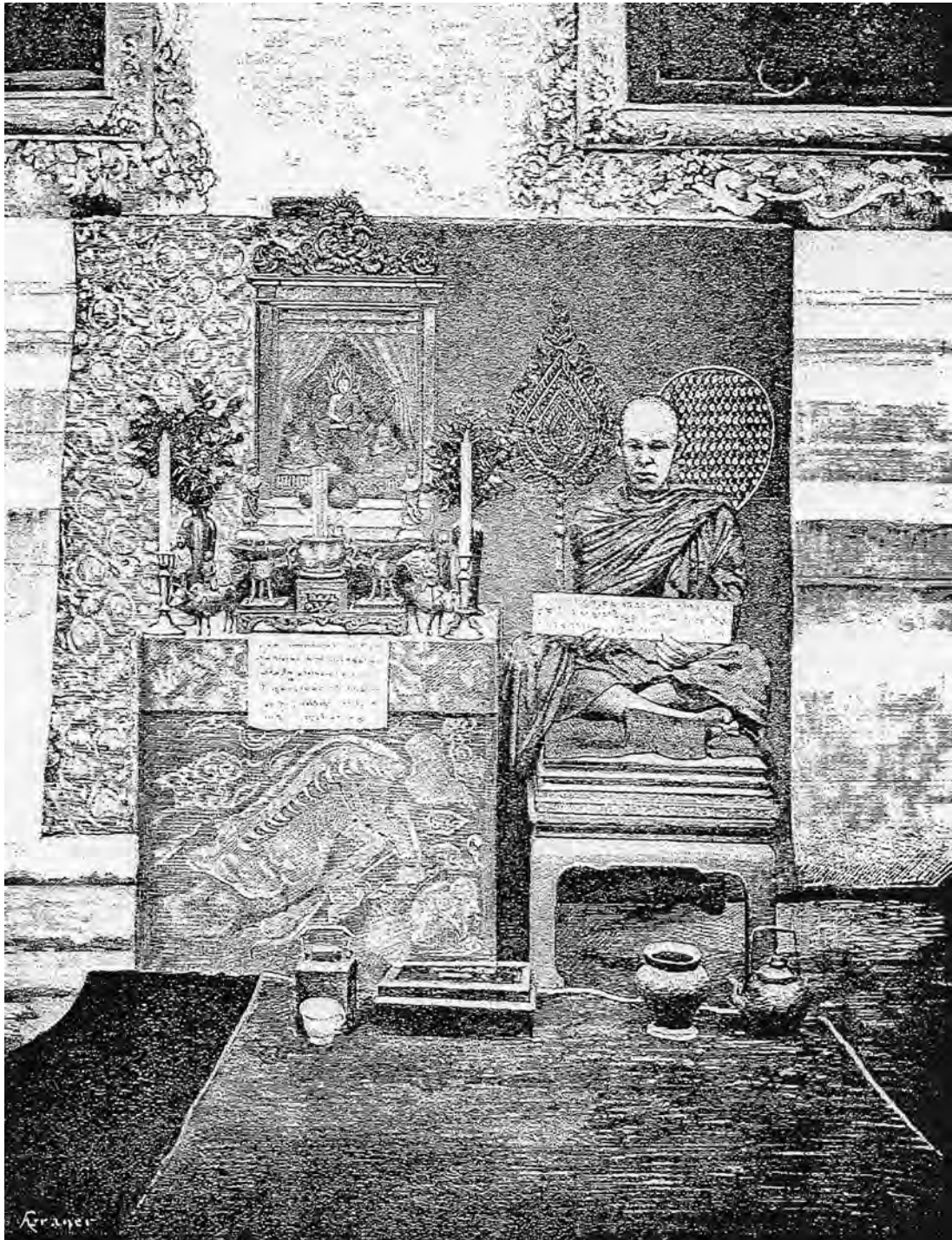
Todos obedecen al rey, porque en Siam nada hay superior ni igual al monarca.

La primera dignidad eclesiástica es el *sangkharal* (rey de los cenobitas), que debe su nombramiento á su majestad real.

La autoridad del *sangkharat* es puramente nominal, ó al ménos jamás se ejerce de un modo ostensible sobre el bajo clero. De cuando en cuando dirige al rey un memorial religioso, preside una especie de concillio de los jefes de las pagodas, y nada más.

Vienen después los jefes de las reales pagodas, que llevan el título de príncipes (*somdet-chao*), y deben también al rey sus nombramientos. Bajo la autoridad del *somdet-chao* está la del *chao-khunbala* y la del *chao-khunsamu*, ó gran secretario. Síguense á éstos los talapinos propiamente dichos (*phra*), bajo los cuales están todavía los *nen* ó novicios.

Durante la estación de las lluvias, los talapinos permanecen en las pagodas tranquilamente. El resto del año ván y vienen de pagoda en pagoda y de casa en casa charlando y recogiendo limosnas. En esa época se les encuentra por todas partes, y no dan á nadie un momento de reposo.

สยาม – ภิกษุกำลังสวดมนต์

สยาม – ตัวตลกสยาม

สยาม - ตัวตลกสยาม

บทที่ 66

อินโดจีน

สยาม – บางกอก

การเยี่ยมชมระแวงเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ – ฤดูร้อนและฤดูหนาวในสยาม – การเทศพ –
พุทธศาสนา: อิทธิพลโดยรวมต่อกลุ่มชนชาวตะวันออกและอิทธิพลเฉพาะที่มีต่อสยาม – วัดวาอาราม –
การเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน – ภายในพระราชวัง

CAPÍTULO LXVI

INDO-CHINA

SIAM.—BANGKOK

Una visita al ministro de Estado.—El verano y el invierno en Siam.—La cremación de cadáveres.—El budhismo: su influencia en los pueblos de Oriente en general, y en Siam en particular.—Las pagodas.—La audiencia de S. M.—El interior de palacio.

เพื่อไม่ให้เย็นเยื่อ ข้าพเจ้าขอหยุดเรื่องที่กำลังเล่าไว้ตรงนี้เพื่อแจ้งเรื่องการเข้าเยี่ยมเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในวันที่ 1 มีนาคม

หลังจากเปลี่ยนชุดเป็นเสื้อฟร็อกโค้ดแล้วเรามุ่งหน้าไปยังกระทรวงซึ่งจะพูดให้ถูกคือมีผู้รอเราอยู่แล้ว แต่ก่อนอื่น เรานั่งรถม้าเลียบบแม่น้ำซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกชอบตั้งแต่มาถึงใหม่ๆ อันที่จริงถนนสายต่างๆ มีความแตกต่างมากจากสายน้ำกว้าง ลึก สงบและน่าเกรงขามที่ไหลลงสู่ทะเลกลางแนวไม้สีเขียวจืดทั้งสองฝั่ง ถนนสายใหม่ๆ เหมือนกันหมด แต่ถนนสายเก่าคดเคี้ยวและสกปรก

ฯพณฯ เสนาบดีฯ รอเราอยู่ที่ประตูหน้าอาคารใหญ่งดงาม บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เสนาบดีฯสวมเสื้อฟร็อกโค้ดทำด้วยขนอัลปาก้าทับเสื้อเชิร์ตที่มีแถบขาวตรงหน้าอกดูเด่นตาและนุ่งผ้าโจงกระเบน ต้อนรับเราด้วยมิตรไมตรี ทักทายราวกับคุ้นเคยธรรมเนียมการปฏิบัติแบบยุโรป

เราขึ้นบันไดหินอ่อนไม่กี่ขั้น มีพรมปูตรงกลาง แล้วเข้าไปในห้องสีน้ำเงิน ตกแต่งอย่างวิจิตรด้วยกระจกและชุดเก้าอี้แบบดามัสโกเหมือนอยู่ในยุโรป

เสนาบดีฯ จัดน้ำชาเลิศรสในชุดเครื่องเคลือบล้ำค่าฝีมือประณีต เราไม่เห็นหน้าตาผู้นำน้ำชาและแพนเค้กมาบริการ บรรยากาศรื่นรมย์ นั่นเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้เราระลึกถึงอินโดจีน

เราสนทนาเรื่องทั่วไปเป็นเวลาพอสมควร เสนาบดีฯ แสดงความยินดีพร้อมแจ้งเราว่า พระเจ้าแผ่นดินจะทรงโปรดฯ ให้เราเข้าเฝ้าสองครั้งคือ เข้าเฝ้าแบบทางการและเข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์เพื่อจะได้มีพระราชปฏิสันถารกับเรา ทรงโปรดฯ ให้นำเรือกลไฟส่วนพระองค์ขนาดเล็กให้เราล่องขึ้นแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นความคิดที่วิเศษที่เรารับไว้ด้วยความกระตือรือร้นยิ่ง

เรารู้สึกว่า เสนาบดีฯ ผู้นี้รอบรู้และอัธยาศัยดี มีความรู้ที่ไม่ธรรมดา เหมาะกับตำแหน่งระดับสูง เรารำลางเขาด้วยความสุขใจถึงแม้จะรู้สึกรำคาญที่อากาศร้อนอยู่บ้าง

ในสยาม อากาศร้อนโดยเฉพาะบริเวณสยามตอนล่างที่เราพำนักอยู่ อากาศมักร้อนจัด แม้ในช่วงเวลาที่ผู้คนที่นี่เรียกกันว่าเป็นฤดูหนาว อุณหภูมิภายในร่มสูงถึง 46 และ 48 องศา ผู้อ่านอาจคำนวณอุณหภูมิในฤดูร้อนแถวนี้ได้ว่าสูงเท่าใด

ฤดูหนาวสั้นและอากาศแห้งมาก ตรงกับเดือนธันวาคมและมกราคมของเรา ฤดูร้อนคือสิบเดือนที่เหลืออากาศชื้นมากระหว่างเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม อุณหภูมิในร่มขึ้นไปถึง 56 องศา

Aun cuando sea brevemente, he de interrumpir aquí mi narración para dar cuenta de la visita que en 1º de Marzo hicimos al Ministro de Estado de S. M. siamesa.

Después de empaquetarnos en nuestras levitas, no dirigimos al ministerio, donde por más señas ya nos esperaban, previo un paseo por el río, al cual me sentía yo con cierta afición desde mi llegada. En efecto, hay diferencia inmensa de las calles, monótonas las nuevas tortuosas y sucias las viejas, á aquella corriente ancha, profunda, tranquila y majestuosa, que marcha siempre hacia el mar entre una doble muralla de una poderosa vegetación. S. E. nos esperaba en la puerta misma de su casa, gran edificio de hermoso aspecto, construido á la orilla misma del Mei-Nam. Vestía una levita de alpaca, bajo la cual se distinguía la blanca pechera de una camisa y el correspondiente langutí. Recibiéndonos muy afectuosamente, saludán-donos como quien está acostumbrado al trato europeo.

Subimos unos cuantos escalones de mármol con su alfombra al centro, y entramos en un magnífico salón azul, adornado con espejos y amueblado con una sillería de damasco: nos hallabamos en plena Europa.

El Ministro nos obsequió con un té espléndido, en un servicio finísimo de preciosa porcelana. El té y los pankal, que movidos por invisible mano refrescaban la

atmósfera, eran la única cosa que nos recordaba la Indo-China.

Cambiamos no pocas frases de cortesía, como es natural, mostrándose el Ministro sumamente complaciente con nosotros. Nos dijo que el Emperador nos daría dos audiencias, una pública y otra secreta, para poder converar con nosotros, y hasta nos ofreció un vaporcito de su propiedad para una excursión Mei-Nam arriba, soberbio pensamiento que acogimos con verdadero entusiasmo.

Este Ministro nos pareció persona sumamente ilustrada y amable, dotado de conocimientos poco vulgares, y muy digna del alto puesto que ocupaba. Nos despedimos de él muy complacidos, si bien bastante molestados por el calor.

El calor en Siam, y especialmente en el bajo Siam, donde nos encontrabamos, suele ser muy intenso. Aun durante lo que aquí llaman invierno, sube hasta 46 y 48 grados á la sombra el termómetro centígrado. Por aquí podrá calcular el lector el calor del verano.

El invierno es muy corto y seco, correspondiendo á nuestros meses de Diciembre y Enero. El verano, que es muy húmedo, comprende los diez meses restantes, llegando á marcar el termómetro 56 grados á la sombra durante los de Julio y Agosto.

สิ่งที่ข้าพเจ้าประทับใจที่สุดในการมาเยี่ยมชมการระกราวนี้ คือ เสนาบดีฯ เล่าให้ข้าพเจ้าฟังด้วยน้ำเสียงสงบเรื่องงานเผาศพมารดาของตน ข้าพเจ้าไม่อาจเข้าใจว่า เราจะมองบุคคลอันเป็นที่รักกลายเป็นเถ้าในเปลวเพลิงโดยไม่รู้สึกล้อล้ยได้อย่างไร ชาวสยามคงมีความคิดอ่านต่างจากพวกเรามากในเรื่องนี้เพราะพวกเขากล่าวว่า การเผาศพเป็นเกียรติที่ผู้ตายได้รับ มีเรื่องเล่าว่า ชาวสยามคนหนึ่งสำนึกผิดต่อบาปของตน จึงถวายแขนขาหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายแด่พระพุทธเจ้า ดังนั้น ภิกษุที่มาโปรดชายผู้นั้นก่อนที่จะสิ้นใจ ก็จะทำตามความประสงค์ของเขา อวัยวะที่ถวายเป็นพุทธบูชาถูกตัดออกจากร่าง พวกนกกาพากันจิกกินอย่างสนุกสนาน กองเพลิงก็เผาร่างจนเป็นจุล ไม่มีใครแน่ใจได้ว่าตนจะอยู่ค่าฟ้า ของงอย่าประมาท

ข้าพเจ้าคงจะมีโอกาสร่วมงานเผาศพหลายครั้ง แต่ภาพเผาศพที่เมืองพาราณสีฝังใจข้าพเจ้าเกินกว่าที่จะกล้าดูภาพเช่นนั้นอีก เสียงกะโหลกศีรษะที่ปะทุ ขยับและระเบิดเมื่อต้องเปลวเพลิง กลิ่นน่าสะอิดสะเอียนของเนื้อมนุษย์ที่ถูกเผา ทำให้ข้าพเจ้ากลัวจริงๆ และคงจะรู้สึกเช่นนั้นหากยังเผาศพเช่นนี้ต่อไป

สำหรับเรื่องอื่นๆ นั้น ข้าพเจ้ายอมรับว่า การเผาศพมีประโยชน์ต่อประเทศนี้มากกว่าที่อื่นๆ เพราะผู้คนที่นี่ โง่เขลา และดวงอาทิตย์อันร้อนแรงทำให้ศพเน่าเปื่อย แน่แน่นอนว่า ศพจำนวนมากที่ฝังไม่เรียบร้อยหรือถูกทิ้งกลางแจ้งคงจะส่ง

กลิ่นเหม็นไปทั่วหากไม่มีประเพณีเผาศพซึ่งเป็นผลดีต่อสุขภาพ ข้อปฏิบัติทางศาสนาที่ว่าด้วยการเผาศพจึงมีเหตุผลในตัวเอง เช่นเดียวกับข้อปฏิบัติต่างๆ ในศาสนาอื่น ความรู้สึกที่เกิดจากการกระทำดังกล่าวขึ้นอยู่กับอารมณ์ของปัจเจกชนและประเพณีเท่านั้นเพราะมนุษย์เคยชินกับทุกสิ่งทุกอย่าง ในยุโรปเอง ขณะนี้ก็มีคนจำนวนมากเห็นด้วยเรื่องการเผาศพ และท้ายสุด อาจมองข้ามความรู้สึกนารังเกียจ ที่แน่นอนคือ จะยอมรับว่าการเผาศพเป็นเรื่องดีต่อสุขอนามัย

ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งข้าพเจ้าอดจะกล่าวถึงไม่ได้ในหัวข้อถัดไป ถึงแม้จะไม่ใช่ว่าเรื่องสำคัญในพุทธศาสนาก็ตามที

Lo que más me impresionó de toda esta visita fué la tranquilidad con que me habló el Ministro de la cremación de su madre. Nunca he comprendido cómo se puede ver pasto de las llamas el cadáver de una persona querida, sin experimentar una sensación de dolor de esas que dejan huellas eternas en el alma. Los siameses deben tener en esta cuestión ideas muy diferentes de las nuestras, porque consideran cosa honorífica el ser quemados después de muertos. Alguna vez ocurre que un siamés, arrepentido de sus pecados, deja á Budha un brazo, una pierna ó cualquier otra parte de su cuerpo. Entonces el talapino que le asiste en sus últimos momentos se encarga de cumplir su voluntad. El miembro ofrecido á Budha es separado del cuerpo, y mientras los cuervos se lo comen alegremente, el fuego consume el tronco. Con precauciones como ésta nadie haber ganado la vida eterna.

Hubiera podido asistir á la cremación de muchos cadáveres; pero el espectáculo de Benarés me había impresionado demasiado para atreverme á presenciar de nuevo una escena semejante. Los estallidos de aquel cráneo que se movía y estallaba al contacto de la llama, y el olor nauseabundo de la carne humana quemada, me causaban verdadero horror, y me lo causarían mientras exista.

Por lo demás, reconozco que la cremación tiene sus ventajas, y en este país más que en otro alguno. Dada la natural negligencia de estas gentes, y dada además la acción destructora de este sol abrasador, es seguro que muchos, muchísimos cadáveres mal enterrados, ó abandonados por completo al aire libre, infestarían la atmósfera de miasmas mortíferos, sin la saludable costumbre de quemarlos. El precepto religioso de la cremación tiene, pues, una razón de ser, como la tienen tantos otros preceptos de todas las religiones. La impresión que el acto pueda causar, depende solamente del temperamento individual y de la costumbre, puesto que á todo se acostumbra el hombre. La cremación tiene hoy en la misma Europa muchísimos partidarios, y quizá acabe por triunfar de la repugnancia general. Preciso es confesar qu mucho ganaría con ello la higiene pública.

Esta cuestión tiene relación tan estrecha con la influencia que el budhismo ha ejercido en toda el Asia oriental, que no quiero dejar para más adelante un estudio, siquiera muy ligero, de esta religión.

พุทธศาสนาเป็นศาสนายิ่งใหญ่ ทันสมัยที่สุดทางโลกตะวันออกยกเว้นเรื่องผู้นับถือศาสนาของพระโมฮัมหมัดที่มีจำนวนมาก พระพุทธเจ้าศาสดาพุทธศาสนาหรือศาสดายะมุณีมาจากตระกูลอันสูงส่งและมีอำนาจมากตระกูลหนึ่งในพิหารดินแดนตอนเหนือของอินโดสถาน มีผู้รู้จักพระองค์ในนามของลัทธิตะโคดมหรือตาคะตา

พระราชบิดาของพระองค์ คือ กษัตริย์แห่งกบิลพัสดุ์ ราชอาณาจักรเล็กติดกับเนปาล มีปาฏิหาริย์มากมายเกี่ยวกับการประสูติของพระองค์ เป็นที่น่าอัศจรรย์แนวเดียวกับเรื่องการประสูติของพระเยซู หลังการสืบค้นต่างๆ อย่างละเอียด มีการค้นคว้าในปัจจุบันที่แน่ชัดว่า เรื่องแบบนี้เกิดขึ้นประมาณกลางปี 622 ก่อนคริสตกาล ยังไม่ทันจะได้เห็นแสงสว่างของตะวัน ลัทธิตะทรังก้าวเดินได้ 7 ก้าวและตรัสว่า “เราเป็นศาสดาผู้เดียวที่แท้จริงในโลก ตั้งแต่วันนี้ เราจะไม่มีเกิดอีก”

ลัทธิตะทรานุกรมประทับอยู่กับครอบครัวเป็นเวลาสี่สิบปี ทรงดำเนินชีวิตแบบเดียวกับพระเยซูแห่งนาซาเร็ธ อยู่มาวันหนึ่ง ทอดพระเนตรชายชรา ทำทางคูนานับถืออยู่บนถนน ชายผู้นั้นกราบทูลพระองค์ด้วยน้ำเสียงห่มเป็นจังหวะว่า “โอ้ ลัทธิตะทร จงฟังข้า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏจะไม่จริงยั่งยืน รางวัลตอบแทนสำหรับความพยายาม การศึกษาเล่าเรียนและการทำสมาธิของพระองค์ ทุกอย่าง คือ ความชราภาพและความตาย”

อีกวันหนึ่งต่อมา ทอดพระเนตรชายคนหนึ่งที่ใกล้สิ้นชีวิต ต่อมา ขณะทรงพระดำเนินอย่างมีสมาธิตามปกติของพระองค์ ทรงสะดุดซากศพบัตินั่นเอง ทรงเข้าใจความจริงทั้งหมดของถ้อยคำที่ชายชราผู้นั้นได้กล่าวไว้ พระองค์ทรงดำริถึงความยากแค้นของมนุษย์ ทรงสลดพระราชหฤทัยเมื่อทรงพิจารณาความยากไร้ของพวกสุทรและความขัดสนของพวกจัณฑาลที่ต้องเผชิญอยู่ในโลกนี้ ดำเนินเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคำตอบเรื่องบทบาทสำคัญของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าเช่นเดียวกับพระเยซู ทรงเป็นนักปฏิรูปผู้อาจหาญ ทรงปกป้องผู้ยากไร้ ผู้ถูกเหยียบย่ำและถูกรังแกจากพวกที่มีอำนาจเหนือกว่า ทรงรับรู้ความไม่พอใจของผู้คนจำนวนมากในช่วงเวลาหนึ่ง สิ่งที่พระเยซูทรงปฏิบัติต่อพวกฟาริเซโอ เป็นสิ่งเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติต่อพวกพราหมณ์ ทรงเผยให้เห็นธาตุแท้ของพราหมณ์ ทรงต่อสู้เพื่อคนยากไร้และคนจนและทรงตั้งศาสนาใหม่โดยไม่ทรงตั้งใจศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ดีเยี่ยม วิเศษมากและเอื้อประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติมากกว่าศาสนาครั้งโบราณกาล

พระพุทธเจ้าทรงเริ่มสั่งสอนผู้คนเมื่อทรงมีพระชนมายุสี่สิบพรรษา ส่วนพระเยซูเริ่มทำหน้าที่ผู้ไถ่บาปเมื่อทรงมีพระชนม์มายุสามสิบพรรษา พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนผู้คนอยู่ใน

El budhismo es la más moderna de las grandes religiones orientales, exceptuando, como exceptuamos del número de éstas, el mahometismo. Su fundador Budha, ó Lakya-Muni, pertenecía á una de las más nobles y poderosas familias del Behar, comarca del Indostán septentrional. Se le conoce también por los nombres de Siddarta, Gotama y Taghata.

Su padre era rey de Hapilavastu, pequeño estado próximo al Nepal. De su nacimiento se cuentan muchas cosas milagrosas, extraordinariamente parecidas á las que se refieren del nacimiento de Jesús. Después de muchas y doctísimas indagaciones, ha venido á averiguarse hoy, de un modo exacto, que esto ocurría á mediados del año 622 antes de Jesucristo. Apenas vió la luz del día Siddarta, avanzó siete pasos á cada punto del horizonte, diciendo: «Yo soy el único y verdadero maestro de todo este mundo; desde hoy terminan mis nacimientos.»

Vivió veinte años en el seno de su familia, haciendo una vida en todo idéntica á la que se supone hizo Jesús en Nazareth. Un día encontró en su camino un anciano de aspecto venerable, que con voz grave y reposada le dijo: «Oyeme ¡oh Siddarta! todo cuanto existe debe perecer, y el premio de todos tus esfuerzos, estudios y meditaciones. será la decrepitud y la muerte.»

Otro día encontró un hombre moribundo, y algún tiempo después, paseando tranquilamente embebido en sus meditaciones, como tenía por costumbre, tropezó con un cadáver. Entonces comprendió toda la verdad que encerraban las palabras del buen viejo; pensó en lo miserable de la vida humana, y sintió su corazón enternecido al considerar lo que el miserable sudra, y el aún más miserable paria, sufren en este mundo. La leyenda, al referir esto, nos da la clave, la significación del papel que Budha vino á desempeñar.

Budha, como Jesús, fué un reformador audaz, que, levantando su voz en pro de los humildes, de los pisoteados y escarnecidos por el poderoso, representó en un momento dado la protesta de una parte inmensa del género humano. Lo que Jesús hizo con los fariseos, eso mismo hizo Budha con los brahmanes; desenmascararlos, combatirlos en nombre de la humildad y de pobreza, y fundar así, casi sin querer, una religión nueva, mucho más perfecta, más brillante y más brillante y más benéfica para la humanidad, que la antigua.

La vocación y los trabajos de Budha empiezan á los veinte años; á los treinta comenzó Jesús su vida redentora. Budha vivió en el desierto, predicando su doctri-

ทะเลทรายเป็นเวลาห้าสิบปี พระนามของ พระองค์มาจากคำว่า ศากยะซึ่งเป็นชื่อวงศ์ตระกูล และมุนีหมายถึงนักบุญหรือนักพรต ผู้คนจึงเรียก พระองค์ว่า ศากยะมุนี

หลังจากทรงประกาศศาสนาใหม่ได้หกปี พระ พุทธองค์เสด็จไปเมืองพาราณสีซึ่งเป็นเมือง ศูนย์กลางของศาสนาพราหมณ์ ช่วงเวลานั้นไม่ ต่างจากในขณะนี้ ทรงประกาศคำสอนต่อ สาธารณชน ทรงเผชิญหน้ากับปราชญ์นักเทศน์ ของศาสนาพราหมณ์ที่เป็นปราชญ์ มีผู้คนจำนวนมาก จากทั่วสารทิศตั้งแต่ทะเลแคสเปียนจนถึง ทะเลเหลืองมาฟังพระองค์เทศนา ความฉลาด ปราดเปรื่องของพระองค์ทำให้ฝ่ายตรงข้ามไม่ กล้าตามสอดแนม เพราะมีผู้ศรัทธาเป็นจำนวนมาก ผู้คนที่ถูกกดขี่ข่มเหงจะเข้าไปหาพระองค์ และสาวกและสรรเสริญพระองค์ว่าเป็นนักบุญ ท้ายที่สุด มีผู้คนจำนวนมากศรัทธาติดตามพระองค์ ไปทุกหนทุกแห่ง พวกพราหมณ์ไม่อาจโจมตี พระองค์อย่างเปิดเผยได้ จึงคิดหาวิธีทำให้ พระองค์เสื่อมเสียเพื่อให้สาวกสิ้นศรัทธา คิดหา อุบายร้อยแปดเพื่อกำจัดพระองค์

ทุกครั้งที่พระพุทธเจ้าออกเทศนา ผู้ที่ศรัทธา ในคำสอนของพระองค์จะถวายดอกไม้กองโตทำ ภูเขา วันหนึ่ง พวกพราหมณ์ได้ปลิดชีวิตหญิงสาว คนหนึ่งและเอาศพไปฝังใต้กองดอกไม้

สองวันต่อมา พระองค์ออกเทศนา บรรดาผู้มา ฟังธรรมซึ่งตั้งใจฟังตามปกติ ต่างพากันสงสัยว่า กลิ่นเหม็นเน่ามาจากที่ใด พวกเขาพากันคุ้ยกอง

ดอกไม้ และพบศพหญิงสาว พวกพราหมณ์จึง กล่าวหาพระองค์ว่าเป็นผู้สังหารนาง บ้างก็ หลงเชื่อ แต่ส่วนใหญ่รู้ทันว่า เป็นฝีมือของพวก พราหมณ์ที่ต้องการให้พระพุทธองค์เสื่อมเสีย

พวกพราหมณ์จึงเลือกหญิงงามที่สุดในเมือง พาราณสี ให้ปลอมตัวเป็นชาวพุทธเข้าไปฟัง เทศนาอยู่เป็นเวลาหลายเดือนจนเป็นที่สังเกตเห็น ของทุกคน หลังจากนั้น หญิงงามนางนั้นเริ่มท้อง โดดขึ้นเรื่อยๆ ผู้คนต่างซุบซิบนิทา พวก พราหมณ์พยายามทำให้เชื่อว่า พระองค์มี ความสัมพันธ์นั้นที่ชั่วสาวกกับหญิงนั้น วันหนึ่ง ขณะผู้คนพร้อมเพรียงมาฟังเทศนาที่วัด นางก็ตี ออกชกหัว คร่ำครวญถึงความโศกเศร้าที่ประสบ ตอนนั้นเอง พระอินทร์ได้แปลงเป็นหนู ลอบเข้าไปกัดเชือกที่มัดหมอนไว้ที่หน้าท้อง หมอนตก หลุดลงมา ทุกคนจึงรู้ว่า พระองค์ถูกแกล้งให้ เสื่อมเสีย ผู้คนอยากจะเอาชีวิตนางหากพระองค์ ไม่ทรงเข้ามาห้ามไว้

na, y haciendo ostentación de su voluntaria pobreza, durante cincuenta años. De aquí proviene su nombre Sakya Muni: Sakya, nombre de familia, y Muni, el santo ó el penitente. Llamáronle, pues, las gentes, Sakya-el Santo.

A los seis años de haberse consagrado á la religión, presentóse en Benarés, centro del brahmanismo, entonces como ahora, y sostuvo sus doctrinas en público, frente á las de los brahmanes, expuestas por los más sabios de éstos; vinieron á oírle gentes de todos los países, desde el mar Caspio hasta el mar Amarillo. Su sabiduría dejó asombrados á sus mismos enemigos, que no se atrevían á perseguirle, porque el número de sus adeptos era ya grandísimo. Todos los oprimidos acudían á él y á sus discípulos, y por todas partes le seguía una muchedumbre inmensa, que le aclamaba y le bendecía llamándole solamente el *Santo*.

No pudiendo atacarle de frente, los brahmanes resolvieron desprestigiarle y hacerle perder el amor y la confianza de sus discípulos. La tradición cuenta minuciosamente las mil tramas que con tal fin pusieron en práctica.

Cada vez que el Santo hablaba, los fieles le ofrecía una cantidad prodigiosa de flores, hasta formar con ellas un verdadero monte. Cierta día los brahmanes asesinaron á una joven y la enterraron bajo las flores. Dos días después predicaba *el Santo*, y el auditorio, tan atento de

ordinario, se preguntaba de dónde vendría cierto insoportable hedor cadavérico. Revolviéronse las flores, y entre ellas se encontró el cadáver de la joven. Los brahmanes entonces acusaron al *Santo*, en público, de haberla asesinado. Unos lo creyeron, pero la mayor parte comprendió que todo aquello era una farsa indigna.

Eligieron entonces los brahmanes, como instrumento de sus odios, á la mujer más hermosa de Benarés, Convirtiéndose ésta en apariencia al budhismo, y durante muchos meses asistió á los sermones de Budha con una unción tal, que bien pronto todo el mundo se apercibió de ello. Al poco tiempo la joven devota empezó á presentar síntomas de preñez. Comenzaron á murmurar las gentes, y los brahmanes tuvieron buen cuidado de insinuar que el *Santo* había abusado de ella. Un día que el templo estaba lleno de fieles, la supuesta víctima tuvo el descaro de lamentar en público su horrible desgracia. Entónces Indra, convertido en ratón, se introdujo en los pliegues de sus vestidos, cortó los cordones que mantenían convenientemente dispuestas ciertas almohadillas, y cayendo éstas al suelo, se descubrió el engaño. La multitud, indignada, la hubiera muerto, á no ser por la intervención del *Santo*.

ต่อมา มีพวกพราหมณ์ตระกูลหนึ่งหลอกให้
ผู้คนเชื่อว่า ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธและ
นิมนต์พระองค์ให้ไปแสดงธรรมที่บ้าน ใต้ที่
ประทับ ก่อกองเพลิงเอาไว้ หากพื้นกระดาน
ตรงที่ประทับแยกออก พระองค์ก็จะตกลงในกอง
เพลิงนั้น เมื่อพระองค์เสด็จไปถึง ได้ประทับบนที่
จัดไว้ พอพื้นกระดานแยกออก ปรากฏว่า ทรงตก
ลงไปประทับอยู่บนกองดอกไม้ ตระกูลพราหมณ์
เมื่อเห็นเหตุการณ์เป็นเช่นนั้น จึงพากันเปลี่ยนมา
นับถือศาสนาพุทธ

พระพุทธเจ้าทรงมีวาทศิลป์เป็นเลิศจนไม่มีสิ่ง
ใดจะขัดขวางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้

วันหนึ่ง บรรดาเจ้าชายซึ่งแต่ละองค์มีกองทัพ
ที่นำเกรงขามอยู่ในอำนาจ เตรียมพร้อมจะสู้รบ
กัน พระพุทธองค์เสด็จไปหาบรรดาเจ้าชายและ
ทรงเทศน์ด้วยวาทศิลป์จนเจ้าชายเหล่านั้นเลิกสืม
ความตั้งใจที่จะทำสงครามและให้สัตย์สาบานว่า
จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขสืบไป

อีกวันหนึ่ง กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองซึ่งเป็นที่ตั้ง
ของวัดในพระพุทธศาสนา ได้เสด็จมาเข้าเฝ้าและ
กราบทูลพระพุทธองค์ว่า ตนพร้อมจะยกทัพไป
จับโจรผู้โหดร้าย องคฺลีมาล ผู้เคยเป็นพราหมณ์ที่
เชื่อว่าหากไม่ได้สังหารคน 500 คน ก็จะไม่ขึ้น
สวรรค์ เพื่อป้องกันการนับผิด องคฺลีมาลจะตัดนิ้ว
มือของผู้ตายหนึ่งนิ้วและนำไปแขวนคอ ก่อน
เรื่องนี้จะเกิดขึ้น พวงนิ้วมือของเขามีจำนวน 499
นิ้ว แทนที่พระพุทธเจ้าจะทรงคล้อยตาม กษัตริย์
องค์นั้น ทรงกลับขอร้องให้รอก่อน เพราะ

พระองค์จะไปเกลี้ยกล่อมองคฺลีมาลและจะทรง
ชักชวนให้บวชเป็นภิกษุ

กษัตริย์จึงทรงปล่อยให้พระพุทธองค์เสด็จไป
ตามลำพังยังถ้ำขององคฺลีมาล ทันที้ที่เห็นพระ
พุทธองค์ องคฺลีมาล วิ่งเงือดดาบเข้าหาด้วยความ
ยินดีที่จะได้นิ้วมือนิ้วสุดท้าย แทนที่พระพุทธองค์
จะทรงวิงหนี กลับทรงดำเนินอย่างสง่างาม องคฺลี
มาลวิ่งตาม แต่วิ่งเท่าไรก็ไม่ทัน ไม่ว่าจะพยายาม
สักเพียงใด องคฺลีมาลเริ่มตะ โจนขอให้พระพุทธ
องค์หยุดอยู่กับที่จนเหนื่อยและหมดแรงล้มลง
พระพุทธเจ้าทรงดำเนินไปหาองคฺลีมาลและตรัส
กับจอมโจร จนในที่สุดองคฺลีมาลผู้ใจบาปส่งเสียง
ร่ำไห้และขอให้ทรงยกโทษให้ องคฺลีมาล ขอบวช
เป็นภิกษุและดำรงชีวิตสัน โดยและบำเพ็ญแต่
ความดีจนสิ้นอายุขัย

แต่เราจะหยุดเรื่องตำนานไว้ แล้วกลับไปสู่
เรื่องราวทางประวัติศาสตร์

Cierta familia de brahmanes hizo creer á todo el mundo que se había convertido al budhismo, é invitó á Budha á exponer sus doctrinas en su propia casa. Debajo del sillón donde debía sentarse, habían encendido un enorme horno, y en un momento dado el suelo se abriría, sepultándole para siempre en aquella especie de infierno. Cedió, en efecto, el piso, apenas se sentó el *Santo*; pero en vez de caer éste en un lecho de brasas, hallóse tranquilamente recostado en un montón de flores. Ante tal prodigio, la familia se convirtió al budhismo, muy de véras.

La elocuencia de Budha era tal, que nada le resistía.

Un día que varios príncipes, al frente cada uno de un ejército formidable, se preparaban á librar una gran batalla, acudió Budha, reunió á los beligerantes, y tales y tan buenas cosas les dijo, que todos abandonaron sus propósitos guerreros y se juraron unos á otros paz y amistad etermas.

Otro día, el Rey del país donde estaba situado el convento de Budha vino á visitarle, y á decirle que se disponía á marchar con sus tropas en contra del feroz bandido *bug-Hulimán*. Este bandido había sido brahmán y estaba convencido de que no entraría en el reino de los cielos si no asesinaba 499 hombres. Para no equivocarse en la cuenta, cortaba á cada uno un dedo, que se colgaba del pescuezo.

Cuando esto sucedía, el collar de *bug-Hulimán* constaba de 499 dedos. Budha, en vez de aprobar la empresa del Rey, le suplicó que desistiera de ella, porque él se encargaba de vencer á *bug-Hulimán*, y hasta de convertirlo y hacerle tomar el hábito de bonzo.

Convencido el Rey, dejó partir solo *Santo*, el cual se dirigió hacia la caverna donde habitaba el terrible asesino. Apenas le divisó éste, corrió hacia él con el sable levantado, satisfecho por añadir á su collar el último dedo y ganar así el reino de los cielos. El Santo, en vez de correr, caminaba majestuosamente, á pesar de lo cual, el bandido no podía alcanzarle. Apercibiéndose *bug-Hulimán* de que la distancia que le separaba de aquel extraño viandante era siempre la misma, á pesar de los desesperados esfuerzos que hacía por aproximarse á él, empezó á gritarle y á suplicarle se detuviera, hasta que, rendido por la fatiga, cayó al suelo. Acercóse á él Budha, y de tal modo le habló, que aquel desalmado acabó por pedirle perdón de sus pecados, deshecho en llanto, y entró en un convento, donde hizo vida solitaria y virtuosa hasta que murió.

Pero dejemos á un lado la leyenda, y volvamos á la historia.

หลังจากนั้น พระองค์ทรงเทศนาสั่งสอนผู้คน ตลอดระยะเวลาห้าสิบปีและมีสาวกมากมาย พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา เมื่อทรงมีพระชนมายุแปดสิบพรรษา ด้วยพระอาการถูกวางยาซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงเรียกบรรดาสาวกและตรัสว่า “ในจิตใจของสาวกที่แท้จริง ไม่ควรมีข้อกังขาในความจริงที่ว่า สังขารทั้งหลายย่อมมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ห้ามลืมนี่ เต็ดขาด ของระลึกไว้เสมอ เราเรียกทุกคนมาเพื่อเตือนเรื่องนี้”

พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานอย่างสงบและเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นการจากไปอันยิ่งใหญ่ที่แสดงให้เห็นศีลธรรมที่สูงส่งของมนุษย์คนหนึ่ง เราไม่ทันได้เข้าใจพระเยซูอย่างถ่องแท้ จนกระทั่งมาเห็นพระองค์สิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน ขณะเอ่ยคำว่า ขอได้โปรดยกโทษให้ เพราะการตระหนักถึงความสำคัญของไซเคเรติส และพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องยาก จนกระทั่งได้มารู้จักพระพุทธเจ้าและวิภกรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิตของพระองค์

ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วว่า พุทธศาสนาไม่ต่างจากคริสต์ศาสนา เป็นการปฏิบัติครั้งใหญ่และมีความหมายลึกซึ้ง หากผู้อ่านมีโอกาสศึกษาอย่างละเอียด จะเห็นความคล้ายคลึงระหว่างศาสนาทั้งสองแต่ข้าพเจ้าไม่มีกำลังจะศึกษาและไม่มีความจำเป็นที่จะศึกษาเรื่องดังกล่าว อีกทั้งในบันทึก

การเดินทางทั่วไปเล่มนี้ ไม่ควรปรากฏเรื่องที่มีเนื้อหาหนักและยืดเยื้อ

คำอธิบายเรื่องพระเจ้าเป็นเรื่องที่ยังไม่กระจ่าง อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีเอกภาพเป็นสำคัญ นอกจากนั้น ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศเผยแผ่และเทศนาสั่งสอน ทรงชี้ให้เห็นความเสมอภาค ภราดรภาพแบบสากลของคนเรา ความเมตตาและความอ่อนโยน พระองค์ตรัสว่า ทรงมีชีวิตในโลกนี้เพื่อยกระดับคนยากไร้ พระองค์ดูแลคนพวกผู้มีอำนาจและทรงไถ่บาปให้แก่ทุกคน บรรดาสาวกเดินทางติดตามพระองค์ไปทุกหนทุกแห่งและอยู่กับพระองค์ไม่ว่าจะในเมือง ในชนบทหรือในวัดก็ตาม

มีการยกเลิกการบูชาัญญู การบวชเป็นพราหมณ์ รูปเคารพทั้งหมดถูกทำลาย ในทางกลับกัน ข้อปฏิบัติส่วนหนึ่งคล้ายคลึงกับคริสต์ศาสนาอย่างน่าอัศจรรย์ใจ ศาสนาพุทธในวันนี้มีวัดวาอารามของตนเอง มีพระสังฆราชซึ่งอาศัยอยู่ที่สำนักขององค์ประมุข ที่ลาซา (ทิเบต) มีการจาริกแสวงบุญและมีกระทั่งระฆังในวัดเพื่อตีเรียกศาสนิกชนให้มาสวดมนต์ ภิภุในพุทธศาสนาของทิเบตซึ่งเป็นตัวแทนแท้จริงของพระพุทธเจ้าและสาวก แต่งกายเกือบจะเหมือนกับบาทหลวงของเรา ศาสนิกชนสารภาพบาปแก่สงฆ์ และผู้ที่ไม่เก็บพระบรมสารีริกธาตุ

Después de predicar elocuentemente durante cincuenta años, de haber reunido un número inmenso de discípulos, falleció Budha á la edad de ochenta años, en Kunisagare, envenenado, según una tradición no del todo inverosímil. Cuando vió que se acercaba su fin, llamó á sus discípulos, y les dijo: «En el ánimo de un verdadero discípulo no puede haber duda, de que lo que produce la vida, causa también la destrucción y la muerte. No olvidéis nunca esto: que se penetren vuestras almas de esta verdad. Os he llamado para hacéroslo conocer.»

La muerte de Budha, tan natural y tan serena, es una de esas muertes sublimes que dan la medida exacta del inmenso valor moral de un hombre. No llega á comprenderse bien á Cristo, hasta después de verle morir en la cruz, pronunciando palabras de perdón, como no es posible darse cuenta de lo que Sócrates y Budha son y significan, hasta conocer el último y el más grande de los actos de su gloriosa vida.

Ya he dicho que el budhismo, como el cristianismo, fué una revolución inmensa y trascendental; pero como habrá comprendido el lector, no es ésta la única semejanza que entre ambas religiones se observa. Si se hiciera un atento estudio de esa semejanza, se obtendrían seguramente resultados

curiosos. Pero yo no me siento con fuerzas ni con deseos de hacer

El concepto de la divinidad está algo oscuro en el budhismo. Sin embargo, esta religión es esencialmente unitaria. Además, el budhismo, tal cual su fundador lo entendió y predicó, enseñaba la igualdad entre los hombres, la fraternidad universal, la caridad y mansedumbre. Budha se decía venido á este mundo para ensalzar á los humildes, humillar á los poderosos y redimir á todos. Sus discípulos le seguían á todas partes y vivían con él en las ciudades, en los campos ó en los monasterios.

Los sacrificios fueron abolidos, y con ellos el sacerdocio, siendo destruidos todos los ídolos. En cambio instituyó una porción de prácticas religiosas que se parecen maravillosamente á las prácticas. El budhismo hoy sus monasterios, Papa que reside en H'lasa (Thibet), corte pontificia, peregrinaciones y hasta campanas en las iglesias para llamar á los fieles á la oración. Los sacerdotes budhistas del Thibet, que son los genuinos representantes de Budha y de sus discípulos, visten casi del mismo modo que nuestros sacerdotes. Los fieles confiesan sus pecados á los sacerdotes, y son muy pocos los que no poseen alguna reliquia de Budha.

ของพระพุทธองค์ไว้ในความครอบครองมีอยู่น้อยมาก

เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ศาสนาของพระองค์แผ่ขยายไปพอประมาณในอินโดสถาน สาวกของพระองค์จัดการสังคายนาเพื่อตกลงเรื่องวิธีการเผยแผ่คำสอนและเผยแผ่ศาสนาใหม่ออกนอกประเทศอินเดีย ประมาณช่วงเวลานั้นหรือหลังจากนั้นเล็กน้อย คงจะมีการจารึกคำสอนของพุทธศาสนา ภายใต้อำนาจ *พระไตรปิฎก* หรือ ตะกร้า ใส่คำสอนสามใบ ใบแรก คือ *พระสูตร* ซึ่งว่าด้วยคำสอนและข้อปฏิบัติทางศาสนา ตะกร้าใบที่สอง คือ *พระวินัย* ซึ่งรวบรวมระเบียบวินัยสงฆ์และตะกร้าใบที่สาม คือ *พระอภิธรรม* ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับปรัชญา พระพุทธเจ้าทรงสรุประบบธรรมะของพระองค์เป็นสี่หัวข้อซึ่งเรียกว่า อริยสัจสี่

1. ทุกข์
 2. สมุทัย
 3. นิโรธ
 4. มรรคหรือหนทางซึ่งจะนำไปสู่พระนิพพาน
- หนทางนั้นประกอบด้วยใจที่คอยระแวดระวังให้ปราศจากกิเลสและความเกลียดชังใจที่ปราศจากความโลภ ความไม่รู้ ความสงสัย ความชั่วร้ายและความทุกข์ และประการสุดท้ายคือ ความมีเมตตา

ชัยชนะของพุทธศาสนาเหนือศาสนาพราหมณ์ดำรงอยู่ได้ไม่นานในอินโดสถาน หลังจากสองสามปีผ่านไป เริ่มมีปฏิกริยาต่อต้าน

จากลัทธิไศวะนิกายจนกระทั่งกลุ่มของพุทธศาสนาแผ่ขึ้นไปทางตอนเหนือและหยุดอยู่ที่เนปาลและจะกระจายไปสู่ทิเบต จีน ญี่ปุ่น หุบเขาแม่น้ำพรหมบุตร พม่า และอินโดจีนทั้งหมด ไม่มีศาสนาใดในทวีปเก่าและทวีปใหม่แพร่กระจายได้รวดเร็วเท่าพุทธศาสนา

จิตวิญญาณแห่งการเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาของกลุ่มชนต่างๆ มีพลังอย่างน่าประหลาดใจ วรรณคดีทางพุทธศาสนามีเนื้อหาครอบคลุมทฤษฎีทุกด้านที่ความชาญฉลาดของมนุษย์พยายามอธิบายและทำให้เกิดวรรณคดีทางพุทธศาสนาจำนวนมาก

แน่นอนว่า วรรณคดีทางพุทธศาสนาทุกเล่มอาจก่อประโยชน์ไม่มากต่อมนุษยชาติ แต่ในทางตรงกันข้ามกลับเป็นตัวแทนของพลังที่คาดไม่ถึงของจินตนาการและความชาญฉลาด นักวิชาการผู้กล้าลึกที่สุดของเรามีความนึกคิดที่หยาบหากเปรียบกับนักทฤษฎีทฤษฎีชาวพุทธ ตัวอย่างที่ดีซึ่งข้าพเจ้ากล่าวถึงน่าจะเป็นความแตกต่างระหว่าง *ความว่างลึบแปดประการ* ที่นักทฤษฎีทฤษฎีพวกนั้นกล่าวไว้ แต่ข้าพเจ้าแน่ใจว่ารายละเอียดของเรื่องพวกนั้นจะทำให้ท่านผู้อ่านเบื่อหน่าย

Cuando éste murió, su religión se había extendido bastante en el Indostán. Sus discípulos convocaron un concilio para acordar los medios de continuar la propaganda del *Santo*, y llevar la nueva doctrina fuera de la India. Por entonces, ó poco después, debieron redactarse las doctrinas budhistas, bajo el nombre de *Tripitaka*, ó los tres canastillos. El primero es el *Sutra*, que trata del dogma y de las prácticas religiosas; el segundo, el *Vinaya*, que legisla sobre la disciplina, y el tercero, el *Abhidharma*, que trata de la filosofía. El fundador había resumido su sistema en estas cuatro sustancias, á las que llama las cuatro gandes verdades:

«1.º La miseria es compañera inseparable de la existencia.

»2.º Todos los modos de existencia resultan de las pasiones y de los deseos.

»3.º Nadie puede sustraerse á la existencia, sino destruyendo el deseo.

»4.º Puede alcanzarse este resultado siguiendo los cuatro caminos que conducen al Nirvana. Estos caminos son: en el primero, el corazón debe estar alerta; en el segundo, debe estar libre de deseos impuros y de sentimientos de odio; en el tercero, el alma debe estar exenta de deseos malos, de de ignorancia, de duda, de herejía, de maldad y de pesar; y por último, se llega á la perfección por la caridad universal.»

No duró mucho tiempo la victoria del budhismo sobre el brahmanismo en el Indostán. Al cabo de algunos años inicióse una especie de reacción, que los progresos del sivaísmo acentuaron más y más, de tal suerte, que los sectarios de Budha hubieron de replegarse hacia el Norte, refugiándose en el Nepaul, desde donde se esparcieron hacia el Thibet, invadiendo rápidamente la China, el Japón, el valle del Brahmaputra, la Birmania, y toda la Indo-China. Ninguna religión del antiguo ni del nuevo continente se ha propagado con rapidez comparable á la del budhismo.

El espíritu de proselitismo de los sectarios de Budha llegó á adquirir una energía sorprendente. La literatura religiosa del budhismo comprende todos los puntos de la teodicea que la inteligencia humana ha tratado, y ha dado origen á una prodigiosa cantidad de volúmenes.

Es claro que todos esos volúmenes han dado pocos resultados prácticos para la humanidad; pero representan, en cambio, esfuerzos inconcebibles de imaginación y de inteligencia. El más sutil de nuestros escolásticos es un pensador burdo al lado de cualquier teólogo budhista. Buen ejemplo de lo que digo sería la distinción

หากมีผู้ถามข้าพเจ้าเกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาพุทธต่อชาวตะวันออก ข้าพเจ้าจะตอบโดยไม่ลังเลว่า อิทธิพลของศาสนาพุทธเอื้อประโยชน์อย่างมาก โดยเฉพาะสำหรับชาวพม่าเช่นเดียวกับชาวสยามซึ่งรู้สึกเหมือนตกเป็นเหยื่อของการนับถือโซกลางที่แปลกที่สุดและน่ารังเกียจที่สุด (...)

การรับพุทธศาสนาในสยามไม่ต่างจากในพม่าคือ ยึดมั่นคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้าเช่นเดียวกับบริเวณตอนเหนือของเอเชียระหว่างจีน ดินแดนของชาวตาร์ตาร์และตุรกีสถานอย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้ากล้ายืนยันว่า ทั้งชาวสยามและชาวพม่านั้นการนับถือพุทธศาสนาถือเป็นความเจริญอย่างมาก ศาสนาดั้งเดิมของชนเหล่านี้เท่าที่เห็นเป็นการบูชารูปเคารพแบบคนป่า ทั้งสยามและพม่าแผ่อำนาจของตนได้สำเร็จโดยใช้พุทธศาสนาโดยเฉพาะเมื่อพุทธศาสนาแผ่ขยายเข้าไปในหุบเขาอิระวดีและแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นดินแดนจีนทางตอนใต้ เข้าไปในแอ่งที่ราบตอนล่างของแม่น้ำทั้งสอง

มีการสืบทอดพุทธศาสนาในสยามมากกว่าประเทศใดๆที่นับถือพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นอาณาจักรแห่งวัดวาอาราม ไม่มีที่ใดจะมีวัดวาอารามงดงาม อลังการและโดดเด่นเท่า วัดขนาดใหญ่ต่างๆในจีนและญี่ปุ่นไม่อาจเทียบกับวัดวาอารามในบางกอกซึ่งยอดเจดีย์สูงลิบระย้าในลำคลองภายในชุมชน

ข้าพเจ้ากล่าวถึงเจดีย์พวกนั้นมาบ้างแล้ว แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงเจดีย์วัดพระเชตุพนที่ข้าพเจ้าเยี่ยมชมก่อนวันเดินทางออกจากบางกอก

ค่านอกของวัดไม่ต่างจากวัดอื่นๆในสยามในวัดมีแต่ของประดับตกแต่งและสิ่งละอันพันละน้อยจำนวนมากเหลือคณาที่แม้แต่ตัวเอง ก็ยังรู้สึกว่ามามากเกินไป ทุกหนทุกแห่งพบฝูงลิง สัตว์ประหลาดท่อนบนเป็นหญิงมีหางเป็นปลา ช้างสามเศียร จระเข้มีปีก คนที่มีปากใหญ่เปิดอ้า ดูเหมือนกำลังข่มขู่อยู่ตลอดเวลา ภูหล้อมยักษ์ สัตว์ต่างๆในจินตนาการ ร่างไม่สมประกอบจำนวนนับพัน

ภายในวัด ตัวอาคารขนาดใหญ่รองรับด้วยเสาไม้สักขนาดใหญ่ เราเห็นพระพุทธรูป วัดจากพระเศียรถึงพระบาทยาว 50 เมตรเท่านั้นเอง พระเศียรหนุนบนพระกรขวา พระกรซ้ายวางแนบลำตัวในปางไสยาสน์ จากด้านบนสุดของพระเศียรจนถึงพื้น วัดได้ 25 เมตร เล็บของพระพุทธรูปมีขนาดใหญ่กว่าตัวคนหนึ่งคน พระนาสิกกว้างขนาดจุกขาของคนสองคน พระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์นี้หุ้มด้วยทองคำเปลว แต่เนื่องจากทองคำเปลวในเมืองจีนราคาถูกลงมาก พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ได้งามมากตามที่เคานต์แห่งโบว์บอกเอาไว้ระหว่างที่เขาเดินทางรอบโลก

que esos teólogos establecen entre las *diez y ocho especies de vacío*; pero no estoy seguro de no aburrir á mis lectores con semejantes sutilezas.

Si se me pregunta mi opinión sobre la influencia del budhismo en los pueblos orientales, responderé sin vacilar, que esa influencia ha sido altamente benéfica, áun para pueblos como el birmán y como el siamés, que parecen víctimas de las más extrañas y más repugnantes supersticiones.(...).

En Siam como en Birmania, el budhismo ha adquirido formas casi tan groseras como en la alta Asia, entre la China, la Tartaria y el Turquestan, á pesar de lo cual me atrevo á asegurar que para los siameses fué un progreso notable, de la misma suerte que para los birmanes. La religión primitiva de estos pueblos fué, á lo que parece, un fetiquismo bárbaro. Al budhismo debieron uno y otro su fuerza de expansión, y sólo cuando lo abrazaron pudieron precipitarse por los valles del Irandy y del Me-Nam, desde la que hoy constituye la China meridional, venciendo á los pueblos de la Cuenca inferior de estos ríos.

El fuego sagrado se conserva más vivo en Siam que en ningun otro país budhista, por ser este reino el reino de las pagodas. En ninguna parte las hay tan hermosas, tan ricas y tan imponentes. Ni los mayores templos de China y del Japón pueden

compararse á las pagodas que se levantan en Bangkok, reflejando sus elevadas torres en los canales interiores de la población.

De algunas de ellas he hablado ya, pero aún no he dicho una palabra de la de Jetufón, que visité la víspera de mi partida de Bangkok.

El aspecto exterior del templo en nada difiere del de los otros templos siameses. Sólo había en él de notable una cantidad de detalles y de adornos que aun en el Siam parecía excesiva. Por todas partes escuadrones de monos, monstruos con medio cuerpo de mujer y cola de pescado, elefantes de tres cabezas, cocodrilos con alas, personajes cuya enorme boca, entreabierta, parecía una amenaza constante; boas enormes, y mil otros engendros de las enfermizas imaginaciones siamesas.

En el interior, inmensa nave sostenida por grandes columnas de teck, vése una imagen de Budha, que mide sencillamente 50 metros desde la cabeza hasta los pies. El Santo está echado; su cabeza descansa sobre su brazo derecho, y su brazo izquierdo está extendido á lo largo del cuerpo. Aunque echado, la extremidad de su corona dista 25 metros del suelo. Sus uñas son mayores que un hombre, y en sus narices pueden penetrar cómodamente dos piernas. Toda esta inmensa mole está forrada de papel de oro; pero como el pa-

นักเดินทางชาวฝรั่งเศสผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่ง เขียนบรรยายเจดีย์องค์นี้ไว้ดังนี้ “ข้าพเจ้าไม่อาจบรรยายความสว่างามของวัดแห่งนี้ได้ เทพเจ้าเหมือนจะเหยียบตัวเราให้แบนด้วยขนาดของพระองค์ ปริมาณของทอง แสงสว่างสลัวๆเพราะกระจกแก้วที่เก่าแก่นับพันปีที่ลำแสงอ่อนๆลอดเข้ามาได้ครั้งหนึ่งสะท้อนเป็นแสง สันนิหว่าระริกบนเนื้อทอง มีอะไรลึกลับบางอย่างในสีของยามพลบค่ำซึ่งทำให้เห็นความมหิพารของเสาไม้สัก และทำให้ผนังของวัดซึ่งประดับด้วยกระเบื้องโมเสกสีต่างๆ กลายเป็นท้องฟ้าประดับด้วยดวงดาว ข้าพเจ้าขอมอบเครื่องสักการะนี้แก่วัดของมรราวาส เป็นวัดเดียวในโลกที่แสดงความยิ่งใหญ่อย่างไรรก็ตาม ถึงแม้จะงดงามเพียงใด แต่ไม่มีสิ่งใดในวัดที่บ่งบอกถึงจิตวิญญาณ” (...)

ภายในวัดอื่นๆในบางกอก มีของมีค่า เช่น พระพุทธรูปขนาดใหญ่ ซึ่งข้าพเจ้าเพิ่งกล่าวถึงสำหรับทรัพย์สินของพระเจ้าแผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นพระพุทธรูปทองคำแท่งค์หนึ่งสูงสี่ฟุต และอีกองค์หนึ่งทำด้วยมรกตสูงหนึ่งศอก ชื่อเสียงเป็นที่เลื่องลือมาก ชาวอังกฤษเสนอราคาให้ถึงหนึ่งล้านเปเซต้า

เมื่อมาถึงบางกอก เราารู้ดีว่า ในเขตพระราชฐานอันกว้างใหญ่มีสิ่งมีค่า เช่น บรรดาพระพุทธรูปดังที่ได้กล่าวแล้ว เราได้ฟังเรื่องมหัศจรรย์มากมายเกี่ยวกับสิ่งของพวกนั้นและเรื่องอื่นๆอีกมาก ความอยากรู้อยากเห็นของเราที่

จะชมพระราชวังยังมีอยู่ แม้เราจะได้เข้าเยี่ยมชมพอเป็นพิธี ความอยากรู้อยากเห็นของเราที่จะชมพระราชวังยังมีอยู่ แม้เราจะได้เข้าเยี่ยมชมพอเป็นพิธีเพราะว่าตามธรรมเนียมไม่อนุญาตให้เข้าชมอย่างน้อยเราก็หวังว่า จะได้มีโอกาสเห็นส่วนในของพระราชวัง ดังนั้น เมื่อเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเชื้อเชิญ เราจึงตอบรับด้วยความยินดีสำหรับความตั้งใจของเขาที่จะหาโอกาสให้เราได้เข้าพบ

ส่วนพระเจ้าแผ่นดินนั้น พระองค์อาจมีพระราชประสงค์จะให้เราเข้าเฝ้าและมีพระราชปฏิสันถารกับเราก็ได้ นั่นก็เพียงพอแล้วที่จะเอาชนะความยุ่งยากต่างๆที่อาจเกิดขึ้น

วันที่ 6 มีนาคม เวลาบ่ายสี่โมง มีรถม้าห้าหรือหกคัน เทียมม้าพันธุ์ออสเตรเลีย ว่องไวและฉลาดมาก รอเราอยู่ที่ประตู อากาศร้อนมากกว่าปกติ เครื่องแบบของเราทำให้รู้สึกร้อนมากขึ้น เราสวมกางเกงดำ คาดแถบสีทองแทนที่จะเป็นแถบสีขาวอย่างที่ควรจะเป็นแบบเดียวกับที่ใส่ที่อันนัม เพราะสีขาวนั้นใช้สำหรับการไว้ทุกข์ในโลกตะวันออก

ด้านหน้าพระราชวัง มีกองทหารม้าตั้งอยู่ เหล่าทหารแต่งกายและติดอาวุธเกือบเหมือนกับทหารยุโรป จี๋ม้าตัวเล็กมาก นอกจากเจ้าพนักงานฝ่ายการทูตที่มาเป็นเพื่อนข้าพเจ้าแล้ว ยังมีผู้บัญชาการและนายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำเรือ *มากวิสแห่งคูเอโร*

pel de oro es muy barato en China, no es riquísimo este Budha, según pretende en su viaje alrededor del mundo el conde de Beauvoir.

Un viajero francés, de los más célebres, se expresa en los siguientes términos al hablar de esta pagoda:

«No puedo describir, dice, la majestad de este templo, donde la divinidad parece aplastarnos por su masa y por su oro: una semi-oscuridad, formada por vidrieras antiguas, de mil colores, solo deja penetrar á medias algunos rayos de indiscreta luz, que se reflejan temblando en el precioso metal; hay algo misterioso en esas tintas del crepúsculo, que prestan dimensiones colosales á columnas de teck, y convierten las paredes, cubiertas de mosaicos de critales multicolores, en un firmamento tachonado de estrellas. Debo este homenaje á uno de los templos paganos, único en el mundo por su sello de grandeza; sin embargo, á pesar de su belleza, no hay nada en él que hable al alma.» (...)

En otras pagodas de Bangkok hay objetos de tanto valor como la estatua colosal de Budha, de que acabo de hablar. En una de las pertenecientes al rey, vi una estatua de oro macizo, de cuatro pies de alta, y otra de una sola Esmeralda, de un codo de altura, y por la cual es fama que han ofrecido los ingleses hasta un millon de pesetas.

Sabíamos perfectamente, al llegar á Bangkok, que en el inmenso recinto que ocupan los aposentos reales había preciosidades como éstas, y se nos contaban maravillas, tanto de ellas como de otras muchas. Nuestra curiosidad por entrar en palacio era, pues, bastante grande. Aunque no llegáramos á visitarle minuciosamente, porque la etiqueta podia oponerse á ello, esperábamos al menos hacernos cargo de su aspecto interno. Por eso, al avistarnos con el Ministro de Estado de S. M., acogimos con viva satisfacción las buenas disposiciones de éste para proporcionarnos una audiencia.

S. M., por su parte, tenia quizá más curiosidad todavía por vernos y hablarnos, lo cual bastaba para vencer cualquier dificultad que hubiera surgido.

El 6 de Marzo, á las cuatro de la tarde, teníamos á la puerta cinco ó seis coches tirados por caballos australianos, muy veloces é inteligentes. El calor era más que regular, y nuestros uniformes muy apropósito para hacerlo más sensible. Aquí, como en Annam, vestimos pantalón negro, con franja dorada, en vez de blanco, que correspondía, porque este color indica luto en Oriente.

Frente al palacio real estaba tendida una fuerza de caballería del país. Los soldados estaban vestidos y armados casi á la euro-

กองพลทหารราบแต่งเครื่องแบบเกือบจะเหมือนของยุโรป สวมหมวกกันแดดที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศมากกว่าหมวกของกองทหารม้า พวกเขาทำความเคารพพวกเราอยู่

เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ บรรดาบุตรชายและข้าราชการสำนัก ทุกคนแต่งเครื่องแบบรอเราอยู่ที่อาคารหลังหนึ่ง ในห้องคล้ายห้องพักผ่อน

ชุดเครื่องแบบประกอบด้วยเสื้อโค้ตสั้นเหมือนเสื้อนายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำกองทหารราบของเรา ริดเข็มขัดทอง หัวเข็มขัดเป็นอัญมณี นุ่งผ้าโจงกระเบน สวมถุงน่องและรองเท้า

มีรูปปั้นของพระเจ้าแผ่นดินสี่พระองค์ที่ทรงเคยปกครองกรุงเทพตั้งแต่การสถาปนาเมือง อยู่ในห้องพระโรง พระเจ้าแผ่นดินสามพระองค์แรกทรงผ้าโจงกระเบน แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่สี่(มงกุฎ) ทรงฉลองพระองค์กึ่งยุโรป คือมีเสื้อกั๊ก แบบคลุม รองพระบาทและพระมาลาแบบสก็อต

ขณะที่เรากำลังรออยู่นั้น มีเสียงน้ำซารสเลิศที่สุดเท่าที่เคยดื่มมาในเอเชีย

เสียงเป่าแตรทรมเปิดเป็นสัญญาณว่า พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพร้อมที่จะให้เราเข้าเฝ้าฯ

เราลุกขึ้นยืนทันที และมุ่งหน้าไปยังห้องรับแขก ลงบันไดซึ่งมีทหารแต่งกายด้วยชุดสีฟ้า ทำวันทยาวัตรแบบยุโรปยืนขนานทั้งสองข้าง

เราก้าวเดินไปยังบัลลังก์ โด่งสิระลงต่ำมาก สามครั้งตั้งแต่ยืนอยู่ที่ประตู ข้าพเจ้าในฐานะคณะทูตกราบบังคม ทูลถวายสุนทรพจน์เป็นภาษาอังกฤษแต่พระองค์ซึ่งเป็นภาษาที่พระองค์ตรัสได้อย่างไม่ลำบาก พร้อมกับ ปฏิญาณว่าจะปฏิบัติตนเพื่อความเจริญและความยิ่งใหญ่ของสยามและเพื่อสันและกระชับความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรสยามและสเปน ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลให้พระองค์ทรงทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินสเปน ดอน อัลฟอนโซที่ 12 จะทรงยินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะรับเสด็จฯ หากจะเสด็จประพาสยุโรปในอนาคต ซึ่งทำให้พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งตามที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริสตอบ

ห้องรับรองมีขนาดใหญ่มาก การตกแต่งทั้งหมดเป็นแบบยุโรป ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีสนิมดีพอสมควร ยกเว้นรายละเอียดของการตกแต่งเล็กๆน้อยๆ เหมือนภาพที่ปรากฏในภาพพิมพ์ในนิตยสารลา อิลูซตราซิออน เอสปาญ โยูลา อีอเมริกาโน หน้า 5 ฉบับที่ 25 ปี 1880

pea; montaban en caballos muy pequeños. Además del personal de la Legación, me acompañaban el Comandante y Oficiales del *Marqués del Duero*.

También nos aguardaba, para tributar-nos los honores militares, un destacamento de infantería uniformada igualmente á la europea, y protegida contra el sol por sombreros más adecuados al clima que los de la caballería.

En un pabellón, especie de sala de descanso, aguardaban nuestra llegada el Ministro de Estado, varios de los hijos de éste, y algunos funcionarios de la Real Casa, todos de uniforme.

Consiste éste en una levita corta como la que usan nuestros oficiales de infantería, sujeta por un cinturón que suele ser de oro, con broches de brillantes, el *langutí* correspondiente, media y zapato.

En el pabellón antesala veíanse las estatuas de los cuatro Reyes que han reinado en Bangkok, desde la fundación de esta ciudad. Los tres primeros solo vestían el *langutí*; pero el cuarto (Mongkut) ostentaba su traje semi-europeo: chaqueta, zapatos y gorra escocesa.

Mientras esperábamos, se nos sirvió un té de lo más exquisite que en Asia podía tomarse.

Un toque de trompeta nos anunció que S. M. el primer Rey de Siam se hallaba dispuesto á recibirnos.

Leventámonos en seguida, y nos dirigimos hácia la sala de recepción. Bajamos una escalera entre dos filas de soldados vestidos de azul, que nos presentaban armas á la europea.

Avanzamos hacia el trono haciendo tres profundas cortesías, á partir de la puerta misma. En mi calidad de Jefe de la Misión, dirigí al Rey un breve discurso en inglés, cuyo idioma hablaba S. M. con bastante propiedad, hacienda votos por la prosperidad y grandeza del Siam y por la creación de nuevos y más fuertes lazos entre el reino y España. Hice saber al Rey que S. M. D. Alfonso XII tendría una verdadera satisfacción en recibir su visita, en el caso de que el proyectado viaje á Europa se efectuara, lo cual causó verdadera alegría al Soberano, según me manifestó en su discurso contestación.

El salon de recepción es muy grande. Tiene la forma de una T, y en el punto de encuentro de los brazos se halla colocado el trono. Toda la decoración, que me parece de bastante buen gusto, es europea, salvo ligeros detalles de ornamentación, como puede verse por el grabado que publicó *La Ilustración Española y Americana*, en la página 5 del número 25 del año 1880.

บัลลังก์เป็นเก้าอี้แบบเท้าแขนขนาดใหญ่ พนักพิงสูงมาก หุ้มด้วยผ้าซาตินสีเหลือง มีรูปอาวูธของสยามตรงพนักพิง ทั้งสองข้างของบัลลังก์ มีฉัตรเจ็ดชั้น สัญลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น สำหรับอุปราช จะเป็นฉัตรเพียงห้าชั้น (เนื่องจากในสยาม มีพระเจ้าแผ่นดินสองพระองค์ซึ่งข้าพเจ้าจะอธิบายเมื่อถึงเวลา) ในบรรดาเครื่องราชูปโภค มีเพียงเรื่องเดียวที่ทำให้ข้าพเจ้าแปลกใจ คือ หอกสองเล่ม ปืนพกทอง วางบนพื้นขนานกับด้านยาวของบัลลังก์ ข้าพเจ้าไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ก่อนการเข้าเฝ้าและไม่อาจสอบถามได้ภายหลัง

พระเจ้าแผ่นดินสยามประทับยืนรอพวกเราอยู่หน้าบัลลังก์ ทรงฉลองพระองค์ชุดเครื่องแบบสีฟ้า ก ล ั ต ั ค ั ร ะ คุ ม ั ป ั ล าย ั แ ข ะ ั น ั ป ั ระ คุ บ ั เครื่องราชอิสริยาภรณ์การ์โลสที่ 3 ข้าพเจ้ารู้สึกว่พระองค์ทรงมีพระสิริโฉมงดงามแท้ ลักษณะชาตุนครและทรงคุ้นเคยกับการรับรองพระราชอาคันตุกะเหมือนครั้งที่เราเข้าเฝ้าขณะนี้เพราะไม่มีอะไรที่แสดงว่า พระองค์ทรงรู้สึกขัดใจแต่ประการใด

ข้าราชการสำนักและข้าราชการระดับสูงของกรมวังยืนอยู่ด้านขวาและด้านซ้ายของบัลลังก์ แต่งกายด้วยเครื่องแบบสีฟ้าดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งคิดว่า เป็นเครื่องแบบเฉพาะงานรับรองอย่างเป็นทางการ พระอนุชาของพระเจ้าแผ่นดินประทับอยู่ด้วย ทรงฉลองพระองค์เกือบคล้ายแบบยุโรป

แสดงให้เห็นรสนิยมแบบใหม่ที่ชนชั้นสูงของสยามตอบรับสิ่งใหม่และแฟชั่นของโลกตะวันตก

เมื่อพิธีการช่วงแรกจบลงด้วยการ โ้ก้งคำนับ และพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงมีพระราชกระแสตามธรรมเนียมและทรงมีพระราชดำรัสตอบขอบใจและทรงแสดงความปรารถนาดี เป็นการต้อนรับคณะของเรา ได้เวลาถวายของขวัญที่เรานำมา ประกอบด้วยกริชอันวิจิตรตีแบบประณีตจากเมืองโตเลโด สมุดภาพขนาดใหญ่ชุดหนึ่งและกล่องซิการ์อย่างดีหลายใบจากฟิลิปปินส์

หลังจากได้เข้าเฝ้าฯ พระเจ้าแผ่นดินสยามข้าพเจ้าถึงเข้าใจว่า สยามเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเพียงใด และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาให้ทัดเทียมยุโรปอย่างไร้จักเหน็ดเหนื่อยภายใต้การกำกับดูแลของอังกฤษผู้รอบรู้ พิธีการทางราชการต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นประเพณีที่ล่วงละเมิดไม่ได้เกือบตลอดเวลาและปฏิบัติกันมานานหลายศตวรรษ ในที่สุด จึงรู้สึกดีลึทธีและคงอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการที่แท้จริง ในสยามพิธีการต่างๆเหล่านั้นเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ในบรรดาประเทศทั้งหลาย อาทิ เช่น สยาม แรงผลักดันจากเบื้องบนซึ่งเป็นผู้พ่ายแพ้อย่างสิ้นเชิงมีมากเพียงพอที่จะทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ของประเทศเปลี่ยนแปลงพิธีการรับรอง วิธีชีวิตตลอดจนวิธีการคิดของชนชั้นสูงในสังคม การเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่เช่นนั้นเกิดขึ้นภายใน

El trono es un gran sillón de elevadísimo respaldo, forrado de raso como á su tiempo explicaré, usa guardasoles de solo cinco pisos. Lo único amarillo. En el respaldo se ven las armas siamesas.

De cada lado del trono se eleva un guardasol de siete pisos, símbolo del poder real. Sólo puede usarlos el primer Rey; el Segundo (pues en Siam hay dos Reyes), que me sorprendió de todo el aparato real, fueron dos como haces de lanzas, con vainas de oro, tendidas en el suelo al lado del trono, y paralelamente á los brazos de éste. No tenía noticia alguna de este detalle antes de la recepción, ni tampoco lo pude adquirir después.

S. M. siamesa nos esperaba de pié delante del trono. Vestía un uniforme azul, con entorchados en la manga, y llevaba la banda de Carlos III. Su figura me pareció realmente agradable; su aspecto, inteligente, y muy acostumbrado á recibir visitas como la nuestra, pues nada indicaba en él embarazo alguno.

A derecha é izquierda del trono estaban colocados varios personajes de la corte y altos funcionarios de la Real Casa. Vestían el consabido uniforme azul, que parece reservado para las funciones de etiqueta. El hermano del Rey, que se hallaba presente, usaba un traje casi europeo, nuevo indicio del gusto con que son

acogidas en las altas esferas de Siam las innovaciones y las modas de Occidente.

Terminada la primera parte de la ceremonia, consistente en las reverencias y discurso de ordenanza, y en algunas frases de agradecimiento y benevolencia que S. M. pronunció, dándonos la bienvenida, llegó la ocasión de presentar los regalos que para el Rey traíamos. Consistían éstos en un magnífico puñal toledano, primorosamente trabajado, una gran colección de álbums, y varias cajas de los mejores cigarros Filipinos.

Con esta visita á S. M. acabé de comprender hasta qué punto es rápida la transformación del Siam, y enérgica su tendencia á identificarse con Europa, bajo la dirección de la omnipotente Inglaterra. Las ceremonias oficiales, que por representar casi siempre una tradición consagrada por muchos siglos de uso, suelen llegar á adquirir un carácter sagrado y conservarse inalterables á través de verdaderas revoluciones, han sufrido en Siam una transformación radical. En países como éste, donde el menor impulso emanado de arriba basta para lanzar á la masa de la nación por derroteros completamente nuevos, la transformación de la etiqueta, del modo ser, y hasta del modo de pensar, en las esferas superiores, no puede menos de hacerse sentir en el pueblo. Y esa transformación ha sido gran-

เวลาเพียงไม่กี่ปี ดูตัวอย่างในปี 1836 เวลาสยาม
ต้อนรับคณะทูตแขกซึ่งมีเซอร์เฮ็ดมุนโด โรเบิร์ต
เป็นหัวหน้าในขณะนั้นและจงเปรียบเทียบการ
ต้อนรับครั้งนั้นกับการต้อนรับคณะของเรา

วันที่ 16 เมษายน กำหนดให้เข้าเฝ้าฯ เวลาเก้า
โมงเช้า มิสเตอร์โรเบิร์ตลงเรือคอนโตราร้อม
นายทหารชั้นสัญญาบัตรยี่สิบสองคน เรือจำนวน
3 ลำ มีฝีพายที่เข้มแข็งจำนวน 30 คน เรือล่องไป
อย่างรวดเร็วตามเสียงดนตรี ดำรวจจำนวนนับไม่
ถ้วนถือไม้กระบองคอยกั้นฝูงชนมหาศาลเอาไว้
เฝ้ารอผู้ชายต่างชาติอยู่บนฝั่งแม่น้ำ

ตรงประตูทางเข้าประตูแรก มีม้าพันธุ์
ออสเตรเลียขนาดเล็กจำนวนมาก ตกแต่งอย่าง
พิถีพิถัน เจ้าพนักงานประจำม้าสองนายคอยเฝ้า
ระวังม้าแต่ละตัว ขบวนแห่ที่นำขบวนมองของชาว
อาหรับ ชาวยิวและชาวเปอร์เซียท่าทางขึงขังได้
มาร่วมขบวนด้วย แขงก็แต่ละคนเลือกม้าตามใจ
ชอบ แล้วทุกคนก็ขึ้นขี่ม้า เนื่องจากโคลนม้าสั้น
มาก หัวเข่าของผู้ขี่จึงสัมผัสสเตรายาวของตน เมื่อ
ถึงประตูทางเข้าที่สอง ทุกคนมอบดาบของตนให้
ยามรักษาการณ์เป็นผู้ดูแลเพราะตามกฎไม่
อนุญาตให้พกอาวุธเข้าเฝ้าฯพระเจ้าแผ่นดินสยาม

พระยาพิพัฒน์โกษาซึ่งรอต้อนรับคณะทูตใน
ศาลาลูกขุนเพื่อเลี้ยงน้ำชา หมากพลูและซิการ์แจ้ง
ว่า พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพร้อมให้คณะทูตเข้า
เฝ้าฯ

ประตูทางเข้าที่สามมีกองทหารรักษาการณ์
สวมชุดแดงและเขียว ถืออาวุธ ถืออาวุธ บางคน

ถือปืนยาวและปืนปลายดาบ บางคนถือดาบยาว
บางคนถือดาบธรรมดา บางคนถือหอกและอาวุธ
สงครามแบบโบราณ เสียงดนตรีที่บรรเลงบนเรือ
ต้องหยุดเมื่อพวกเขามาถึงหน้าประตูนี้ ขบวนแห่
ยังเคลื่อนต่อไปขณะผ่านประตูทางเข้าทั้งสอง
มากกว่าประตูที่ผ่านมา โดยเฉพาะตรงประตู
ทางเข้าพระราชวัง บริเวณทางเดินทั้งด้านซ้ายและ
ขวา มีกองกำลังที่ผ่านการคัดเลือก ถือโล่และดาบ
เป็นอาวุธ นักดนตรี 300 คนเป่าปี่โอโบตลอดเวลา
ขณะที่นักดนตรีคนอื่นๆประ โคมกลองใบใหญ่
เสียงดังของวงดนตรีแปลกๆนี้ นำขบวนของ
เกล้า

ท้องพระโรงตกแต่งด้วยรูปเทวดาและ
สัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา บัลลังก์สูงหกฟุต
กว้างพอให้นั่งขัดสมาธิ ทำด้วยทอง ประดับเพชร
นิลจินดา ด้านหลังเป็นแท่นบูชา ฉัตรอันวิจิตร
ซ้อนกันเจ็ดชั้นอยู่เหนือบัลลังก์ ฉัตรอื่นๆอีกหก
ฉัตรวางเป็นรูปครึ่งวงกลม กั้นพระเจ้าแผ่นดิน
ออกจากข้าราชการ

พระเจ้าแผ่นดินประทับบนบัลลังก์ในท่า
เดียวกับพระพุทธรูปที่วางบนแท่นบูชา มีผ้าม่าน
ทอดด้วยเส้นทองซึ่งอยู่ ทรงเคี้ยวหมากและทรง
บ้วนน้ำหมากลงในพระสุพรรณศรีทองคำเป็น

dísima en muy pocos años. Véase si no cómo se recibió en 1836 á la Embajada *yankee*, de que era jefe Sir Edmundo Roberts, y compárese esta recepción con la nuestra.

El día 16 de Abril fué el fijado para la audiencia. A las nueve de la mañana, Mr. Roberts, acompañado de veintidos oficiales, se embarcaba en tres góndolas, impulsadas por treinta remeros vigorosos. Las góndolas avanzaban rápidamente al són de la música. Una turba inmensa, contenida por infinidad de policías armados de gruesas estacas, esperaba en la margen á los extranjeros.

A la entrada de la primera puerta había muchos caballitos australianos, primorosamente enjaezados, y custodiados cada uno por dos palafreneros. Un vistoso cortejo de árabes, judíos y persas de los más opulentos, vino á unirse á la comitiva; cada cual eligió á su gusto un caballo, y todos se encontraron montados en un momento; solo que como los estribos eran muy cortos, las rodillas les llegaban á la barba. Al llegar á una segunda puerta, todo el mundo dejó su espada en poder de la guardia, porque la etiqueta no permitía comparecer armado delante del Rey.

La Embajada fué recibida en la sala de la justicia por el *phaja-phi-phatkora*, que ofreció té á todos, betel y cigarros, mientras se anunciaba que el Rey se hallaba dispuesto á recibir á la Embajada.

La tercera puerta estaba custodiada por un cuerpo de tropas vestido de rojo y verde y armados á capricho, unos con fusiles y bayonetas, otros con sables, otros espadas y otros con picas y mazas. Ante esta puerta hubo de detenerse la música de á bordo. El cortejo continuó su camino atravesando dos puertas más, en cada una de las cuales el número de soldados era mayor que en la precedente. A la entrada del palacio, el número de soldados era mayor que en la precedente. A la entrada del palacio, propiamente dicho, habían un cuerpo escogido, armado de escudos y espadas. A derecho é izquierda del camino, 300 músicos soplaban constantemente en otros tantos obóes, mientras algunos otros redoblaban en enormes tambores: el ruido producido por esta extraña orquesta era espantoso.

La sala de audiencia estaba adornada por divinidades y emblemas budhistas. El trono tenía seis pies de altura, y la anchura suficiente para que un hombre pudiera sentarse en él con las piernas cruzadas. Era de oro adornado de diamantes y otras piedras preciosas. Detrás de él elevábase una especie de altar. Un magnífico guardasol, formado por siete guardasoles superpuestos, se elevaba sobre el trono; otros seis guardasoles, dispuestos en semi-

ครั้งคราวขณะที่เข้ารับใช้คนอื่นๆ กำลังเตรียม
หมากคำใหม่สำหรับถวาย และ โบกพัดขนาดใหญ่
ใหญ่เพื่อถ่ายเทอากาศ

ขุนนางสวมผ้าไหมปักคิ่นทองและหมอบ
กราบต่อหน้าพระเจ้าแผ่นดินสยามจนหน้าผาก
แตะพื้นอยู่ในท้องพระโรง มีจำนวนมากกว่า 300
คน มีพื้นที่ว่างไม่เกินไปคืบฟุต² ซึ่งทอดยาวจาก
ประตูทางเข้าจนถึงบัลลังก์ ท้องพระโรงค่อนข้าง
มืดสลัว บรรดาอัญมณีและเพชรที่ประดับทั่ว
ฉลองพระองค์ส่องประกาย

บรรดาเอกอัครราชทูตเข้าไปในท้องพระโรง
โดยถือหมวกไว้ขณะเดินเข้าไปเฝ้าฯ พระเจ้า
แผ่นดินในบริเวณที่ว่างนั้นและโค้งตัวแสดงความ
เคารพอย่างสูงสามครั้ง พวกเขาตั้งใจว่าหากบน
เก้าอี้บุพรม จึงมองไม่เห็นร่องเท้า หากพระองค์
ทอดพระเนตรเห็น อาจไม่เป็นที่พอพระราช
หฤทัยนัก หลังจากนั่งลงแล้ว พวกเขาโค้งตัว
คำนับอีกสามครั้งซึ่งข้าราชการสำนักทักทายตอบ
พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงแสดงความพอพระราช
หฤทัยโดยทรงบ้วนน้ำหมากสามครั้ง ราช
เลขานุการซึ่งอยู่ด้านหลังบัลลังก์อ่านรายการ
ของขวัณจากสหรัฐอเมริกาด้วยเสียงพูดดัง
พอประมาณถ่ายทอดข้อความแก่ราชเลขานุการ
คนที่สามด้วยเสียงเบาๆและราชเลขานุการคนที่
สามนี้กล่าวตามด้วยน้ำเสียงที่แทบจะไม่ได้ยินแก่

มิสเตอร์โรเบิร์ต และมิสเตอร์โรเบิร์ต กราบบังคม
ทูลฯต่อพระเจ้าแผ่นดินด้วยวิธีเดียวกัน

การเข้าเฝ้ากินเวลาสี่สิบห้านาที ในตอนท้ายมี
เสียงแตรเดี่ยวดังขึ้น ผ้าม่านทอดด้วยเส้นไหมปัก
คิ่นทองตกสู่ด้านหน้าพระบัลลังก์ พระเจ้าแผ่นดิน
สยามทรงหายไปจากสายตาของทุกคน การเข้าเฝ้า
สิ้นสุดลง

² มาตรฐานของแคว้นกาสตีญาในอดีตมีค่าเท่ากับ 28

เซ็นติเมตรโดยประมาณ

círculo, separaban al Rey de los cortesanos.

El Rey ocupaba en el trono la misma posición que Budha en el altar. Estaba envuelto en un manto de oro, mascaba betel y escupía de cuando en cuando en una urna de oro, mientras otros servidores le preparaban nuevas dosis de betel y agitaban enormes abanicos para hacer circular el aire.

Toda la sala, excepto un espacio de ocho piés de ancho, que conducía desde la puerta hasta el trono, estaba ocupada por más de 300 nobles, vestidos de seda y oro é inclinados ante S. M. hasta tocar con la frente en el suelo. La sala estaba medio á oscuras, y los carbúnculos y diamantes esparcidos rayos.

Los embajadores entraron en la sala sombrero en mano, avanzando hácia el Rey por el espacio libre y haciendo tres profundas reverencias. Sentáronse sobre un tapiz con las piernas cruzadas, pero teniendo buen cuidado de cubrir las botas, cuya vista hubiera disgustado al Rey sobremanera. Una vez sentados, hicieron tres nuevas reverencias, á las cuales respondió la corte en masa; el Rey manifestó su agrado escupiendo tres veces. Un secretario situado detrás del trono, leyó á media voz la lista de los regalos de la Union Americana. Otros tres secretaries servían de intérpretes. El primero, arrodillado á los pies del trono, recibía las

palabras á media voz, las trasmitía en voz baja al tercero, y éste á su vez las repetía con voz imperceptible á Mr. Roberts. Este repondía al Rey del mismo modo.

La audiencia duró tres cuartos de hora, al cabo de los cuales sonó una especie de clarín. Un telón de seda y oro cayó delante del trono, y S. M. desapareció á los ojos de todos. La audiencia había terminado.

กุฎีฉลองราชย์ พ.ศ.

พระบรมสาทิสลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดินสยามในฉลองพระองค์ประจำราชสำนัก - ภาพเหมือนของ
พระองค์

(พระบรมฉายาลักษณ์พระราชทานแก่ผู้เขียน)

สยาม - สมเด็จพระราชินีในฉลองพระองค์ประจำราชสำนักสยาม - (จากพระบรมฉายาลักษณ์ที่พระเจ้าแผ่นดิน
สยามพระราชทานแก่ผู้เขียน)

สยาม - พระเจ้าแผ่นดินสยามในฉลองพระองค์แบบทหารยุโรป

บทที่ 67

อินโดจีน

อยุธยา

หลังเข้าเฝ้า – เข้าเฝ้าพระมหาอุปราช – นักการทูตสยาม – พิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา – งานเลี้ยงใน
พระราชวัง – ช้าง : นิสัย ประเพณีและการใช้ประโยชน์ – เส้นทางสู่อยุธยา – ซากราชธานีโบราณ –
ชุมทรัพย์ที่ฝังอยู่ – วิธีการล่าช้าง – บางปะอิน

CAPÍTULO LXVII

INDO CHINA

AJUTHIA

Después de la audiencia.—Visita al segundo rey.—Un diplomático siamés.—El juramento de fidelidad.—El banquete en palacio.—El elefante: su carácter, costumbres y servicios.—La expedición á Ajuthia.—Ruinas de la antigua capital.—Tesoros escondidos.—Modo de cazar elefantes.—Blombein.

สิ่งที่เราได้เห็นในสยามนั้นน้อยมากจนทำให้เราคิดอยากจะเที่ยวอย่างเดียวตามที่สภาพดินฟ้าอากาศจะเอื้ออำนวย เพื่อนชาวสยามที่แสนดีของเราทำให้เราเรียนรู้อย่างไม่จบสิ้น ซึ่งหากพวกเขาไม่ช่วย บางที เราอาจจะไม่ได้เห็นอะไรๆ เลย หลังจากได้อ่านหนังสือของปาลเลอกัว มูโอด์ และโบว์ว หลายเรื่องที่เราได้อ่านเป็นเรื่องจริง โดยเฉพาะเรื่องราวในหนังสือของโบว์ว ทำให้ความคิดอ่านของเราในตอนนี้อาจต้องเปลี่ยนไป

สิ่งแรกที่เราต้องระวังเมื่อออกจากพระราชวังคือ ถอดเครื่องแบบออก พระอาทิตย์อยู่ตรงศีรษะ แม้อากาศร้อนพอทนได้ แต่เราก็รู้สึกรำคาญอยู่บ้างเพราะสวมเสื้อหลายตัว

เราออกไปนั่งรถม้าเล่นในย่านตอนล่างของบางกอก เตรียมพร้อมที่จะรับมือสู้กับแสงแดด

เราผ่านโรงมหรสพขนาดใหญ่ของสยามซึ่งผู้แสดงครึ่งหนึ่งเป็นคนพื้นเมือง อีกครึ่งหนึ่งเป็นคนจีน พวกเขากำลังแสดงกันอยู่ ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว ชาวสยามเป็นผู้คลั่งไคล้ละครมาก ดูโขนทั้งวันทั้งคืน ตัวตลกส่วนใหญ่ที่เราเห็นเป็นคนจีน มักหารายได้จากการแสดง ถ้าประกอบอาชีพอื่นๆ คงจะฝืดเคือง แลวนั้นไม่มีอะไรที่เราไม่เคยเห็น ฉากบ้านทาสี ฉากละครและฉากสมมุติ ผู้ชมจำนวนมาก ตั้งใจดูละครและทำตามตามสบาย วงดนตรีประกอบด้วยกลองใบใหญ่ ระนาด แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ชาวสยามมีเกณฑ์เรื่องความไพเราะต่างจากพวกเรา

วันรุ่งขึ้น พระมหาอุปราชโปรดฯให้เราเข้าเฝ้าเช่นกัน ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวถึงรายละเอียดของพิธีการเพราะเหมือนกับการเข้าเฝ้าที่ได้บรรยายไปแล้ว ข้าพเจ้าสังเกตว่าการตกแต่งห้องที่เปิดใช้รับรองไม่จัดว่าดีเลิศ ถึงแม้จะดูโอ้อ่า แต่ไม่อาจเทียบห้องพระโรงที่พระเจ้าแผ่นดินโปรดฯให้เราเข้าเฝ้า

พระมหาอุปราชต้อนรับเราอย่างสุภาพ ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลสั้นๆเป็นภาษาสเปนโดยไม่แปลเป็นอังกฤษเหมือนคราวกราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดินเพราะพระมหาอุปราชไม่รู้ภาษาอังกฤษ พระองค์ทรงฟังข้าพเจ้าด้วยความสนพระราชหฤทัย ทรงขอบใจสำหรับของขวัญที่ข้าพเจ้าทูลเกล้าฯถวายในพระนามของพระเจ้าแผ่นดินสเปน ของขวัญเป็นกริชคุณภาพดีของเมืองโตเลโด พระองค์ทรงพินิจอาวุธอื่นๆ อย่างถี่ถ้วน ชีการชนิดดีที่สุดของฟิลิปปินส์หลายกลอง เมื่อจะเสด็จขึ้น พระมหาอุปราชประทานกล่องเงินสลักกลดางดงาม ตรงกลางเป็นรูปอาวุธของสยาม ฝีมือประณีตมาก

Lo poco que de Siam habíamos visto avivaba de tal suerte nuestra curiosidad, que no pensábamos en otra cosa sino en recorrer libremente aquella parte del país que la urgencia del tiempo nos permitiera. Nuestros buenos amigos los siameses nos habían enseñado infinidad de cosas, que sin su auxillio quizá no hubiéramos sabido nunca. ¡Cuántas ideas que teníamos como ciertas después de haber leído á Pallegoix, Mouhot y Beauvoir, sobre todo, hubimos de rectificar entonces!

Nuestro primer cuidado, al salir de palacio, fué quitarnos el uniforme. El sol se hallaba en el zenith, y aunque el calor no era precisamente insoportable, nos molestaba bastante, á causa de la mucha ropa que llevabamos encima.

Ya mejor dispuestos para combatir los rayos del sol, dimos un paseo hacia la parte baja de Bangkok.

Pasamos por un coliseo siamés, donde actuaba una compañía, mitad indígena y mitad china. Como ya he dicho, los siameses son muy aficionados al teatro, y pasan días enteros asistiendo á la representación de una pantomima cualquiera. La mayor parte de los cómicos de la compañía que vimos eran chinos, los cuales, en este como en cualquier otro negocio, suelen sacar dinero, mientras los demás se arruinan. Nada vimos allí que no hubiéramos visto; casas pintadas, escenas y cuadros imposibles, y un público

numeroso, atento é indulgente. La orquesta, compuesta de tam-tams, bombos y bambúes colgados, indicaba claramente que los siameses tienen de la armonía un criterio muy diferente del nuestro.

Al día siguiente fuímos recibidos también por el Segundo Rey. No detallaré la ceremonia, porque fué salvo algún pormenor insignificante, copia fiel de la recepción anteriormente descrita. Sólo pude notar un poco de inferioridad en el ornato de la sala donde fuímos recibidos, cuyo lujo, aunque grande, no podía compararse al del salon donde nos recibió el primer Rey.

S. M. nos recibió muy afablemente. Le dirigí un breve discurso en español, no haciéndolo en inglés como al primero, por no entender este idioma. Me escuchó con gran atención, mostrándose muy agradecido por los regalos que en nombre del rey de España le presenté. Consistian estos regalos en un magnífico puñal de Toledo y algunas otras armas, que examine muy detenidamente, y en varias cajas de los mejores cigarros Filipinos. Al despedirnos, S. M. me obsequió regalándome una preciosa petaca de plata repujada, ostentando en el centro las armas siamesas, primorosamente labradas.

หกวันหลังพิธีต้อนรับอย่างเป็นทางการซึ่งได้
บรรยายไปแล้ว เราใช้เวลาเกือบทั้งหมดพักผ่อน
จัดเอกสารต่างๆ ให้เข้าที่ หรือหากมีเวลาว่างมาก
ก็ไปพายเรือเล่นตามคลองของเวนิสตะวันออก

วันที่ 9 เราเข้าเยี่ยมชมการวะผู้แทนของสยาม
ประจำกรุงลอนดอนซึ่งขณะนั้นพำนักอยู่ที่
บางกอก ข้าราชการผู้นี้ถูกกระแสวิกฤตแห่งความเจริญ
พัฒนาเช่นกัน ทุกคนรับรู้เรื่องนี้ และเขาหลงใหล
ได้ปลื้มวัฒนธรรมยุโรป ข้าพเจ้าอาจทดสอบว่า
เขาถูกวัฒนธรรมยุโรปครอบงำมากน้อยแค่ไหน
โดยดูจากสิ่งเดียว คือ เขามีภรรยาเพียงคนเดียว
แม้ว่าความมั่งคั่งจะทำให้เขามีภรรยาได้หลายคน
ก็ตาม

เขาดูต้อนรับเราในเรือนแพสร้างด้วยไม้ ในห้อง
เล็กๆห้องหนึ่ง ตกแต่งงดงาม เข้าบ้านสวมเสื้อผ้า
ใหม่ ห้อยสายสะพาย สิ่งแปลกใหม่ที่บ่งความ
นิยมชมชอบยุโรป คือ สวมถุงเท้ายาวและรองเท้า
เขามีทำที่นาคบหาสมาคม พูดภาษาอังกฤษได้ดี
อธิบายเป็นภาษาฝรั่งเศสได้แต่ไม่คล่อง

เขาถามเราว่า มีโอกาสได้เห็นสาวชาวสยาม
หรือไม่ เราต้องตอบปฏิเสธ เพราะชายชาวสยาม
คอยระวังไม่ให้ภรรยาเข้าใกล้ชาวต่างชาติ หาก
เป็นชาวตุรกีก็ต้องระมัดระวังมากขึ้น แล้วเขาก็
หันมาทางข้าพเจ้าและว่า “เกรงว่าข้าพเจ้าควร
จะต้องแนะนำภรรยาของข้าพเจ้าให้พวกท่าน
รู้จัก”

“ด้วยความยินดีขอรับ” ข้าพเจ้าตอบ ไม่แปลก
ใจข้อเสนอที่เป็นธรรมชาติและไม่ได้คาดหวังมา
ก่อน

เรารู้สึกว่า ภรรยาของผู้แทนของสยามประจำ
กรุงลอนดอนเป็นคนสุภาพ บุตรสาวเป็นเด็กหญิง
น่ารัก อายุ 10 ปี ผิวขาวมากสำหรับคนเชื้อชาติ
สยาม สวมกำไลแขนและขาคูน่ารัก อย่างไรก็ตาม
เรื่องความน่ารักของพวกเขาเด็กๆ แตกต่างมาก
จากความอัปลักษณ์ของพวกเขาผู้ใหญ่ที่ข้าพเจ้ากล่าว
ไปแล้ว เราเห็นอยู่ทั่วไปในสยาม

วันรุ่งขึ้น เรายินดีที่ได้ต้อนรับพระภคกรวงษ์
และภรรยาที่บ้านของเรา พวกเขามาคารวะตอบ

ช่วงบ่าย เสนาบดีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศซึ่งเอาใจใส่คณะทูตไม่น้อยมาเยี่ยม
เพื่อจะพาเราไปอยู่ชานาธาธานีเก่าของสยามซึ่งมี
ซากโบราณสถานต่างๆ ที่เราได้อ่านมาด้วยความ
อัศจรรย์ใจ ข้าพเจ้าคงไม่ต้องบอกว่า เราตอบรับ
ข้อเสนอด้วยด้วยความยินดีอย่างยิ่ง

วันที่ 13 ก่อนวันออกเดินทาง ข้าพเจ้ามีโอกาส
เข้าร่วมพิธีแปลกประหลาดพิธีหนึ่งซึ่งไม่เคย
ปรากฏในบันทึกการเดินทางเล่มใด แต่เป็นพิธี
สำคัญมาก ข้าพเจ้าหมายถึงพิธี ถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยาซึ่งจัดขึ้นปีละสองครั้ง

Los seis días que siguieron al acto oficial antes descrito, los empleamos casi por completo en descansar de nuestras fatigas, poner en orden nuestros papeles, ó cuando más en dar un pequeño paseo en bote por los canales de la Venecia oriental.

El día 9 visitamos al Representante de S. M. siamesa en Londres, el cual se hallaba á la sazón en Bangkok. Este funcionario ha sido también arrastrado por la corriente que se hace sentir en el país, y parece fascinado por las costumbres europeas. Con un solo dato probaré hasta qué punto se hallaba influido por ellas: tenia solo una mujer, á pesar de que su fortuna le hubiera permitido tener muchas.

Nos recibió en su casa flotante, y en un saloncito de madera adornado con elegancia. Vestía el traje indígena, pero tenía cubierto el busto con un justillo de seda, y llevaba además una banda cruzada, siendo de notar, como nuevo rasgo que llevaba medias y botas. Su aspecto es simpático; habla bastante bien el inglés, explicándose también en francés, pero con cierta dificultad.

Nos preguntó si habíamos tenido ya ocasión de ver alguna señora siamesa. Nuestra respuesta hubo de ser negativa, porque los siameses guardan sus mujeres de los extranjeros, con más cuidado todavía que los turcos. Entonces se volvió á mí y me dijo: «Me váis á permitir que os presente la mía.»

—Con mucho gusto, le repliqué, no sin cierta admiración ante ofrecimiento tan espontáneo como inesperado.

La esposa del Representante del Siam en Londres nos pareció bastante amable. Su hija es una bonita criatura de diez años, muy blanca para su raza, y con los brazos y piernas cubiertos de elegantes brazaletes. No hay que perder de vista, sin embargo, lo que ante he dicho sobre el contraste que en todo el país existe entre la belleza de los niños y la fealdad de los adultos.

Al día siguiente tuvimos el gusto de recibir en nuestra casa al Sr. Phara Bhas-hazerongve y su señora, que venían á devolvernos la visita.

Por la tarde, el Ministro de Estado, á quien la Misión debe no pocas atenciones, vino á visitarnos para ir á Ajuthia, Antigua capital del Siam, y de cuyas ruinas habíamos leído todas maravillas. Inútil me parece decir que la proposición fué aceptada con muchísima alegría.

El 13, víspera de nuestra partida, tuve ocasión de asistir á una curiosísima ceremonia, que no he visto escrita en ningun libro de viajes, y que tiene, sin embargo, mucha importancia: me refiero al juramento de fidelidad, el cual se presta dos veces al año.

ตั้งแต่เช้าตรู่ มีผู้คนเดินไปมารอบพระราชวัง ตลอดเวลา

ด้านในพระราชวัง ทหารทุกเหล่าทัพใน บางกอกตั้งแถว แต่งกายเกือบเหมือนชุดทหาร ทหารม้า กองทหารปืนใหญ่ แม้แต่เจ้าพนักงาน ดับเพลิงก็รวมอยู่ด้วย

พวกเขาอนุญาตให้เราเข้าชมเฉพาะส่วนแรก ของพิธีการในห้องๆหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานซึ่งเลี้ยง เครื่องดื่มและเหล้าองุ่นอย่างดี ขอสารภาพว่า ข้าพเจ้าอยู่ในนั้นครู่หนึ่งด้วยความอภิมภิมเป็น อย่างยิ่งขณะชมความงามภายในพิพิธภัณฑสถาน

วงดนตรีหลายวงรอสัญญาณอยู่ในลานเพื่อ บรรเลงเพลงมาร์ช เมื่อคนให้สัญญาณ เสียงดนตรี เริ่มขึ้นทันที แต่ดังจนทำให้ม้าพันธุ์ออสเตรเลีย ขนาดเล็กตกใจและเริ่มส่งเสียงร้อง กระโดด เตะ ขาไปมา ในที่สุดแตกแถวและสะบัดคนขี่ตกพื้น

บรรดาขุนนางทยอยกันมาถึง นั่งเก้าอี้ห้าม หูหระ ทุกคนแต่งชุดขาวและคาดเข็มขัดเงินหรือ ทองเส้นใหญ่ คงงามสมบรรดาศักดิ์

มีบริวารตามมาพร้อมกับเครื่องแสดงยศศักดิ์ ได้แก่ กาน้ำชา กระโถนบัววนน้ำหมาก ตลับทอง หรือเงินขนาดต่างๆ สำหรับใส่หมากพลู

ในที่สุด พระเจ้าแผ่นดินเสด็จฯ มาถึง ประทับ ในพระราชยานหามประดับทองและอัญมณี องครักษ์กองเกียรติยศนำหน้า ทรงฉลองพระองค์ ชุดประจำชาติสำหรับงานสโมสรซึ่งแสดงเป็น ภาพพิมพ์ ต้นแบบของภาพถ่ายตามธรรมชาติใน หนังสือเล่มนี้แล้ว บรรดาขุนนางนั่งเก้าอี้ พระราช

โอรสและพระราชธิดาหกหรือเจ็ดพระองค์ ประทับอยู่ใกล้ๆ กัน ในกลุ่มมีเด็กหญิงอายุสิบ สองปีคนหนึ่ง ทุกพระองค์ประทับรวมกันบน พระราชยานหามแบบเตี้ยกลม เราขอบอกว่า พระ เจ้าแผ่นดินทรงพระชนมายุไม่ถึงยี่สิบเจ็ดพรรษา

เมื่อเสด็จฯ มาถึงบริเวณที่เรา นั่งอยู่ มีรับสั่งให้ หยุดพระราชยานหามและทรงยื่นพระหัตถ์แสดง พระราชปฏิสันถาร ทรงรับสั่งให้ขุนนางคนหนึ่ง ที่ตามเสด็จเดินมาหาข้าพเจ้าและเชื้อเชิญให้ ข้าพเจ้าไปเข้าเฝ้า

พระองค์ทรงมีพระจริยวัตรงามและทรงมี ความเป็นตัวของพระองค์เองตามปกติ ทรงรับสั่ง ถามเหลืออะไรบ้างและทรงรับสั่งกับข้าพเจ้าว่า แม้จะไม่ค่อยอนุญาตให้ชาวต่างชาติเข้าร่วมพิธี แต่ทรงมีพระราชประสงค์ยกเว้นกรณีของเราเพื่อ แสดงว่า ทรงให้เกียรติ พระองค์ตรัสขอบใจคณะ ทูตที่พระเจ้าแผ่นดินสเปนญูโปรดเกล้าฯ ส่งมา

Desde por la mañana muy temprano, notábase gran movimiento de gente en los alrededores de palacio.

En el interior estaban formadas todas las tropas de Bangkok, con sus trajes casi europeos. Había allí fuerzas de infantería, caballería, artillería y hasta bomberos.

Se nos había destinado para ver la primera parte de la ceremonia, una sala del museo, donde nos sirvieron refrescos y vinos exquisitos. Confieso que pasé allí un rato sumamente agradable, examinando las preciosidades que el museo contiene.

Una numerosa orquesta esperaba en el patio la señal conveniente para dejar oír sus acordes marciales. Hizose la señal, y empezaron en el acto los acordes; pero de tal naturaleza fueron ellos, que los pequeños caballos australianos se espantaron y empezaron á relinchar, á hacer cabriolas y disparar coces, acabando por romper completamente las filas y dar en tierra con muchos de sus jinetes.

Los mandarines iban llegando uno á uno, en sillas de mano muy lujosas. Vestían todas de blanco, y llevaban un gran cinturón plateado ó dorado y más ó ménos rico, según la categoría de cada cual.

Les seguían sus sirvientes con otras insignias de su jerarquía, las cuales eran: tetera, escupidera, caja de betel de oro ó plata, y de varios tamaños.

Precedido de una guardia de honor, y sentado en una silla de manos, resplandeciente de oro y pedrería, llegó por fin el Rey, vestido con el traje nacional de gala de que damos un grabado, sacado como todos los de este libro, de una fotografía tomada del natural. Le seguían muchos nobles y otra silla, conduciendo sus seis ó siete hijos, entre los cuales se cuenta una niña de doce años de edad. Todos ellos iban reunidos y sentados dentro de una especie de canasta bajo y redondo. Hay que advertir que el Rey apenas tiene veintisiete años.

Al llegar adonde estábamos, S. M. mandó parar su palanquin, y saludándome con la mano, hizo que uno de los nobles que le acompañaban se dirigiera á mí y me invitase á acercarme.

Se mostró tan afable y tan dueño de sí mismo como siempre. Se informó de la conducta de las autoridades para con nosotros, preguntándome si habíamos sido bien tratados, y si nos faltaba algo; y advirtiéndome que, aunque á aquella fiesta no solían concurrir extranjeros, había querido hacer una excepción en favor nuestro, en prueba de lo mucho que estimaba y agradecía la Embajada que S. M. el Rey de España le había enviado.

เมื่อการเดินทางสิ้นสุดลง เราเข้าไปในห้องคล้ายห้องสวดมนต์ซึ่งข้าราชการสำนักขุนมนต์กันอยู่ จะมีการทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาที่นั่น

พวกเรานั่งเก้าอี้ข้างบรรดาเสนาบดีซึ่งอยู่ทางขวามือของเรา พระสงฆ์ทุกรูปนั่งขัดสมาธิเป็นแถวยาวอยู่บนแท่น มือถือเส้นด้ายหนาสี่เหลี่ยมไว้ข้างหน้า พระเจ้าแผ่นดินประทับอยู่ที่เสวตฉัตร พระมหาอุปราชประทับอยู่ต่ำกว่าเล็กน้อย เบื้องหลังเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน พระเชษฐาและบรรดาพระอนุชา

ขณะที่พวกเสนาบดีอ่าน โองการแข่งน้ำพระสงฆ์หลายรูปจุ่มดอกท้าว มีคดาบและพระแสงปืนของพระเจ้าแผ่นดินลงในน้ำที่อยู่ในภาชนะเงินขนาดใหญ่ มีผู้ใช้ถ้วยเงินตักน้ำในภาชนะนี้ พระเจ้าแผ่นดินทรงดื่ม แล้วถึงคราวของเหล่าเสนาบดี ข้าราชการสำนัก ถือเป็นอันเสร็จพิธี เมื่อออกมาข้างนอกข้าพเจ้าจึงเห็นความสำคัญของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินซึ่งเป็นบุคคลผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน ไค้ังตัวลงจนถึงพื้นต่อหน้าพระสงฆ์เหล่านั้นซึ่งยืนอยู่ที่ประตู เพราะชาวสยามเคารพพระสงฆ์อย่างยิ่ง

ตามที่พระเจ้าแผ่นดินรับสั่ง เราเป็นชาวยุโรปพวกแรกที่เข้าร่วมพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานับเป็นเกียรติสูงสุด ฉลองพระองค์และพระมาลาหรือพระมงกุฎของพระเจ้าแผ่นดินทำให้เราประหลาดใจมาก แต่ข้าพเจ้าไม่ขอบรรยายเพราะพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระองค์ในชุดฉลองพระองค์ราตรีสโมสรที่เราแสดงในหน้าเดียว อาจ

ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจน ดีกว่าร้อยแก้วที่ขาดความไพเราะของข้าพเจ้า

คณะทูตทุกคณะที่ประจำในกรุงเทพฯ ได้รับเชิญให้เข้าร่วมพิธีดังกล่าวพร้อมกับเราอย่างแน่นอน เพื่อให้ไม่ให้เกิดการแบ่งแยกหรือให้สิทธิพิเศษ

เพื่อให้หมายกำหนดการแต่ละวันครบถ้วน พระเจ้าแผ่นดินทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เราร่วมโต๊ะเสวย เรากลับบังคมทูลด้วยความยินดีเป็นล้นพ้นและเต็มไปด้วยความอยากรู้อยากเห็น นับว่าพระองค์ทรงให้เกียรติเราอย่างยิ่ง

คณะทูตและฝ่ายเสนาธิการประจำเรือ*มาควิสแห่งคูเอโร* ในชุดงานราตรีสโมสร มาถึงพระบรมมหาราชวังตามกำหนดเวลา

ภายในห้องอาหารอันวิจิตร ตกแต่งด้วยเครื่องเรือนแบบยุโรป มีการจัดโต๊ะสำหรับแขกรับเชิญแปดสิบคน หูหრაพอที่จะเป็นที่อิงฉายของผู้จัดโต๊ะในราชสำนักยุโรปอันฟุ่มเฟือยได้ไม่น้อย

ข้าพเจ้าสนใจรายละเอียดบางประการที่เป็นลักษณะเฉพาะของเอเชีย เช่น จัดตรงกลางโต๊ะอย่างวิจิตรเป็นรูปสัตว์ในสยาม เช่น ช้าง แรด จับกลุ่มกันตามชอบใจ ตรงนี้เหมือน เสือจริงๆ แอบ

Una vez terminado este desfile, entramos en la especie de capilla donde se hallaba reunida la corte, y donde iba á verificarse la ceremonia del juramento.

Nos sentamos en sillas, y al lado de los Ministros. A nuestra derecha, y sobre un entarimado, extendíase una larga fila de talapinos en cuclillas; todos estaban sentados, y tenían en las manos un gran cordon amarillo. Frente á ellos estaba el Rey, sentado bajo un dosel. Un poco más abajo estaba el segundo Rey, luego el Regente, y gran número de príncipes hermanos del Rey.

Mientras los Ministros leían la formula del juramento, varios talapinos mojaban las lanzas, espadas y pistolas del Rey en el agua de que estaban llenas unas grandes vasijas de plata. De estas mismas vasijas se sacó después agua en tazas, también de plata, bebiendo de ella el Rey y los Ministros, y luego toda la corte, con lo cual quedó terminada la ceremonia. Al salir pude comprender cuán grande es el respeto que los talapinos inspiran á los siameses, viendo al Regente, el hombre más poderoso del reino, inclinarse hasta el suelo ante un grupo de aquellos sacerdotes que se hallaba á la puerta.

Conforme el Rey nos había dicho, éramos los primeros europeos que asistíamos á ella, distinción que nunca le agradeceremos bastante. Nos chocó sobremanera el traje y el sombrero ó

corona de S. M.; pero omito toda descripción de uno y otro, porque el retrato que damos en lámina suelta de S. M. el Rey, en traje de gala, dará, al lector una idea completa de ellos, mucho mejor que mi pobre prosa.

Es claro que por no establecer distinciones ni privilegios, todo cuerpo diplomático de Bangkok había sido invitado con nosotros.

Para que el día fuera completo, S. M. se dignó invitarnos á comer, convite que aceptamos gustosos, tanto por considerarnos muy honrados con él, cuanto por curiosidad.

A la hora aplazado, todo el personal de la misión y plana mayor del *Marqués del Duero*, en traje de gala, llegaba á Palacio.

En un magnífico comedor amueblado á la europea, estaba servida una mesa para unos ochenta cubiertos, que poco tendría que envidiar á la más lujosamente servida de la más fastuosa corte de Europa.

Algunos detalles verdaderamente asiáticos me llamaron la atención.

Los centros de mesa, por ejemplo, eran magníficos. Representaban animales del país, tales como elefantes, rinocerontes, etc., formando caprichosos grupos. Aquí, una palmera cobijaba bajo su sombra un magnífico tigre real; allí, un elefante extendía la trompa, jugueteando con sus hijuelos; mas allá, veíase un enorme rinocerente, y todo de plata, primorosa-

ซ่อนอยู่ใต้เงาต้นไม้ตรงนั้น ช่างยืนงวงหยอก
เล่นกับลูกๆ ตรงโน้น แรดตัวใหญ่ เป็นเงิน
แกะสลัก เป็นงานประณีตของราชธานีอังกฤษ ที่
ใหญ่และสวยงามที่สุดอยู่กลางโถ๊ะใหญ่ โถ๊ะตัว
อื่นๆ มีขนาดลดหลั่นลงมา อยู่ทางด้านข้าง

พระเจ้าแผ่นดินสยามประทับช่วงกลางโถ๊ะ
พระราชโอรสองค์ใหญ่ของแต่ละมเหสีประทับ
ทางด้านขวาและซ้าย แสดงว่า เป็นบุคคลสำคัญ
ของราชสกุล

ด้านตรงข้าม เป็นที่นั่งของนักการทูต สลับกับ
พวกเสนาบดี ขุนนางชั้นสูงประจำราชสำนัก ฯลฯ
 ฯลฯ

ไม่มีเสียงอะไรนอกจากความเงียบสงัด เมื่อ
ประกอบกับบริการชั้นดี ความโอฬารของห้อง
รับรองและเกียรติยศของบุคคลที่ล้อมรอบเรา ทำให้พิธีการดูน่าเกรงขาม วงดนตรีมีสองแบบ แบบ
ยุโรปและแบบสยาม อยู่ห่างออกไปพอควร วง
ทั้งสองบรรเลงสลับกันระหว่างการรับประทานอาหาร

ข้าพเจ้ากำลังดื่มด่ำกับสิ่งที่ปรากฏเบื้องหน้า
เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสยามตรัสเชิญชวนให้ดื่มอวย
พรด้วยมิตรไมตรีและพระจริยวัตรอันงดงาม แต่
สำหรับข้าพเจ้าแล้วเป็นสิ่งที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน
เพราะยังไม่ถึงเวลาที่พระองค์จะทรงทำเช่นนั้น
ขณะที่พระองค์ทรงส่งสัญญาณมาให้ข้าพเจ้าว่า
ทรงดื่มอวยพรแก่ข้าพเจ้า ทรงยกแก้วจรริมพระ
โอษฐ์อย่างรวดเร็ว

ข้าพเจ้าไม่รู้จะทำตัวเช่นใดหากพระองค์ทรง
ทดสอบให้เกียรติแก่ข้าพเจ้าเพราะในยุโรปคงจะ
ไม่ใช่เรื่องถูกต้องที่จะเป็นฝ่ายดื่มถวายพระพร
ก่อน ข้าพเจ้าได้ปรึกษาเรื่องนี้แก่เสนาบดีแห่ง
สยามประจำกรุงลอนดอนซึ่งยืนอยู่ทางด้านขวา
ของข้าพเจ้า

พระเจ้าแผ่นดินสยามคงจะทรงเข้าใจว่ามีการ
กล่าวพาดพิงถึงพระองค์ ทรงตรัสกับเสนาบดีด้วย
พระสุรเสียงอันดังเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้
ข้าพเจ้าเข้าใจว่า

“ทูลสเปญว่าอย่างไร”

ข้าพเจ้ายังไม่ทันจะกราบบังคมทูล พระองค์ก็
ทรงหยิบแก้วขึ้นมาและหันมาทางข้าพเจ้า ทรงยก
แก้วขึ้นและตรัสว่า

“ท่านเอกอัครราชทูต นี่คือพิธีการแบบเดียวกัน
หมดสำหรับราชสำนักของเรา แต่ในกรณีนี้ พระ
เจ้าแผ่นดินสยามทรงรู้สึกเป็นเกียรติที่ผู้แทน
พระองค์กษัตริย์อัลฟอนโซ จะเป็นผู้ดื่มถวายพระ
พรแก่เราก่อน”

ข้าพเจ้าจึงดื่มถวายพระพรแต่พระองค์ ซึ่ง
หลังจากนั้นเป็นการรับประทานอาหารต่ออย่าง
เงียบๆ ในบรรยากาศน่าเกรงขามเหมือนช่วงเวลา
ก่อนหน้านี

mente trabajada en la capital de Inglaterra. El más grande y más rico de los centros hallábase en medio de la mesa; los demás iban disminuyendo de tamaño, hacía los extremos de ésta.

S. M. ocupaba el centro de uno de los lados, teniendo á derecho é izquierda á todos los primogénitos de cada una de las mujeres de su padre; es decir, los principales individuos de sangre.

Frente á él se hallaba el personal de la Embajada, alternando con los ministros, altos dignatarios de la corte, etc., etc.

Reinó siempre el más completo silencio, lo cual, unido á la magnificencia del servicio, magnitud del salon y fastuosidad de los personajes que nos rodeaban, daba al acto un aspecto imponente. Dos músicas, colocadas á conveniente distancia, una europea y otra siamesa, tocaron alternativamente durante toda la comida.

Hallábame yo profundamente embebido en graves meditaciones acerca de lo que estaba presenciando, cuando me ví sorprendido por un brindis de S. M., gracioso y fino, pero totalmente inesperado par mí, por no haber llegado aún el momento destinado á ello S. M., haciéndome seña de que bebía á mi salud, llevó la copa á sus labios rápidamente.

No sabiendo cómo corresponder á esta nueva prueba de deferencia, pues en Europa no hubiera sido correcto tomar la

iniciativa de un brindis dirigiéndose al Monarca, se lo hice así presente al Ministro de Siam en Londres, que se hallaba á mi derecha.

S. M. hubo de comprender que se hablaba de él, y en voz alta y en inglés, con objeto de qu yo lo entendiera, le dijo al referido Ministro:

–¿Qué dice el Enviado español?

Apenas le hubo expuesto mi duda, cuando tomó su copa, y dirigiéndose y levantándola, me dijo:

–Embajador, el ceremonial es el mismo en mi corte; pero, en este caso, el Rey de Siam se ve honrado con que el Representante de D. Alfonso, tomando la iniciativa, brinde en mi honor.

Bebí, pues, á su salud, con lo cual la comida continuó silenciosa y grave como antes.

สำหรับปีตราการ พระเจ้าแผ่นดินสยามทรง
ดื่มแสดงความยินดีโดยตรีศเป็นภาษาอังกฤษ
สั้นๆ หลังจากทรงกล่าวชื่นชมกษัตริย์แห่งสเปน
และคณะทูตสเปน ทรงดื่มถวายพระพรแต่พระ
อนามัยของกษัตริย์อัลฟอนโซที่ 12 ซึ่งข้าพเจ้า
เป็นผู้ถวายการดื่มตอบอย่างเป็นทางการ

หลังการดื่มถวายพระพรและงานเลี้ยงพระ
กระยาหาร พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ นำข้าพเจ้าชมภายในพระบรม-
มหาราชวังซึ่งมีความงดงามโดยแท้ทั้งแบบยุโรป
และแบบเอเชีย หลังจากนั้น ทรงมีพระราช
ปฏิสันถารกับข้าพเจ้าสักครู่ใหญ่เกี่ยวกับยุโรป
และการเดินทางของเรา แสดงให้เห็นว่าทรงมี
ความรอบรู้กว้างขวางและลึกซึ้งหาผู้ใดเสมอ
เหมือน ข้าพเจ้าจำได้เป็นอย่างดีว่า พระองค์ทรง
แปลกพระราชหฤทัยมากที่จักรพรรดิแห่งอันนัม
เป็นผู้ต่อต้านประเพณีของยุโรปมากที่สุดใน
บรรดากษัตริย์ตะวันออกทั้งหมด จักรพรรดิทรง
แสดงความเขี้ยวสเจ้าอย่าง ไม่ทรงอนุญาตให้
ชาวต่างชาติเข้าเฝ้าฯ ตามอำเภอใจ พระองค์ทรง
เสียดพระราชหฤทัยยิ่งเช่นกันที่สมเด็จพระราชินี
ทรงพระประชวร ด้วยเหตุนี้จึงทรงไม่ให้พวกเรา
เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระราชินี

เมื่อถึงเวลาอำลา สมเด็จพระเจ้าพระยาเชษฐาภาณุ
ให้ร่วมตรวจพลกองช้างที่จัดวันรุ่งขึ้นในบางกอก
เราตอบรับคำเชิญ เลื่อนการเดินทางไปที่เยว
อยุธยาเป็นวันถัดไป คงจะเป็นเรื่องน่าอับอาย
สำหรับเราหากจะจากสยามโดยเห็นช้างซึ่งหากิน

ตามลำพังเพียงไม่กี่เชือก สยามเป็นประเทศที่มี
ช้างจำนวนมากและให้ความสำคัญแก่ช้างมากกว่า
ประเทศใดในโลก

ตามปกติ ช้างสยามสูง 3 – 4 เมตร มีงาใหญ่
รักสงบหากไม่มีใครไปขู่ขู ชาวสยามเชื่อว่า ช้าง
ที่มีค่ามากที่สุด ต้องไม่มีตำหนิตรงขนหาง เป็น
ลักษณะของช้างที่ไม่หนีเข้าศึก แสดงคุณค่าอัน
ยิ่งใหญ่สำหรับผู้เห็นว่า ช้างเป็นผู้ช่วยทรงพลัง
ในการทำศึก

ตามธรรมชาติ ช้างมักอาศัยอยู่ในป่าและในที่
ซึ่งมีหนองน้ำ

ช้างไม่ทำร้ายผู้ใดหากไม่ถูกทำร้ายหรือมีผู้มา
ขู่ขู หากเป็นเช่นนั้น มันจะอาละวาด โกรธแค้น
ไม่มีอะไรมาหยุดยั้งได้ เหยื่อน้อยรายจะหนีรอด
แม้จะจี๋ม้าไฟเท่าเร็วที่สุดก็ตาม นอกจากนั้น
เนื่องจากช้างเดินทางเป็นโขลง แต่ละตัวจะ
ช่วยกันโจมตีและป้องกันพวกพ้อง วิธีที่ดีที่สุด
คือ หลีกเลี้ยงที่จะเผชิญหน้ากับพวกมัน

ตอนกลางคืน เมื่อช้างลงไปกินน้ำที่หนองน้ำ
และแม่น้ำ และมักจะถูกขู่ให้โกรธจนเดือด หาก
เห็นเรือบดอยู่ใกล้ฝั่ง มันจะทำลายจนสิ้น ผู้คนใน
ท้องถิ่นเห็นเหตุการณ์นี้บ่อยครั้ง

A los postres S. M. inauguró los brindis, pronunciando un breve discurso en inglés, en el cual, después de dirigir algunas lisonjeras frases á la Embajada Española y al Rey de España, bebió á la salud de S. M. D. Alfonso XII, cuyo brindis fué contestado oficialmente por mí.

Terminados los brindis, y con ellos el banquete, S. M. siamesa tuvo á bien enseñarme el interior de su palacio, en el cual hay verdaderas preciosidades, tanto europeas como asiáticas. Después conversó largo rato conmigo, acerca de Europa y de nuestro viaje, mostrando en todo singular penetración y vastos conocimientos. Recuerdo perfectamente lo mucho que le chocó que el Emperador de Annam se hubiera dejado ver de nosotros; pues según él mismo dijo, era el más refractario á las costumbres de Europa, de todos los monarcas de Oriente, cifrando su orgullo en las dificultades que oponía á los extranjeros que pretendían acercarse á su presencia; lamentóse también de que la Reina su esposa se encontrara indispuesta y no pudiera por esta razón presentárnosla.

A la despedida, el príncipe Somdecht-Chou-Phya nos invitó á asistir á una gran revista de elefantes que debía verificarse al día siguiente en Bangkok. Aceptamos el convite, dejando para más adelante nuestra expedición á Ajuthia. Hubiera sido vergonzoso para nosotros abandonar el Siam, país donde los elefantes son más

numerosos y representan un papel más importante que en ningún otro del mundo, sin haber visto más que unos cuantos individuos aislados de esta respetable raza.

El elefante siamés tiene, por lo general, de 3 á 4 metros de alto, colmillos enormes y carácter pacífico, cuando no se le provoca. Los más estimados son aquellos cuya no presenta cicatriz alguna. Esto, según los siameses, significa que no ha vuelto jamás la espalda al enemigo, circunstancia de gran valor para quien como ellos ve en el elefante un poderoso auxiliar para la Guerra.

En estado salvaje, habita preferentemente los bosques y los lugares pantanosos.

No ataca á nadie, como no sea atacado, ó no suponga que se le provoca. Entonces lo hace con verdadero furor; no hay medio de resistirle, y muy pocos de escapar, porque alcanza fácilmente al mejor caballo. Además, como viajan en grandes manadas y se ayudan tanto en el ataque como en la defensa, lo mejor es evitar todo encuentro con ellos.

Por la noche, cuando bajan á los pantanos y á los ríos para beber agua, suelen ser acometidos de terribles accesos de cólera. Si encontraran cerca de la margen un bote, lo destrozarían infaliblemente, y esto lo saben muy bien

เมื่อถูกฝึกให้เชื่องแล้ว ช้างมีประโยชน์มากกว่าสัตว์ประเภทอื่นในดินแดนตะวันออก ไม่มีสัตว์ใดฉลาด เชื้อเพลิงและทรหด อดทนเท่าช้าง

พอได้ยินเสียงของควาญช้าง มันจะย่อตัวลงเพื่อเอาของบรรทุกหลังได้ง่ายหรือเพื่อให้นักขึ้นขี่หลังได้ง่าย หลังจากออกเดินแล้ว ไม่มีสิ่งใดจะขัดขวางมันได้ เวลาขึ้นเนินสูงใหญ่ บางครั้ง จะใช้วงแทนไม้เท้า และบางครั้ง จะใช้วงแทนเชือก ขณะยึดต้นไม้และก้อนหินด้วยพลังอันเหลือเชื่อโดยไม่ลื่น เวลาลงจากเนินเร็วๆ จะใช้ขาหน้าก้าวลงมาก่อน แล้วใช้ท้องไถลลงไปไม่เคยมีใครเห็นช้างหกล้มหรือปล่อยให้นักขี่ตกลงมา ถ้าพวกมันไม่โกรธจัด ซึ่งเป็นไปได้หากไปทำร้ายมัน

ในป่าทึบของอินโดจีน การเดินป่าจะเป็นไปไม่ได้หากไม่มีขวานไว้ในมือ เถาวัลย์ ไม้เลื้อยนับพันชนิด กิ่งไม้และหนามของเหล่าไม้พุ่มต่างๆ ทำให้เสื้อผ้าฉีกขาด ร่างกายโดนบาด เกิดบาดแผลที่เจ็บปวดมาก ช้างเอาชนะอุปสรรคต่างๆ เหล่านี้ได้เป็นอย่างดี มันหักกิ่งไม้ กระชากต้นกุหลาบและแหวกเถาวัลย์ออกไปจนทำให้คนขี่ช้างไม่ได้รับบาดเจ็บ มันใช้วงจัดการทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ได้คำนึงถึงร่างมโหฬารของมันอย่างเดียว แต่ยังคิดถึงผู้ที่ขี่หลังมันด้วย และใช้พลังมหาศาลเปิดทางให้เป็นช่องว่างคล้ายอุโมงค์สำหรับตัวมันและผู้ขี่หลัง ไม่เคยเกิดกรณีที่นักเดินทางบนหลังช้างได้รับบาดเจ็บ

หากมันพยายามจะข้ามแม่น้ำ มันจะใคร่ครวญใช้วงตรวจกระแส น้ำ ถ้าไม่ลึกมาก มันจะเดินข้ามเงียบๆ และความสงบนิ่งจะทำให้มันมั่นใจพลังในตัวเอง เวลาเดินของมันแตะไม่ถึงพื้น ช้างระมัดระวังแต่ไม่กลัว เหมือนคนที่ไม่ประมาทซึ่งหลีกเลี่ยงอันตรายและไม่กลัวอันตรายนั้น

โดยปกติ ช้างเดินได้ชั่วโมงละ 8 กิโลเมตร แต่เดินได้ทั้งวันทั้งคืนโดยไม่หยุดพัก ยกเว้นจะหยุดกินอาหาร ถึงแม้ตัวจะใหญ่ แต่ไม่มีใครกล่าวหาว่าเป็นสัตว์ตะกละ โดยเฉพาะ หากมันทำงานหนักที่ได้รับมอบหมาย เมื่อมันอยากพัก มันจะบอกควาญช้างโดยใช้วงฟาดพื้นแรงๆ พร้อมกับส่งเสียงร้องเล็กแหลมคล้ายเสียงจากแตรเขาสัตว์ ถ้าเป็นแบบนี้ เราต้องหยุดพักเพราะหากขึ้นทำต่อไป ในที่สุดมันจะหยุดของมันเองและจะไม่พอใจหากถูกลงโทษ

los indígenas.

Una vez domesticado, la utilidad del elefante es superior á la de cualquier otro animal de las regiones orientales. Nada puede compararse á su inteligencia, á su docilidad, y á su resistencia contra toda fatiga.

A una voz de su karnak ó conductor, échase en tierra para dejarse cargar más fácilmente, ó para facilitar la subida á su jinete. Una vez en marcha, no hay obstáculo que le detenga. Si se trata de subir una gran pendiente, su trompa le sirve de bastón unas veces, y de cable ascensor otras, agarrándose con increíble fuerza á los árboles y á las rocas, sin resbalar jamás. Si se trata de bajar una pendiente muy rápida, extiende hácia delante sus patas anteriores, hácia atrás las posteriores, y se deja arrastrar sobre el vientre. No hay memoria de que un elefante se caiga ni derribe á su jinete, á menos que no se le haga entrar en cólera, cosa que solo se consigue á fuerza de malos tratos.

En las espesas florestas indo-chinas no es posible dar un paso sin hacerse camino con el hacha en la mano. Las lianas y trepadoras de mil especies, las mismas ramas de los árboles y las espinas de diferentes arbustos, desgarran las ropas y aun las carnes, causando heridas muy dolorosas. Es verdaderamente admirable el cuidado con que el elefante va venciendo

todos estos obstáculos, tronchando ramas, arrancando rosales y apartando las lianas de suerte que su jinete no sufra lo más mínimo. Porque al ejecutar con la trompa todas estas operaciones, no cuenta solo con su propio volúmen, sino con el de la persona que lleva encima, y despliega la mayor energía en la perforación de una especie de túnel para ambos. Jamás se ha dado el caso de que un viajero transportado por un elefante se causara la menor herida.

Si se trata de atravesar un río, el elefante toma primero sus precauciones. Empieza por sondear la corriente con su trompa; no siendo aquélla muy profunda, la atraviesa tranquilamente y con esa gran calma que de la confianza en la propia fureza. Cuando, por el contrario, su pié no encuentra fondo, nada con precaución, pero sin miedo, como persona prudente, que ni busca el peligro ni le teme.

Un elefante regular puede andar 8 kilómetros por hora, pero día y noche, sin necesidad de descansar más que para llenar su estómago. Aun cuando éste es bastante grande, no puede acusarse al elefante de glotón, sobre todo atendiendo á la gran cantidad de trabajo que suministra. Cuando necesita descanso, el elefante lo advierte al karnak, dando fuertes golpes en el suelo con la trompa, y lanzando una es-

สำหรับช่างที่ใช้บรรทุกคน จะมีตะกร้าขนาดใหญ่วางบนหลังช่างแทนเก้าอี้ มีหลังคาคลุม นักเดินทางนั่งตามสบายในตะกร้าไม่ต้องกลัวตก หรือว่าจะถูกลอบทำร้าย หากเกิดเรื่องเช่นนั้น ช่างจะวิ่งเร็วมาก

สำหรับผู้ที่ไม่คุ้นเคยการนั่งบนช่าง จะรู้สึกอึดอัด แต่การทำให้เกิดความคุ้นเคย ไม่ใช่เรื่องยาก สิ่งสำคัญคือ ต้องระมัดระวังเวลาช่างขยับตัวอย่างกะทันหัน เกิดขึ้นบ่อย หากโกรธเวลาเจออุปสรรคหรือเมื่อพบศัตรู

ในฐานะเครื่องมือทำศึกสงคราม ช่างมีบทบาทสำคัญมากในอินโดจีน มากกว่าในประเทศใดๆ บางทีชัยชนะและการเข้ายึดครองดินแดนของชาวสยามอธิบายได้จากความเหนือชั้นกว่าของช่างสยามเมื่อเปรียบกับช่างของประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นจำนวนช่างที่มีมากกว่าในสยามหรือการดูแลเอาใจใส่ฝึกช่างเพื่อใช้ในการทำศึกสงคราม

พระเจ้าแผ่นดินสยามทรงมีเจ้าพนักงานหลายคนที่ได้รับผิดชอบเรื่องคลังช่าง ในแต่ละปีมีการคัดเลือกช่างที่แข็งแรงสำหรับกองทัพหลวง นอกจากนั้น ยังมีอุทยานซึ่งใช้เป็นที่ฝึกช่างออกศึก ที่อยุธยา มีเพนียดคลังช่าง ข้าพเจ้าหวังว่าจะได้เห็นวิธีการคลังช่างและฝึกหัดช่างในเร็ววันนี้

วันที่ 12 ซึ่งเป็นวันเดินทางไปยังราชธานีเก่า ไกลเข้ามา ข้าพเจ้ามีข้อมูลน่าสนใจบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้ จากความกรุณาของเพื่อนเราซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงว่าการต่างประเทศและทูต

ผู้แทนของสยามประจำกรุงลอนดอนซึ่งขณะนั้นพำนักอยู่ ณ บางกอกตามที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้ว

ตอนเช้าตรู่ก่อนการตรวจกำลังพล เรามีโอกาสได้เห็นสิ่งที่ข้าพเจ้าจะเรียกว่า กองทหารม้าหลวง เพราะไม่มีคำที่จะใช้เรียก เราต้องเข้าใจว่า กองทหารม้าที่ไม่มีม้า มีแต่ช่างเต็มไปหมด เป็นเรื่องที่ไม่มีที่ใดเหมือน

ช่างแต่ละเชือกถูกขังอยู่ในห้องขนาด 10 ตารางเมตร ขาข้างหนึ่งถูกล่ามไว้อย่างแน่นหนา โดยปกติ งาช้างมีความยาวมากกว่าความสูงของคน หัวของช่างจะใส่เกราะทำจากหนังจะเข้ชนิดหนาป้องกันข้าศึกทำร้าย ช่างแต่ละเชือกมีคลังอาวุธขนานแท้ของควาญช่างประจำตัว เช่น หอก ดาบ ลูกศร เป็นต้น การเอ่ยถึงวีรกรรมในการยุทธ์ของ ช่าง สยาม อาจ จะ เท่า กับการเขียนประวัติศาสตร์ของสยามทั้งหมด ช่างที่เก่งฉลาดจะนำมาซึ่งอำนาจและความเกรียงไกรซึ่งไม่ใช่เป็นของพวกเขาแต่เป็นของชาวสยาม หรือบางทีอาจจะเป็นของชาวพม่าและชาวปะโคก็ได้

pecie de ronquido semejante al de un cuerno. En este caso, hay necesidad de detenerse, porque después de haber hecho algunos esfuerzos más, acaba por detenerse él mismo y se indigna si se le castiga.

Al elefante destinado á transportar una persona, se le coloca encima, á modo de silla, un gran cesto con su toldo. Dentro del cesto, el viajero se encuentra á sus anchas, sin peligro de caer, ni de ser atacado, y sabiendo que en cualquiera de estos casos su cabalgadura será al mismo tiempo su principal defensor.

Su marcha es muy incómoda para quien no está acostumbrado; pero es fácil habituarse á ella. Lo esencial es prevenirse contra ciertos movimientos que se repiten al menor acceso de cólera, al encontrar un obstáculo ó al descubrir un enemigo.

Como instrumento de combate, el elefante ha desempeñado en la Indo-China un papel mucho más importante que en ningún otro país del mundo. Tal vez todas las victorias y conquistas de los siameses se expliquen por la superioridad de los elefantes del país sobre los de los países vecinos, por el gran número de ellos que poseen y por el cuidado que ponen en amaestrarlos para la guerra.

El Rey de Siam tiene muchos individuos encargados de cazar todos los años cierto número de elefantes escogidos entre los más robustos, destinados al

ejército real. Hay, además, varios parques, donde más tarde se educan para desempeñar su misión guerrera. En Ajuthia está el principal de estos parques, y yo esperaba estar muy pronto al corriente del modo de cazar y educar estos terribles soldados.

Mientras llegaba el 12, fecha marcada para nuestra excursión á la antigua capital, pude adquirir algunos curiosos datos sobre el asunto, gracias á la amabilidad de nuestros amigos el Ministro de Estado y el diplomático representante de Siam en Lóndres, á la sazón en Bangkok, como ya he dicho.

Por la mañanita temprano, un poco antes de la revista, tuvimos ocasión de echar una rápida ojeada, á lo que, á falta de otro término, llamaré *caballerizas reales*. Hay que convenir en que estas caballerizas sin caballos, pero llenas de elefantes, son bastante originales.

Cada elefante está encerrado en una habitación como de 10 metros cuadrados, y fuertemente amarrado por un pié. Por lo general, los colmillos son muy grandes; los había más altos que un hombre. La cabeza suele estar resguardada de los golpes del enemigo por una especie de coraza fabricada con la gruesa piel del cocodrilo. Junto á cada elefante, había un verdadero arsenal de picas, espadas, flechas, etc.,

เวลาผ่านไปไม่ถึงครึ่งศตวรรษ คราวหนึ่ง ช้าง
รักษาเอกราชของสยามในสงครามที่รบกับชาว
อันนัม

ชาวอันนัมต่อสู้อย่างดีที่สุดจนสยามแตกพ่าย
ไปหลายครั้ง ที่มั่นซึ่งแข็งแกร่งที่สุดของกองทัพ
สยามตั้งอยู่บนที่ราบใหญ่ไพศาล ไม่ไกลจาก
แม่น้ำเจ้าพระยา คืบหนึ่ง นายพลชาวสยามผู้เป็น
หัวหน้าสูงสุดเลือกช้างที่ดีที่สุดจำนวน 400 เชือก
แต่ละเชือกมีท่อนซุงไม้สักขนาดใหญ่ผูกไว้ที่หาง
แล้วส่งไปทำลายค่ายทหารของชาวอันนัม ช้างที่
โกรธแค้นเพราะความเจ็บปวดจากการถูกไฟเผา
ทำลายสนามเพลาะที่ขวางหน้าภายในชั่วพริบตา
และทำให้กองทัพอันนัมแตกพ่ายโดยไม่ได้
เหยียบหรือใช้เงาแทงชาวอันนัมที่มีจำนวนนับพัน
การตรวจกำลังพลที่พวกเราได้รับเชิญให้มาชม
จัดบริเวณด้านนอกของพระบรมมหาราชวัง
ทหารเดินเรียงแถวต่อหน้าพระเจ้าแผ่นดิน แต่ง
กายด้วยผ้าสีแดง มีลวดลายเป็นสัตว์ใน
จินตนาการและสวมหมวกปีกกว้างสีแดงเช่นกัน
บางคนถือคันธนู แต่บางคนถือหอก เสียงดนตรี
แปลกๆ ของวงดนตรียิ่งแปลกมากขึ้นเมื่อดัง
ปนเปกับเสียงนกหวีดและกลอง ทำนองน่าจะเป็น
เพลงมาร์ช บรรเลงกลมกลืนสำหรับประสาทการ
รับฟังของชาวสยาม แต่ทว่าอาจทำให้ผู้ฟังชาว
ชาวยุโรปที่ไม่ชอบดนตรีหูหนวกได้

ด้านหลังวงดนตรี เป็นพวกกรธออกศึกสีเขียว
เทียมวัว บรรทุกปืนยาวและหอกของทหารเต็มไป
หมด

ในที่สุด มาถึงขบวนช้าง มีอาวุธพวกมิดและ
ปืนวางอยู่สองข้างเก้าอี้หรือตะกร้าขนาดใหญ่บน
หลังช้าง ข้าพเจ้าเห็นปืนใหญ่ขนาดเล็ก ยาวมาก มี
เส้นผ่าศูนย์กลางใหญ่มาขนาดปืนที่ใช้ยิง
ป้องกันบ้านเมืองเมื่อ 150 ปีที่แล้ว

ช้างแต่ละเชือกมีคนคุมห้าหรือหกคน

ด้านหลังขบวนช้าง เป็นกองทหารติดอาวุธ
แต่งกายแบบยุโรป มีวงดนตรีนำหน้า ทำที่ไม่
เหมือนนักรบเท่าใด แต่ก็ยังน่าดูอยู่ดี ทำให้นึกถึง
ท่วงท่าของกองทัพฟิลิปปินส์ของเรา ช้างบาง
เชือกเข้าร่วมขบวนทัพแบบยุโรป แต่มีทหาร
ควบคุมและบัญชาการเหมือนกองทหารพิเศษ
อื่นๆ ในกองทัพ

ช้างชั้นดีจำนวน 20 เชือกปิดท้ายขบวนเดินทัพ
ในบรรดาช้างเหล่านั้นมีช้างพระที่นั่ง หากพระเจ้า
แผ่นดินจะเสด็จฯร่วมพิธี ช้างจะอัญเชิญราชบัล
ลังก์ว่าง แต่มีฉัตรเจ็ดชั้นแสดงฐานันดรศักดิ์ตาม
รูปแบบของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด ซึ่งหากเป็น
แบบยุโรป จะมีการอัญเชิญคทาและมงกุฎบน
หลังช้างแทน

pertenecientes al karnak que debía dirigirlo al combate. Referir las hazañas guerreras de los elefantes siameses, sería tanto como escribir la historia toda del Siam. Los nobles paquidermos han dado á los hombres de aquel país un poder y una preponderancia que no les pertenece, y que quizá hubieran merecido mejor los birmanes y peguanos.

No hace todavía medio siglo que los elefantes salvaron la independencia del Siam en una guerra con los annamitas.

Estos llevaban lo mejor, y habían derrotado á los siameses en varias acciones. El grueso de sus tropas se hallaba reunido en una vasta llanura, no lejos del Me-Nam. Una noche, el generalísimo siamés escoge 400 de sus mejores elefantes, ata á la cola de cada uno una gruesa tea, y los lanza así contra el campamento annamita. Furiosos los animales por el dolor que les causaban sus quemaduras, embistieron de tal manera contra él, que en un momento derribaron las trincheras y dispersaron el ejército, no sin haber aplastado con sus patas ó clavado en sus colmillos hasta un millar de annamitas.

La gran revista á que habíamos sido invitados, se verificó en el recinto exterior de palacio. Los soldados desfilaron ante él. Llevaban túnicas rojas, donde se veían dibujados varios animales fantásticos, y sombreros, también rojos, de grandes alas.

Unos iban armados de arcos y otros de lanzas. La música de aquel extraño cuerpo, era más extraña todavía: consistía en silbos y tambores, cuyo concierto podría ser muy marcial y armónico para oídos siameses, pero era capaz de ensordecer los del europeo más refractario á las sensaciones musicales.

A la orquesta siguieron los carros de combate tirados por bueyes y pintados de verde; iban llenos de fusiles y lanzas para los combatientes.

Por fin llegó su turno á los elefantes. De ambos lados de la gran silla ó cesta, iban colgadas armas blancas y de fuego. Entre las últimas, y en el mismo lomo de uno de los elefantes, vi un falconete larguísimo y de gran caliber, como los que hace 150 años se usaban para la defensa de ciudades.

En cada elefante iban cinco ó seis hombres.

Detrás de estos monstruos venía un cuerpo de tropas armadas y uniformadas á la europea, y precedidos de una banda de música bastante regular. Su aspecto, sin ser muy marcial, no dejaba de ser agradable, recordando bastante el aire de nuestros cuerpos Filipinos. También con estas tropas á la europea iban algunos elefantes, pero dirigidos y desmontados por soldados en todo iguales al resto del destacamento.

ภิกษุสองรูปนั่งอยู่บนสิ่งที่คล้ายธรรมมาสน์
พรมน้ำมนต์ให้แก่ข้าราชการและพวกเราเป็น
ระยะๆ

การตรวจกำลังพลจบลงด้วยแถวลูกม้า 20 ตัว
ซึ่งเดินผ่านหน้าเราไปอย่างรวดเร็ว

วันรุ่งขึ้น เวลาหกโมงเช้า เราออกเดินทางไป
อยุธยาด้วยเรือของเสนาบดีว่าการกระทรวงการ
ต่างประเทศโดยมีเรือกลไฟแบบเบาที่สง่างามลาก
นำไป

ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือของบางกอกมี
ทิวทัศน์แบบเดียวกับทิวทัศน์ที่เราเห็นในวัน
มาถึงบางกอก

หมู่บ้านที่เห็นเหมือนภาพในฝัน งามเหมือน
ภาพวาด มีต้นไม้และพืชจำนวนมากปกคลุมเกือบ
หมด เรายังอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
ตอนล่าง ข้าพเจ้าไม่อาจอธิบายสภาพที่เห็นได้
ละเอียด รู้สึกน่าเบื่ออยู่บ้าง ความหนักอกที่เคย
รู้สึกก่อนมาถึงราชธานีของสยามอันทันสมัย
มลายหายไปแล้ว

แน่นอน ไม่นานาพรรณคุณหลากหลายมากขึ้น
เราพบแหล่งตั้งถิ่นฐานมากขึ้น อย่างไรก็ตาม
สำหรับข้าพเจ้า สยามเป็นประเทศสงคงาม งามเกิน
กิตติศัพท์ที่มีผู้กล่าวไว้

แม่น้ำยังคงกว้างและลึกเหมือนเดิม สายน้ำ
ไหลไม่แรงและไม่เร็วเท่าแม่น้ำโขง ปริมาณน้ำ
ไม่มากแต่ไหลอย่างสงบและงามสง่า เป็นสายน้ำ
สายหนึ่งที่เล่นเรือได้ง่ายที่สุดในโลก

สองฝั่งแม่น้ำ ทุ่งนาข้าวทอดตัวไกลสุดลูกหูลูก
ตา หนองน้ำจำนวนนับไม่ถ้วนรายล้อมนาข้าว
เป็นแหล่งนกน้ำพันธุ์ต่างๆ หลากหลายที่สุดเท่าที่
ข้าพเจ้าเคยรู้จัก

เราผ่านสาม โลก เมืองเล็กที่มีประชากร
ประมาณ 8,000 คน แล้วพบลำน้ำใหญ่ เมื่อผ่าน
เกาะสี่เกาะแล้ว เราเริ่มพบซากเมืองเก่ากลุ่มแรกๆ
ที่ถูกพม่าทำลาย

เจดีย์สี่กระดุมต่างสภาพเกือบพังทลาย กอง
อิฐ ซากวังอันงดงาม ซึ่งในอดีตพวกขุนนางมั่งคั่ง
และหยิ่งผยองที่สุดในอินโดจีนเคยอยู่ แทนบูชา
และรูปปั้นต่างๆ ถูกบดบังได้เงาความยิ่งใหญ่ของ
วันวาน แต่แสดงให้เห็นถึงกำเนิดที่มีมานานหลาย
ศตวรรษ สิ่งเหล่านี้บอกเราว่า ประชาชาติที่ยิ่งใหญ่
และเกรียงไกรเคยอุบัติขึ้น ประชาชาติสยามปัจจุบัน
เป็นแค่เงาเงาหนึ่ง แล้วความโศกเศร้าก็ค่อยๆ เข้า
ครอบงำจิตวิญญาณของเราเพราะการได้รับรู้เรื่อง
น่าสนใจปลุกเร้าความสนใจของตนเอง เป็นเรื่อง
อกสิทธิ์ของหัวใจมนุษย์หรือความรู้สึกยินดีต่อชะ
ชนะที่ได้มาของมนุษยชาติขณะเดียวกันรู้สึกเศร้า
ใจต่อความพ่ายแพ้และความตกต่ำของตนเอง

Cerraba la marcha un cuerpo de 20 magníficos elefantes, entre los cuales iba el que habría servido de montura al Rey, si éste hubiera asistido á la ceremonia. El privilegiado animal llevaba sobre sus hombros el trono real, vacío, pero acompañado del correspondiente guardasol de siete pisos, el cual representa en Siam y en toda el Asia oriental lo que en Europa el cetro y la corona.

Dos talapinos, colocados en una especie de púlpito, arrojaban sobre la comitiva y sobre nosotros, de vez en cuando, algunas gotas de agua sagrada.

La función terminó con el desfile de 20 *ponnys*, que pasaron delante de nosotros como exhalaciones.

El día siguiente, á las seis de la mañana, partíamos todos hácia Ajuthia en una lancha del ministro de Estado, remolcada por un vaporcito elegante y ligero.

Las márgenes del Mei-Nam conservan más arriba de Bangkok el mismo aspecto que desde el mar hasta llegar á esta ciudad.

Por todas partes masas inmensas de verdura, y medio sepultadas entre estas masas, aldeas risueñas y pintorescas, La llanura del bajo Mei-Nam se continúa sin interrupción; pero en virtud de una circunstancia que aún no me he explicado por completo, la ligera monotonía, la impresión de pesadez que se notaba antes de llegar á la capital del Siam moderno, desaparece por completo.

Sin duda la vegetación es más variada, ó más frecuente el encuentro de lugares habitados: de todos modos, el país me pareció digno y aún superior á su fama.

El río conserva su anchura y profundidad acostumbradas. Sus aguas no se lanzan nunca hácia adelante, con la vertiginosa velocidad de las del Me-Hong, ni presentan una masa tan imponente; pero marchan tranquilas y majestuosas por uno de los cauces más fácilmente navegables del mundo entero.

De uno y otro lado, extiéndense arrozales extensísimos. En las innumerable lagunas ocupadas por éstos, vivía la variada fauna de aves acuáticas que he conocido.

Pasada la pequeña ciudad de Sam-Kok, que contiene unos 8.000 habitantes; encontramos un gran afluente, y después de haber dejado atrás un gracioso grupo de cuatro islas, empezamos á encontrar las primeras ruinas de la vieja ciudad, destruida por los birmanes.

Las ennegrecidas agujas de viejas pagodas medio derruidas, los montes informes de ladrillos, restos de magníficos palacios habitados en otro tiempo por los nobles más ricos y más orgullosos de la Indo-China, los altares y las estatuas, oculto bajo la sombra de colosos nacidos ayer, pero que representan siglos de existencia, todo aquello nos decía á voces

เมื่อซากของอาณาจักรอันยิ่งใหญ่หรือซากปรักหักพังของเมืองอันยิ่งใหญ่ทำให้เราประทับใจ หรือ มีการร้องไห้เมื่อนึกถึงความโศกร้ายของผู้ที่พ่ายแพ้ หรือ หัวเราะเมื่อนึกถึงความยินดีและวีรกรรมของผู้ชนะ เราเข้าใจว่า *มนุษยชาติ* ไม่ใช่คำที่ว่างเปล่าและมนุษย์รู้สึกว่าคุณคนโศกดีและโศกร้ายไม่ต่างจากอวัยวะส่วนต่างๆ ที่รับรู้ถึงความสุขสบายและความเจ็บปวดของร่างกาย

อยุธยาสถาปนาขึ้นในปี 1350 โดยพระยาอู่ทองและถูกพม่าทำลายในปี 1766 ในสมัยของพระเจ้ามังระ ไม่มีอะไรเหลือนอกจากซากปรักหักพังที่เราเห็นเพราะพระยาตาก ผู้กอบกู้สยามและผู้มีชัยเหนือชาวพม่า ไม่ได้กลับมาที่อยุธยาอีก นอกจากจะมากำจัดข้าศึกกลุ่มสุดท้ายที่หลบอยู่ที่นั่นให้สิ้นซากและย้ายราชธานีของสยามมาที่บางกอก

ตั้งแต่ปี 1766 จนถึงวันนี้ พรรณพฤกษาเขียวชอุ่มของเขตเมืองร้อนปรากฏให้เห็นตลอดปี ต้นไม้ เถาวัลย์และปาละเมาะไม่เคยหายสาบสูญ แต่อาจจะตบตาผู้ที่ไม่รู้ว่าท่ามกลางรากไม้และกิ่งไม้นั้นมีซากปรักหักพังของเมือง ของมหานครมหิมาแห่งหนึ่งในกาลก่อนของรัฐที่เกรียงไกรซ่อนอยู่

ดังที่บาทหลวงปาลเลอกัวกล่าวไว้ ที่ตรงนั้นมิใช่จะมีแต่ซากปรักหักพังที่มีค่า แต่ยังมี *ชุมทรัพย์มหาศาล* ผังอยู่ด้วยขณะที่เมืองถูกปิดล้อมครั้งหลังสุด *ชุมทรัพย์* แต่ละแห่งอาจทำให้

พวกเราคนใดคนหนึ่งร่ำรวยและเมื่อเดินทางมาสายตาของผู้คนคอยจ้องสำรวจทุกหนทุกแห่งราวกับว่าได้ขอนไม้เกือบจะผุ อาจจะพบ *ชุมทรัพย์* เหมือนในเรื่องพันหนึ่งทิวซ่อนอยู่ท่ามกลางเศษชิ้นส่วนของแท่นบูชาพระพุทธรเจ้า

อยุธยาเมืองโบราณสร้างขึ้นบนเกาะที่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 15 กิโลเมตร ต่อมา เมืองขยายใหญ่จนข้ามสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเฉพาะทางฝั่งซ้าย

ซากปรักหักพังในเกาะดังกล่าวน่าอัศจรรย์จริงๆ ท่ามกลางซากบรรดาเจดีย์หลวม ซ้ำพเจ้าเห็นบรรดารูปปั้นสูงถึง 60 ฟุต รูปปั้นที่ใหญ่ที่สุดสูง 18 เมตรพอดี ก่ออิฐปูนด้วยแผ่นสำริดแบบหนา

que por allí había pasado un pueblo grande y poderoso, del cual el Siam actual no es más que una sombra, y la tristeza se apoderaba poco á poco de nuestros espíritus, porque es privilegio del corazón humano ver en el esfuerzo ajeno algo que interesa y que excita el propio, ó alegrarse de las victorias que la humanidad consigue, entristeciéndose ante sus derrotas y sus caídas.

Cuando los restos de un gran imperio ó las ruinas de una gran ciudad excitan en nuestra almacierta clase de impresiones, ó se llora al recordar las desgracias de los vencidos, ó se rie al imaginar la alegría y las hazañas de los vencedores, se comprende que humanidad no es una palabra vana, y que el hombre siente las venturas y desventuras de todos los hombres, como cada parte del cuerpo humano siente á su vez el bien ó el mal del resto del cuerpo.

Ajuthia fué fundada un 1350 por Phaja-Uthong, y destruida en 1766 por los birmanes en tiempo de Chao-Dok-Ma-Duc, no quedando de ella más que las ruínas que teníamos ante los ojos, porque Phaja-Tak, el restaurador del Siam y vencedor de los birmanes, no volvió á Ajuthia más que para exterminar á los últimos enemigos que allí se habían refugiado, trasladando á Bangkok la capital del estado siamés.

Desde 1766 hasta la fecha, la exuberante vegetación tropical no ha perdido un momento. Los árboles, las lianas, las lianas y los matorrales presentan un aspecto secular, que engañaría seguramente al que, no conociendo el país, ignorara que entre sus raíces y sus ramas yacen los últimos restos de una ciudad, inmensa metrópoli en otro tiempo de un Estado poderoso.

Segun M. Pallegoix, no hay allí solamente ruinas más ó menos preciosas, sino tesoros inmensos enterrados durante el último cerco. Cada una de esos tesoros haría la fortuna de cualquiera de nosotros, y no faltaba en la expedición quien dirigiera á todas partes miradas escudriñadoras, como si debajo de un tronco medio, ó escondido entre los escombros de un altar de Budha, esperase encontrar algún tesoro de las mil y una noches.

La antigua Ajuthia fué construida en una isla de 15 kilómetros de circunferencia. Más tarde, la ciudad fué ensanchándose hasta invadir ambas márgenes del Me-Nam, y en especial la izquierda.

Las ruinas que se encuentran en la isla indicada son verdaderamente imponentes. Entre los restos de lo que fueron pagodas reales, pude ver estatuas hasta de 60 piés de altura. La mayor de todas media 18 metros justos. Era de ladrillo, cubierta de una capa de bronce de grueso espesor.

ซากปรักหักพังในสยามและโดยทั่วไปซากสถาปัตยกรรมแบบอินโดจีนมีขนาดยิ่งใหญ่ แต่ไม่แสดงจิตวิญญาณอะไรเลย เราพบว่า ในการสร้างงานสถาปัตยกรรมพวกนั้น จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมาก แต่ไม่อาจบอกอะไรเกี่ยวกับสถาปนิกหรือความเป็นอัจฉริยะภาพในงานชิ้นนั้นเป็นเพราะว่า ในการก่อสร้างเฉพาะแบบในประเทศเหล่านี้ ความงามไม่ได้ปรากฏให้เห็นในภาพรวม แต่ปรากฏอยู่ในรายละเอียดของงานฝีมือพวกปูนปั้นและงานก่ออิฐ งานฝีมือคงอยู่ได้ไม่นานเพราะสภาพอากาศและน้ำเป็นตัวทำลาย ดังนั้น หลังจากเดินเล่นท่ามกลางซากสิ่งก่อสร้างนานสองชั่วโมง เราจึงเข้าใจว่า ไม่ว่าจะค้นหามากเพียงใดก็ตาม เราก็จะไม่พบร่องรอยจิตวิญญาณของชนชาติชิ้นเลย ที่นั่นมีแต่ซากสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ จิตวิญญาณหายไปโดยไม่ทิ้งร่องรอยอะไรไว้เลย

ใกล้กับซากปรักหักพังของอยุธยาเมืองโบราณ มีการสร้างโรงเก็บสินค้า บ้านเรือนกึ่งยุโรปของอยุธยาสมัยใหม่ เป็นศูนย์กลาง มีเนื้อที่กว้าง มีประชากรหนาแน่นและมั่งคั่งมากที่สุดของสยาม

จำนวนประชากรคาดว่าประมาณ 50,000 คน ไม่มีสิ่งใดน่าสนใจเลย ไม่ว่าจะมองจากความรุกรานของสิ่งก่อสร้างหรือ การสัญจรไปมาของผู้คน แม้แต่เสื้อผ้าและประเพณีของชาวเมืองยังไม่มียุคอะไรพิเศษ การค้ามีมากพอสมควรเพราะแทบจะไม่มีบริษัทใดในบางกอกที่ไม่มีสาขาอยู่ในอยุธยาหรืออย่างน้อยก็มีตัวแทนอยู่ที่นั่น

เราได้ชมแต่อาคารทันสมัยหลังหนึ่งเท่านั้น วังของพระเจ้าแผ่นดินพระมงกุฎ มีขนาดใหญ่พอสมควร แต่ไม่สง่างามหรือหรูหรามากมายอะไร ไม่มีอะไรที่ควรพูดถึง

ที่อยุธยา พระเจ้าแผ่นดินมีโรงช้างขนาดใหญ่เป็นโรงช้างซึ่งเลี้ยงช้างที่คัดเลือกมาเป็นอย่างดี เพราะจังหวัดนี้มีการเลี้ยงช้างมากที่สุด

ช้างไม่ได้ถูกนำมาฝึกให้เชื่องเพียงอย่างเดียว แต่ก็ได้มีชีวิตอย่างอิสระ ข้าพเจ้าเปรียบเทียบกับช้างกับสภาพฝูงวัวกระทิงของเรา ช้างต้องอยู่ในป่าเป็นโขลง โขลงละสี่สิบหรือห้าสิบตัว อาศัยอยู่ท่ามกลางหญ้ารกชัฏและในบริเวณชื้นแฉะ

ที่อยุธยา มีคณะกรรมการซึ่งมีหน้าที่ตรวจช้างที่ถูกขังอยู่ในคอกหลวงและคัดเลือกช้างที่พิจารณาว่าเหมาะสำหรับใช้ทำสงครามหรือเหมาะกับกิจการอื่นๆของวัง ตามที่ข้าพเจ้ากล่าวไปแล้ว มีคนชอบคล้องช้างพลายที่ไม่มีรอยแผลเป็นที่กัน

เพื่อคงจำนวนช้างในโรง มักจะนำช้างเร่รอนและกึ่งเป็นช้างป่าที่อาศัยอยู่ในป่าเข้ามาอยู่ด้วย

Las ruinas siamesas, y en general todos los restos de la arquitectura indo-china, imponen por su masa, pero no dicen nada al espíritu. Se ve que, para construir aquello, ha hecho falta una gran cantidad de fuerza; pero no se distingue ni un rastro del saber del arquitecto, ni del genio del estatuario. Y es porque en las construcciones propias de estos países, la belleza no está en el conjunto: está en los detalles, en las laborcillas practicadas en el estuco y en el ladrillo, laborcillas que resisten muy poco tiempo á la acción demoladora del aire y de las aguas. Por eso, al cabo de dos horas de pasear entre los escombros, comprendimos que, por mucho que buscáramos, nos encontraríamos ni el menor vestigio del espíritu de un pueblo, Allí no había más que los restos de un gran cuerpo; el alma había desaparecido, sin dejar rastro alguno.

Junto á las ruinas de la Antigua Ajuthía, elévanse los almacenes y las casas semi-europeas de la Ajuthia moderna, capital de una de las provincias más extensas, más pobladas y más ricas del Siam.

Tendrá unos 50.000 habitantes, y nada absolutamente ofrece de particular, ni bajo el punto de vista de la suntuosidad de los edificios, ni del movimiento, ni siquiera de los trajes y de las costumbres de los habitantes. El comercio es bastante considerable, porque apenas hay casa en

Bangkok que no tenga sucursal, ó por lo menos representante en Ajuthia.

Sólo visitamos un edificio moderno: el Palacio del rey Mongkuk. Es bastante grande, pero no nos pareció ni muy elegante ni muy lujoso. No merece los honores de una descripción.

En Ajuthia tiene el Rey su principal depósito de elefantes, depósito perfectamente escogido, porque esta provincial es, de todas las del rino, la que mayor número de elefantes alimenta.

Los elefantes viven en un estado que no es precisamente el de domesticidad, ni tampoco el de libertad absoluta, y que yo comparo con el estado en que se encuentran nuestras manadas de toros. Recorren los bosques en grupos de cuarenta y cincuenta individuos, viviendo generalmente entre las altas hierbas y en los lugares húmedos.

En Ajuthia hay siempre una comisión de individuos encargados de examinar los elefantes encerrados en los corrales de S. M., y escoger los que juzgan más á propósito para la guerra ó para cualquier otro servicio de Palacio. Como ya he dicho, son siempre preferidos los machos

แต่ในกรณีนี้ จำเป็นต้องใช้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อจับช่าง เป็นๆ ใช้วิธีรุนแรงโดยใช้ช่างบ้านและช่างที่ถูก ฝึกให้เป็นช่างต่อ

เมื่อสมาชิกของคณะกรรมการตรวจพบใน โขลงช่างเร่ร่อนช่างที่ต้องคอยค้ำค้ำ พวกเขา จะแจ้งกองความช่างและจะชี้ช่างออกตามหา ทันที

ทันทีที่พบช่างป่า พวกช่างบ้านซึ่งมีความ ฉลาดอย่างน่าอัศจรรย์ใจ ต่างเข้าจัดการเพื่อนช่าง ป่า หากช่างป่าพยายามจะหนีหรือขัดขืน ก็จะถูก บ่วงคล้องขาช่างหนึ่งและพรานช่างทุกคนจะออก แรงดึงพร้อมกัน ขณะที่ช่างตัวอื่นๆ จะดันเพื่อน ช่างป่าของมันให้ไปทางเดียวกันโดยทำให้ช่างป่า ด้านน้ำหนักไม่ไหว หลังจากช่างป่าล้มลง มันรู้ตัว ว่าทำอะไรไม่ได้แล้ว จึงยอมตามพวกช่างบ้าน และจะถูกขังอยู่สอง-สามวันแควดล้อมด้วยช่างที่ ถูกฝึกไว้เป็นอย่างดี หลังจากสองสัปดาห์ผ่านไป เมื่อเห็นเพื่อนๆ ของมันอยู่ดี อาหารการกินอุดม สมบูรณ์และความช่างดูแลเอาใจใส่ ทำให้มัน เปลี่ยนนิสัยโดยสิ้นเชิงจนถึงขั้นที่ว่า เสียงของ ความทำให้มันชะงักและควบคุมมัน ได้อย่างเต็มที่

ในที่สุด พวกมันกลายเป็นช่างขี้ตกใจซึ่งตื่น กลัวสุนัขหรือสัตว์ตัวเล็กๆ เสียงปืนลูกซอง เมื่อ เห็นม้า มันควบคุมตัวเองไม่ได้ งานที่ยากที่สุด สำหรับความช่าง คือ หัดให้ช่างคุ้นเคยกับเสียง ปืนใหญ่และเสียงอาวุธสงคราม

มีวิธีล่าช่างอีกวิธีหนึ่งซึ่งนิยมกันมากและมี อันตรายน้อยกว่า คือ

ทุกๆ ปี เจ้าเมืองประจำจังหวัดจะปล่อยช่างพัง ที่ฉลาดจำนวนหนึ่งให้เป็นอิสระ แปลกวันผ่านไป ความช่างจะเป่าแตรเรียกให้กลับมาเข้าโรง ช่างพังแต่ละตัวกลับมาจริงๆ พร้อมช่างซึ่งมี อวัยวะเพศแข็งแรง พวกมันจะพามาจนถึงประตู คอกที่ล้อมปิดอยู่ หลังจากทำให้ช่างเข้าคอกด้วย คำพูดขมขื่นหรือด้วยการใช้กำลังของพวกช่าง ด้วยกันเองแล้ว ช่างทุกตัวเข้าไปในคอกที่ปิดล้อม และถูกขังอยู่ในนั้นตลอดไป

การคล้องช่างเป็นมหรสพที่น่าดูน่าชมมาก ที่สุดอย่างหนึ่ง

que no tienen cicatriz alguna en la parte posterior.

Para reconstituir la población sedentaria de los corrales, se recurre con frecuencia á la población errante y semi-salvaje de los bosques.

Pero en este caso es necesario apelar á la astucia, porque no hay medio de coger vivo un elefante, empleando solo medios violentos, como no sea con otros elefantes domésticos y amaestrados en la caza de sus semejantes.

Cuando los miembros de la comisión de examen descubren en una manada errante un individuo que llena las condiciones deseadas, avisan inmediatamente á la sección de karnaks (conductores). Los cuales, montados en sus elefantes, parten en busca del individuo ó individuos designados.

Apenas descubierto, los elefantes domésticos, cuya inteligencia es, en verdad, asombrosa, acometen por todas partes á su colega salvaje. Si éste procura huir, ó hace mucha resistencia, se echa un lazo corredizo á una de las piernas, tirando de él al mismo tiempo todos cazadores, mientras los otros elefantes empujan en el mismo sentido á su compañero, abrumándole con el tremendo peso de sus cuerpos. Una vez en el suelo, el caído reconoce su impotencia, y se deja conducir al cercado, donde permanece algunos días rodeado de otros elefantes perfectamente

domesticados. Al cabo de un par de semanas, el ejemplo de sus compañeros, lo agradable de la alimentación y las caricias de los karnaks, han transformado por completo su carácter, hasta el punto de que una simple voz de sus guardas le contiene y domina por completo.

Llegan á hacerse tan tímidos, que se asustan de un perro, ó de cualquier otro animalillo semejante. El disparo de un fusil, ó la vista de un caballo, les pone fuera de sí, y el mayor trabajo para sus guardians es acostumbrarles al estampido de los cañones y al aparato bélico.

Otro medio de cazarlos, más empleado y menos peligroso que el anterior, es el siguiente:

Todos los años, los Gobernadores de provincial dejan en libertad cierto número de hembras de las más inteligentes. A los ocho días, la trompeta del karnak las llama al corral, y cada una de ellas vuelve, en efecto, acompañada por un individuo del sexo fuerte, al cual conducen hasta las puertas del cercado. Una vez allí, ó á fuerza de halagos, ó á golpes de trompa, todos los animales entran en él, quedando prisioneros para siempre.

Una cacería ó batida al elefante, es uno de los más curiosos espectáculos que pueden presenciarse.

ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสได้ชมเพราะมีเวลาเพียงเท่านี้และในเวลาเพียงไม่กี่วันสยามมีอะไรที่น่าสนใจ น่าชมอีกเป็นจำนวนมาก

มูโอต์ นักเดินทางชาวฝรั่งเศสที่ข้าพเจ้าอ้างถึงหลายครั้งได้บรรยายการคล้องช้างครั้งหนึ่งดังนี้ “ผู้ที่เห็นแต่การล่าสัตว์ในยุโรป ไม่เคยเห็นการคล้องช้าง ผู้ที่ไม่เคยเห็นการหนีเสียงตะโกนโห่ไล่ เสียงบีบแตร เสียงสุนัขและเสียงม้า เคยเห็นแต่ฝูงสัตว์ที่ตกใจกลัวและน่าสมเพชในป่าที่ลดน้อยลงของเรา จะนึกถึงการคล้องช้างแบบนี้ไม่ออก

แต่อาจจินตนาการเองได้ ในพื้นที่แคบหนึ่งตารางโยชน์ พื้นที่สามในสี่จมอยู่ใต้น้ำลึกสองฟุต ช้าง โขลงหนึ่งจำนวน 200 หรือ 300 ตัว ระแวงระวังภัยขึ้นมาทันทีเพราะเสียงอีกที่กตั้งขึ้นมาจากท้องฟ้าทั้งสามด้าน สิ่งนั้นอาจปรากฏขึ้นเป็นภาพขณะพวกมันค่อยๆ ขยับถอยหลังและ फैารอขณะที่วังล้อมของอันตรายปิดล้อม จนกระทั่งเห็นรูปร่างต่างๆ เป็นกลุ่มก้อนน่ากลัว จนเกือบจะทำให้พวกมันกลายเป็นบ้า มันโหมเข้าไปด้านหลังของพวกช้างพัง ไปในทิศทางที่ไม่มีเสียงมนุษย์ นั่นคือ เสียงปืนหรือเสียงประโคมกลอง (I)

ภาพงดงามดังภาพวาดพวกนี้อาจจะบันทึกเก็บไว้ในสมอง แต่จะทำอย่างไรดีกับภาพชวนพิศวงของพื้นดินที่สันสะพานใต้เท้าของสัตว์มหึมาน่ากลัวพวกนั้นซึ่งแรงโหมกระแทกของมันทำให้วัชพืช ก้อนดิน รวมทั้งหมู่ไม้อันตระทานหายไป

มันจะไล่ล่าอย่างไร้ความปราณีและลุยลุยน้ำที่เขี้ยวกรากตามทางที่โขลงช้างนั้นผ่าน เพื่อจะหาถ้อยคำมาเปรียบ เราต้องนึกถึงเวลาที่เกิดแผ่นดินไหว ต้องคอยระวังวงช้างให้ดีหรือไม่ก็ต้องใช้คบไฟในการไล่ล่าด้วย (1)

เราเสียดายอย่างยิ่งที่ไม่ได้ชมหรรษาอันยิ่งใหญ่ นั้น เราไปค้างแรมที่บางปะอิน พระราชานิเวศน์ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินสยามมักจะประทับในช่วงเวลาหนึ่งในแต่ละปี

พระราชวังแวร์ซายแห่งเอเชียแห่งนี้ น่าจะมีราคาแพง ดูจากขนาดและความยุ่งยากในการก่อสร้าง

ตัวพระราชวังจริงๆ นั้น แสดงให้เห็นความโอฬารของงานสถาปัตยกรรม เรารู้ว่า ผู้สร้างมีรสนิยมชมชอบศิลปะอิตาเลียน แต่ การทาสีฟ้าที่เสาของอาคารเป็นเรื่องที่รับไม่ได้

มีการสร้างอาคารหลังอื่นๆ ฮาเริ่มหรรษาโดยรอบพระราชวังสำหรับบรรดาเจ้าชาย ขุนนางประจำราชสำนัก ระหว่างอาคารพวกนั้น มีคลองจำนวนนับพันที่แยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ล้อมรอบและมีสะพานขนาดเล็กคล้ายสะพานจินพาดข้าม ดูเหมือนภาพวาด

ที่บางปะอิน เราพักอยู่อย่างหรรษา สนุกมาก ในเวลากลางคืน และรุ่งเช้า เรากลับไปบางกอก โดยอาศัยเรือกลไฟขนาดเล็กของเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

(1) เป็นการล่าโดยใช้คบไฟขนาดใหญ่

No tuve ocasión de asistir á ninguna, porque el tiempo apremiaba, y en Siam hay muchas más cosas curiosas de las que pueden verse en pocos días.

Mouhot, el viajero francés á quien he citabo varias veces, describe del siguiente modo una de esas batidas:

«El que nunca ha asisitdo, dice, más que á una cacería en Europe; el que nunca ha visto huir delante de los gritos, bocinas, perros y caballos, sino á las tímidas y miserable reses de nuestros desmedrados bosques, no puede tener idea de una escena semejante á esta cacería á que me refiero.

»Podrá muy bien imaginarse, en un espacio estrecho, en una legua cuadrada, sumergida bajo dos pies de agua en los tres cuartos de su extensión, un grupo de 200 ó 300 elefantes, puestos de repente en alarma, por un ruido discordante que se eleva por tres lados del horizonte. Podrá representáseles retrocediendo poco á poco, y concentrándose á medida que el circulo de amenazas se cierra en trono suyo, hasta constituir una masa informe, que, loca de terror, se arroja toda entera en pos de las hembras, hácia el único punto en que no resuenan ni voces humanas, ni estampido de armas de fuego, ni redobles de tambor.

»Podrá grabar en su cerebro una imagen más ó menos pintoresca de todo esto; pero ¿cómo hacerse cargo de los sorprendentes efectos de la tierra que se abre bajo los pies de aquellos colosos aterrorizados, á cuyo choque desaparecen las malezas, los cepellones y hasta los arbolados? ¿Cómo hacerse cargo de los embates y de la

agitación de las aguas encrespadas por el paso de aquel ejército de colosos? Para hallar términos de comparacion, es necesario haber experimentado la conmoción de un terremoto, haber seguido la marcha de una tromba, ó haber contemplado cara á cara una gran marea de otoño (1).»

Con verdadero sentimiento de no haber podido presenciar espectáculo tan grandioso, nos fuímos á pasar la noche á Blombein, residencia real donde S. M. siamesa suele pasar parte del año.

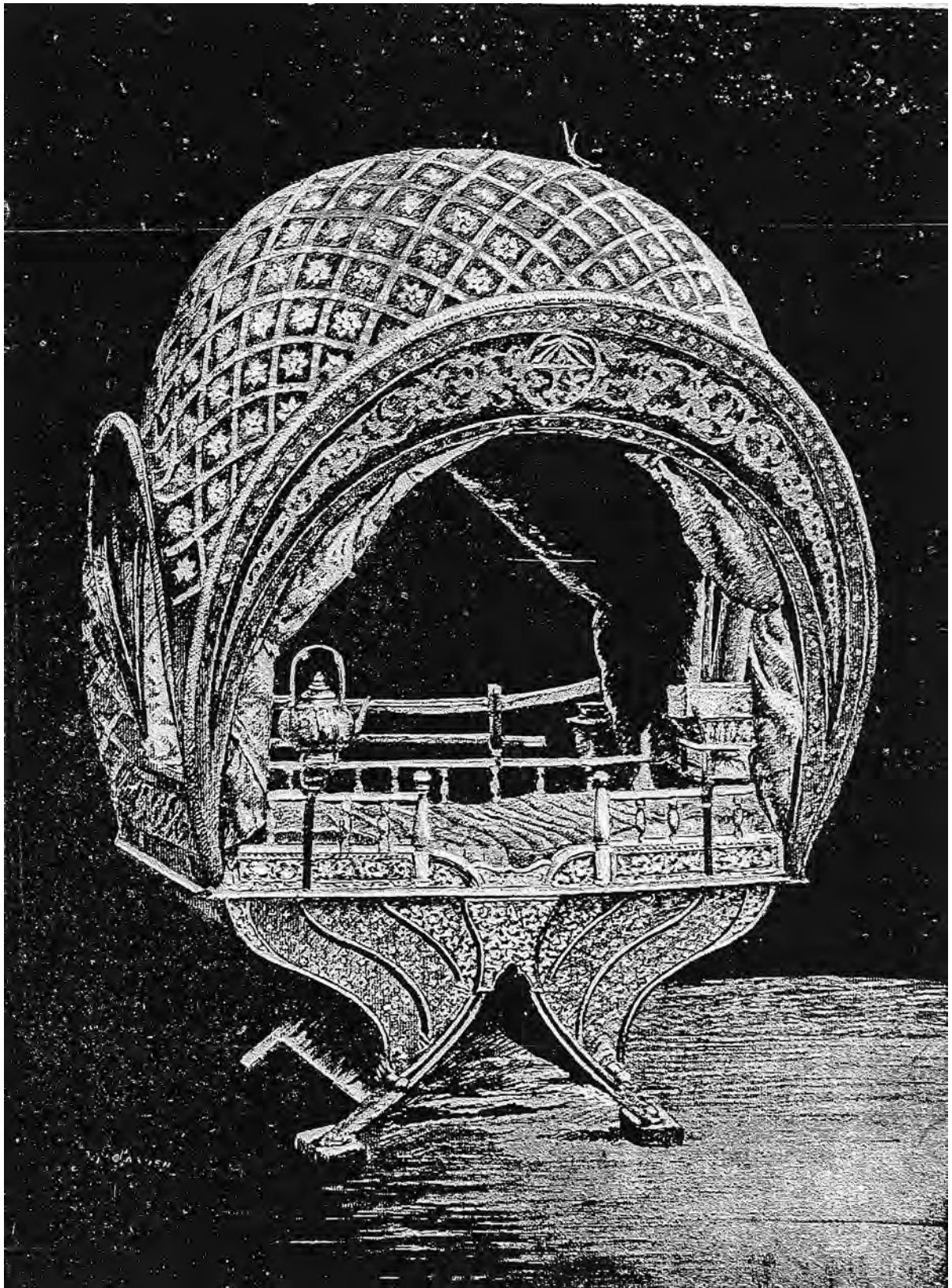
Este Versailles asiático debe haber costado una respetable suma, á juzgar por su extensión y por lo difícil de las obras en él ejecutadas.

El palacio propiamente dicho, tiene ciertas pretensions arquitectónicas. Se conoce que su constructor sentía especial afición hácia el género italiano; pero tuvo la mala idea de revestir de una capa azul las columnas del edificio.

Rodeando el palacio, se elevan otros edificios destinados á los príncipes, á los principales personajes de la corte, y un suntuoso harem. Entre ellos circulan mil canales derivados del Me-Nam, y atravesados por puentecitos chinescos de efecto pintoresco.

En Blombein nos alojamos suntuosamente. Pasamos una noche deliciosa, y al día siguiente por la mañana nos volvimos á Bangkok, Me-Nam abajo, en el vaporcito del ministro de Estado.

(1) Cacería por medio hachones.

กวนหรือประทุนหลังช้างสำหรับพระเจ้าแผ่นดินสยาม

บทที่ 68

อินโดจีน

งานเผาศพอีกงาน – การอำลาของเรา – น้ำผึ้งพระจันทร์ในมหาสมุทร – ช้างเผือก – อาหารของชาวสยาม :
ข้าว – การกินหมากและการกินแบบไม่ประมาท – ต้นปาล์มของนักเดินทาง – ต้นมะพร้าว – ทูเรียน –
สาเก – ไม้ไผ่และประโยชน์ของมัน – ดอกไม้ในบางกอกและในอยุธยา – แรต : วิธีการหลบหลีก
อันตรายจากมัน – เสือ – ลิงสยาม – จระเข้ – งูพิษและงูไม่มีพิษ – ยุงและปลิง : โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้น –
พวกนกเต่าและฉลาม

CAPÍTULO LXVIII

INDO-CHINA

Una nueva escena de cremación.—Nuestras despedidas.—La luna de miel en el Océano.—El elefante blanco.—Alimentación de los siameses: el arroz.—El uno y el abuso del betel.—La palmera del viajero.—El cocotero.—El durión.—El árbol del pan.—El bambú y sus aplicaciones.—Las flores en Bangkok y en Ajuthia.—El rinoceronte: modo de evitar su ataque.—El tigre.—Monos siameses.—El cocodrilo.—Serpientes y culebras.—Los mosquitos y las sanguijuelas: padecimientos que causan.—Aves, tortugas y tiburones.

วันรุ่งขึ้นหลังจากกลับจากอยุธยา เราได้รับเชิญให้ไปงานเผาศพภรรยาผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน พิธีการแปลกจริงๆ ไม่คาดคิดว่าจะได้เห็น

เขาจัดให้เรานั่งที่พิเศษ ติดกับที่นั่งของประธานในพิธีซึ่งคงจะเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน ที่ตรงนั้น ถูกจัดไว้เป็นอย่างดี จากตรงนั้น เรามองเห็นรายละเอียดต่างๆ ของพิธีการซึ่งไม่เหมือนที่เคยเห็น

ช่วงแรก วงดนตรีหลายวงทยอยกันมาถึง เป็นเครื่องดนตรียุโรป บรรเลงเพลงตามปกติ แต่เรารู้ดีว่า ครุคนตรีทุกคนมีบ้านอยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านหลังวงดนตรี ทหารจากบางกรมเดินแถว แต่งกายและถืออาวุธแบบยุโรป พวกเขาทยอยตั้งแถวตามระเบียบอยู่ด้านหน้าที่นั่งของประธาน

สักครู่ พระเจ้าแผ่นดินเสด็จฯ มาถึงโดยรถม้าพระที่นั่ง มีราชองครักษ์จำนวนมากตามเสด็จสวมเครื่องแบบสีฟ้า หอกเงิน สวดยราวก้าวาดทันทีที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จฯ มาถึงที่ประทับ ทอดพระเนตรมาทางที่เรานั่งอยู่ และตามประเพณี ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับข้าพเจ้า ด้วยการส่งสัญญาณให้ข้าพเจ้าไปเข้าเฝ้าใกล้ๆ

ข้าพเจ้าตรงไปยังที่ประทับทันที ทรงรับสั่งถามเรื่องสุขภาพของพวกเรา ตรัสถามข้าพเจ้าว่าขาดเหลือสิ่งใด ได้รับการดูแลดีหรือไม่และทรงรับสั่งรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีการที่เราจะได้เห็น ทรงมีพระราชจริยวัตรเรียบง่ายราวกับว่าตลอด

พระชนม์ชีพ ทรงใช้ชีวิตร่วมกับชาวยุโรปเสมือนว่า ฐานันดรของพระองค์ไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด

ศพของผู้วายชนม์ตั้งอยู่บนภูเขาลงซึ่งสร้างอย่างมีรสนิยม ใช้ไม้ราคาแพงที่สุดของประเทศพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้พระราชทานเพลิงศพ ถือเป็นเกียรติยศสูงส่งยิ่งสำหรับผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน พิธีดำเนินไปอย่างราบรื่น พระเจ้าแผ่นดินทรงยื่นอะโรบายอย่างคล้ายจรวดเข้าไปใกล้เชื้อไฟที่เป็นดินปืน ปลายด้านหนึ่งผูกติดกับเมรุ ขณะที่ปลายอีกด้านหนึ่งมาสิ้นสุดตรงปากมังกรที่เป็นโลหะ เมรุถูกเป็นไฟอย่างรวดเร็ว เปลวไฟพุ่งสูง

เปลวไฟยังไม่ทันจะไปถึงศพผู้วายชนม์ดี ข้าทาสของพระเจ้าแผ่นดินสามคนก็ทูลเกล้าถวาย ถาดขนาดใหญ่ พระองค์ทรงกำสิ่งของในถาดเต็มพระหัตถ์ แล้วทรงขว้างใส่เรา เป็นมะนาวสดลูกเล็กมาก ข้าพเจ้าและผู้ที่เป็นด้วยกันไม่กี่คนตกตะลึง หลังจากนั้น ทรงหยิบของในถาดอีกใบหนึ่ง และทรงขว้างออกไปอีก และทรงขว้างมะนาวลูกเล็กดังกล่าวใส่เราครั้งแล้วครั้งเล่า ทรงขว้างมะนาวจำนวนมากใส่พสกนิกรด้วยเช่นกัน แต่เราตกเป็นเป้าที่พระองค์ทรงโปรดมากอย่างแน่นอน

ผู้คนก้มเก็บลูกมะนาวตามพื้น โดยเฉพาะขุนนางระดับสูงอย่างเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศซึ่งอยู่กับพวกเรา ก็เก็บมะนาวอย่าง

Al día siguiente de nuestro regreso fuimos invitados á presenciar la cremación del cadáver de la esposa del Regente, ceremonia verdaderamente extraordinaria, de la cual jamás podrá tener exacta idea el que no la haya presenciado.

Se nos designó un sitio especial, situado al lado de la tribuna que debía ocupar el Rey. Había sido perfectamente escogido el sitio, y desde él pudimos hacernos cargo de los menores detalles de la originalísima escena de que íbamos á ser testigos.

Primero fueron llegando varias bandas de música, compuestas de instrumentos europeos, regularmente tocados, si se tiene en cuenta que todos los profesores eran riberaños del Mei-Nam. Detrás de las músicas marchaban algunos regimientos, vestidos y armados también á la europea, que fueron colocándose en correcta formación ante la tribuna real.

Momentos después llegó el Rey en una carretela, seguido de numerosa escolta, cuyo uniforme azul y cuyas lanzas de plata presentaban un aspecto sumamente pintoresco. Apenas instalado en su tribuna S. M., dirigió la vista hácia el lugar que nos había sido destinado, y según costumbre me saludó, haciéndome seña de que me acercara.

Me dirigí en seguida adonde estaba el Monarca, el cual se informó de nuestro estado de salud, preguntándome si

echábamos de menos alguna cosa, si éramos bien tratados, y comunicándome algunos detalles acerca de la ceremonia que íbamos á presenciar. Se expresaba con la naturalidad y facilidad de costumbre, como si toda su vida hubiera estado entre europeos, y como si su alto rango no le cohibiese en lo más mínimo.

Sobre una especie de montaña artificial, hecha con exquisito gusto y compuesta de las más ricas maderas del país, hallábase el cuerpo de la difunta. El Rey mismo era el encargado de encender el fuego, alta honra dispensada por excepción á su Regente. La operación se verificó sin dificultad. El Rey aproximó una especie de cohete á una mecha de pólvora, uno de cuyos extremos comunicaba con el monumento, mientras el otro venía á terminar en la boca de un dragón metálico, en la cual introdujo S. M. el cohete mencionado. El monumento ardió rápidamente, subiendo la llama á gran altura.

Apenas tendrían las llamas tiempo suficiente para haber tocado el cuerpo de la difunta, cuando se acercaron al Rey tres de sus servidores, presentándole cada uno gran bandeja. El Rey metió la mano en una de ellas, y con gran pasmo mío y de cuantos me acompañaban, arrojó sobre nosotros un puñado de limoncitos muy pequeños y verdes aún. Después metió la

เอาจริงเอาจัง เราตัดสินใจทำตาม

ในไม่ช้า เราก็มียะนาวเต็มกระเป่าจนถึงขั้นที่ว่า ไม่รู้จะเก็บมะนาวที่กำลังปามาที่เราอย่างไม่ขาดสายไว้ที่ไหนดี ขณะเดียวกัน เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศก็อธิบายรายละเอียดให้ข้าพเจ้าฟัง ข้างในลูกมะนาวแต่ละลูก มีเหรียญเงินหรือเหรียญทองราคาหนึ่งบาทสอดไว้อย่างง่ายๆ หรือแทนที่จะเป็นเหรียญบาท กลับเป็นแผ่นกระดาษที่เขียนหมายเลขซึ่งทำให้มีสิทธิ์เลือกสิ่งของในตลาดที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับงานพิธีนั้น ชาวบ้านซึ่งเข้าใจดีจึงกล้าเข้าเก็บมะนาวอย่างเอาจริงเอาจัง พระเจ้าแผ่นดินทอดพระเนตรเรื่องนำข้าด้วยความพอพระราชหฤทัยมาก

แต่งงานไม่ใช่มีเพียงเท่านี้ ตลอดทั้งวัน ไม่ไกลจากโถ๊ะขนาดใหญ่สำหรับผู้คนจำนวน 200 คน ซึ่งได้รับการบริการเป็นอย่างดีทั้งแบบยุโรปและแบบสยาม ทุกคนที่มาร่วมงานแสดงการคารวะต่อผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน นั่งลงที่โถ๊ะและกินอาหารอย่างสำรวม การบริการเหล้าอุ่นและของหวานน่าชื่นชมจริงๆ มีพินซ์ เซอร์เบ็ต และของอื่นๆแบบเดียวกับในเมืองหลวงคีวิโลของยุโรป ชนิดไม่ขาดตกบกพร่อง

ตกกลางคืน มีการฉลองใหญ่และจุดดอกไม้ไฟ เราเป็นแขกรับเชิญที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินและครอบครัวให้เกียรติ

มีการแสดงละครแบบชาวบ้านที่มีผู้ชมจำนวนมากเช่นกัน

วันที่ 19 พวกเราไปเข้าเฝ้าทูลลาพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์โปรดเกล้าฯให้เราเข้าเฝ้าด้วยพระราชจริยวัตรงดงาม ภายในห้อง ตกแต่งอย่างสง่างาม และทรงโปรดเกล้าฯพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎสยามแก่เราทุกคน เป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดซึ่งเป็นเกียรติอันสูงส่ง เครื่องราชอิสริยาภรณ์แต่ละชั้นบรรจุในกล่องงดงามพร้อมใบประกาศนียบัตรทำด้วยแผ่นหนังเขียนด้วยภาษาสยามพร้อมคำแปลภาษาอังกฤษ พระเจ้าแผ่นดินตรัสว่า มีพระราชประสงค์แสดงให้เราเห็นว่า พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยและทรงขอบใจคณะทูตที่กษัตริย์สเปนโปรดเกล้าฯ ส่งมา และเพื่อแสดงว่า คณะทูตสเปนมีความสำคัญเป็นพิเศษ โปรดเกล้าฯประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่พระราชทานให้เรานอกเสียอีกด้วย

mano en otra bandeja, y arrojó otro puñado, y luego otro, y otro, y otro, apedreándonos con dichos limoncitos. Su Majestad arrojaba también contra el pueblo abundantes proyectiles; pero nosotros éramos, sin duda alguna, los preferidos.

Viendo que los demás rodaban por el suelo recogiendo los limoncitos, y que precisamente los magnates más encopetados, como el Ministro de Estado, que se hallaba con nosotros, eran los que con más ardor se dedicaban á aquella extraña cosecha, resolvimos imitarlos.

En poco tiempo llenamos de limones todos nuestros bolsillos, hasta el punto de no saber dónde guardar los que constantemente llovían sobre nosotros. Entre tanto, el Ministro de Estado me explicaba todo aquello. Dentro de cada limoncito había una moneda de un tikal de plata ú oro diestramente introducida, ó en vez de tikal una papeleta con un número, el cual daba opción al efecto que tuviera el mismo en un gran bazar que se preparaba al efecto en el mismo recinto donde se celebraba aquella ceremonia. El pueblo, que lo sabía perfectamente, se lanzaba sobre los limones con verdadero furor, originándose los más risibles episodios, que S. M. contemplaba con gran satisfacción.

Pero no se reducía á esto la fiesta. Durante todo el día estuvo puesta á poca distancia de la pira una gran mesa para doscientas personas, magníficamente servida, tanto á la europea como á la siamesa. Todo el que llegaba, saludaba respetuosamente al Regente, ocupaba un puesto en la mesa, y comía á discreción. El servicio de vinos y postres era, en verdad, admirable. No faltaron ponches, ni sorbetes, ni cuantas otras cosas del mismo género se usan en la más refinada capital de Europa.

Por la noche hubo gran fiesta y fuegos artificiales, siendo nosotros objeto de toda clase de consideraciones por parte del Regente y de su familia.

También había teatros públicos, que estuvieron muy concurridos.

El 19 fuimos á despedirnos de S. M. Nos recibió con la afabilidad de costumbre en un salón elegantemente adornado, dispensándonos el honor de condecorarnos á todos con la Corona de Siam, distinción de las más estimables y honrosas. Cada una de las condecoraciones estaba guardada en una preciosa caja, juntamente con un pergamino que contenía el diploma escrito en lengua siamesa, con su correspondiente traducción en inglés. S. M. nos manifestó que deseaba darnos de este modo una prueba de su simpatía y de

ราวกับว่า สิ่งที่ทรงปฏิบัติต่อเรายังไม่เพียงพอ พระองค์พระราชทานกล่องทองแกะสลักลายนูน ภายในมีถุงใส่เหรียญไว้หลายใบ มีทั้งเหรียญเก่า และเหรียญใหม่แต่เป็นเหรียญของสยามทั้งหมด ตั้งแต่เหรียญหนึ่งบาทจนถึงเหรียญสามสิบสอง บาท

แต่เนื่องจากมีนายทหารชั้นสัญญาบัตรประจำ เรือ*มาควิสแห่ง ดูเอ โร* มากับเราด้วยสามนาย เรา ไม่ได้คาดการณ์มาก่อน เมื่อเราไปถึงวังที่คณะทูต ฟานัก เราพบว่า บนโต๊ะมีชุดกระดุมข้อมือ 3 ชุด ทำด้วยทอง แสดงว่า เป็นของพระราชทานแก่นายทหารชั้นสัญญาบัตรทั้งสามนายดังกล่าว

เราเดินทางไปปราสาทผู้คนอีกหลายแห่ง แต่ละแห่งได้รับของที่ระลึกโดยเฉพาะจากเสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและจาก*เจ้าชาย สมเด็จพระเจ้า* เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เลี้ยงอาหารอย่างดีตอบแทนก่อนวันออกเดินทาง หนึ่งวัน และได้เชิญให้เราไปเดินเล่นในสวน ดอกไม้ของเขา สวนแห่งนี้งดงามที่สุดเท่าที่ได้ เห็นมา เทียบเท่ากับสวนในกรุงบาบิโลน สวน เป็นเพียงส่วนหนึ่งของบ้านพักอันหรูหราของเสนาบดีฯ เป็นความหรูหราที่เราชื่นชมแม้ว่าเราจะเคยเห็นในวังอื่นๆในบางกอกมาก่อนก็ตาม

ก่อนจะออกเดินทาง เราไปงานเต้นรำซึ่ง มีสเตอร์บราวน์ กัปตันเรือชาวอังกฤษจัดฉลอง งานแต่งงานของบุตรกับกัปตันชาวอังกฤษ เหมือนกัน มีลีลาศและดรัมแชมเปญอวยพรให้คู่

บ่าวสาวซึ่งจะออกเดินทางไปดื่มน้ำผึ้งพระจันทร์ ที่ยุโรปโดยเรือกลไฟในเวลาตีหนึ่ง

วันรุ่งขึ้นหลังคืนเต้นรำ เราไปดูช่างสีชาวอัน ลือชื่อ เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในสยามที่เราทุกคน อยากเห็น

ช่างชาวไม่ใช่เทพ ตามที่มีคนเล่าผิดๆให้ฟัง ชาวสยามเช่นเดียวกับชาวพุทธทั้งหลาย ไม่สร้าง รูปเคารพใดๆ แทนพระเจ้า เป็นการให้ร้ายอย่างไรเหตุผลว่า ชาวสยามไม่นับถือพระเจ้า สำหรับชาวพุทธ พระพุทธเจ้าไม่ใช่พระเจ้า ตามที่ข้าพเจ้า เคยเล่าไว้แล้วที่ไหนสักแห่ง แต่พระองค์เป็นผู้ ทรงความยุติธรรมที่สุด สมบูรณ์แบบที่สุดของมนุษย์ ในทำนองเดียวกับพระมุฮัมหมัดสำหรับผู้ ที่นับถือศาสนาของพระมุฮัมหมัด แต่บรรดาชน เผ่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใตุน่ากรว่า พระองค์มีความยิ่งใหญ่เหลือคณานับ

เรื่องดีๆ เกี่ยวกับช่างชาว คือ ชาวสยามบูชา สัตว์จำนวนมากซึ่งถึงจะมีรูปร่างเป็นสัตว์ แต่ก็มีความ จิตวิญญาณของพระพุทธเจ้าซึ่งมีลักษณะพิเศษ ต่างจากสัตว์ทั่วไป คือ ตัวขาวมากกว่าตัวอื่น

agradecimiento por la Embajada que el Rey Rey de España le había enviado; y para que la prueba fuera del todo excepcional, él mismo nos colocó en el pecho las condecoraciones que acababa de conferirnos.

Como si esto fuera poco, S. M. me regaló una petaca de oro repujado, conteniendo varios saquitos de monedas, donde se hallaba una colección de éstas, tanto antiguas como modernas, pero todas siamesas, desde un tikal hasta 32 avos de tikal.

Pero como iban con nosotros tres oficiales del *Marqués del Duero*, á quienes sin duda no esperaba, cuando llegamos al palacio de la Misión encontramos sobre la mesa tres preciosas botonaduras de oro, expresamente ofrecidas á los oficiales en cuestión.

Hicimos muchas otras visitas de despedida, siendo en todas partes muy obsequiados, especialmente por el Ministro de Estado y por el príncipe Somdecht.

El primero nos obsequió con una excelente comida, habiéndonos invitado la víspera á pasear por su jardín, verdadera maravilla en su género, digna de Babilonia. Verdad es que el jardín constituye tan sólo un digno apéndice de la fastuosa morada del Ministro. Pocos personajes de nuestros países occidentales

pueden alabarse de vivir con tanto lujo como él vive, lujo que á nosotros mismos nos admiró, á pesar de lo que en otros palacios de Bangkok habíamos visto.

Antes de nuestra partida, asistimos á un baile con que el capitán del puerto M. Brown, de nacionalidad inglesa, festejaba el casamiento de una hija suya con un compatriota del mismo. Después de bailar mucho y de consumir no pocas botellas de Champagne á la salud de los novios, éstos, á la una de la noche, partieron para Europa á bordo de un vapor, donde debían pasar la luna de miel.

Al día siguiente del baile, fuimos á visitar al famoso elefante blanco, personaje importantísimo en Siam, que todos deseábamos conocer.

Un elefante blanco no es un dios, como suponen personas mal informadas. Los siameses, lo mismo que los demás budhistas, no representan á Dios bajo forma alguna, lo cual ha dado lugar á algunas infundadas acusaciones de ateísmo. El mismo Budha no es un Dios para los budhistas, como ya he dicho en otro lugar, sino el más justo, el más perfecto de los hombres. Algo de lo que es Mahoma para los mahometanos, pero engrandecido por la imaginación ardiente de los pueblos del Asia Oriental.

Lo que hay de positivo en esto del elefante blanco, es que los siameses veneran como

จริงๆ แล้ว ช้างศักดิ์สิทธิ์พวกนี้ไม่ได้มีสีขาว แต่สีไม่เข้มเท่าสีของช้างทั่วไป สิ่งเดียวที่ขาว คือ ดวงตาของมัน ขาวออกในลักษณะเปลือก นั่นคือ ช้างขาวหมายถึงช้างเผือกนั่นเอง

เราเดินผ่านคอกหลายคอก ช้างยืนอยู่ข้างหน้า อย่างที่เราบรรยายไว้แล้ว

ขาหลังข้างหนึ่งถูกโซ่ล่ามไว้กับเสาต้นหนา เกือบทั่วตัวประดับเพชรนิลจินดาพร้อมมรดก อย่างประณีต ข้าพเจ้าสนใจแหวนทองอย่างดี ประดับอัญมณีที่คล้องงาอยู่

ห่างจากช้างตัวนั้นเล็กน้อย มีคนหลายคน หมอบอยู่กับพื้น ราวกับอยู่หน้าพระพักตร์ ข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่า คนเหล่านั้นมองดูพระพุทธรูปที่ เสวยพระชาติสุดท้ายด้วยความเคารพและยำเกรง ที่เป็นเช่นนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจได้ทันที

ช้างเผือกเป็นช้างทรงพลัง เวลาโกรธก็ เหมือนกับช้างทั่วไป แม้ว่าจะได้รับการเลี้ยงดู อย่างทะนุถนอม และให้กินอาหารโปรด มัน มักจะ โกรธง่ายเพราะถูกจองจำ ข้าบริวาร ช้างเผือกวางใจว่าจะไม่โดนทำร้าย แต่เมื่อช้าง โกรธ มันจะเหยียบ เองาเสียบหรือใช้งวงฟาดกับ ฝาผนังจนเสียชีวิต

จากข่าวคราวที่ข้าพเจ้าได้รับรู้ภายหลัง การ ค้นพบช้างเผือกนับเป็นเหตุการณ์สำคัญ

งานอย่างแรกของผู้ว่าการประจำจังหวัดที่มี การพบช้างเผือก คือ แจ่งข่าวดีไปยังบางกอก เรื่อง สำคัญหลังจากจับช้างได้แล้ว คือ การส่งช้างเผือก ให้ถึงจุดหมายปลายทางอย่างปลอดภัย มีการตัด

ถนน โคนต้นไม้ ทำสะพานข้ามแม่น้ำ แน่นอน ที่ว่า งานเหล่านี้เป็นแรงงานของชาวบ้านซึ่งไม่ได้ รับค่าตอบแทนหรือไม่ก็จ่ายเงินให้เจ้านายแลกกับการไม่ต้องทำงาน มีคนได้รับผลประโยชน์ รัวด้วยวิธีการนี้ในเวลาเพียงไม่กี่วันโดยอ้าง เรื่องพระพุทธรูปที่เสวยพระชาติเป็นช้าง

เมื่อมาถึงแม่น้ำเจ้าพระยา ช้างถูกจับใส่กรงไม้ มีค่าและคลุมด้วยดอกไม้

เมื่อมาถึงบางกอก ขบวนเรือขนาดใหญ่ออกมา ต้อนรับช้าง มีบุคคลสำคัญหรือเจ้าฟ้าชายเป็น ประธานในขบวน นำช้างขึ้นจากเรือท่ามกลาง ความยินดีปรีดา และพาไปโรงช้างซึ่งมีข้าทาส บริวารรออยู่

เราใช้เวลาไม่นานดูช้างเผือกเพราะต้องทำ อะไรอีกหลายอย่าง ตรวจสอบการซื้อสินค้าและ ไปดูสิ่งต่างๆหลายอย่างที่ขังไม่ได้ดู

cuerpos en los cuales se encuentra el alma de Budha, á muchos animales que por cualquier circunstancia especial adquieren un color más claro que el de los demás individuos de su raza.

En efecto; estos elefantes sagrados no son nunca blancos, sino de un color algo menos subido que el de sus congéneres. Únicamente los ojos suelen ser positivamente blancos, de carácter propio de todos los albinos. Es decir, que el elefante blanco es, en resumen, un albino.

Tal era el que, después de atravesar varias salas y pasar entre una doble fila de mandarines, teníamos delante.

Estaba sujeto á una gruesa columna por una fuerte cadena, amarrado á una de las patas posteriores. Cubrían casi todo su cuerpo infinidad de joyas y de primorosos tapices. Me llamaron sobre todo la atención los magníficos anillos de oro con piedras que ostentaba en sus colmillos.

A cierta distancia de él hallábanse varios individuos, postrados en tierra, como si estuvieran delante del Rey. Noté que estos individuos miraban á esta última encarnación del Budha con tanto temor como respeto, y no tardé en explicarme la causa de ello.

El elefante blanco es tan fuerte y tan iracundo como los demás elefante cuando se irrita. A pesar de las muestras de cariño que recibe, y de que sólo se le sirven sus

manjares favoritos, suele tener terribles accesos de ira, causados por el sentimiento de su cautividad. Más de un devoto y más de un sirviente demasiado confiados han perecido aplastados bajo las terribles patas del monstruo, despedazados por sus colmillos ó estrellados contra las paredes de la habitación.

Según las noticias que más adelante adquirí, el descubrimiento de un elefante blanco es siempre un gran acontecimiento.

El primer cuidado del mandarín, gobernador de la provincia donde ha sido encontrado, es comunicar á Bangkok la feliz nueva. Una vez aprisionado el elefante, lo esencial es hacerle llegar sin novedad á su destino. Se construyen caminos, se talan bosques, se lanzan puentes á través de los ríos, todo, por supuesto, á costa del pueblo, que trabaja grátis, ó en provecho de los mandarines, que mediante cierto número de tikales, eximen de todo trabajo á quien les parece. Más de uno ha hecho de esta suerte una fortuna en pocos días, á costa del gran Budha, convertido en paquidermo.

Una vez en el Mei-Nam, colócasele en una jaula de madras preciosas y cubierta de flores.

Al llegar á Bangkok, una inmensa comitiva de grandes y lujosas barcas sale á desembarca entre mil muestras de regocijo

เราจากสยามมาด้วยความเสียดาย สยามมอบของที่ระลึกมากมายและเป็นดินแดนที่เราอยู่ดีมีความสุข ด้วยเหตุนี้ จึงไม่น่าแปลกที่โดยรวมแล้วทั้งคณะทูต โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าพเจ้า รู้สึกว่า เราจากมาเร็วเกินไป

แม้ว่าข้าพเจ้าจะไปงานเลี้ยงและงานเฉลิมฉลองตลอดเวลา แต่เรื่องราวเล็กน้อยเกี่ยวกับพันธุ์สัตว์และพันธุ์พืชในสยามที่ข้าพเจ้าเก็บรวบรวมได้ เป็นเรื่องน่าสนใจมากสำหรับผู้ที่ชอบศึกษาเรื่องทำนองนี้

ตามที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ สยามกินอาณาบริเวณที่ราบขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาสองลูกขนานกัน จรดที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองด้าน

แม่น้ำสายนี้และสายย่อยทำให้สยามมีน้ำอยู่ทุกหนทุกแห่งและเนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่ม ทำให้เกิดทำนบกั้นน้ำขนาดใหญ่ เป็นแหล่งไขอันน่ากลัวต่างๆ ที่ต้องใช้เวลาหลายปีรักษา แม้ ผู้ป่วยที่ร่างกายแข็งแรงมากพอที่จะต่อสู้กับการติดเชื้อครั้งแรกมักจะเสียชีวิต หมู่บ้านแห่งหนึ่ง³ทางตอนเหนือของสยามซึ่งมีคนติดเชื้อไข และตัวข้าพเจ้าเองก็ได้สังเกตเห็นชาวบ้านตามท้องไร่ท้องนาที่กินอาณาบริเวณกว้างใหญ่ระหว่างบางกอกและอยุธยาเป็นไขจับกันมาก

สถานการณ์ในตอนนั้น ข้าพเจ้าคิดว่า ระบบอบการปกครองแบบเผด็จการซึ่งมีอำนาจเหนือชาวบ้านเหมือนแผ่นตะกั่วที่กดทับอยู่และสงครามภายในที่ไม่มีวันสิ้นสุด ทำให้ประชากรสยามพัฒนาน้อยมาก ตามข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด ประชากรในสยามจะมีจำนวนถึง 5,000,000 คน แต่อย่างไรก็ตาม สยามอาจมีจำนวนประชากร 50,000,000 คนก็ได้

อาหารของชาวสยามเกือบทั้งหมดเป็นผักซึ่งไม่ทำให้ร่างกายอ่อนแอเลย

ในสยาม ผู้คนกินข้าวหยาบมือเดียวในตอนเช้าและอีกหยาบมือหนึ่งในตอนเย็น

มีคนรู้จักพันธุ์ข้าวถึง 40 พันธุ์ที่แตกต่างกัน โดยสิ้นเชิง พันธุ์ข้าวหลักมีอยู่สี่พันธุ์ คือ ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวคอกและข้าวแดง

ชาวสยามชาวข้าวสีหรือห้าครั้งก่อนหุง แล้วเอาน้ำใส่หม้อจนเต็มและนำไปต้มให้เดือดสามหรือสี่นาที รินน้ำออกและปล่อยให้แห้งบนเตาที่ไฟไม่แรงนัก จะได้ข้าวสุกโดยไม่ไหม้ หุงข้าวด้วยวิธีนี้ ข้าวจะมีรสชาติดีและไม่เหนียวติดนิ้วมือ

ในสยาม ข้าวที่เรียกว่าข้าวเหนียวจะใช้ทำข้าวหมากหรือเหล้าขาว ส่วนชาวลาวจะกินข้าวเหนียว

ข้าวที่หมักรสชาติอร่อยมาก ข้าพเจ้าเชื่อเรื่องนี้ตามที่เมอซีเยอร์ปาลเลอกัวเขียนเล่าไว้เพราะข้าพเจ้าไม่เคยคิดอยากลิ้มรส

³ ผู้แปลไม่อาจค้นพบรูปแปลชื่อสถานที่ดังกล่าวว่าเป็นที่ใด เพราะชื่อในบันทึกนั้นใกล้เคียงกับชื่อจังหวัดหลายแห่ง (แม้ต้องสอน มุกดาหารและ มหาสารคาม)

y se le conduce á su palacio, donde le aguarda una lujosa comitiva de criados.

Nuestra visita al elefante blanco fué muy breve. Teníamos que hacer todavía otras, verificar compras y ver diversas cosillas que aún no habíamos visto.

No se abandona sin pena un país donde se ha sido tan obsequiado y donde se han pasado tan buenos ratos. Así, pues, nada tiene de extraño que á toda la Misión en general, y á mí en particular, pareciese muy precipitada la partida.

Las pocas noticias que sobre la fauna y la flora del Siam he podido recoger, á pesar del incesante visiteo y de la serie no interrumpida de fiestas y banquetes á que asistí, me parecen muy dignas de fijar por un momento la atención de las personas aficionadas á este género de estudios.

Como creo haber dicho ya, el Siam ocupa una inmensa llanura, comprendida entre dos cordilleras paralelas, que limitan de uno y otro lado la cuenca del Me-Nam.

Este río y sus afluentes riegan el país en todas direcciones, y como el terreno es muy llano, forman pantanos inmensos, mansión de fiebres terribles que no se curan en muchos años, dado el caso que se tenga robustez bastante para resistir el primer acceso, casi siempre mortal. Mouhotrió, una aldea del alto Siam, cuyos habitantes estaban todos atacados por la fiebre, y yo mismo he podido observar,

sobre todo en los inmensos arrozales que se extienden entre Bangkok y Ajuthia, infinidad de rostros demacrados por los padecimientos palúdicos.

A esta circunstancia, el régimen tiránico del Gobierno, que pesa sobre el pueblo cual losa de plomo, y á las continuas guerras interiores, atribuyo el poco desarrollo de la población siamesa, la cual, según los mejores datos, llegará á 5.000.000 de habitantes; y sin embargo, el Siam podría contener 50.000.000.

La alimentación de los siameses, por ser casi exclusivamente vegetal, no ha influido poco en la decadencia de la raza.

En Siam hay quien se pasa la vida comiendo un puñado de arroz por la mañana y otro puñado de arroz por la tarde.

Se conocen hasta 40 variedades de arroz, completamente distintas. Las principales son cuatro, á saber: arroz comun, arroz pegajoso, arroz de las montañas y arroz rojo.

Los siameses lavan cuatro ó cinco veces el arroz antes de cocerlo, Después de lavado, se echa en una marmita llena de agua, donde se le hace hervir durante tres ó cuatro minutos. Se vierte entonces el agua y se deja el arroz completamente seco

การทำข้าวหมาก ต้องหุงข้าวแบบเช็ดน้ำ หลังจากนั้น โยยเครื่องเทศพอประมาณให้ท่วม ข้าวที่หุงแล้วและใช้ใบตองปิดทิ้งไว้ 24 ชั่วโมง เมื่อหมักได้ที่ ข้าวหมากจะให้เหล้าที่มีรสหวาน และมีอัลกอฮอล์ รสชาติดี ตามความเห็นของนักกินกินเข้าไปเล็กน้อย ก็รู้สึกมีเมามาก ข้าวที่ใช้ทำข้าวหมากตามที่ข้าพเจ้ากล่าวไปแล้ว เป็นข้าวเหนียว ใช้ทำเหล้าขาว รสชาติดีมาก

ข้าวคอกได้เปรียบข้าวพันธุ์อื่น ไม่จำเป็นต้องปลูกในพื้นที่ที่มีน้ำหล่อเลี้ยงเพื่อให้เจริญเติบโตเต็มที่ ข้าพเจ้าคิดอยู่บ่อยครั้งว่า คงจะดีหากปลูกข้าวประเภทนี้ที่สเปนและให้ผลผลิตเท่ากับปลูกข้าวเจ้าโดยไม่มีปัญหา

ชาวสยามเช่นเดียวกับชาวตะวันออกทั้งหมด เป็นนักกินพลูและหมากด้วย

ต้นพลูเป็นพืชคล้ายต้นพริกไทย ใบมีลักษณะรูปหัวใจ มีรสเผ็ดและอโรย

ต้นหมากเป็นต้นปาล์มชนิดหนึ่งสูงถึง 25 เมตร มีผลคล้ายถั่ว เนื้อในมีรสฝาดมาก ชาวสยามเคี้ยวใบพลูและหมากใส่เกลือเล็กน้อย ทำเป็นคำเล็กๆอยู่ตลอดเวลา

วิธีกิน ทาปูนบนใบพลูสองใบ ม้วนเป็นซิการ์ ในปากเคี้ยวหมากชิ้นเล็กๆ หนึ่งชิ้น แล้วเคี้ยวด้วยกัน นักเดินทางบางคนกล่าวว่า การกินหมากแบบนี้หากไม่กินมากจนเกินไป จะทำให้ฟันแข็งแรง ลมหายใจสะอาดและช่วยบรรเทาอาการปวดศีรษะ แต่เนื่องจากไม่มีใครกินหมากอย่างพอประมาณ ส่วนใหญ่ กินหมากเหมือนสูบบุหรี่

ไม่ปล่อยให้ปากว่างจากการเสพติดของพวกนี้ได้ นานเกินห้านาที ผลปรากฏว่า ฟันดำ เหงือกเสียว เพราะถูกปูนกัด ริมฝีปากแดงจัดและสมองปลอดโปร่งขึ้นมาก

มันฝรั่งเป็นพืชที่ขึ้นอุดมสมบูรณ์และในความคิดของข้าพเจ้ามีหลายพันธุ์ พืชมีค่านี มีประโยชน์กว่าข้าวในแง่ของอาหาร แต่ในสยามใช้กันน้อย ชาวสยามกินมันฝรั่งแทนข้าว เฉพาะในยามขาดแคลนเมื่อมีข้าวไม่เพียงพอ มีมันฝรั่งพันธุ์หนึ่งที่มีพิษมากเรียกว่า กลอย ซึ่งกินเป็นอาหารไม่ได้หากไม่ผ่านขั้นตอนการเตรียมอย่างพิเศษ

sobre un fuego regular, donde acaba de cocerse sin quemarse. Preparado de esta suerte el arroz, tiene un sabor agradable y no se pega á los dedos.

El arroz llamado pegajoso no se emplea en Siam más que para hacer pasteles ó aguardiente. En cambio los laotianos no comen otro.

Los pasteles de arroz fermentado son muy sabrosos. En esto me atengo á la opinión de M. Pallegoix, porque yo no he querido probarlos jamás.

Para hacerlos, hay que cocer el arroz en un baño de vapor. Terminado el baño, se le cubre de una muy delgada capa de especería y se envuelven en hojas de banano. A las 24 horas, la fermentación se ha declarado, y los pasteles dejan caer un licor azucarado y alcohólico: están en sazón, según los buenos gastrónomos. Comidos un poco después, causan una especie de embriaguez muy pesada. Con el arroz que sirve para hacer estos pasteles, que, como ya he dicho, es el llamado pegajoso, se obtiene muy buen aguardiente.

El arroz de las montañas tiene una gran ventaja sobre todas las otras clases de arroz: no necesita crecer sobre pantanos para llegar á su perfecto desarrollo. Muchas veces he pensado en lo conveniente que sería aclimatar en España esta utilísima planta, que ofrece al

cultivador los mismos beneficios que el arroz comun, sin ninguno de sus numerosos inconvenientes.

Los siameses, como todos los orientales, son grandes mascadores de betel y de arek.

El betel es una planta muy parecida á la pimienta. Produce unas hojitas en forma de corazón, de un sabor picante y agradable.

El arek es una especie de palmera que llega á tener 25 metros de altura y produce una especie de nuez, cuya parte carnosa tiene un sabor astringente muy fuerte. Con estos dos elementos y con un poco de sal, se forma la pequeña masa que los siameses mascan continuamente.

Con dos hojas de betel cubiertas de cal viva, se forma una especie de cigarro, que se conserva entre los dientes, mientras se masca un pedazo de nuez de arek. Dicen algunos viajeros que este uso, cuando no degenera en abuso, fortalece la dentadura, purifica el aliento y alivia los dolores de cabeza: pero como nadie lo usa moderadamente, sino que la mayor parte de los mascadores de betel, del mismo modo que la mayor parte de los fumadores de tabaco, no pueden tener la boca libre de estas drogas durante cinco minutos, resulta que los dientes se ennegrecen, las encías se corroen, atacadas por la cal, los labios parecen en carne viva, y hasta las mismas

หากจะเอ่ยถึงชื่อพืชที่กินได้ซึ่งปลูกขึ้นในพื้นที่อุดมสมบูรณ์แห่งนี้ คงจะไม่มีวันหมด บัวซึ่งเมล็ดใช้ทำแป้งที่ดีที่สุดที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ถั่วต่างๆ แดงโม มันเทศหวาน หรือมันเทศมะละกาซึ่งเราเรียกว่า อัญญาโม พืชและผลไม้บางอย่าง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในยุโรป แต่บางอย่างก็ไม่รู้จัก แต่พืชทุกชนิดแสดงให้เห็นว่า มีจำนวนพืชมากมายน่าอัศจรรย์จริงๆ

ป่าในสยามเหมือนกับป่าทุกแห่งในอินโดจีน เต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดยักษ์ อากาศชื้นและคินดี พรรณไม้เขียวขจี ป่าเงียบสงัด พันธุ์ไม้เลื้อยเกี่ยวระโยงระยางงเชื่อมกับลำต้นแก่ คูกคล้ายกับป่าในอเมริกาใต้มากกว่าป่าในอินโดจีน

ต้นไม้ตระกูลปาล์มจำนวนมากหลากหลายพันธุ์ นับไม่ถ้วน

ต้นปาล์มที่น่าสนใจมากที่สุดอย่างแน่นอน คือปาล์มที่มีชื่อเรียกว่า ปาล์มนักเดินทาง เดิบโตช้ามาก แต่โตขึ้นเป็นเส้นตรงและมีลำต้นสูงมากจนน่าแปลกใจ มองไกลๆ ใบของมันคล้ายพัดขนาดใหญ่ ออกผลเมื่ออายุ 15 หรือ 20 ปี เมื่อถึงเวลานั้น จะให้ผลเป็นพวงขนาดใหญ่ ผลใช้ทำขนมเล็กและของหวานต่างๆ หากทำร่อยบายที่ลำต้นในช่วงผลิดอก จะมีน้ำหนืดไหลออกมา เมื่อนำไปหมักสอง-สาม ชั่วโมง จะได้น้ำที่ดื่มได้ง่ายกว่าเหล้าร้อนขึ้นเลิศ เมื่อนำไปเคี้ยว จะได้น้ำตาลคุณภาพชั้นเยี่ยม

ปาล์มมะพร้าวหรือต้นมะพร้าวเป็นพืชที่พบเห็นทั่วไป มีประโยชน์ไม่น้อยไปกว่าต้นปาล์ม

นักเดินทาง ผลเป็นที่รู้จักกันดีพอสมควรในสเปญในสยาม ผลมะพร้าวมีขนาดเท่าหัวของคนที่สูงปกติ เมื่อผลมะพร้าวยังไม่สุกดี น้ำข้างในมีรสชาติสดชื่นและอร่อยมาก เมื่อแก่ เนื้อมะพร้าวเมื่อนำไปคั้น จะได้น้ำกะทิ

แต่ผลไม้ของสยามที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือทุเรียน กลิ่นเหม็นมาก คนปกติไม่มีใครเข้าใกล้ทุเรียนโดยไม่รู้สึกลิ้นไส้หรือไม่สบายใจ แต่หลังจากเอาชนะกลิ่นที่น่ารังเกียจและได้ลิ้มรสแล้ว ต้องขอสารภาพว่า รสชาติอร่อยเหนือผลไม้ใดๆที่พระเจ้าทรงหว่านเอาไว้บนพื้นโลก

เปลือกของทุเรียนหนาและแข็งมาก และยังมีหนามหุ้มซึ่งคอยปกป้องอย่างมีประสิทธิภาพ หลังจากแกะเปลือกออกซึ่งเป็นขั้นตอนที่ไม่จำเป็นเวลาที่มันสุกเต็มที่ ข้างในจะมีพูสีพู แต่ละพูจะมีเม็ดทุเรียนจำนวนหนึ่ง ขนาดใหญ่กว่าเม็ดของผลอินทผลัม เนื้อที่หุ้มเม็ดคล้ายครีม มีรสชาติละเมียดละไมที่จะไม่มีวันลืม

funciones cerebrales llegan á resentirse notablemente.

La patata es una de las plantas más abundantes y de las que ofrece mayor número de variedades. Este precioso vegetal, muy superior, en mi concepto, al arroz como alimento, representa, sin embargo un papel secundario en la cocina siamesa. Sólo en las épocas de carestía, cuando el arroz escasea mucho, emplean los siameses la patata para sustituirle. Hay una especie de patata muy venenosa, llamada *kloi*, la cual no se puede comer sin una preparación especial.

Si fuera á citar todos los vegetales comestibles que produce esta fecunda tierra, no acabaría nunca. El loto, cuyas simientes produce la mejor harina conocida, los guisantes, las sandías, las batatas dulces, ó de Málaga, que decimos nosotros, los ñamos, y otra infinidad de plantas y frutas conocidas unas y desconocidas otras en Europa, pero todas presentando dimensiones realmente extraordinarias.

Las florestas de Siam, como las de toda la Indo-China, están pobladas de árboles gigantescos. Por la humedad del aire y el suelo, la exuberancia de vegetación, el profundo silencio que en ellas reina, y la intrincada red de plantas trepadoras que una los viejos troncos entre sí, esas florestas se asemejan mucho más á las de

la América meridional que á las del Indostan.

La gran familia de las palmeras está representada por infinidad de especies.

La más curiosa de todas es, sin duda alguna, la llamada del viajero. Crece con mucha lentitud, pero siempre en línea recta y á una elevación que asombra. Las hojas semejan desde lejos un colosal abanico. Hasta los 15 ó 20 años no da fruto alguno. Al llegar á esta edad, produce grandes racimos de un fruto que sirve para hacer pasteles y otras golosinas. Haciendo una incisión en su tronco durante la época de la florescencia, se obtiene un líquido viscoso que fermenta á las pocas horas y embriaga con más facilidad que el mejor vino. Por evaporación se puede obtener de ese líquido un azúcar de primer orden.

La palmera del coco ó cocotero es más comun y no menos útil que la palmera del viajero. Su fruto es bastante conocido en España. En Siam suele tener el tamaño de la cabeza de un hombre de regular estatura. Cuando verde el coco, produce un par de cuartillos de un líquido muy refrescante y agradable. Cuando bien maduro, la carne interior exprimida produce lo que se llama leche de coco.

Pero la más notable de las frutas siamesas es el *durión*. Su olor es horriblemente desagradable. No hay perso-

เรากินทุเรียนมากไม่ได้เพราะจะทำให้ระบบย่อยอาหารปั่นป่วนและทำให้ผายลม อาการคล้ายโรคหัด หากไม่กินมากเกินไป จะไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

มังคุดเป็นผลไม้ประเภทหนึ่งที่ยากแล้วทำให้รู้สึกสดชื่น ชาวสยามกินมังคุดเพื่อปรับสมดุลจากการกินทุเรียน กลิ่นของมันฉุนใจมาก และรสชาติเกือบจะเทียบเท่าได้กับรสชาติของทุเรียนด้วยซ้ำ นอกจากนี้ ไม่ว่าคนในท้องที่หรือชาวยุโรปกินมังคุดในปริมาณมากได้โดยไม่เป็นอันตรายเปลือกของมันใช้ลดไข้ได้เป็นอย่างดี

ข้าพเจ้าเห็นต้นสาเกสองประเภทที่ว่างกอกผลสาเกมีประโยชน์ อร่อยและผลแห้ง รสชาติคล้ายสาเกของยุโรป ต้นสาเกอีกประเภทหนึ่งให้ผลใหญ่มากจนเลี้ยงคนกินจุได้ถึงยี่สิบคน

มะขามมีอยู่ดาษดื่นและมีประโยชน์มาก เป็นต้นไม้ใหญ่มหาศาล แผ่ให้ร่มเงาโดยรอบซึ่งนักเดินทางที่เหนื่อยอ่อนจากแสงแดดอันร้อนแรงใช้เป็นที่พักหลบแดด

กล้วยมีชุกมากที่สุด ในสยาม มีหลายขนาด ตั้งแต่เท่านี้วมือจนถึงขนาดเท่าางช้าง และมีทุกรสชาติ ตั้งแต่รสขมจนถึงรสหวานสุด

ไม่มีใครไม่รู้จักประโยชน์นับพันของต้นไผ่ ในสยาม ต้นไผ่ขึ้นอยู่ทั่วไป มีประโยชน์ต่อมนุษย์จนนับไม่ถ้วน ใช้สร้างบ้าน ทำของใช้ทุกอย่างในครัวเรือน ทำเครื่องดนตรี ฯลฯ

มีต้นไผ่ชนิดเตี้ยและต้นไผ่ยักษ์ บางชนิดปล้องของมันยาวหนึ่งหรือสองเซนติเมตร บาง

ชนิดยาวเกินสองเมตร ลำไผ่ไผ่ธรรมดาสูงเกือบ 25 เมตร และมีเส้นรอบวงหนึ่งเมตร ต้นไผ่โตไวมาก เพียงไม่กี่เดือน โตได้ขนาดที่จะใช้การได้ ในเวลาสอง-สามสัปดาห์จะโตจนกลายเป็นป่าที่บุกเข้าไปไม่ได้หรือไม่กี่ปีปิดขวางทางเดินหมด

ในสภาพธรรมชาติ จะมีพืชคล้ายต้นข้าวขึ้นอยู่ใกล้ๆ ต้นไผ่ เป็นข้าวชนิดหนึ่งซึ่งเป็นที่ต้องการของคนในท้องถิ่นซึ่งนิยมมากกว่าข้าวเจ้า

ในสยาม มีต้นองุ่นเช่นกัน พวงองุ่นหนัก 7 หรือ 8 กิโลกรัม แต่ผลผลิตที่ได้จนถึงบัดนี้ เป็นเพียงเหล้าองุ่นคุณภาพปานกลาง

na de mediano olfato que pueda aproximarse á un *durión* sin sufrir náuseas y hasta verdadero malestar. Pero una vez vencida la repugnancia que este olor inspira, y probado el fruto, es necesario confesar su superioridad sobre todos cuantos la mano del Creador ha sembrado sobre la tierra.

La corteza del *durión* es muy gruesa y fuerte, y está además revestida por una capa espinosa que la protege eficazmente. Una vez abierto, operación que no es necesario verificar cuando está bien maduro, encuéntranse en su interior diez celdillas, en cada una de las cuales hay cierto número de huesos poco mayores que un dátil, rodeados de una especie de crema, cuyo exquisito sabor no se olvida jamás.

El *durión* no puede comerse en gran cantidad, porque irrita muchísimo las vías digestivas, y produce una especie de erupción cutánea, semejante al sarampión. Si no se abusa de él, no es nocivo á la salud.

El *mangustán* es una fruta sumamente refrescante, que los siameses comen para neutralizar los efectos del *durión*. Su olor es muy agradable, y su sabor casi comparable con el del *durión* mismo. Además, tanto los naturales como los europeos pueden comerle en gran

cantidad, sin peligro alguno. Su corteza es un antifebrifugo excelente.

En los alrededores de Bangkok he podido ver dos especies de árbol del pan. El fruto es sano, agradable, y algo parecido, cuando seco, al mejor pan que se usa en Europa. Una de estas especies produce frutos tan grandes, que con uno sólo pueden alimentarse veinte personas dotadas de buen apetito.

El tamarindo es muy abundante y muy útil. Alcanza proporciones colosales y proyecta en su derredor una benéfica sombra, bajo la cual descan san los viajeros, acosados por los rayos de este sol de fuego.

Las bananas son abundantísimas en Siam. Las hay de muchas dimensiones, desde el tamaño de un dedo, hasta el de un gran colmillo de elefante, y de todos los sabores, desde amargo hasta el más dulce.

Nadie ignora las mil aplicaciones del bambú. En Siam, donde este vegetal se encuentra por todas partes, presta al hombre servicios inapreciables. Con bambú se hacen las casas, con bambú se fabrican todos los efectos del hogar doméstico, con bambú se hacen los instrumentos músicos, etc., etc.

Hay bambúes enanos y bambúes gigantescos. Unas veces sus nudos distan unos de otros un centímetro ó dos: otras, más de dos metros. Una regular caña de

ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะมีดินแดนไหนบ้างที่ไม่มีคุณภาพดีที่สุดสำหรับการก่อสร้างมากกว่าสยาม การเอ่ยถึง *ไม้สัก ไม้แก่นจันทร์แดง ไม้เหล็ก ไม้มะเดื่อ ไม้มะเกลือ* ฯลฯ ฯลฯ น่าจะพอสำหรับทดสอบเรื่องนี้

ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นดอกไม้จำนวนมากมายและงดงามเท่าดอกไม้ในบางกอกและในอยุธยามาก่อน ดอกบัวมีสีแดง เหลือง น้ำเงิน เหลืองทอง เขียว ขาวหรือสีเพลิง ดอกมะลิมีกลิ่นหอมชวนดม และสีขาวสว่างตา ดอกจำปา ดอกพุด ไม้ประดับ งดงามสร้างความตื่นตาตื่นใจแก่นักเดินทาง พอๆ กับสวนดอกไม้ในเมืองและในท้องนา

สัตว์ในสยามมีความหลากหลายไม่ใช่เล่น สวยงาม น่าสนใจไม่น้อยไปกว่าบรรดาดอกไม้ ท่านคงจะเข้าใจว่า ข้าพเจ้าไม่ได้หวังว่าจะให้ท่านศึกษาเรื่องนี้ ช่วงเวลาสั้นๆ ที่คณะทูตมาพำนักในบางกอกและอยุธยาคงไม่มีโอกาสได้ทำเช่นนั้น ส่วนเรื่องราวของสัตว์และไม้ประดับนั้น ข้าพเจ้าสามารถถ่ายทอดความประทับใจส่วนตัวและรายละเอียดบางอย่างที่น่าสนใจซึ่งข้าพเจ้าบังเอิญได้เก็บรวบรวมไว้

นอกจากช้างซึ่งเป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศแล้ว ยังมีแรด ซึ่งเป็นสัตว์มีประโยชน์และฉลาด จัดเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในอันดับท้ายๆ หนังของมันหนา กระสุนปืนและลูกศรของคนพื้นเมืองยังไม่เข้า พวกมันถูกจับไปกินโดยผ่านขั้นตอนการทำอาหารที่ถูกต้อง เพื่อให้เนื้อของมันเคี้ยวได้ ต้องนำไปย่างและหลัง

จากนั้นหันเป็นชิ้นบางมาก แล้วนำไปต้มอีกสอง ชั่วโมงจนมีสภาพเป็นก้อนเหนียวและใส หลังจากเสร็จขั้นตอนดังกล่าว นักเขียนบางคนรับประกันว่า นอกจากจะกินได้แน่ๆ แล้ว ยังกลายเป็นอาหารประณีตและมีประโยชน์มากอีกด้วย หากเป็นเช่นนี้ คงจะไม่มีใครพูดได้ว่าแรดไม่มีประโยชน์แต่อย่างใดต่อมนุษย์

แรดเป็นสัตว์ไม่ฉลาด แต่เวลาโกรธ น่ากลัวมาก มันจะเข้าจู่โจมทันทีและไม่มีสิ่งมีชีวิตที่ไหนจะหยุดยั้งมันได้ ช้างเองก็พยายามเลี่ยงการเผชิญหน้าเพราะการต่อสู้กับแรดไม่อาจรอดจากการถูกแรดทำร้าย

เมื่อแรดพร้อมจะเล่นงาน ดวงตาคู่เล็กสีออกเขียวจะจ้อง หัวก้มลงและวิ่งรี่เข้าใส่ศัตรู ในกรณีนี้ การตั้งรับไม่เกิดประโยชน์อันใด วิธีเดียวที่จะเลี่ยงไม่ให้เกิดชีวิตคือ หลบออกด้านข้างและปล่อยให้มันวิ่งผ่านไป หลังจากวิ่งจู่โจมด้วยความเร็วเหมือนรถด่วน มันจำเป็นต้องวิ่งต่อไปอย่างน้อยหนึ่งร้อยเมตรเพื่อจะหันกลับมาโจมตีใหม่อีกครั้ง ในช่วงเวลานั้น ผู้คนจะฉวยโอกาสหาที่ซ่อนหรือปีนหนีขึ้นต้นไม้ แม้จะมีปืนคาบไบน์ที่ยิงด้วยกระสุนติดต่อกันก็ตามที การล่าแรดจัดว่ามีอันตรายมากอยู่ดี

bambú llega casi siempre á 25 metros de altura, y adquiere la grosura de un metro de circunferencia. El bambú crece tan rápidamente, que le bastan algunos meses para adquirir aquellas dimensiones, y cuando permanece en estado salvaje el bambú, produce una especie de arroz muy buscado por los naturales, que lo prefieren al arroz común.

Hay también en Siam una vid, cuyos racimos pesan 7 ú 8 kilogramos, pero de la cual no se ha conseguido obtener hasta la fecha más que un vino mediano.

Dudo que haya país alguno en el mundo donde se encuentren mejores maderas de construcción que en Siam. Me bastará el *teck*, el *sándalo encarnado*, el *árbol del hierro*, el *sicomoro*, el *éban*, etc., para probarlo cumplidamente.

En ninguna parte he visto tantas y tan hermosas flores como en Bangkok y en Ajuthia. El loto, encarnado unas veces, amarillo, azul, dorado, verde, blanco ó color de fuego otras; el *mali*, dotado de un aroma delicioso y de un color blanco deslumbrante; el *champa*, el *fut*, y otra porción de preciosas plantas, recrean la vista del asombrado viajero, lo mismo en los jardines de las ciudades que en los campos.

La fauna siamesa no es menos variada, ni menos rica, ni menos curiosa que la flora. Ya se comprenderá que no tengo la

pretensión de haberla estudiado. Ni el carácter de la Misión, ni lo breve de mi estancia en Bangkok y Ajuthia, me lo hubieran permitido. De los animales como de las plantas sólo puedo transmitir mis impresiones personales y algún detalle curioso, recogido á la ligera.

Después del elefante, el más corpulento de los animales del país es el rinoceronte. Por su utilidad y por su inteligencia, merece uno de los últimos puestos entre los grandes mamíferos. Su gruesa piel, impenetrable á las balas y á las flechas indígenas, sirve de alimento un avez convenientemente preparada. Para hacerla masticable, hay que tostarla en parrillas, cortarla luégo en tiras muy delgadas, y hervir durante un par de horas las tiras, hasta convertirlas en una masa gelatinosa y transparente. Terminada esta serie de operaciones, aseguran algunos autores que no sólo resulta perfectamente comestible, sino que se convierte en un bocado exquisito y muy saludable. Si así es, ya no puede decirse que el rinoceronte no presta al hombre servicio alguno.

Este animal es poco inteligente, pero muy terrible cuando se enfurece. Su ataque es siempre tan impetuoso, que no hay sér viviente que pueda resistirlo. El mismo elefante procura evitarlo, porque no siempre que lucha con el rinoceronte con-

เสื้อของสยามมีขนาดใหญ่โตมากเป็นพิเศษ ลำตัวยาว 2.75 เมตรวัดจากปลายจมูกจนถึงหาง พบในป่าทุกแห่ง คอยตะปบเหยื่อ เมื่อมีอะไรมา ขู่ขูหรือเวลาหิว มันจะกระโจนเข้าไป คน วัว ควายและกวางเป็นเหยื่ออันโอชะ มันมีพลัง มหาศาลจนสิงโตแห่งแอดลาสที่เก่งที่สุด คงจะสู้ กับมันไม่ไหว หลายครั้งมีคนเห็นเสือคาบควาย ไปกินห่างออกไปหนึ่งโยชน์

นอกจากเสื้อพันธุ์ใหญ่แบบนี้แล้ว (เสื้อขนาน เท้) มีเสื้อขนาดเล็กมากสองประเภทซึ่งตั้งหน้าตั้ง ตาล่าสัตว์ที่อ่อนแอกว่า เช่น แพะ หมู ไก่ เป็ด เป็นต้น

หมีเป็นสัตว์ที่แข็งแรงน้อยกว่าหมีของยุโรป ใช้มีดสู้กับหมีแบบตัวต่อตัว มีโอกาสที่จะชนะได้ มากถ้ามีสติ

เขตป่าลึก จะพบอูรังอุตัง ซึ่งในยุโรปมีการพูด ถึงและเขียนเอาไว้มาก

อูรังอุตังของสยามมีขนาดใหญ่กว่าปกติ และ มักเดินสองขาถึงแม้จะเดินได้ไม่นาน นิสัยซึกกลัว มากกว่าดุร้าย บ่อยครั้งแค่เสียงปืนนัดเดียวหรือมี เสียงตะโกน ผุงอูรังอุตังจะแตกกระเจิง อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าเคยเห็นพวกมันใช้ก้อนหินปาพวก เด็กชนที่มากลั่งพวกมัน

ลิงพวกนี้ไม่มีความกล้าหาญเลย แต่จะซุกซน มาก พวกมันขว้างปาผลไม้และก้อนหิน ขู่ให้พวก จระเข้ที่น้ำกลวในแม่น้ำเจ้าพระยา โกรธ หรือ แกล้งทำเป็นตกน้ำ แหย่จระเข้ที่หิวโหยอยากจับ มันมากิน ถึงพวกมันจะคล่องแคล่วและฉลาดล้ำ

ลึกเพียงใด ลิงจำนวนมากก็สนุกจนตัวตาย อาจ เป็นเพราะเชื่อกันในกำลังวังชาของตัวเองมาก เกินไป หรือเพื่อนๆของมันไม่ได้ระวังตัว หาก เกิดเรื่องเช่นนั้น พวกลิงที่เหลือจะร้องโหยหวน ทั้งเสรีาและโกรธ และทำท่าทางขู่ให้ศัตรูกลัว อาจเป็นเรื่องโซคร้ายสำหรับลิงที่ถูกล่า จระเข้จะ ลากเหยื่อของมันลงใต้น้ำ ลิงที่ตกเป็นเหยื่อจะส่ง เสียงร้องไม่หยุด ตัวอื่นๆ ก็ตะโกน คำทอหรือขู่ เชิญ

หนึ่งหรือสองชั่วโมงผ่านไป พวกลิงก็จะ กลับมาล้อเล่นกันอีก

ม้ามี่จำนวนไม่มากนัก พระเจ้าแผ่นดินและ พวกขุนนางเท่านั้นที่มีไว้ในครอบครอง อย่างไรก็ตาม ม้าส่วนใหญ่ถูกนำมาจากชวาหรือจาก ประเทศเพื่อนบ้าน ม้าพวกนี้ตัวไม่สูงมากแต่ คล่องแคล่ว อดทนและฉลาด

sigue esquivar los terribles golpes que este animal le dirige al pecho.

Cuando el rinoceronte se dispone á acometer á alguien, le mira frente á frente con sus ojillos verduzcos, inclina la cabeza, y parte en línea recta contra el enemigo. En este caso, toda resistencia es inútil, y la única manera de evitar una muerte segura, es hacerse á un lado y dejar pasar á la fiera. Ésta, lanzada con toda la velocidad de un tren expreso, necesita continuar corriendo lo menos un centenar de metros, para repetir el ataque. Estos momentos deben aprovecharse para esconderse ó subir á un árbol. Aun armado de una buena carabina de repetición cargada con balas explosivas, la caza del rinoceronte es muy peligrosa.

El tigre siamés llega á alcanzar proporciones verdaderamente extraordinarias. Los hay que miden 2,75 metros desde el hocico hasta la cola. Se encuentra en todos los bosques, acechando la presa, y sólo provocado ó hambriento se lanza sobre el hombre. Los bueyes, búfalos y cervatillos son su presa favorita. Su fuerza es tal, que un león del Atlas, de los mejores, no podría, de seguro, luchar con él; muchas veces se ha visto á un tigre robar un búfalo y llevarlo en la boca á una legua de distancia.

Además de esta especie grande de tigre (tigre real), hay dos muy pequeñas, que se

dedican á la caza de animales más débiles, cerdos, gallinas, patos, etc., etc.

El oso es menos fuerte que el oso europeo. Un hombre sereno puede luchar cuerpo á cuerpo y con arma blanca contra uno de ellos, con todas las probabilidades de vencer.

En lo más recóndito de los bosques encuéntrase el *orang-utang*, sobre el cual tanto se tanto se ha dicho y escrito en Europa.

El orang-utang siamés es más que de mediana talla, y suele caminar en dos piés, aunque no por mucho tiempo. Tiene más de tímido que de feroz, y basta muchas veces un tiro ó un grito para poner en fuga á todo un ejército de estos cuadrumanos. Sin embargo, yo los he visto defenderse á pedradas de los ataques de algunos pilluelos del país.

Si estos monos no son precisamente valientes, tienen, en cambio, mucho de traviosos, y más de una vez suelen desafiar las iras de los formidables cocodrilos del Me-Nam, arrojándoles frutas y piedras, ó fingiendo que caen al agua, con lo cual excitan el apetito de los hambrientos reptiles. Apesar de su agilidad é inteligencia, muchos monos suelen dejar la vida en estas diversiones, por exceso de confianza en las propias fuerzas, ó por descuido de sus camaradas. Es de ver, cuando esto sucede, la chillería de los de-

ปกติแล้ว ชาวสยามมักเลี้ยงวัวตัวเมีย วัวตัวผู้ และควายเป็นสัตว์สำหรับบรรทุกสัมภาระ รัฐบาลห้ามฆ่าสัตว์พวกนี้ มีโทษทัณฑ์สถานหนัก เพราะสัตว์พวกนี้ทำงานรับใช้ผู้คนมานานแล้ว ถึงแม้จะมีมาตรการห้ามฆ่าสัตว์แต่ในสยามมีฝูงวัวน้อยกว่าที่ควรจะเป็นเพราะชาวสยามไม่นิยมเลี้ยงสัตว์ ข้าพเจ้าไม่ได้ตั้งใจจะศึกษาสาเหตุที่ไม่นิยมเลี้ยงสัตว์ แต่สิ่งที่แน่ๆคือ ข้าพเจ้ารู้จักกฎหมายคุ้มครองไม่กี่ฉบับ ผลที่ออกมามักจะคล้ายกันหมด ในยุโรปเหมือนกับข้าวโลกใต้ มีแต่เอกชนเป็นผู้ริเริ่มการเลี้ยงสัตว์ รัฐบาลไม่ขัดขวางอุตสาหกรรมจึงเจริญก้าวหน้า

มีการล่าสัตว์มากจนแทบจะใช้มือเลือกหยิบสัตว์ที่อยากล่าได้ ขณะที่ในสเปนญ มีการล่านกกระจอก ในสยาม มีการล่านกขนาดใหญ่ ใหญ่กว่าแม่ไก่ยี่สิบเท่า กวาง กวางดาว กวางกาเซล เม่นและหมูป่าวิ่งอยู่ในท้องทุ่งเต็มไปหมด หมูป่าตัวเล็กและน่ากลัวน้อยกว่าหมูป่าที่สเปนญ และเป็นเรื่องแปลกที่มันหันมาเล่นงานผู้ล่า

สุนัขและแมวมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง โดยเฉพาะ บริเวณรอบๆวัดและตามย่านต่างๆในบางกอกซึ่งจัดเป็นย่านคนจน สุนัขสยาม ตัวส่งกลิ่นเหม็น แต่พวกมันไม่เป็นโรคกลัวน้ำ

สัตว์ที่มีจำนวนมาก แต่น่ากลัวกว่าสุนัขและแมว คือ จระเข้ มีจระเข้ซึ่งลำตัวยาว 10 เมตร การตกน้ำในสยามแทบเหมือนเป็นการตกสู่ความตาย นั่นคือมีจำนวนจระเข้มากมายและพวกมันตะกละมาก

จระเข้ตัวเมียวางไข่ครั้งละยี่สิบฟอง มันกลบไข่ไว้บนฝั่งแม่น้ำที่อาศัยอยู่ ปล่อยให้แสงแดดฟักไข่ โปรดอย่าเชื่อว่า ที่จระเข้ตัวเมียทำเช่นนั้น เพราะไม่มีสัญชาตญาณของความเป็นแม่ การไปขโมยไข่ในถิ่นจระเข้ ต้องเตรียมการอย่างดีเพราะแม่จระเข้จะไม่ไปไหนไกล คอยระวังไข่ของมันแฉ และจะตามไล่ล่าผู้ขโมยด้วยความโหดร้ายอย่างเหลือเชื่อ ความว่องไวของมันซึ่งแสดงให้เห็นในขณะนั้น คือ แม่จะควมม้าหนี อาจจะหนีไม่พ้นหากม้าสะดุดล้มหรือหมดแรงวิ่ง ช่วงที่ข้าพเจ้าพำนักอยู่ในบางกอก ชายสองคนซึ่งมีอาชีพขโมยไข่จระเข้ตายด้วยฝีมือของแม่จระเข้ซึ่งโหดร้าย ข้าพเจ้าต้องบอกให้รู้ว่าไข่จระเข้เป็นอาหารจานเด็ดและมีผู้รับซื้อเป็นประจำในท้องถิ่น

más monos, su aire á la vez triste é indignado, y los gestos de amenaza con que procuran intimidar á su enemigo. Por desgracia para el cautivo, aquél empieza siempre por arrastrar á su víctima debajo del agua, sin parar mientes en gritos, insultos ni amenazas.

Al cabo de una ó dos horas, la broma vuelve á empezar.

Los caballos son muy poco numerosos. Sólo el Rey y los nobles tienen algunos, y aun así la mayor parte de ellos son importados de Java ó de cualquier otro país próximo. Estos caballos son de muy poca alzada, pero ágiles, sufridos y vivos de genio.

Como animal de carga y transporte, el pueblo emplea generalmente la vaca, el buey y el búfalo. El Gobierno, atendiendo á los grandes servicios que estos animales prestan, ha prohibido, bajo severas penas, que se dé muerte á ninguno de ellos. Esta medida protectora es causa de que en el Siam haya mucho menos ganado vacuno del que debiera haber, porque no hay siamés que se dedique á la cría de ganados, mientras pese sobre ella esa medida restrictiva. No pretendo ahora examinar la causa; pero es lo cierto que cuantas leyes protectoras he conocido, han producido siempre resultados análogos. Los mismo en Europa que en los antípodas, sólo la

iniciativa individual, libre de toda traba, hace prosperar las industrias.

La caza es tan abundante, que casi puede cogerse á mano. Mientras en España se mata un gorrión en Siam pueden matarse veinte aves mayores que gallinas. El ciervo, el gamo, la gacela, el puerco-espín y el jabalí, recorren los campos en todas direcciones. Este último animal es más pequeño y menos temible que en España, siendo raro que se vuelva contra el cazador.

Los perros y los gatos pululan por todas partes, pero sobre todo en los alrededores de los templos y en los barrios de Bangkok que pudiéramos llamar bajos. Los perros siameses huelen siempre muy mal; pero, en cambio, no padecen de hidrofobia.

Tan numerosos, pero mucho más temibles que los perros y los gatos, son los cocodrilos. Los hay que llegan á alcanzar 10 metros de longitud. Caerse á un río en Siam, equivale casi siempre á caer en la eternidad; tal es la abundancia de cocodrilos, y tal su voracidad.

La hembra del cocodrilo pone veinte huevos seguidos, que entierra en las márgenes del río en que habita, dejando al sol el cuidado de la incubación. No se crea por esto que el sentimiento de la maternidad está poco desarrollado en ella. Al contrario; para robar un nido de cocodrilo, es necesario ir bien montado,

เนื้อจระเข้เป็นที่ต้องการมากเช่นกัน มากจนคนขายเนื้อจระเข้แพงกว่าเนื้อหมูมาก การจับจระเข้จึงมีน้อยมากและข้าพเจ้าจำได้ว่าเคยเห็นการจับจระเข้ถึงหกสิบตัว บางตัวมีขนาดใหญ่จนเหลือเชื่อจริงๆ ตัวหนึ่งซึ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าเคยเห็น ยาวถึง 11.23 เมตร ชาวสยามเองยังคงตลิ่ง ส่วนนักล่าจระเข้ก็เล่าเรื่องการต่อสู้จับจระเข้ที่น่าสยดสยองนับเป็นพันๆ ตอนให้ผู้ที่ยากจะฟัง

ไม่มีการเลี้ยงจระเข้ มีแต่การล่าจระเข้ คงจะเป็นเรื่องอวดดีที่มีคนไปช่วยจระเข้ในน้ำเพราะมันจะอยู่ในฐานะได้เปรียบ เวลาไปจับจระเข้ ชาวสยาม เช่นเดียวกับชาวอินโดจีน จะไปแหย่เวลาพวกมันหลับในบริเวณที่ห่างไกลจากแม่น้ำมากที่สุด นักล่าจระเข้คนหนึ่ง ผู้ที่หนึ่งที่สุด ชำนาญที่สุดและแข็งแรงที่สุด กระโดดขึ้นคร่อมหลัง เอามือปิดตามัน พยายามจับมันให้อยู่และไม่ให้คืนได้ เมื่อจระเข้เห็นว่า ตกอยู่ในสภาพอับจนเช่นนั้น ก็พยายามจะหนีลงน้ำ แต่นักล่าคนอื่นจะขัดขวางพวกเขาจับขาและหางของมันไว้แน่นหากมันยังมีแรงเหลือพอจะป้องกันตัวเอง ไม่น่าแปลกที่จระเข้ซึ่ง ตัวยาวเกินห้าเมตร มักใช้หางฟาดอย่างน่ากลัวจนทำให้คนเสียชีวิตได้ เพื่อไม่ให้เกิดเรื่องดังกล่าว ชาวอินันัมใช้ขวานตัดปลายหางของมัน แล้วใช้ไม้แหลมที่แข็งแรงสอดเข้าไปข้างในจนทะลุถึงกระดูกสันหลัง ทำให้มันกระดิกตัวไม่ได้

มีกรณีที่เรือบดขนาดเล็กที่แล่นอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาถูกจระเข้จู่โจม ผลที่ตามมาคือ ลูกเรือจะเสียชีวิตเสมอ

ลูกเล่นทั้งหมดของจระเข้อยู่ที่การทำให้เรือล่ม มันใช้หางฟาดและใช้ลำตัวตลอดจนหัวกระแทกเรือ มันรู้ว่า หากทำสำเร็จ เขี่ยจะไม่มีทางรอด ช่างโชคดี เรื่องอย่างนี้เกิดขึ้นไม่บ่อยนัก และเลิกกลัวเรื่องจระเข้จะทำร้ายได้โดยหากจะเดินทัพไปรบในสงคราม

จระเข้ขนาดเล็กกินปลาจำนวนมากเป็นอาหาร เหมือนกับจระเข้ขนาดใหญ่ พวกมันน่ากลัวน้อยกว่า ไม่เคยทำร้ายผู้คน แต่มีจระเข้ที่อยู่พันธุ์หนึ่ง มักจะกินเด็กเป็นอาหาร

porque la madre, que jamás se aleja mucho, se apercibe siempre del robo, y persigue al ladrón con increíble encarnizamiento. La agilidad que entonces despliega es tal, que aún yendo á caballo puede correrse verdadero peligro, si el animal tropieza ó pierde fuerzas en la primera carrera. Durante mi residencia en Bangkok, dos hombres que se dedicaban á coger huevos de cocodrilo perecieron á manos de la madre, apercibida á tiempo. Debo advertir que los huevos de cocodrilo pasan por ser un bocado exquisito, y encuentran siempre compradores en el mercado.

También la carne es muy estimada, tanto que la de cerdo. Las grandes batidas al cocodrilo son, por lo tanto, muy frecuentes, y recuerdo haber visto coger en una sola más de sesenta cocodrilos, entre los cuales algunos de dimensiones verdaderamente excepcionales. Uno de ellos, el mayor que he visto en mi vida, medía 11,23 metros de longitud. Los mismos siameses estaban asombrados, y los cazadores contaban, á quien quería oírles, mil episodios terroríficos del combate que habían sostenido con él para capturarlo.

Los cocodrilos no se pescan, se cazan. Sería una tenacidad ir á provocarlos en el agua, donde llevan al hombre una ventaja inmensa. Los siameses, del mismo modo

que todos los indo-chinos, procuran sorprenderlos dormidos, á la mayor distancia posible del río. Uno de los cazadores, el más sereno, más ágil y fuerte, le salta entonces sobre el dorso, y metiéndole las manos por los ojos, procura cogerlo y sujetarlo. Al verse acometido de esta manera, el animal trata de refugiarse en el cierran el paso, agarrándose con todas sus fuerzas á las patas y cola del monstruo. Cuando éste conserva fuerzas bastantes para defenderse, lo que no es raro, si su talla pasa de cinco metros, suele dar coletazos terribles, capaces de matar á una persona. Para evitarlo, los annamitas le cortan de un hachazo la extremidad de la cola, introduciéndole luégo en la herida un palo fuerte y aguzado, que penetra en la médula y paraliza los movimientos.

También se han dado casos de ser atacados por los cocodrilos los pequeños botes que navegan en el Me-Nam. Un ataque de esta especie tiene siempre consecuencias funestas para los tripulantes del bote.

Toda la táctica de los agresores se reduce á echar á pique al bote. Para conseguirlo, no perdonan coletazos ni embestidas, comprendiendo perfectamente que, una vez conseguido este resultado, la presa es segura. Por esto sucede muy pocas veces, y puede prescindirse casi por completo del temor de un ataque, si el

นอกจากจะเข้แล้ว ในสยามยังสัตว์เลื้อยคลาน
อื่นๆ อีกมากซึ่งควรเลี้ยงไม่พบปะเสียดึกว่า

เรื่องแรกสุด ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงงูเหลือมยักษ์
ตัวยาวเท่ากระเข้ขนาดใหญ่มากและกล้ำเนื้อมีพลัง
อย่างน่าประหลาด ผิวหนังของมันมีความยืดหยุ่น
มาก ขยายตัวออกจนกลืนควายเข้าไปได้หมด
ทั้งตัว มีเรื่องเล่าว่า ในป่า มีคนถูกงูเหลือมที่นำ
กลั้วนี้กลืนเข้าไปทั้งเป็นๆ

เพื่อให้เห็นว่าเรื่องนี้น่ากลัวเพียงใด เราต้องรู้
ก่อนว่า งูเหลือมไม่ฉีกเหยื่อของมันเป็นชิ้นๆ และ
ไม่กลืนเหยื่อเข้าไปทีเดียวหมด ที่แย่มากสุด มัน
มักจะทำให้เหยื่อหายใจไม่ออกหรือใช้ลำตัวบีบ
รัดให้แบน แต่บ่อยครั้ง มันแค่กลืนเหยื่อเข้าไป
บางส่วนโดยไม่สนใจที่จะฆ่าให้ตายก่อน ร่างกาย
ด้านล่างของชายคนหนึ่งถูกงูเหลือมกลืนเข้าไป
และถูกย่อยทุกอย่างที่ยังมีชีวิตอยู่กลางป่าในสภาพ
แสนทรมาณอะไรเช่นนี้

มีแต่งูเหลือมยักษ์เท่านั้นที่ทำเช่นนั้นได้ แต่
โชคดี พวกมันจะอาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นป่า
รกชัฏ งูเหลือมที่อาศัยในย่านที่มีผู้คนอยู่จะมี
ขนาดเล็กกว่างูที่อยู่ในป่ามาก งูเหลือมตามบ้าน
ยาวสามเมตรและลำตัวมีขนาดครึ่งเมตร พวกมัน
ชอบจู่โจมสัตว์เลี้ยงตามบ้านเรือนและบางครั้งทำ
ร้าย เด็กๆ แต่ไม่เคยทำร้ายผู้ใหญ่หากไม่ไปรังแก
พวกมันก่อน

งูเหลือมไม่มีพิษ โชคดีที่มันน่ากลัวเพราะพลัง
มหาศาลและความตะกละของมัน ในทางกลับกัน
งูขนาดเล็กแต่มีพิษ มีอยู่ทั่วไปเป็นจำนวนมาก

ข้าพเจ้าจะกล่าวถึงงูวงช้าง มีขนาดใหญ่เท่า
งูเหลือมขนาดเล็ก หนึ่งของมันสากรและกร้าน
อาศัยและเคลื่อนไหวในน้ำได้ดีกว่าบนบก

งูไฟมีสีแดงเข้มเวลาเลื้อยอยู่บนต้นไม้

งูไก่อ มีชื่อเช่นนี้เพราะหัวของมันมีลักษณะ
เหมือนหงอนไก่ เป็นสัตว์เลื้อยคลานที่สวยงามที่
มีอยู่บนโลก แต่หากโดนมันกัดไม่ว่าจะเป็นแผล
เล็กเพียงใด มักจะเสียชีวิตทันที

ในบ้านเรือนจะไม่ต่างจากในท้องทุ่ง แทบ
เป็นไปได้ที่นักเดินทางที่หยุดพักชั่วคราวหรือ
ในเวลาเข้านอน จะไม่โดนแมลงและพวกสัตว์นำ
ขยะแขยงและน่ากลัวจำนวนนับพันรุมกัด

ในบางกอก มีกิ้งกือจำนวนมาก ตัวอ้วนเท่า
นิ้วโป้ง และตัวยาวสองเดซิเมตร มันลอดเข้าไปใน
กระเป๋าสื่อ อยู่ใต้เสื้อผ้า และไต่ตามร่างกายขณะ
ที่รอยสีแดงตามทางที่มันเดิน ตามที่เมอซิเยอร์
ปาลเลอกัวเขียนไว้ แก่ขยับตัวนิดเดียว มันจะกัด
ทันที

deseo de hacer un buen blanco no lleva al viajero á romper las hostilidades.

Las especies pequeñas de cocodrilo aliméntanse como los grandes, de los numerosos habitantes del líquido. Son menos temibles para el hombre, al cual no atacan jamás; pero una de ellas suele hacer presa en los niños.

Además del cocodrilo, hay en Siam muchos otros reptiles, cuyo encuentro conviene siempre evitar.

En primer término, citaré la gran serpiente boa, tan larga como los mayores cocodrilos, y dotada de una fuerza muscular asombrosa. Su piel es tan elástica, que puede dilatarse hasta contener un búfalo entero, y se cuentan historias de individuos engullidos vivos en medio de los bosques, por este formidable animal.

Para calcular lo horrible del caso, es necesario tener en cuenta que el boa no despedaza á su presa, ni la engulle de una vez; á lo sumo, suele ahogarla ó aplastarla entre sus anillos; pero también se limita muchas veces á engullirla en parte, sin cuidarse de matarla antes, por cuya razón más de un hombre cogido por la parte inferior del cuerpo ha podido ser digerido vivo en medio de los bosques, sucumbiendo así en el más horrible de los tormentos.

Sólo los grandes boas pueden hacer esto; pero por fortuna no habitan nunca

sino las regiones más intrincadas y espesas de los grandes bosques. Los boas que habitan en lugares poblados, son más pequeños. Éstos suelen tener tres metros de largo, y medio de circunferencia su cuerpo. Se contentan con atacar á los animales domésticos, y algunas veces á los niños; pero jamás al hombre, como no sea acosados por éste.

Ninguna especie de boa es venenosa, de suerte que este animal sólo es temible por su gran fuerza y voracidad. En cambio, las especies de ofidios más pequeños, pero venenosos, son innumerables en todo el reino.

Citaré la serpiente *trompa de elefante*, tan grande como el boa pequeño. Su piel es áspera y rígida; vive y se mueve mejor en el agua que en tierra.

La serpiente de fuego, que comunica un color rojo muy acentuado á cuantas plantas toca.

La serpiente gallo, así llamada porque tiene en la cabeza una especie de cresta, es uno de los reptiles más hermosos que hay en el mundo; pero la menor mordedura suya es seguida siempre de una muerte inmediata.

Lo mismo en ciertas casas que en el campo, el viajero que se echa ó acuesta, encuéntrase á los pocos momentos com-

มีแมงป่องหลายชนิด รอยต่อของแมงป่องขนาดใหญ่ เจ็บปวดจนแม้แต่ช่างก็ยังส่งเสียงร้องกัมปนาท ให้ลองคิดว่า ถ้าคนถูกแมงป่องต่อย จะเป็นเช่นไร รอยแผลเป็นสีดำออกนํ้าเงินและมักจะยาว 6 – 7 นิ้ว

ยุงเป็นสัตว์อันตรายสุดจะทนจริงๆ นักเดินทางไม่มีทางรอดจากพวกยุงไปได้ เพราะจริงๆ แล้ว การกางมุ้งและการนั่งอยู่รอบกองไฟช่วยได้ไม่มาก ในที่สุดเหยื่อที่น่าสงสารของเจ้าสัตว์ขนาดจิ๋วพวกนี้ ก็ยอมแพ้หลังจากถูกขี้ศึกนับล้านจู่โจมพร้อมกัน พวกมันกัดทั่วตัว ทะลุเสื้อผ้าที่เต็มไปด้วยเลือดและคนก็ตกเป็นเหยื่อของความทุกข์อันโหดร้าย ระหว่างที่ข้าพเจ้าอยู่ที่อุทยานในช่วงเวลาสั้นๆ ยุงไม่ปล่อยให้เราอยู่เป็นสุขแม้แต่นาทีเดียว แค่เพียงกำนิ้วมือเข้าหากัน เราก็จะมายุงได้เป็นโหลๆ มียุงทุกขนาดตั้งแต่ขนาดจิ๋วจนถึงขนาดเท่าตัวผึ้ง เรื่องที่เล่ามาทั้งหมดคงทำให้นักเดินทางเห็นภาพความน่ากลัวของสัตว์พวกนี้

ปลิงเป็นสัตว์อันตรายมากเช่นเดียวกับยุง และบางครั้งมากกว่ายุงด้วยซ้ำ ในช่วงฤดูฝน พวกมันออกมาจากแอ่งน้ำที่อาศัยอยู่และกระจัดกระจายไปทั่วท่ามกลางใบหญ้า ใบไม้ บนพื้น ฯลฯ ดังนั้น นักเดินทางเจ้าเอ๊ย จูๆ จะพบว่า มีปลิงน่าขยะแขยงเกาะอยู่ตามตัวเต็มไปหมด มือทั้งสองข้างไม่พอที่จะต่อต้านการจู่โจมของพวกมัน

ปลิงเป็นสัตว์ฉลาด ตั้งแต่ตอนที่มันอยู่ในแอ่งน้ำ มันรู้ล่วงหน้าแต่ไกลว่า กองคาราวานจะผ่านมา มันจะค่อยๆ คลานจากใบไม้จากใบหญ้า จนมาพบกองคาราวาน เรื่องนี้อาจเหลือเชื่อ และแม้แต่ข้าพเจ้าเองซึ่งยังไม่มีโอกาสได้เห็น ก็คงจะไม่เชื่อ หากได้อ่านในหนังสือสำหรับนักเดินทางซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าเป็นเรื่องจริง คงจะมีคนในท้องถิ่นไม่กี่คนยืนยันเรื่องดังกล่าว

ในสยามมีเรื่องเหลือเชื่อเกี่ยวกับมดทุกประเภท ทุกรูปแบบและทุกขนาด มดที่น่ากลัวที่สุดคือมดสีขาวยิ่งทำลายอาคาร เรือและสิ่งก่อสร้างที่ไม่ได้สร้างด้วยดินเหนียวเครื่องปั้นดินเผาหรือเหล็ก

เรื่องตระกูลนกของสยาม อาจจะเขียนได้หลายเล่มและน่าสนใจมาก ตามที่ข้าพเจ้าบันทึกไว้แล้ว สังเกตดู สิ่งแรกที่ทำให้ นักเดินทางประหลาดใจเวลานั่งเรือแล่นไปในแม่น้ำเจ้าพระยา คือ จำนวนและความหลากหลายของบรรดานกน้ำที่บินอยู่เหนือน้ำ

นกส่วนใหญ่เป็นนกกะเรียน ขาว ตัวใหญ่สูงกว่าคน และขนมีสีต่างๆ เทา ขาวและดำตามลำตัว แดงสดที่ลำคอ และแดงอ่อนที่หัว ขาของมันสีแดงเหมือนกัน ยาวอย่างน่าประหลาด ทำให้มันวิ่งไปทั่วสระน้ำตามชอบใจและบริเวณที่ตีนของแม่น้ำ นกกะเรียนจะไม่อยู่โดดๆ จิตวิญญาณแห่งความผูกพันต่อกันรู้สึกว่าจะฝังลึกในตัวมัน ถึงขั้นที่ว่า ไม่ว่าในอากาศ บนพื้นดิน

pletamente cubierto de insectos y de otras mil especies de animales más asquerosos y más temibles.

En Bangkok, por ejemplo, abundan mucho ciertos ciempiés, gruesos como el pulgar, y de dos decímetros de largo, los cuales se introducen en los bolsillos, penetran debajo de la ropa, y se pasean por todo el cuerpo, dejando una raya encarnada por donde quiera que han pasado. Según M. Pallegoix, basta hacer el menor movimiento para sentir su mordedura.

Hay muchas especies de escorpiones. La mordedura de la mayor de estas especies es tan dolorosa, que hace gritar atrozmente al mismo elefante. Calcúlese su efecto sobre la piel humana. Es de un negro azulado, y suele tener de 6 á 7 pulgadas de longitud.

Los mosquitos constituyen una plaga verdaderamente insoportable. El viajero no tiene medio alguno de verse completamente liber de ellos, porque, en definitiva, ni el mosquitero, ni la precaución de rodearse de hogueras, sirve gran cosa. Acometido por millones de enemigos á la vez, picado en todo el cuerpo, aun á través de la ropa, bañado en su propia sangre y presa de un atroz sufrimiento, la infeliz víctima de estos animalillos acaba por renunciar á toda defensa. Durante mi corta estancia en Ajuthia, los mosquitos no nos

dejaron parar un momento. Bastaba cerrar la mano, para aplastarlos á docenas entre los dedos. Con esto y con decir que los hay de todos tamaños, desde el microscópico hasta el de una abeja, creo haber dado una idea de lo temibles que estos animales son para el viajero.

La sanguijuela es tan dañina como el mosquito, y á veces mucho más. Durante la estación de las lluvias, salen de sus charcos habituales y se esparcen por todas partes, estableciéndose entre la hierba, en las hojas de los árboles, en el suelo, etc. Entonces, ¡ay del viajero! en un momento puede verse cubierto de aquellos asquerosos enemigos, sin que basten ambas manos para rechazar la invasión.

La sanguijuela es un animal inteligente. Desde el fondo de su charco presiente la caravana que pasa á gran distancia, y se arrastra de hoja en hoja, de hierba en hierba, hasta salir á su encuentro. Esto podrá parecer fabuloso, y aun yo mismo, que no he tenido ocasión de verlo, no lo creyera, si además de haberlo leído en obras de viajeros que tengo por verídicas, no lo hubiera visto confirmado por cuantas personas del país he consultado sobre el particular.

Hay también en Siam un número fabuloso de hormigas de todos los colores, formas y tamaños. La más temible es la hormiga, que destruye edificios, embarca-

ในน้ำ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นมันอยู่ตัวเดียว แต่จะ
อยู่เป็นฝูงใหญ่และส่งเสียงร้องดังจนได้ยินไป
ไกล

นกเพลิแกนตัวเล็กกว่านกกระเรียนมากพอ
เป็นที่รู้จักกันพอสมควรในยุโรป

พวกเขา พวกนกกระสาและสัตว์อื่นๆที่อุทิศตัว
เพื่อทำความสะอาดให้ถิ่นที่อยู่ของพวกมันมีเป็น
จำนวนมากและมีประโยชน์มาก โดยเฉพาะพวก
กาช่วยเหลือชาวสยามผู้ซึ่งเกียจ ทิ้งขยะมากพอที่จะ
ทำลายโลกทั้งใบ

รัฐบาลเข้าใจปัญหา ออกคำสั่งห้ามฆ่าโดย
มิโทษสถานหนัก กาจิงไม่กลัวอะไรเลย บินเข้า
ไปในห้อง คู้ยแม่แต่มุมด้านในสุด กล้าจิกชิงข้าว
ของที่ต้องการจากมือ กล้าถึงขั้นบางครั้ง ก้อนหิน
หรือไม้กระบองไม่อาจทำให้พวกมันบินหนีไป

เต่าโดยปกติแล้วตัวใหญ่ ข้าพเจ้าเห็นเต่าตัว
หนึ่งที่บางกอกหนัก 98 กิโลกรัม เต่ามีหลาย
ขนาดแตกต่างกัน แต่ปกติเมื่อโตเต็มที่อยู่ระหว่าง
1.60 และ 2.10 เมตร เนื้อของมันอร่อยมาก ไข่
เป็นอาหารที่มีประโยชน์มาก

เต่าที่ดีที่สุดไม่จำเป็นต้องเป็นเต่าที่โตเต็มที่
แต่เป็นเต่าดำและเต่านา ซึ่งมีขนาดเล็กจริงๆ

ในแม่น้ำอุคคมสมบูรณ์ไปด้วยปลาและสร้าง
รายได้จำนวนมากให้แก่ชาวสยามจำนวนน้อยที่
ทำประมง

ฉลามวายทวนแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นไปจนถึง
บางกอก ทำให้แม่น้ำสายนี้มีอันตรายพอควร มี
คนเดือนข้าพเจ้าเรื่องนี้ตั้งแต่ข้าพเจ้ามาถึง และ

ข้าพเจ้าตอบไปว่า ข้าพเจ้าจะไม่ลงเล่นน้ำเด็ดขาด
ไม่ว่าจะลงทั้งตัวหรือแค่บางส่วน

caciones, y en general, todo aquello que no sea de barro, porcelana ó hierro.

Sobre la gran familia ornitológica siamesa podrían escribirse muchos y muy curiosos volúmenes. Como ya he hecho observar, lo primero que asombra al viajero al penetrar en el Me-Nam, es el número y variedad de aves acuáticas que surcan el río.

La mayor de dichas aves es el *karién*, gran zancudo algo más alto que un hombre, y en cuyo plumaje se encuentra toda la siguiente variedad de colores: gris, blanco y negro en el cuerpo, rojo vivo en el cuello, y rojo más pálido en la cabeza. Sus patas, también rojas, son extraordinariamente altas, circunstancia que permite á estos animales recorrer á su gusto los estanques y la parte poco profunda de los ríos. El *karién* nunca va solo. El espíritu de asociación parece estar en él muy arraigado, de tal suerte, que ni en el aire, ni en la tierra, ni en el agua he podido verlo, sino en grandes bandadas, y dando gritos penetrantes, que se oyen á considerable distancia.

El pelícano es bastante más pequeño que el *karién*; sus costumbres son bastante conocidas en Europa.

Los cuervos, las cigüeñas y otros animales que se consagran, por decirlo así, á la limpieza del país, son muy numerosos y muy útiles. Los primeros, sobre todo, prestan servicios á los indolentes siameses,

que abandonan en las calles inmundicias bastantes par infestar todo el planeta.

Comprendiéndolo así el Gobierno, prohíbe matar un cuervo bajo severas penas. De aquí que estos animales hayan adquirido una audacia sin límites. Penetran en las habitaciones, escudriñan hasta el último rincón, y acaban por atreverse á arrebatarse de la mano de las personas aquello que se les antoja. Tan envalentonados están, que ni las pedradas ni los palos bastan en algunos casos para hacerlos huir.

Las tortugas son, generalmente, de gran tamaño. He visto una en Bangkok que pesaba 98 kilos. Las hay de diversas dimensiones; pero el tamaño ordinario de las mayores varía ente 1,60 y 2,10 metros. Su carne es muy sabrosa, y sus huevos constituyen uno de los alimentos más sanos.

Las mejores tortugas no son precisamente las mayores, sino la llamada tortuga negra y la tortuga de los campos, que son precisamente de las más pequeñas.

La riqueza de los ríos en peces es enorme, y produce grandes ganancias á los pocos siameses que se dedican á la pesca.

Los tiburones suben el Me-Nam hasta Bangkok, por cuya razón es bastante peligroso en este río. Desde que llegué me lo advirtieron, y excuso decir que me abstuve por completo de toda inmersión, lo mismo total que parcial.

บทที่ 69

อินโดจีน

จากบางกอกสู่ไซ่ง่อน – ช่วงที่สองในเมืองสุดท้าย – เรือมาควิส เดล ดูเอโร ออกเดินทาง – การแข่งแกะ
เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ – งานเลี้ยงอำลา – พวกคนจนในป่าช้าสาธารณะ – งานเลี้ยง
ทางการบนเรือมาควิส เดล ดูเอโร – หนังสือกราบทูลแสดงความเสียใจของผู้เขียนแก่พระเจ้าแผ่นดิน
สยามเนื่องในการเสด็จสวรรคตของพระมหาลี – ช่วงวันสุดท้ายในไซ่ง่อน

CAPÍTULO LXIX

INDO-CHINA

De Bangkok á Saigón.—Segunda etapa en la última ciudad.—El Marqués del Duero se va.—Oficio al Sr. Ministro de Estado.—Banquete de despedida.—Los pobres en el cementerio público.—Banquete oficial á bordo del aviso Marqués del Duero.—Pésame que el autor envía al Rey de Siam, por la muerte de su esposa.—Últimos días en Saigón.

วันที่ 23 มีนาคม เราถอนสมอเรือออกจาก
บางกอก ขณะนั้นเป็นเวลาเที่ยงวันพอดี หัววัน
ต่อมา ในวันที่ 28 มีนาคม เราแล่นเรือขึ้นไปถึง
แหลมซานตือโกและทอดสมออยู่ที่ไซ่ง่อน (...)

สองวันก่อนออกจากบางกอก ผู้บัญชาการ
นายทหารชั้นสัญญาบัตรและลูกเรือของเรือ
มาควิส เคล ดูเอโร ได้เปลี่ยนโฉมเรือให้เป็นสวน
ดอกไม้ฝั่งงาม มีสีส้ม ข้าพเจ้าจัดเลี้ยงอาหารอย่าง
เป็นทางการรัฐบาลสยาม คณะทูตและกงสุลที่
พำนักในราชสำนักแห่งนั้น เจ้าชายพระองค์หนึ่ง
ซึ่งเป็นพระอนุชาและราชองค์รักษ์ซึ่งเป็นผู้แทน
พระองค์ของพระเจ้าแผ่นดินสยามได้มาร่วมงาน
ดนตรียุโรปของมหาอุปราชทำให้อาหารมีรสชาติ
อร่อยขึ้น งานเลี้ยงกินเวลานานจนถึงเที่ยงคืน

วันรุ่งขึ้น พระเจ้าแผ่นดินทรงมีรับสั่งให้
เจ้าชายพระองค์หนึ่ง นำพระบรมสาทิสลักษณ์ทั้ง
ของพระองค์และของสมเด็จพระราชินีพร้อมคำ
อวยยศของทั้งสองพระองค์ขนาดใหญ่มามอบให้
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเก็บรักษาไว้ด้วยความยินดีเป็นล้น
พ้น ด้วยเหตุผลเหนือสิ่งใด เมื่อสมเด็จพระราชินี
สวรรคตหลังจากนั้นและตำแหน่งนั้นว่างลง
ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง พระองค์ทรงเป็น
ผู้เคราะห์ร้ายในอุบัติเหตุเรือกลไฟพระที่นั่งถูก
เรือกลไฟลำใหญ่ชน

ข้าพเจ้าถือโอกาสนี้กราบบังคมทูลแสดง
ความเสียใจอย่างสุดซึ้งบนหน้ากระดาษของ
หนังสือเล่มนี้แต่ยุคสมัยที่ ทรงได้รับแรงบันดาลใจ
จากความเจริญก้าวหน้าของยุโรป พระองค์ต้อง

ทำให้ประเทศมีเอกราช มีความมั่งคั่งและเฟื่องฟู
ในเร็ววันและเป็นประเทศที่ข้าพเจ้าปรารถนาให้มี
ความเจริญรุ่งเรืองทุกประการ (...)

El 23 de Marzo salimos del fondeadero de Bangkok en pleno medio día. Cinco fechas más tarde, el 28 del mismo mes, arribamos á cabo Santiago, fondeando en Saigón, (...)

Dos días antes de salir de Bangkok, y gracias á la cooperación del Comandante, Oficiales y toda la dotación del aviso *Marqués del Duero*, que transformaron el buque en un delicioso jardín profusamente iluminado, di una comida oficial á bordo, á la que asistieron el Gobierno, el cuerpo diplomático y consular de residencia en aquella corte. S. M. estuvo representado por un Príncipe, hermano y Ayudante de Campo suyo. La música europea del segundo Rey amenizó la comida. La fiesta se prolongó hasta las doce de la noche.

Al día siguiente S. M. me mandó un Príncipe con unos magníficos retratos de gran tamaño, tanto de él como de su augusta esposa la Reina, con una expresiva dedicatoria escrita por ambos, y que yo guardo con el mayor gusto; con tanta más razón, cuanto que la Reina dejó de existir algún tiempo después, víctima de un choque que en el río tuvieron el bote de vapor que la conducía y un vapor de grandes dimensiones.

Aprovecho esta ocasión para enviar desde las modestas hojas de este libro un sentido pésame al joven Monarca que, inspirándose en el progreso de Europa, debe hacer en breve de su país una nación

libre, rica y floreciente, y á la que yo deseo toda clase de prosperidades. (...)

ภาคผนวก

ภาพประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสยาม

สยาม. เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศชาวสยาม

สยาม. เจ้าชายภานุรังษี พระอนุชาของพระเจ้าแผ่นดิน

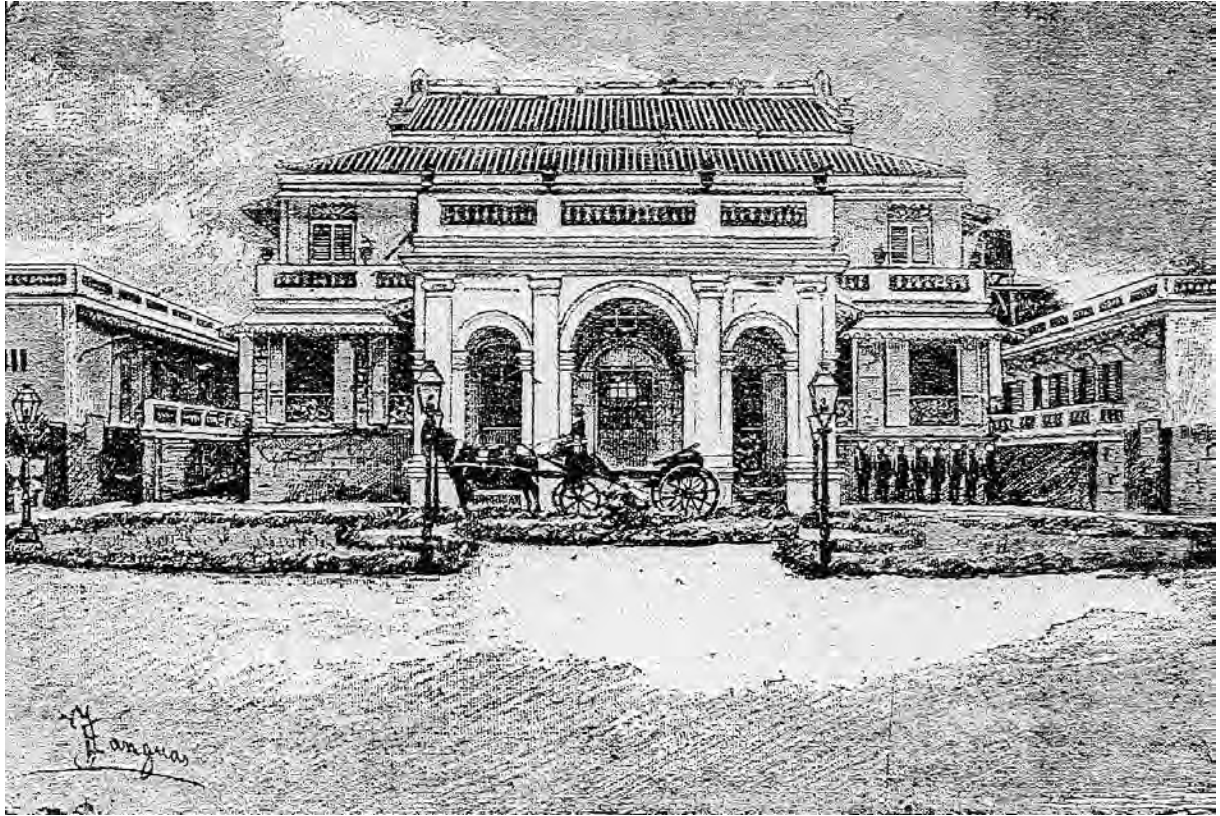
สยาม. พระปิตุลาของพระเจ้าแผ่นดิน

สยาม. ภาสกรวงศ์ ทูตสยามประจำกรุงลอนดอน

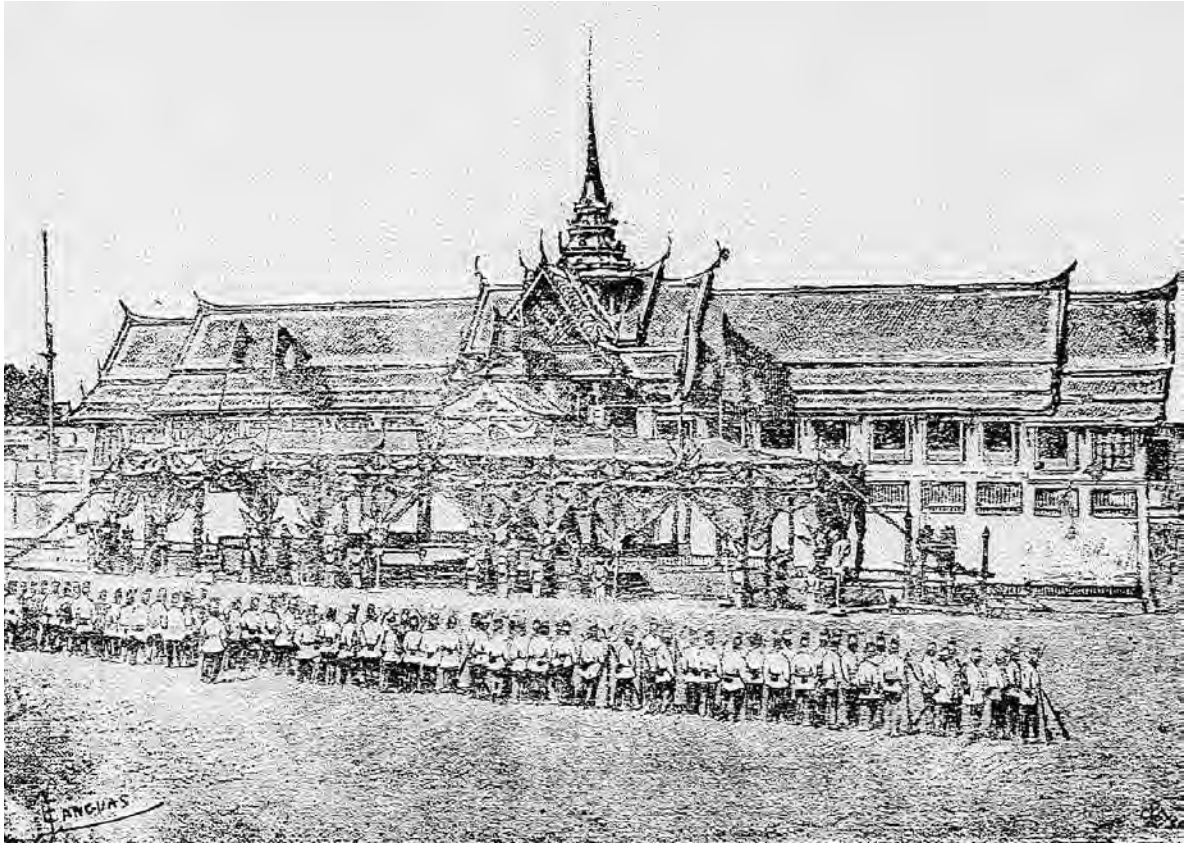
สยาม. บรรดาพระกนิษฐภคินีของพระเจ้าแผ่นดิน

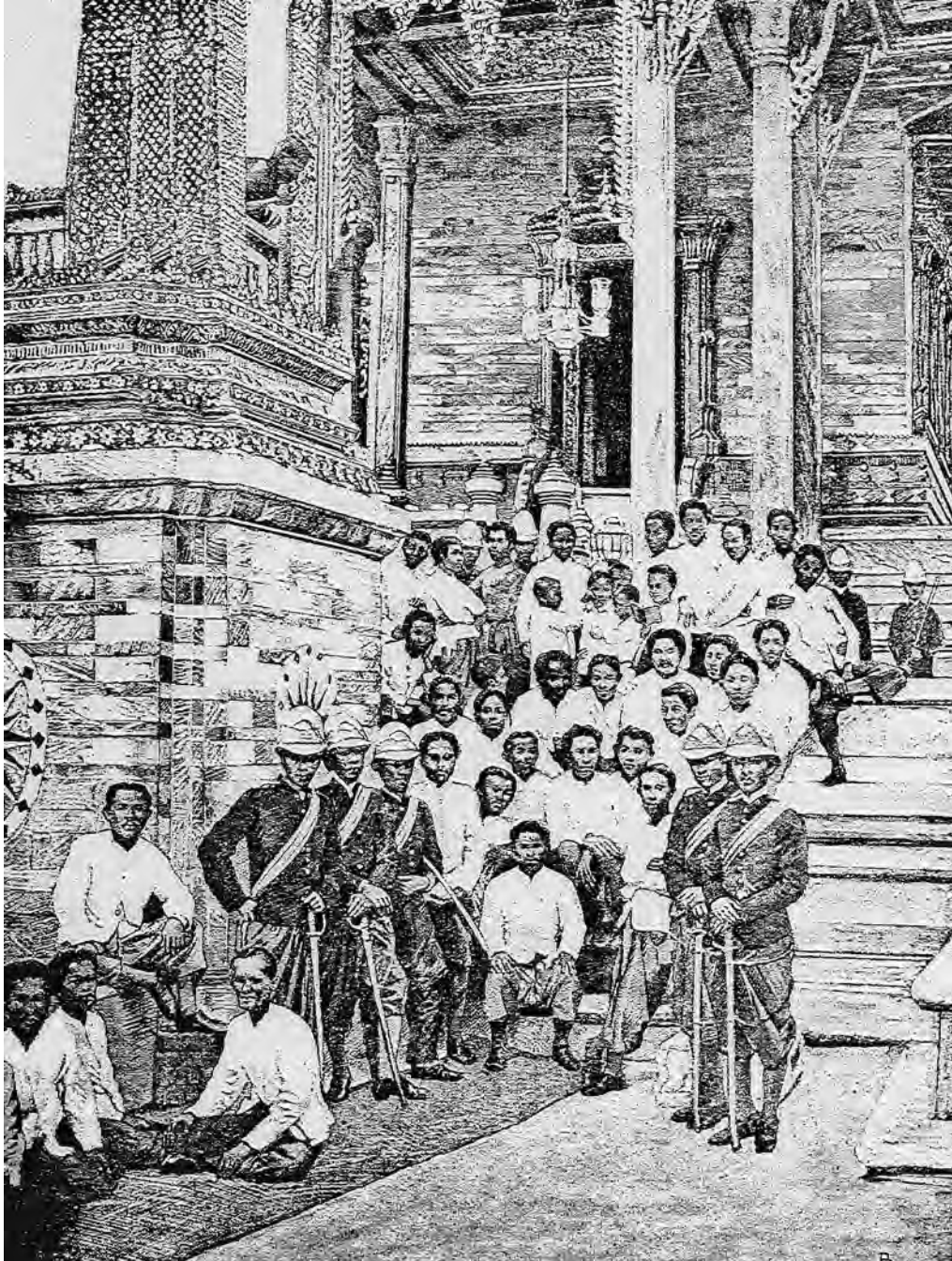
สยาม. ทำเนียบทูตต่างชาติในบางกอก

สยาม. ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินขณะพระเจ้าแผ่นดินทรงพระเยาว์

สยาม. ประตูทางเข้าใหญ่สู่เขตพระราชวังของพระเจ้าแผ่นดิน

สยาม. พระเจ้าแผ่นดินประทับที่หน้าต่างพระอารามขณะทรงผนวช

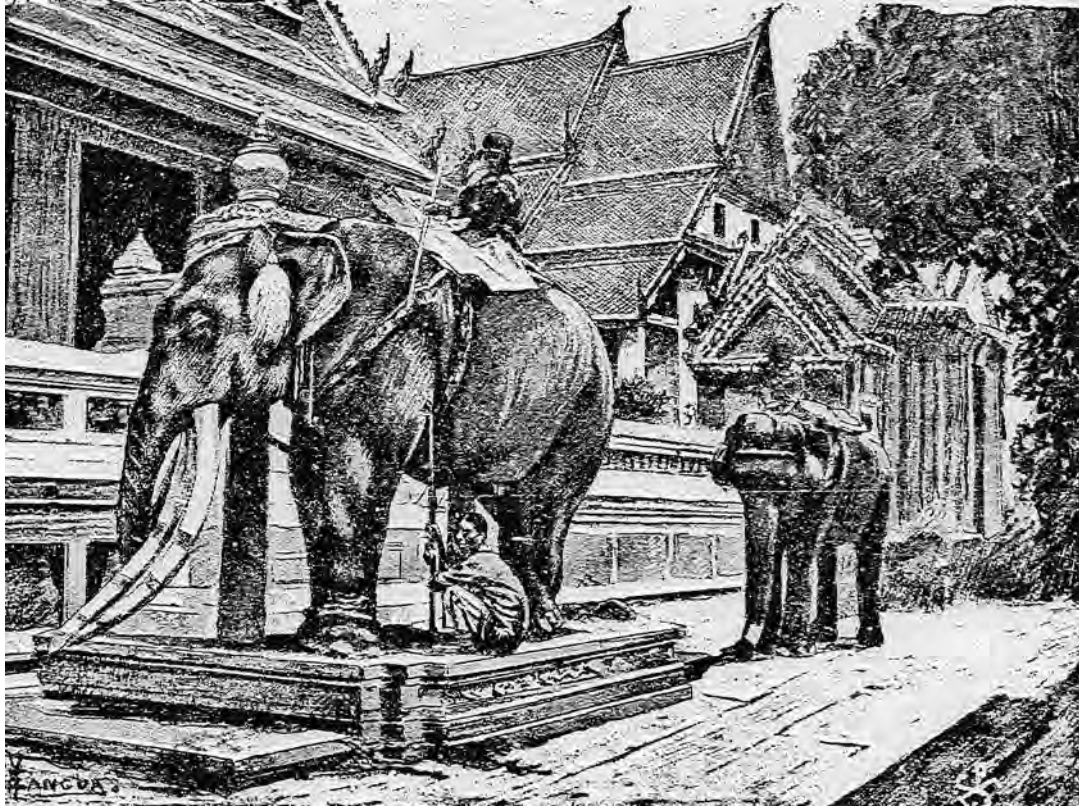
สยาม. พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ปัจจุบันทรงครองจีวรแบบภิกษุ

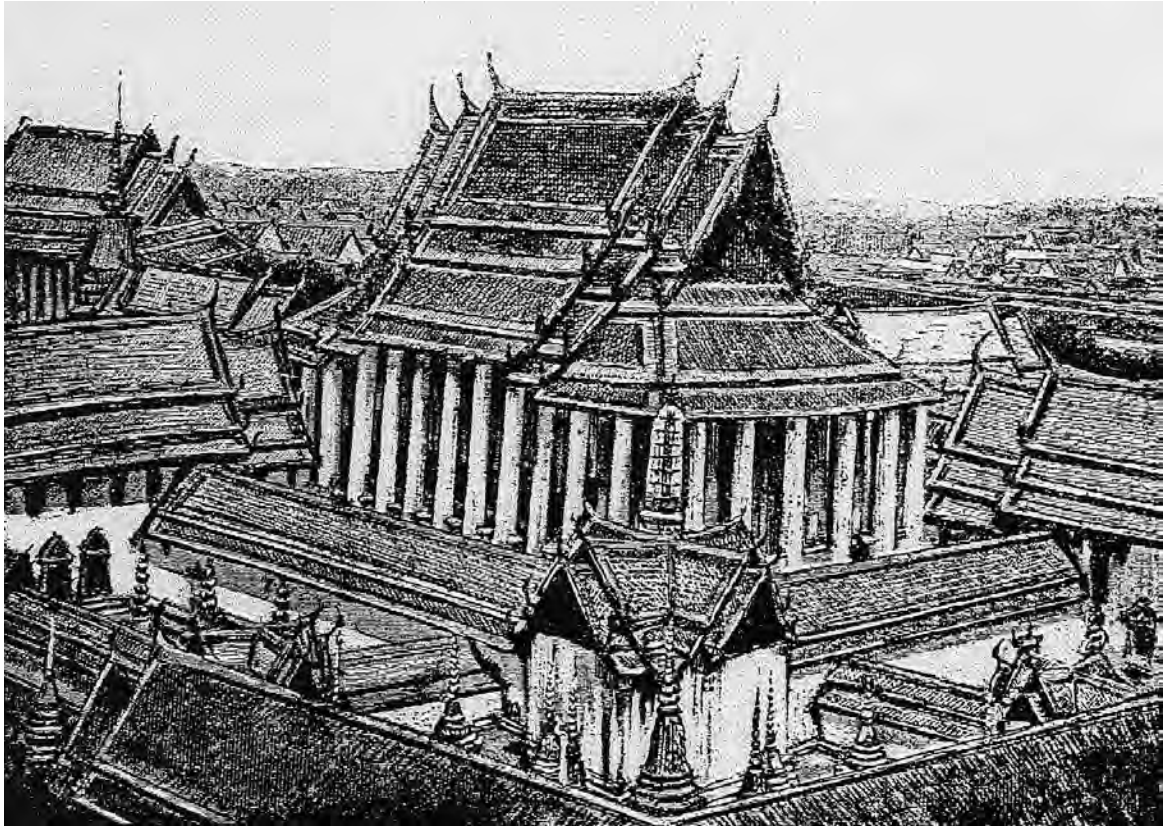
สยาม. แม่น้ำในบางกอก - เรือสยาม

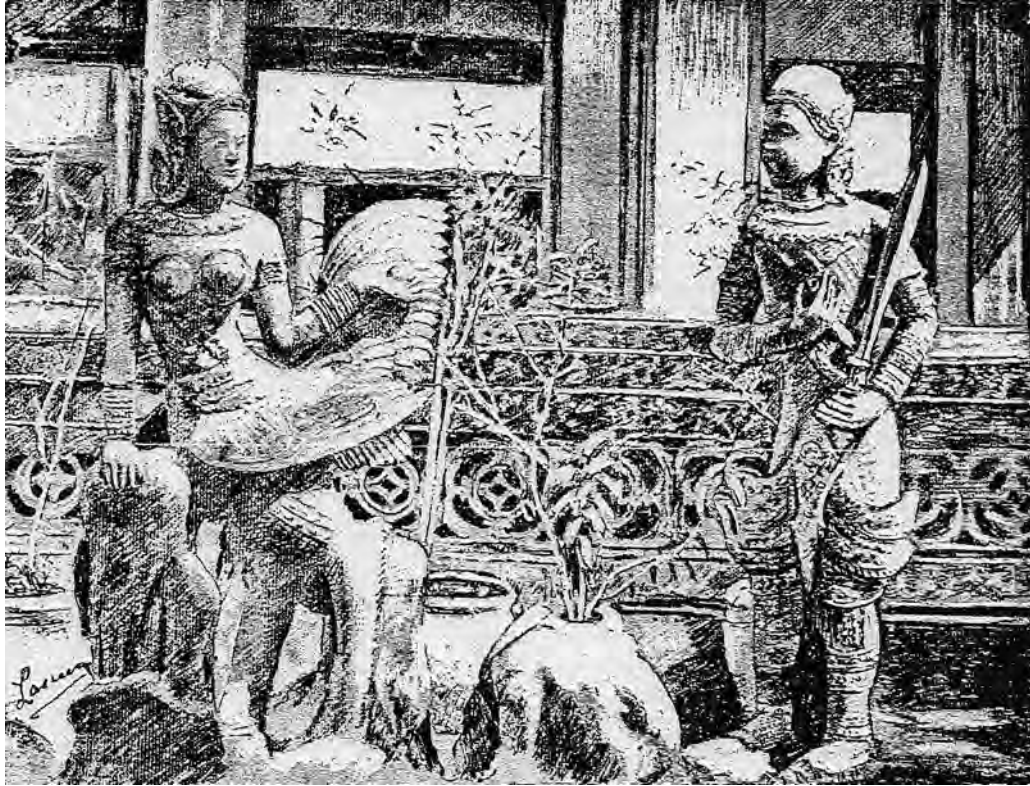
สยาม. เหนียดคล้องช้าง

สยาม. ช้างทรงเครื่อง

สยาม. วัดพระพุทธรูปทองคำในบางกอก

สยาม. ประติมากรรมพระปรางค์สำคัญของบางกอก

สยาม. พระปรางค์ของพุทธศาสนาตั้งตระหง่าน

สยาม. ทางเข้าพระปรางค์ใหญ่ของบางกอก

สยาม. วัดสำคัญในบางกอก ภาพมองจากด้านบน

สยาม. พระราชวังใกล้บางกอก

สยาม. โรงละครภายในบ้านคหบดีชาวจีนในบางกอก

สำเนาต้นฉบับ

CAPÍTULO LXV

INDO-CHINA

SIAM.—BANGKOK

Saigón ó Calcuta.—El Me-Kong.—La cuestión del extremo Oriente.—El Mei-Nam.—La pagoda de Packuam.—Transformación del Siam.—El palacio de la Embajada.—Nuestros cicrones.—Bangkok y sus títulos.—El pueblo siamés: sus vicios.—El teatro en Siam.—Supersticiones populares.—Los talapinos ó sacerdotes siameses.—Su regla y su organización jerárquica.

NO se puede abandonar Saigón sin sentirse admirado, no precisamente por lo que esta capital es y representa, sino por lo que se quiere que sea y represente. Muchísimas ciudades más ricas y más prósperas que Saigón había visto en la India. Agra, Lahore, Delhi, Calcuta, Madrás, y otras, la aventajan muchísimo en importancia comercial. Sin embargo, Saigón reúne una circunstancia que la hacía sumamente interesante á mis ojos: Francia, expulsada de todos sus establecimientos coloniales, se ha visto, en pleno siglo XIX, sin un pueblo á quien dejar su herencia, su idioma y su civilización; y después de no pocos esfuerzos, ha conseguido establecerse en Africa (Argelia), y en Asia (Cochinchina). ¿Cómo no han de interesarme estos dos ensayos, y cómo había de permanecer indiferente ante Saigón, que sintetiza uno de ellos?

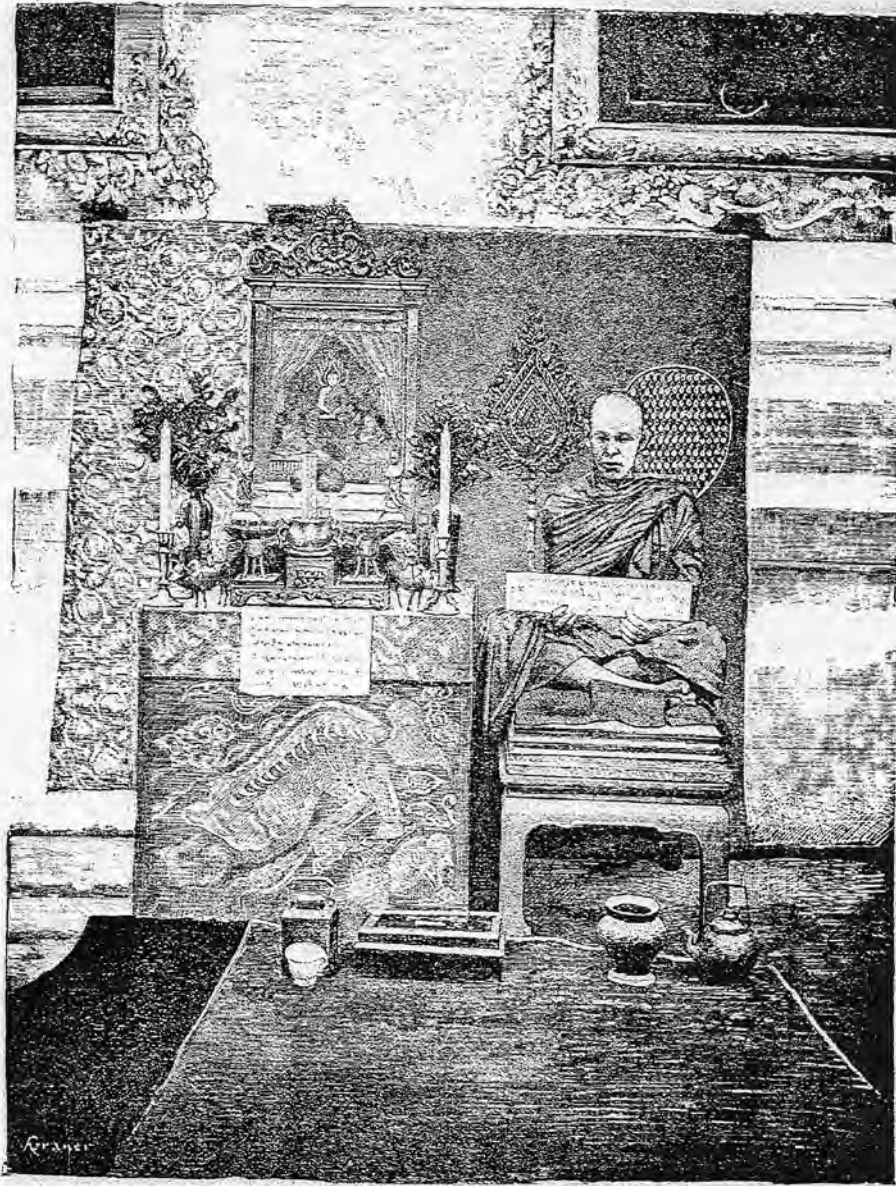
No creo que ni á mí, ni á ningún español, pueda parecer cosa baladí que domine en Oriente esta ó aquella nación. La Cochinchina, además de estar llamada á ser una de las grandes colonias francesas, constituye una compensación á lo que la monarquía de Luis XV perdió en el Indostán á fines del siglo XVII. Es una especie de protesta contra la posesión de esta región por la Gran Bretaña, y es absolutamente imposible que pasen muchos años sin que entre ambas naciones surja un conflicto serio. Francia, desde Saigón, domina toda la Baja Cochinchina y el Cambojé, influye en el Laos y amenaza al mismo tiempo al reino de Siam y al

imperio de Annam. Inglaterra, desde Calcuta, ha invadido toda la costa birmana y ha reducido ya al Rey de Siam á la condición de *protegido*. Este último país está, por lo tanto, destinado á servir de teatro al desenlace del drama que actualmente se prepara. ¿Quién vencerá? ¿Saigón ó Calcuta? No es fácil decirlo. Todas las probabilidades están por Calcuta; pero hay que contar con un enemigo tenaz, poderoso y astuto, que, escondido tras las elevadas cumbres del Himalaya, avanza lenta, aunque continuamente.

Pero, dejando á un lado este orden de ideas, que, á pesar de su importancia, sólo pueden constituir una parte muy insignificante de mi libro, dispongámonos á bajar el Me-Kong hasta el mar, para atravesar el golfo de Siam, y fondear ante Bangkok, subiendo el ancho cauce del Me-Nam.

El Me-Kong es, en verdad, un río magnífico. Es natural que, al establecerse en sus bocas, se hayan creído los franceses dueños de uno de los más vastos y ricos países del mundo entero. Aunque nadie había explorado su curso medio, ni mucho menos su curso superior, se sabía á punto fijo que sus aguas bajaban del misterioso Thibet, en el corazón de Asia, y que, casi mezcladas con las del inmenso Ta-Kiang, el de las aguas azules, atravesaba el Yun-nan, desde donde bajaba rápido como una flecha hasta la Cochinchina francesa. En Francia se comprendió desde luego la inmensa importancia que entrañaba la cuestión de la navegabilidad del río. La primera expedición digna de ser mencionada fué la del comandante de Lagrée, en 1866.

Aunque con increíble trabajo, M. de Lagrée consiguió remontarlo hasta muy cerca de la frontera china. El resultado geográfico de la expedición no fué grande; pero, en cambio, se adquirió la convicción de que el Me-Kong no es una vía comercial. Sus aguas se precipitan á veces con in-

SIAM.—BONZO HACIENDO ORACION

creible violencia entre altas y escarpadas montañas, á través de un país sumamente calido y húmedo. Este inmenso torrente es muy caudaloso; pero la rapidez de sus curvas y la impetuosidad indescriptible de sus aguas le hace absolutamente

innavegable en gran parte de su extensión. Unas veces corre mansamente entre orillas cubiertas de una vegetacion espléndida; entonces su anchura es de 2 á 3 kilómetros. Otras veces, las dos cadenas que le acompañan de cerca desde las altas sierras

hasta el mar, se acercan tanto, que el Me-Kong se ve obligado á trasponerlas como de un salto, reducido á un espacio de 60 metros; entonces su profundidad aumenta prodigiosamente; á 100 y más metros la sonda no encuentra fondo.

Al llegar al Laos inferior, las montañas se separan, el cauce del río se ensancha de tal suerte, que apenas en algunos sitios se divisa una margen desde la otra, y las aguas corren con lentitud á través de una llanura fértil entre las más fértiles de la tierra, pero también cálida y malsana. *

Desde Saigón hasta el mar, el movimiento comercial es considerable. Encontramos varios sampanes y no pocos juncos chinos.

Uno de éstos pasó á 50 metros de nosotros, remontando perezosamente el río. Era uno de los mayores que he visto; pero, á pesar de la poca distancia que le separaba de nosotros, no me fué fácil distinguir su popa de su proa; tanto se parecían. Tanto una como otra eran sumamente elevadas, sosteniendo una especie de cubierta en forma de castillo. Al pasar junto á él, una gran ancla de madera me indicó la proa. En verdad, no sé cómo estas embarcaciones tan toscas pueden resistir los terribles mares de Oriente.

Al llegar al mar, encontramosle un tanto agitado. Nuestro aviso *Marqués del Duero* cabeceaba horriblemente. Un día entero corrimos á lo largo de la Cochinchina, y á las doce del 26 nos encontrábamos en Pulo Obi, islote situado en la línea divisoria entre el golfo de Siam y el mar de la China.

Por la noche, el mar completamente en calma, nos permitió gozar de uno de esos incomparables espectáculos que la naturaleza de las regiones tropicales suele ofrecer al viajero. Una luna espléndida reflejaba en un mar sereno sus plateados rayos, y una brisa fresca y embalsamada reanimaba nuestras fuerzas extenuadas por el calor del día. Sumido en muda contemplación, mi imaginación volaba libremente á través del espacio y del tiempo.

Parecíamos ver destacarse á lo lejos la primera carabela portuguesa que, en busca de lo desconocido, surcaba aquellos mares, tripulada por audaces marinos de largas barbas, que no supieron retroceder jamás, y que, con su intrepidez incomparable, pudieron abrir estos mares peligrosos al comercio del mundo. Detrás de ellos vinieron los holandeses, los franceses, los ingleses, y hoy sería cosa muy digna de estudio el papel que estos pueblos han desempeñado en Oriente y la influencia que el Oriente ha ejercido en Europa durante los últimos tres siglos.

Sólo el movimiento progresivo impreso al Japón merece un libro entero. La civilización no puede recibir con indiferencia en su seno 34 millones de hombres activos, inteligentes y enérgicos, que llegan de repente á ella, rompiendo con toda su tradición histórica. El Japón tiene ya Universidades, escuelas, telégrafos, ferrocarriles, y pronto tendrá una marina de guerra. Entonces sus miradas s

tenderán hacia el inrienso mar Pacífico, como las de Inglaterra hacia el Atlántico, porque el Japón es la Inglaterra oriental. Y no se crea que esto pueda tardar mucho en suceder. En pocos años ha adquirido el archipiélago de Lieu-Hieu y parte de la isla Formosa. Dentro de medio siglo quizá peli-gren hasta nuestras mismas islas Filipinas, en las cuales se ha fijado ya más de un estadista japonés. Hé aquí cómo nosotros estamos mucho más interesados de lo que parece en no perder un momento de vista los progresos del Japón.

Si la China hubiera seguido el mismo camino, entonces habría en esto para nosotros un peligro grave é inminente. No en vano se ponen en movimiento 400 millones de hombres que han permanecido estacionarios durante 40 ó 50 siglos. Para convencerse de ello, basta fijarse en el hecho siguiente: la emigración china sólo parte de las tres provincias meridionales, y en pocos años un mar de hombres amarillos y coletudos ha invadido toda la Oceanía hasta la Australia, y ha llegado hasta á obligar á los norte-americanos á oponerles como dique una ley prohibitiva de la inmigración.

En nuestras provincias oceánicas, la invasión china debe preocupar á nuestros hombres de Estado, porque hasta ahora sólo el elemento amarillo se presenta amenazador. Con no poco disgusto he observado, durante mi larga residencia en estos países orientales, el olvido en que estas cuestiones yacen: hasta estoy seguro de que no faltará quien tache de ridículos mis temores. La China empieza á aceptarlos adelantos de Occidente; á construir ferrocarriles, telégrafos y buques de combate. ¿Hay alguna nación de Europa, de las que tienen colonias en Oceanía, que pueda resistir el choque de semejante masa movilizadada por la civilización? Ninguna; ni la misma Inglaterra.

Evocando estas y otras pavorosas cuestiones, pasáronseme dulcemente las horas de aquella noche magnífica. No pecaban por poéticas mis cavilaciones; pero yo he pensado siempre que ya va siendo tiempo de que los españoles riñan con la poesía. Los tiempos de aquel inmortal Camoëns, que, naufrago en estos mismos mares, salvaba su poema de entre las olas, manteniéndole fuera del agua con la mano izquierda (1), han pasado para siempre. Hoy, si hemos de luchar contra los enemigos que nos rodean, debemos ocuparnos un poco ménos del lado poético de las cosas.

El 28 por la mañana estábamos en aguas siamesas. Conociáse la proximidad de un puerto por el gran número de buques que encontrábamos. La desembocadura del Mei-Nam estaba indicada por una inmensa estacada de bambú.

(1) Así nos pinta la leyenda á Camoëns, naufragando en las bocas del Me-kong. Sin embargo, quien ha visto el mar una vez en su vida, sabe que no es posible mantenerse tan á flote durante un temporal, que un brazo permanezca siempre fuera del agua. O hay que suprimir el detalle de la salvación de *Os Lusíadas*, ó hay que suprimir la tempestad.

A pesar de la extensión de su curso y del volumen de sus aguas, el Mei-Nam apenas tiene una profundidad de tres pies en la marea baja. Sólo un canal central admite buques de cierto calado, y aun así muchos de ellos tienen que descargar sus mercancías antes de traspasar la barra.

Esta barra es de las más peligrosas del mundo. Al estudiarla, se comprende que el Mei-Nam continúa aumentando el territorio siamés a costa del mar. Todo el Bajo Siam es un regalo del Mei-Nam, como todo el Bajo Egipto es un regalo del Nilo.

Nuestro *Marqués del Duero* traspuso con gran dificultad la peligrosa barra, á pesar de su poco calado y de la habilidad del práctico, inglés por más señas. No debe extrañarnos la abundancia de ingleses que hemos de encontrar en el Siam. He dicho ántes que este reino ha de ser el teatro de la lucha entre Francia é Inglaterra; debiendo confesar que, según costumbre, Inglaterra parece tiene hasta ahora muchas probabilidades de vencer á su rival.

Una vez en el río, las precauciones eran inútiles. El Mei-Nam presenta por todas partes una gran profundidad. A no ser por los bancos de la desembocadura, los mayores acorazados podrían remontarlo hasta Bangkok, y aun más arriba.

A dos millas del mar, el Mei-Nam sólo tiene 800 metros de ancho; pero cualquier buque puede navegar tocando con las vergas el espeso follaje de las orillas, sin temor á encallar. Es verdaderamente asombroso el lujo que allí despliega la vegetación. Llega á ser verdaderamente monotonía la doble muralla de perenne verdura que se extiende siguiendo invariablemente las márgenes. Parece que aquello ahoga; el aire envía emanaciones pestilentes desde los arrozales y los paletuviales que se ven á lo lejos. Bajo un sol de 50 grados, la descomposición de las materias orgánicas es activísima, y se necesita una naturaleza de hierro para resistir durante mucho tiempo la acción deletérea de los miasmas que se introducen en los pulmones. A lo que nadie resiste, por robusto que sea, es á la influencia enervante del clima. El que no sufre una fiebre palúdica, de esas que convierten al hombre en un témpano de hielo para abrasarlo á los pocos momentos en el más terrible de los ardores, sucumbe muy pronto á la pereza. En la Indo-China no se puede trabajar como en Europa.

El Mei-Nam encierra una población tan numerosa como variada y bella. La pesca es allí tan abundante, que casi llega á obstruir la barra cuando huye hacia el mar, perseguida por las redes de arrastre de los siameses. Grullas é ibis blancos y martin-pescadores tan grandes como cuervos, lucen al sol su brillante plumaje. Entre todos sobresale el *kariou*, hermosa ave de cuerpo plateado, cuello negro y cabeza escarlata. Los siameses le suponen una de las infinitas encarnaciones de Budha, y no lo matan jamás.

El primer pueblo siamés que se encuentra re-

montando el río, es Packuam. En otro tiempo, es decir, hace unos seis ó siete años, no hubiéramos podido continuar nuestro viaje á Bangkok sin dejar aquí los cañones. Hoy este uso ha sido abolido, lo que nos evitó una molestia más que regular, y una detención enojosa.

En Packuam hay una pagoda célebre, que surge imponente en medio del río. Está construida en un islote cubierto por una vegetación espléndida. Un gran campanario de forma piramidal eleva su extremidad superior á 65 metros sobre el nivel de las aguas. A sus pies, una familia de campanarios más pequeños, relucientes y caprichosos, se reflejan en la tranquila corriente. Una porción de pequeñas columnitas, sirviendo de apoyo á arcadas admirablemente trabajadas, y sobre las cuales descansan á su vez una serie de cuerpos circulares superpuestos, constituyen la dicha torre principal; las torrecillas secundarias constituyen el mismo lujo de detalles. La especialidad artística de los siameses son las pagodas. Ni los chinos se les pueden comparar en este género de arquitectura. La pagoda de Packuam sorprende y admira, sin embargo, al viajero más prevenido, y da desde luego una elevada idea del arte siamés.

Desde Packuam hasta Bangkok la animación del río aumenta, llegando á convertirse en bullicio. Boticitos microscópicos, tripulados por un muchachito siamés que hace marchar su embarcación, sosteniendo en la mano una hoja de paletuvio á guisa de vela, surcan el río en todas direcciones. Las aldeas son muy numerosas en ambas márgenes, rompiendo un poco la monotonía del paisaje. Muchos buques europeos, juncos chinos y sampanes malayos bajan y suben la corriente.

Al anoecer del 28 fondeábamos delante de Bangkok. El capitán del puerto, el secretario particular del Ministro de Estado y un oficial de este Ministerio vinieron á cumplimentarnos, anunciándonos que al día siguiente seríamos conducidos á la casa embajada.

El capitán del puerto era inglés, como el piloto y como otros muchos empleados de S. M. siamesa. Es un anciano lleno de vida, de blancas patillas, ojos vivos y aspecto inteligente. El secretario particular del ministro era portugués, y servía de intérprete. El oficial del ministerio, siamés con ribetes de sajón, vestía levita de alpaca, camisa con grandes botones de oro, languti indígena, medias hasta más arriba de la rodilla, y botines.

Al día siguiente, 29, la aurora me hizo sufrir un verdadero desencanto. Henestrosa me preguntaba por las pagodas y por los palacios de Bangkok, y yo no sabía responderle. Desde nuestro fondeadero sólo se veían almacenes, varaderos, cafés, y una multitud innumerable y variada de casas flotantes, jangadas, botes, etc. Infinidad de siameses y siamesas se bañaban en el río, y este curioso espectáculo vino á compensar en parte la decepción sufrida. Los siameses son verdaderos anfibios. Los

numerosos ríos y canales naturales que en todas direcciones surcan su país, les han familiarizado tanto con el agua, que para ellos viene á ser el nadar operación tan sencilla como el andar.

De lo que no me cabía la menor duda, era de la rápida transformación del país. El vasto conjunto de pagodas y palacios siameses que Pallegoix, Mouhot y Beauvoir nos han descrito con tan brillan-

SIAM.—CÓMICA SIAMESA

tes colores, ya no existen. Ante nosotros sólo levanta su aguda cima á 200 piés de altura la celebre pagoda de Wat-Chen, medio oculta por una larga fila de hoteles á la europea. En el varadero vecino, en vez de juncos ó sampanes, veíanse dos magníficas chalupas de hierro y un vaporcito. El

lado pintoresco de nuestra expedición nos había faltado esta vez, y por cierto cuando ménos lo esperábamos. Lo senti vivamente, porque es muy triste encontrarse en la monotonía Europa, al suponerse en la pintoresca Asia.

Puntual como verdadero inglés, el oficial siamés

presentóse á bordo á las diez de la mañana del día siguiente, en una bonita embarcación de teka barnizada, especie de esquife bajo y ancho, en cuya cámara cubierta penetramos todo el personal de la embajada. Esta elegante falúa estaba dotada por marineros siameses uniformados, de sombrero de

SIAM.—CÓMICA SIAMESA

paja y blusas, blancas que nos hicieron pasar con vertiginosa rapidez por un camino cuajado de embarcaciones de todos tamaños: desde el monumental y pesado casco filipino hasta la fragil barquilla que apenas soporta el peso de un niño.

La casa-embajada á la cual éramos conducidos, nos reservaba una agradable sorpresa. Había sido construída por un ingeniero inglés, y nada faltaba en ella de cuanto pudiera desear el europeo más exigente. La escalera, compuesta de hermosas pie-

zas de mármol, y los salones, bastante espaciosos por más señas, estaban adornados con gusto. El mueblaje era cómodo, elegante y hasta lujoso. La azotea y las verandahs nos prometían magníficas noches de clarísima luna pasadas al aire libre.

Aún no habíamos tomado posesión de nuestro albergue, ni habíamos tenido tiempo de cambiar nuestras impresiones, cuando nos vimos agradablemente sorprendidos por la visita de algunos personajes de los más importantes de la corte, que se ofrecieron á nosotros, agasajándonos de mil maneras y particularmente como *cicerones*, todo en nombre del Rey y del ministro de Estado.

Habíamos preparado una comida europea que nada dejaba de desear. En materia de licores, los progresos occidentales han sido aceptados incondicionalmente. Nuestros más ricos vinos estaban sobre la mesa. El champagne era de lo más selecto, y los helados exquisitos.

Llegada la tarde, nuestros *cicerones* disponen un paseo por la población. Una carretela y una victoria nos esperaban en la puerta, custodiadas por una brillante guardia de uniforme azul al estilo de Europa y armada con fusiles Berdan.

Al subir al coche que me destinaron, vinóseme á la memoria aquel párrafo con que Mouhot comienza su magnífica descripción de Bangkok: «Se nota también otra impresión extraña, dice. Entre tanta algarabía no se oye ni un coche ni un caballo, y para los negocios como para los placeres, hay necesidad de descender ó subir por el río en una embarcación. Bangkok es la Venecia del Oriente; aquí no se oye más que el golpe del remo, el crujido del ánora, el canto de los marineros, ó la voz de los remeros, llamados cipayos.» Sin dejar de ser la Venecia del Oriente, Bangkok había cambiado tanto en poco más de veinte años, que yo podía recorrerla casi toda en coche. Antes «el observador no podía optar (vuelvo á ceder la palabra á Mouhot) más que entre dos posiciones: ó ponerse de bruces en el balcón, ó deslizarse suavemente por el agua, echado en el fondo de su canoa.» Hoy el carruaje ha sustituido á la góndola en la mitad de la población. Sin embargo, son poquísimos los indígenas que lo usan, y la casi totalidad de los vehículos de esta clase que circulan por ella pertenecen á comerciantes europeos establecidos en Bangkok.

De este paseo en carruaje sólo quedó en mi imaginación un tropel confuso de ideas y de cosas que aún no he podido organizar y clasificar. Recuerdo haber recorrido larguísimas calles tiradas á cordel, haber visto tiendas chinas, malabares, annamitas y siamesas; jóvenes indígenas medio vestidas, y matronas entradas en años casi desnudas; talapinos envueltos en sus túnicas amarillas, de mirada casi siempre altiva; chiquillos vestidos únicamente con una planchita metálica que sustituye á la tradicional hoja de parra; palacios europeos ó siameses, en general ricos y elegantes, etc., etc.

Nuestros *cicerones* tuvieron la feliz ocurrencia de conducirnos á la *Montaña de Oro*, desde donde se abarca, á vista de pájaro, toda la población.

Subese á la cúspide por una escalinata de 359 escalones. Una vez arriba, el espectáculo compensa ámpliamente las fatigas sufridas. Las agujas de las pagodas, las cúpulas de los palacios y las arboladuras de los buques surgiendo entre el ramaje de una vegetación incomparable, forman un panorama de los más hermosos, y sobre todo de los más originales que he presenciado en mi vida. La *Montaña de Oro*, obra extravagante concebida y hecha ejecutar por el abuelo del actual monarca, es sencillamente una colina artificial, compuesta de ladrillos superpuestos, simulando peñascos y afectando formas extrañas.

No se crea que Bangkok ha sido siempre la capital del Siam. Antes que Bangkok lo fué Ajuthia, y antes que Ajuthia, Nophabury. De éstas ha heredado la posición oficial y los títulos nobiliarios. Se llama, pues, *Krung thepa maha nakkomsu Ayutta juncha dilok rarathani*, esto es, la *gran ciudad real de los ángeles, la bella y la inexpugnable*. Estos títulos son en verdad ridículos; pero ¿podemos reirnos de ellos nosotros, habiendo en nuestro país tanta ciudad *invicta*, tanta villa *heroica* y tanta aldea *muy noble y muy leal*? Es necesario ver nuestros defectos y nuestros errores bajo el mismo prisma que los errores y los defectos ajenos, si la crítica ha de merecer el nombre de tal.

La población de Bangkok no es fácil de determinar. Unos la suponen superior á 500.000 almas, y otros apenas la hacen llegar á 300.000. Creo mucho más cerca de la verdad el segundo cálculo que el primero. La ciudad no es muy grande. En el espacio que ocupa, á duras penas podrían vivir 60.000 europeos. Pero los siameses, como los indios, los chinos y en general todos los orientales, suelen tener en poco las verdaderas comodidades de la vida. O viven miserablemente amontonados en sucias cabañas, ó se entregan al lujo más desenfrenado, y se sujetan á las mil incomodidades de una etiqueta minuciosa. La libertad personal, tal cual nosotros la comprendemos, no existe para ellos.

Los niños son generalmente muy hermosos, ágiles y robustos; pero pude observar que, á medida que avanzan en edad, sus labios y todas sus facciones engruesan, su color se vuelve más oscuro, su mirada un poco sombría y sus dientes ennegrecen completamente, á causa del uso inmoderado del betel. Llevan la cabeza completamente afeitada, menos en el vértice, donde dejan crecer un mechón de pelo, especie de broche que da á su fisonomía un aspecto original. En el bello sexo, ese mechón es, por lo general, más fino. Pero no sólo en esto aventajan las mujeres á los hombres. Sus facciones suelen ser más delicadas y las formas más correctas.

En cuanto á trajes, no tengo mucho que decir,

porque el bajo pueblo siamés no suele emplear en el vestirse más que un pedazo de tela, que pasan por entre ambas piernas, cubriendo con él desde la cintura hasta las rodillas, y al que llaman *languti*!

El pueblo siamés es vicioso é indolente. Sus pasiones favoritas son el betel y el juego. Mascando betel y jugando á los dados, un siamés se pasaría la vida perezosamente tumbado en el suelo.

Como todo el mundo, desde el más encumbrado magnate hasta el último pordiosero masca betel, el cultivo de esta planta es muy lucrativo. Los chinos lo monopolizan por completo, y se encargan de su venta. Más inteligentes, más activos y más económicos que los siameses, hacen por este y otros medios grandes fortunas en poco tiempo.

Si todo el mundo masca, no es menos cierto que todo el mundo juega. En esto no hay excepciones. Las esclavas abandonan la casa de su señor para asociarse á la más próxima partida de juego; los comerciantes dejan sus negocios, y hasta los chiquillos abandonan los entretenimientos propios de su edad para entregarse á este pasatiempo.

En mi primer paseo tuve ocasión de presenciar una curiosísima escena, digna del pincel de Velazquez, el inmortal pintor de *Los Borrachos*.

Bajo unos árboles gigantescos, cuyas ramas proyectaban su sombra sobre una buena parte de la tranquila corriente del Mei-Nam, hallábase sentado un anciano de color bronceado, labios sanguinolentos, ojos oblicuos, pómulos salientes y dientes negrisimos: un verdadero siamés. Ante este venerable personaje, extendíase un gran tapete escarlata, en torno del cual se agrupaban, echados por tierra y con la barba apoyada en ambas manos, un grupo de indígenas. El viejo esparcía de cuando en cuando sobre el tapete, así como al acaso, un puñado de conchas que desempeñaban el papel de dados. Cada jugador tenía delante un puñado de monedas, las cuales consisten en pedacitos de porcelana con cifras, y pequeñas conchas y caracoles, cuyo valor efectivo es insignificante. Esta extraña moneda es emitida por casas particulares.

En el rostro de casi todos los concurrentes pintábase la ansiedad más viva. Las monedas iban y venían de una parte á otra, á cada jugada, sin que se promoviesen riñas ni disputas de ningún género. El juego debió empezar momentos antes de nuestra llegada, porque el grupo, pequeño en un principio, iba engrosando rápidamente. Dos comerciantes de un almacén próximo acudieron á jugar el producto de sus últimas mercancías. Tres ó cuatro pobres diablos, trayendo cada uno un lienzo lleno de conchitas pequeñas, mil de las cuales valdrán 20 céntimos, llegaron al poco rato, completando el grupo, cuyo aspecto no podía ser más pintoresco.

La afición á presenciar combates de animales, y sobre todo riñas de gallos, es casi tan grande como la afición al juego. Con decir que el Gobierno se ha visto obligado á prohibir esta clase de espectáculos, tendrá el lector una idea cierta de los ma-

les que la pasión del pueblo hacia ellos iba causando. Casi siempre los espectadores acababan por apasionarse de tal suerte en pró de uno ú otro de los combatientes, que, empezando por dirigirse insultos cada vez más vivos, venían á las manos, resultando muchos heridos, y hasta muertos en estas contiendas.

Para indemnizar á su pueblo de esta prohibición de su espectáculo favorito, el Rey suele dar combates de rinocerontes y elefantes, á los cuales asiste *todo Bangkok*. Por desgracia para los habitantes de la capital, aunque quizá no haya en el mundo país donde estos animales abunden tanto como en esta parte de la Indo-China, su caza es bastante difícil y peligrosa, por cuya razón no puede haber luchas de esta clase todos los días, ni siquiera todos los meses. Convencido, empero, el Rey de que el elemento popular necesita divertirse, consiente y casi protege las luchas de saltamontes, grillos, y de unos pececillos bélicos que traban formidables batallas con todos los animales de su misma especie. Los chicos se divierten con estos combates tanto ó más que los nuestros jugando á los soldados, al toro ó al escondite. Estoy seguro de que nuestras corridas de toros tendrían en Siam numerosos y entusiastas aficionados.

Pero no seamos demasiado severos: los siameses también tienen gustos propios de los pueblos europeos.

En Bangkok hay un teatro en cada calle. Durante mi paseo en carruaje ví lo menos diez, y asistí á cuatro ó cinco representaciones. No debe tomarse la palabra *teatro* al pié de la letra, tratándose de Siam. Unas cuantas cuerdas, unos trapos y varias hojas de banano constituyen todo el edificio cuando éste se destina únicamente al pueblo. Varios saltimbanquis, con el cuerpo horriblemente embadurnado, cubierta la cabeza con formidables y relucientes corazas, y adornados con coronas de cartón dorado, saltan, gritan, hacen contorsiones, salmodiando no sé qué leyendas al són de una música infernal. El asunto, tomado generalmente de la Historia antigua del país, entusiasma siempre á la muchedumbre, que aplaude con furor.

La aristocracia usa otros teatros más parecidos á los nuestros. En un extremo de la sala de espectáculos, levántase un tablado destinado á los actores. Estos suelen vestir con más cuidado, pero no con menos extravagancia, que los actores populares. Pónense enormes orejas postizas, colosales sombreros puntiagudos, blanquéanse todo el cuerpo, y con tales adornos se pasan cantando, bailando y gesticulando durante veinticuatro horas enteras, que tal suele ser la duración de un drama de los medianos. Los buenos suelen durar muchos días seguidos.

Hé aquí cómo describe Mouhot una función en el teatro régio de S. M. siamesa:

«El teatro se halla en un patio contiguo á la sala de audiencia. La decoración está formada por cor-

tinajes de seda roja y blanca, enmaderamientos de ensambladura esculpidos y un número infinito de esos calados, picados y recortados de cartón en que sobresalen los siameses. Una espaciosa tribuna, situada á la derecha del escenario, que atraía nuestras miradas con sus ricos colores, estaba destinada á S. M. Todos los grandes mandarines estaban prosternados debajo de las gradas que á ella conducen. Un grande estrado, situado delante de la escena y al mismo piso, estaba lleno de sillas y sillones para los europeos. Habiéndonos precedido el Rey algunos minutos, tuvimos que ir á saludarle y presentarle nuestros respetos antes de disfrutar de los encantos de la representación tan pomposamente anunciada. Una música atronadora sirvió de sinfonía á la pieza. La orquesta se distinguió menos por la variedad de su repertorio que por su ruido espantoso y falta completa de armonía. Durante cinco horas largas se nos hizo oír la misma frase musical, con gran satisfacción del Rey y de sus cortesanos. Creo que toda la ciencia musical de Siam se limita á esta terrible tocata, porque las otras representaciones, á las cuales he estado obligado á asistir, me han hecho oír siempre estas notas únicas y discordantes. En fin, la pieza empezó; una multitud de actores y de actrices se lanzaron á la escena con trajes los más raros que imaginarse puede. Las sederías bordadas de oro con que se cubrían, los casquetes cónicos adornados de piedras falsas y de abalorios, que llevaban con altanería en la cabeza, ofrecían un golpe de vista curioso y que pasmaba. En cuanto al argumento, no se puede imaginar una cosa más sencilla: consiste casi únicamente en una pantomima, original sin duda, pero de bastante poca gracia, y un coro chillón, colocado á poca distancia de los actores. No puedo decir lo que se representó: todo lo que comprendí fué una caza de ciervo de las más pueriles. Un actor, con una cabeza de ciervo, se lanza á la escena: le persiguen durante algunos segundos, le alcanzan, le matan, se lo llevan, lo cuecen y se lo comen en la escena; todo esto en menos tiempo del que se necesita para escribirlo. La desventura de este Acteón siamés no es, sin embargo, la última catástrofe del drama; la representación había ya durado más de seis horas, cuando, aprovechando la salida de S. M., que se había ido sin despedirse, yo me retiré, no menos discretamente, y perfectamente instruido sobre el arte dramático siamés.»

Como se ve por la anterior narración, dicho arte será tal vez muy original, pero nada tiene de divertido. Sólo un pueblo dotado de tan admirable paciencia como éste puede asistir á una representación completa.

En efecto; la paciencia del siamés no se concibe, á fuerza de ser extremada, deja de ser una virtud, para convertirse en un gran defecto.

El Siam es un país de esclavos. Los siameses nada poseen; todo, incluso ellos mismos, pertenece

al Rey. Delante de cualquier mandarín todo siamés tiembla como un azogado; delante del Rey se prosterna como ante Dios, y por nada de este mundo osará levantar la vista para mirarle. Todo el que pasa ante el palacio real debe inclinarse hasta tocar con los codos en el suelo. Ni áun los tripulantes de los numerosos barcos que surcan el río están exentos de prestarle esta especie de culto. Como pasen sin descubrirse é inclinarse, los guardias reales no dejarán de hacer fuego sobre ellos.

«La sociedad entera, dice Mouhot, está en un estado de prosternación permanente en todos los grados de la escala social: el esclavo delante de su amo, pequeño ó grande; éste delante de sus jefes civiles, militares ó religiosos, y todos juntos delante del Rey.»

¡Y para colmo de ignominia, los siameses se llaman á sí mismos *thai*, ú *hombres libres!!!*

Los esclavos considerados tales en el país (en realidad, todo siamés viene á ser esclavo), son muy numerosos. Los miembros de una misma familia se venden unos á otros: los padres á los hijos, los hijos á los padres, los hermanos á las hermanas.

Aunque parezca raro después de lo que acabo de decir, los siameses pasan por muy amantes de su familia. Beauvoir, Mouhot y Pallegoix citan esta virtud como una de las pocas que poseen. Por mi parte, declaro que lo breve de mi residencia en Bangkok no me ha permitido confirmar lo que sobre este particular escriben los tres viajeros citados.

La usura produce muchos males en esta desmoralizada sociedad, y es una de las principales causas de los progresos de la esclavitud. Cuando el jefe de una familia necesita dinero, deja en garantía á alguno de sus hijos, ó lo vende. En cualquiera de los dos casos, el pobre muchacho queda real y positivamente convertido en esclavo. Como el dinero se presta al 30, al 40 y hasta al 50 por 100 (bastante menos todavía que en Madrid), la persona que recibe una cantidad suele morir sin haberla podido satisfacer.

En punto á supersticiones, los siameses no van en zaga á ningún pueblo del mundo. Creen en el diablo, como todos los pueblos ignorantes; en dragones, gigantes, serpientes de fuego, etc. El budhismo no ha podido barrer aún todos estos recuerdos de creencias más imperfectas, de la misma suerte que, á despecho del cristianismo, persisten en Europa infinidad de creencias, usos y ceremonias, restos del antiguo paganismo. Los astrólogos tienen allí todavía grandísima importancia. Nadie se pone en marcha, ni emprende negocio alguno, sin que el respectivo astrólogo haga las correspondientes observaciones en el sol, la luna ó las estrellas.

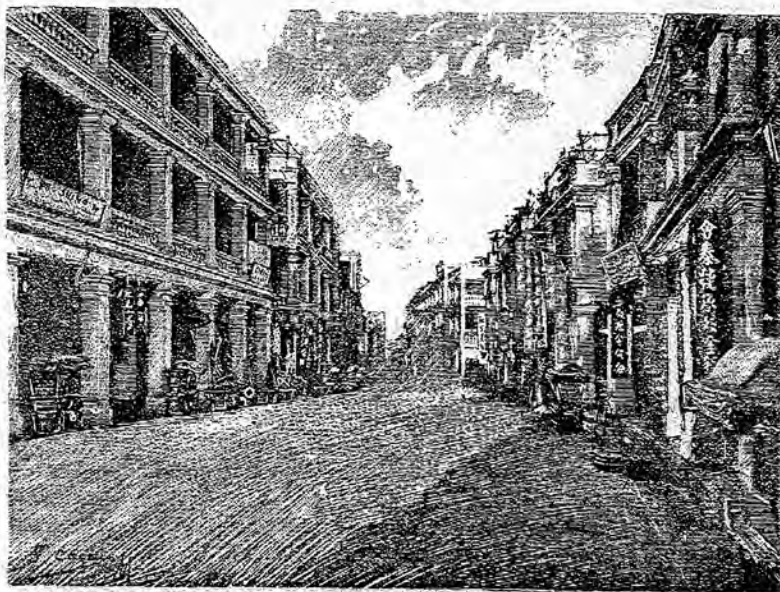
No debemos, por lo tanto, confundir el budhismo con las prácticas supersticiosas, tan arraigadas en el pueblo: al contrario, sin el budhismo esas prácticas serían seguramente más numerosas.

Casi todas ellas proceden de China. Otras, y son las menos, han tenido su origen en el Indostán.

Hay dos clases de adivinos: los *kôn*, ó astrólogos reales, y los *módus*, ó adivinos populares. Los *kôn*, que corresponden exactamente á nuestros astrólogos cortesanos de la Edad Media, tienen obligación de predecir las lluvias, las tempestades y las guerras, y además indicar las ocasiones propicias para realizar los actos importantes de la vida. El oficio no deja de ser cómodo y lucrativo; todo el mundo acaricia y festeja á los *kôn*, y el rey suele tenerlos en gran aprecio; pero también tiene sus contras. Por ejemplo, la consecuencia de una equi-

vocación grave, acostumbra á ser una paliza más que regular, y se ha visto más de una vez á algún *kôn* pagar con la cabeza ciertos errores. Los *módus* hacen una vida menos regalada, pero también menos expuesta. Pueden profetizar sin cuidado, porque nadie les pide cuentas de lo que han dicho. Son generalmente pobres, pero muy respetados, por la virtud que se les atribuye.

Al construir una casa, oomo al emprender un negocio, la primera operación es llamar al *módus* para que indique el sitio y la posición más conveniente. Un joven enamorado y no correspondido, recurre inmediatamente al *módus* en demanda de

CHINA.—CALLE EN HONG-KONG

un filtro amoroso. Personas que me merecen algún crédito me han referido casos que probarían la eficacia de esos filtros. Sin embargo, me resisto á creerlas.

No todos los *módus* saben preparar los filtros. Los que tienen esa especialidad, se llaman magos, y son muy temidos por los siameses, que les atribuyen un poder completamente sobrenatural. Se cree que pueden robar y asesinar impunemente á quien quieran, inmovilizando á las víctimas primero por medio de cierto sortilegio. Pueden hacerse invulnerables, y hacer también invulnerables á quien quieran, mediante una bala de mercurio sólido. Ese mercurio no se encuentra fácilmente, pero hay otras muchas clases de amuletos, sobre todo para preservarse de una porción de enfermedades.

Las casas no deben construirse con madera de

teck, ni mucho menos con madera de hierro. E número de escalones, de ventanas, de habitaciones, debe ser impar; de lo contrario, la morada caería luego en manos del demonio. Para preservarlas del contacto, suelen construirse en un jardín todo lleno de altares para los genios tutelares, cuyos altares son la representación fidelísima de los que en nuestro país hacen los niños.

También se atribuye á los *módus* la facultad de poder enviar los espíritus al cuerpo de aquel individuo que haya incurrido en su antipatía. Los espíritus van royendo las entrañas de la víctima, la cual perece al poco tiempo. Estas supersticiones son muy ridículas y muy tristes; pero no existen en nuestro propio país personas que se dicen y que son ilustradas, y que, sin embargo, tiemblan al derramarse la sal ó la tinta, ó al sentarse á la mesa con doce personas?

Mons. Bruguières refiere una superstición siamesa, que Pallegoix y Mouhot acogen con cierta reserva, aunque sin atreverse a negarla, y que, de ser cierta, revelaría un verdadero espíritu de crueldad en el pueblo siamés:

«Cuando se construye una nueva puerta en las murallas de la población, ó cuando se repara alguna ya construida anteriormente, hay necesidad, en virtud de no sé qué supersticiosa pragmática, de que mueran tres hombres inocentes. Hé aquí cómo se procede á esta ejecución bárbara:

«El Rey, después de haber celebrado un consejo secreto, envía á uno de sus oficiales junto á la puerta que se va á reconstruir. Este oficial hace de cuando en cuando como que llama á uno, y repite muchas veces el nombre que se quiere dar á la puerta. Sucede siempre que los transeúntes vuelven la cabeza al oír estos gritos, y en el mismo instante el oficial, ayudado por hombres dispuestos *ad hoc*, detiene á tres de los que han mirado. Desde aquel momento su muerte ha quedado irrevocablemente resuelta. Ni servicios, ni promesas, ni sacrificios pueden salvarlos. Ábrese en el interior de la puerta un gran foso, sobre el cual se suspende á cierta altura una enorme viga, sostenida por dos cuerdas y suspendida horizontalmente.

«El día destinado para este fatal y horrible sacrificio, se sirve á los tres desgraciados una espléndida comida. En seguida se les conduce en ceremonia á la fosa fatal. El Rey y toda la corte vienen á saludarles. El Rey les encarga muy particularmente que guarden bien la puerta confiada á su vigilancia, y que no dejen de advertirle si el enemigo pretende atacar la población por este lado. Hecho esto, se cortan las cuerdas, y las desgraciadas víctimas de la superstición quedan aplastadas bajo la enorme viga, que cae sobre su cabeza. Los siameses creen que se transforman después en ciertos genios llamados *phis*. Simples particulares cometen algunas veces este horrible homicidio en la persona de sus esclavos, para convertirlos, según dicen, en guardianes de sus tesoros.»

En honor de la verdad, debo decir que ni he asistido ni he hablado con nadie que haya asistido á uno de estos tristísimos espectáculos. Creo, pues, que tal costumbre debe haber sido muy antigua, tanto, que ni en la memoria del pueblo se conserva ya la más insignificante tradición respecto á lo que dejo trascrito.

Atribúyese á los adivinos el poder de expulsar el cólera y de rechazar las inundaciones, lo cual no impide que en más de una ocasión sean víctimas de una y otra calamidad. Para terminar, un detalle que consuela un poco: los siameses algo ilustrados son sumamente incrédulos, y se rien de sus compatriotas más y mejor que nadie.

Para no interrumpir el capítulo de los extravíos religiosos y de las supersticiones ridículas ó crueles, hablaré de los talapinos antes que de la religión á que pertenecen, y á cuyo fundador represen-

tan. De esta manera sigo en esta narración el orden de marcha de mis conocimientos, y no hago perder el tiempo al lector con disertaciones teológicas, mientras espero algunos detalles más sobre el carácter y costumbres de los siameses.

En todas las calles de Bangkok encuéntranse grupos de talapinos (*phra* en siamés), vestidos con el indispensable *languti* amarillo, cinturón y manto con escarapela, todo de la misma tela y del mismo color. Llevan siempre en la mano un abanico hecho generalmente de una hoja de palmera (*talapat*, de donde se ha hecho *talapino*) que les sirve para taparse los ojos, pues éstos no deben extender sus miradas á más de cuatro codos. Se rapan la cabeza y las cejas, y aunque sucios, ignorantes y fanáticos en general, gozan de grandísima influencia en el pueblo, y muy especialmente entre las mujeres.

La abundancia de ellos en las calles me admiró al principio; pero cuando me dijeron que había 100.000 en todo el reino, aún me parecieron pocos los que veía. Todos los siameses son ó han sido talapinos, porque hay que tener en cuenta que se pueden formular los votos religiosos con carácter temporal. Nada tiene, pues, de extraño que hasta los mismos reyes usen la túnica amarilla antes de subir al trono, y sólo obedeciendo á una costumbre establecida desde tiempo inmemorial.

Para ingresar en esta respetable corporación, es necesario ante todo ser libre, no estar poseído por los espíritus malignos, y tener más de veinte años. Reunidas estas tres condiciones indispensables, el que quiere hacerse talapino reúne á todos sus parientes, con cuyo permiso tiene siempre que contar, vístese de blanco y en compañía de todos ellos marcha al templo seguido de una banda de música; todo el cortejo entona por el camino cánticos alegres.

En la pagoda esperan doce *phra* de los más respetables, uno de los cuales se ha encargado de antemano de presentar el neófito. Éste se dirige al presidente (*upaxa*) y le dice después de infinidad de reverencias:

—«Venerable Presidente, os reconozco como *upaxa*» y acto continuo se retira doce pasos hacia atrás.

El presentador dirígese entonces al neófito y entabla con él el siguiente diálogo:

—Candidato, quiero hacerte varias preguntas, á las cuales responderás con toda verdad. ¿Estás atacado por la lepra?

Candidato.—Pues no he tenido nunca lepra.

—¿Estás sujeto á ataques de locura?

Candidato.—No, señor.

—¿Has sido víctima de algún sortilegio?

Candidato.—No, señor.

—¿Pertenece al sexo masculino?

Candidato.—Sí, señor.

—¿Tienes deudas?

Candidato.—No, señor.

—¿Eres esclavo ó has huido?

Candidato.—No, señor.

—¿Tienes permiso de tus padres?

Candidato.—Sí, señor.

—¿Has cumplido veinte años?

Candidato.—Sí señor.

—¿Tienes el languti, el cinturón y la escarapela amarilla?

Candidato.—Sí, señor.

Terminado este breve interrogatorio, el neófito repite tres veces una oración, mientras el talapino que lo ha presentado pregunta á los demás si tienen alguna observación que hacer contra su entrada en el gremio. Si nadie responde, la admisión queda resuelta, y el nombre del nuevo talapino consignado en el libro correspondiente. Se le viste de talapino, y desde ese momento posee ya todo su carácter sacerdotal.

Los preceptos á que desde ese momento queda sujeto son tantos y tales, que ninguno, por ferviente que sea, puede cumplirlos. Están escritos por el propio Budha en el libro llamado *Patimök*. De los 227 preceptos que comprende ese libro, monseñor Pellagoix menciona sólo unos cuantos, más que suficientes, sin embargo, para dar al lector una idea aproximada de la totalidad.

«¡*Oh phikhá!* (oh mendicantes, nombre que da Budha á sus discípulos), ni matareis á los animales ni les pegareis.

»Ni quitareis á otro lo que es suyo.

»Os abstendreis de los placeres carnales.

»No os atribuireis vuestros méritos, y no os vanecereis con vuestra santidad.

»No cultivareis la tierra, para no matar algun gusano ó insecto.

»No cortareis los árboles, porque están dotados de vida.

»No beberéis licores destilados, ni vino, ni ninguna bebida embriagadora.

»No comáis nada absolutamente despues del mediodía.

»No vayais á ver comedias; no oigais tocar instrumentos.

»Absteneos de perfumes y de aguas perfumadas.

»No os sentéis en ningún escabel de más de 12 pulgadas de altura.

»No toqueis ni oro, ni plata.

»No os ocupéis de cosas fútiles.

»No lleveis flores en las orejas.

»Pasad siempre á través de un lienzo el agua que bebais, porque puede contener animalitos.

»Cuando hagais vuestras necesidades, llevad siempre agua para lavaros.

»No pidais nada prestado á los laicos.

»No useis cuchillo, ni lanza, ni espada, ni arma alguna.

»No comáis con exceso.

»No durmais más de lo necesario.

»No canteis canciones amorosas.

»No toqueis instrumentos músicos.

»No juguéis á los dados ni á ningun otro juego de esta especie.

»No movais mucho el brazo al andar.

»No encendais fuego con leña, porque pueden dejar de existir algunos de los insectos que la habitan.

»Vivireis sólo de limosnas, y jamás del trabajo de vuestras manos.

»No suministreis medicamentos á las mujeres en cinta, para que no muera el niño en su seno.

»No mireis jamás á las mujeres.

»No practiqueis incisión alguna que haga brotar sangre.

»No comercieis; no vendais nada.

»No compreis.

»No hagais ruido con los labios al comer.

»Cuando vayais por la calle, llevareis los sentidos recogidos, y tendreis el *talapat* ante vuestra vista, de modo que no veais más allá de cuatro codos.

»En los 14 de luna, os rapareis el pelo y las cejas con una navaja de cobre.

»Cuando os sentéis, tendreis siempre las piernas cruzadas, pero nunca extendidas.

»Después de haber comido, no guardéis el resto para el día siguiente, sino dádselo á los animales.

»No tengais muchos vestidos.

»No acaricieis á los niños.

»No habléis con una mujer en particular.

»No criéis patos, ni gallinas, ni vacas, ni búfalos, ni elefantes, ni caballos, ni puercos, ni perros, ni gatos.

»Cuando al predicar expliqueis en balí, tened cuidado de cambiar el sentido.

»No digais nunca mal de otro.

»Cuando os despertéis, levantaos inmediatamente, con tal que haya suficiente claridad para distinguir las venas de vuestras manos.

»No os sentéis donde se haya sentado una mujer.

»No cabalgueis en ningún jumento, ni en ningún elefante hembra.

»No os sirvais de una barca que haya transportado á una mujer.

»No toqueis á una mujer, ni siquiera á una niña.

»No hagais cocer el arroz, porque tiene un germen de vida.

»No tomeis nada que no os haya sido previamente ofrecido con las manos unidas.

»No subais á ninguna casa sin previa invitación.

»Si soñais con alguna mujer, cometeis un pecado de que debeis purificaros.

»No deseéis lo que pertenece á otro.

»Guardaos de maldecir la tierra, el viento, el agua y el fuego.

»No sembréis zizaña entre los demás.

»No useis vestidos de lujo.

»No froteis vuestro cuerpo con ningún otro.

- »No useis calzado que oculte los talones.
- »No recibais de mano de mujer ofrenda alguna; están obligadas á deponerlas sencillamente á vuestros piés.
- »No comais nada que tenga vida, ni legumbres, ni granos que puedan todavía germinar.
- »Cuando comais algo, no digais nunca: «esto está bueno, aquello está malo;» tales palabras revelan sensualidad.
- »No riáis jamás á carcajadas.
- »No lloreis la muerte de vuestros páientes, ni os entristezcais por ella.
- »No recojais vuestro langutí para atravesar el agua, ó cuando paseis por las calles.
- »No habéis con nadie mientras comais.
- »No derrameis el arroz al comer.
- »No os cinaís el langutí por debajo del ombligo.
- »No comais carne de hombre, de elefante, de caballo, de serpiente, de tigre, de cocodrilo, de perro ni de gato.
- »No partais vuestro lecho con nadie.
- »Cuando pidais limosna, ó cuando paseis por las calles, no trateis de atraer la atención hacia vosotros tosiendo.
- »Cuando reciteis vuestras oraciones junto á un cadáver, debéis reflexionar sobre la poca estabilidad de las cosas humanas.
- »Hareis que vuestro langutí descienda ocho pulgadas más abajo de la rodilla.
- »No direis palabras groseras delante de las mujeres.
- »No movereis la cabeza al caminar.
- »No usareis areca ni betel durante la noche.
- »Cuando cometáis un pecado, se lo contareis inmediatamente á vuestro superior.
- »Limpiareis vuestra pagoda todas las noches.
- »Tendréis siempre muy limpia vuestra marmita.
- »No piséis insecto ni hormiga alguna al caminar, al menos conscientemente.
- »Cuando vayais pidiendo limosna por la calle, no saludareis á nadie.»

Y no continúo, porque me parece inútil. Los 87 preceptos que dejo traducidos dan una idea del conjunto de los 227 que contiene el *Patimók*. Nadie absolutamente puede cumplirlos, y los talapinos, que lo saben perfectamente, prefieren infringir la regla por mil, á infringirla por uno solo. De aquí que, en vez de ser la virtud en persona, los talapinos sean generalmente un repugnante compendio de los más asquerosos vicios.

Su glotonería excede á cuanto pueda imaginarse. Pasean constantemente con la marmita en la mano, y una vez llena, vuélvense á la pagoda, donde se apresuran á vaciarla. Las mujeres son sus

tributarias principales, apresurándose á suministrarles toda clase de manjares succulentos.

Cada talapino tiene en su compañía cierto número de muchachos (*luksit*), á quienes instruye en las cosas santas y enseña á leer. Estos encargos son nominales, y de seguro no hay en todo Siam un solo talapino que cumpla á conciencia su deber.

Casi todos los días los devotos regalan á las pagodas animales de todas clases, que consagran á Budha. Por la noche, talapinos y *luksit* se entretienen en guisarlos y comerlos con el más profano de los apetitos. Hasta ahora, Budha ha hecho la vista gorda, y los sacrílegos no han recibido otro castigo que alguna que otra indigestión los días de exceso; se nota que precisamente los que más reinciden en el pecado son también los que gozan de mejor salud y están más gordos y colorados. En el otro mundo será ella.

Por desgracia, para los *luksit* sobre todo, estos buenos sacerdotes padecen vicios mucho más repulsivos que la glotonería. Su pálido semblante, sus grandes ojeras, lo hundido de los ojos y amortiguado de la vista, indican desde luego excesos lamentables, que Budha, en los preceptos transcritos, reprende muy severamente. Y lo peor es que, en obsequio á las apariencias, los talapinos buscan muy raras veces la complicidad de las mujeres... Muchos de ellos, no pocos de sus discípulos, padecen enfermedades de las más asquerosas.

La jerarquía religiosa del clero siamés no es muy complicada.

Todos obedecen al rey, porque en Siam nada hay superior ni igual al monarca.

La primera dignidad eclesiástica es el *sangkharat* (rey de los cenobitas), que debe su nombramiento á su majestad real. La autoridad del *sangkharat* es puramente nominal, ó al menos jamás se ejerce de un modo ostensible sobre el bajo clero. De cuando en cuando dirige al rey un memorial religioso, preside una especie de concilio de los jefes de las pagodas, y nada más.

Vienen después los jefes de las reales pagodas, que llevan el título de príncipes (*somdet-chao*), y deben también al rey sus nombramientos. Bajo la autoridad del *somdet-chao* está la del *chao-khunbala* y la del *chao-khunsamu*, ó gran secretario. Siguen se á éstos los talapinos propiamente dichos (*phra*), bajo los cuales están todavía los *neu* ó novicios.

Durante la estación de las lluvias, los talapinos permanecen en las pagodas tranquilamente. El resto del año ván y vienen de pagoda en pagoda y de casa en casa charlando y recogiendo limosnas. En esa época se les encuentra por todas partes, y no dan á nadie un momento de reposo.

CAPÍTULO LXVI

INDO-CHINA

SIAM.—BANGKOK

Una visita al ministro de Estado.—El verano y el invierno en Siam.—La cremación de cadáveres.—El budhismo: su influencia en los pueblos de Oriente en general, y en Siam en particular.—Las pagodas.—La audiencia de S. M.—El interior de palacio.

AUN cuando sea brevemente, he de interrumpir aquí mi narración para dar cuenta de la visita que en 1.º de Marzo hicimos al Ministro de Estado de S. M. siamesa.

Después de empaquetarnos en nuestras levitas, nos dirigimos al ministerio, donde por más señas ya nos esperaban, previo un paseo por el río, al cual me sentía yo con cierta afición desde mi llegada. En efecto, hay diferencia inmensa de las calles, monótonas las nuevas y tortuosas y sucias las viejas, á aquella corriente ancha, profunda, tranquila y majestuosa, que marcha siempre hacia el mar entre una doble muralla de una poderosa vegetación.

S. E. nos esperaba en la puerta misma de su casa, gran edificio de hermoso aspecto, construido á la orilla misma del Mei-Nam. Vestía una levita de alpaca, bajo la cual se distinguía la blanca pechera de una camisa y el correspondiente langutí. Recibíonos muy afectuosamente, saludándonos como quien está acostumbrado al trato europeo.

Subimos unos cuantos escalones de mármol con su alfombra al centro, y entramos en un magnífico salón azul, adornado con espejos y amueblado con una sillería de damasco: nos hallábamos en plena Europa.

El Ministro nos obsequió con un té espléndido, en un servicio finísimo de preciosa porcelana. El té y los pankal, que movidos por invisible mano refrescaban la atmósfera, eran la única cosa que nos recordaba la Indo-China.

Cambiamos no pocas frases de cortesía, como es natural, mostrándose el Ministro sumamente complaciente con nosotros. Nos dijo que el Emperador nos daría dos audiencias, una pública y otra secreta, para poder conversar con nosotros, y hasta nos ofreció un vaporcito de su propiedad para una excursión Mei-Nam arriba, soberbio pensamiento que acogimos con verdadero entusiasmo.

Este Ministro nos pareció persona sumamente ilustrada y amable, dotado de conocimientos poco vulgares, y muy digna del alto puesto que ocupaba. Nos despedimos de él muy complacidos, si bien bastante molestados por el calor.

El calor en Siam, y especialmente en el bajo Siam, donde nos encontrábamos, suele ser muy intenso. Aun durante lo que aquí llaman invierno, sube hasta 46 y 48 grados á la sombra el termómetro centígrado. Por aquí podrá calcular el lector el calor del verano.

El invierno es muy corto y seco, correspondiendo á nuestros meses de Diciembre y Enero. El verano, que es muy húmedo, comprende los diez meses restantes, llegando á marcar el termómetro 56 grados á la sombra durante los de Julio y Agosto,

Lo que más me impresionó de toda esta visita fué la tranquilidad con que me habló el Ministro de la cremación de su madre. Nunca he comprendido cómo se puede ver pasto de las llamas el cadáver de una persona querida, sin experimentar una sensación de dolor de esas que dejan huellas eternas en el alma. Los siameses deben tener en

esta cuestión ideas muy diferentes de las nuestras, porque consideran cosa honorífica el ser quemados después de muertos. Alguna vez ocurre que un siamés, arrepentido de sus pecados, deja á Budha un brazo, una pierna ó cualquier otra parte de su cuerpo. Entonces el talapino que le asiste en sus últimos momentos se encarga de cumplir su voluntad. El miembro ofrecido á Budha es separado del cuerpo, y mientras los cuervos se lo comen alegremente, el fuego consume el tronco. Con precauciones como ésta nadie duda haber ganado la vida eterna.

Hubiera podido asistir á la cremación de muchos cadáveres; pero el espectáculo de Benarés me había impresionado demasiado para atreverme á presenciar de nuevo una escena semejante. Los estallidos de aquel cráneo que se movía y estallaba al contacto de la llama, y el olor nauseabundo de la carne humana quemada, me causaban verdadero horror, y me lo causarán mientras exista.

Por lo demás, reconozco que la cremación tiene sus ventajas, y en este país más que en otro alguno. Dada la natural negligencia de estas gentes, y dada además la acción destructora de este sol abrasador, es seguro que muchos, muchísimos cadáveres mal enterrados, ó abandonados por completo al aire libre, infestarían la atmósfera de miasmas mortíferos, sin la saludable costumbre de quemarlos. El precepto religioso de la cremación tiene, pues, una razón de ser, como la tienen tantos otros preceptos de todas las religiones. La impresión que el acto pueda causar, depende solamente del temperamento individual y de la costumbre, puesto que á todo se acostumbra el hombre. La cremación tiene hoy en la misma Europa muchísimos partidarios, y quizá acabe por triunfar de la repugnancia general. Preciso es confesar que mucho ganaría con ello la higiene pública.

Esta cuestión tiene relación tan estrecha con la influencia que el budhismo ha ejercido en toda el Asia oriental, que no quiero dejar para más adelante un estudio, siquiera muy ligero, de esta religión.

El budhismo es la más moderna de las grandes religiones orientales, exceptuando, como exceptuamos del número de éstas, el mahometismo. Su fundador Budha, ó Lakya-Muni, pertenecía á una de las más nobles y poderosas familias del Behar, comarca del Indostán septentrional. Se le conoce también por los nombres de Siddarta, Gotama y Taghata.

Su padre era rey de Hapilavastu, pequeño estado próximo al Nepal. De su nacimiento se cuentan muchas cosas milagrosas, extraordinariamente parecidas á las que se refieren del nacimiento de Jesús. Después de muchas y doctísimas indagaciones, ha venido á averiguarse hoy, de un modo exacto, que esto ocurría á mediados del año 622 antes de Jesucristo. Apenas vió la luz del día Siddarta, avanzó siete pasos á cada punto del horizon-

te, diciendo: «Yo soy el único y verdadero maestro de todo este mundo; desde hoy terminan mis nacimientos.»

Vivió veinte años en el seno de su familia, haciendo una vida en todo idéntica á la que se supone hizo Jesús en Nazareth. Un día encontró en su camino un anciano de aspecto venerable, que con voz grave y reposada le dijo: «Oyeme ¡oh Siddarta! todo cuanto existe debe perecer, y el premio de todos tus esfuerzos, estudios y meditaciones, será la decrepitud y la muerte.»

Otro día encontró un hombre moribundo, y algún tiempo después, paseando tranquilamente embebido en sus meditaciones, como tenía por costumbre, tropezó con un cadáver. Entonces comprendió toda la verdad que encerraban las palabras del buen viejo; pensó en lo miserable de la vida humana, y sintió su corazón enternecido al considerar lo que el miserable sudra, y el aún más miserable paria, sufren en este mundo. La leyenda, al referir esto, nos da la clave, la significación del papel que Budha vino á desempeñar.

Budha, como Jesús, fué un reformador audaz, que, levantando su voz en pro de los humildes, de los pisoteados y escarnecidos por el poderoso, representó en un momento dado la protesta de una parte inmensa del género humano. Lo que Jesús hizo con los fariseos, eso mismo hizo Budha con los brahmanes; desenmascararlos, combatirlos en nombre de la humildad y de la pobreza, y fundar así, casi sin querer, una religión nueva, mucho más perfecta, más brillante y más benéfica para la humanidad, que la antigua.

La vocación y los trabajos de Budha empiezan á los veinte años; á los treinta comenzó Jesús su vida redentora. Budha vivió en el desierto, predicando su doctrina, y haciendo ostentación de su voluntaria pobreza, durante cincuenta años. De aquí proviene su nombre Sakya Muni: Sakya, nombre de familia, y Muni, el santo ó el penitente. Llamáronle, pues, las gentes, Sakya-el-Santo.

A los seis años de haberse consagrado á la religión, presentóse en Benarés, centro del brahmanismo, entonces como ahora, y sostuvo sus doctrinas en público, frente á las de los brahmanes, expuestas por los más sabios de éstos; vinieron á oírle gentes de todos los países, desde el mar Caspio hasta el mar Amarillo. Su sabiduría dejó asombrados á sus mismos enemigos, que no se atrevían á perseguirle, porque el número de sus adeptos era ya grandísimo. Todos los oprimidos acudían á él y á sus discípulos, y por todas partes le seguía una muchedumbre inmensa, que le aclamaba y le bendecía llamándole solamente el *Santo*.

No pudiendo atacarle de frente, los brahmanes resolvieron desprestigiarle y hacerle perder el amor y la confianza de sus discípulos. La tradición cuenta minuciosamente las mil tramas que con tal fin pusieron en práctica.

Cada vez que el Santo hablaba, los fieles le ofre-

cian una cantidad prodigiosa de flores, hasta formar con ellas un verdadero monte. Cierta día los brahmanes asesinaron á una joven y la enterraron bajo las flores. Dos días después predicaba el *Santo*, y el auditorio, tan atento de ordinario, se preguntaba de dónde vendría cierto insoportable hedor cadavérico. Revolvieron las flores, y entre ellas se encontró el eadáver de la joven. Los brahmanes entonces acusaron al *Santo*, en público, de haberla asesinado. Unos lo creyeron, pero la mayor parte comprendió que todo aquello era una farsa indigna.

Eligieron entonces los brahmanes, como instrumento de sus odios, á la mujer más hermosa de Benarés. Convirtióse ésta en apariencia al budhismo, y durante muchos meses asistió á los sermones de Budha con una unción tal, que bien pronto todo el mundo se apercibió de ello. Al poco tiempo la joven devota empezó á presentar síntomas de preñez. Comenzaron á murmurar las gentes, y los brahmanes tuvieron buen cuidado de insinuar que el *Santo* había abusado de ella. Un día que el templo estaba lleno de fieles, la supuesta víctima tuvo el descaro de lamentar en público su horrible desgracia. Entonces Indra, convertido en ratón, se introdujo en los pliegues de sus vestidos, cortó los cordones que mantenían convenientemente dispuestas ciertas almohadillas, y cayendo éstas al suelo, se descubrió el engaño. La multitud, indignada, la hubiera muerto, á no ser por la intervención del *Santo*.

Cierta familia de brahmanes hizo creer á todo el mundo que se había convertido al budhismo, é invitó á Budha á exponer sus doctrinas en su propia casa. Debajo del sillón donde debía sentarse, habían encendido un enorme horno, y en un momento dado el suelo se abría, sepultándole para siempre en aquella especie de infierno. Cedió, en efecto, el piso, apenas se sentó el *Santo*; pero en vez de caer éste en un lecho de brasas, hallóse tranquilamente recostado en un montón de flores. Ante tal prodigio, la familia se convirtió al budhismo, muy de veras.

La elocuencia de Budha era tal, que nada le resistía.

Un día que varios príncipes, al frente cada uno de un ejército formidable, se preparaban á librar una gran batalla, acudió Budha, reunió á los beligerantes, y tales y tan buenas cosas les dijo, que todos abandonaron sus propósitos guerreros y se juraron unos á otros paz y amistad eternas.

Otro día, el Rey del país donde estaba situado el convento de Budha vino á visitarle, y á decirle que se disponía á marchar con sus tropas en contra del feroz bandido *bug-Hulimán*. Este bandido había sido brahmán y estaba convencido de que no entraría en el reino de los cielos si no asesinaba 500 hombres. Para no equivocarse en la cuenta, cortaba á cada uno un dedo, que se colgaba del pescuezo. Cuando esto sucedía, el collar de *bug-*

Hulimán constaba de 499 dedos. Budha, en vez de aprobar la empresa del Rey, le suplicó que desistiera de ella, porque él se encargaba de vencer á *bug-Hulimán*, y hasta de convertirlo y hacerle tomar el hábito de bonzo.

Convencido el Rey, dejó partir solo al *Santo*, el cual se dirigió hacia la caverna donde habitaba el terrible asesino. Apenas le divisó éste, corrió hacia él con el sable levantado, satisfecho por añadir á su collar el último dedo y ganar así el reino de los cielos. El *Santo*, en vez de correr, caminaba majestuosamente, á pesar de lo cual, el bandido no podía alcanzarle. Apercibiéndose *bug-Hulimán* de que la distancia que le separaba de aquel extraño viandante era siempre la misma, á pesar de los desesperados esfuerzos que hacía por aproximarse á él, empezó á gritarle y á suplicarle se detuviera, hasta que, rendido por la fatiga, cayó al suelo. Acercóse á él Budha, y de tal modo le habló, que aquel desalmado acabó por pedirle perdón de sus pecados, deshecho en llanto, y entró en un convento, donde hizo vida solitaria y virtuosa hasta que murió.

Pero dejemos á un lado la leyenda, y volvamos á la historia.

Después de predicar elocuentemente durante cincuenta años, de haber reunido un número inmenso de discípulos, falleció Budha á la edad de ochenta años, en Kunisagare, envenenado, según una tradición no del todo inverosímil. Cuando vió que se acercaba su fin, llamó á sus discípulos, y les dijo: «En el ánimo de un verdadero discípulo no puede haber duda, de que lo que produce la vida, causa también la destrucción y la muerte. No olvidéis nunca esto: que se penetren vuestras almas de esta verdad. Os he llamado para hacerosla conocer.»

La muerte de Budha, tan natural y tan serena, es una de esas muertes sublimes que dan la medida exacta del inmenso valor moral de un hombre. No llega á comprenderse bien á Cristo, hasta después de verle morir en la cruz, pronunciando palabras de perdón, como no es posible darse cuenta de lo que Sócrates y Budha son y significan, hasta conocer el último y el más grande de los actos de su gloriosa vida.

Ya he dicho que el budhismo, como el cristianismo, fué una revolución inmensa y trascendental; pero como habrá comprendido el lector, no es ésta la única semejanza que entre ambas religiones se observa. Si se hiciera un atento estudio de esa semejanza, se obtendrían seguramente resultados curiosos. Pero yo no me siento con fuerzas ni con deseos de hacer semejante estudio. En una sencilla narración de viajes no caben cuestiones tan arduas y tan extensas.

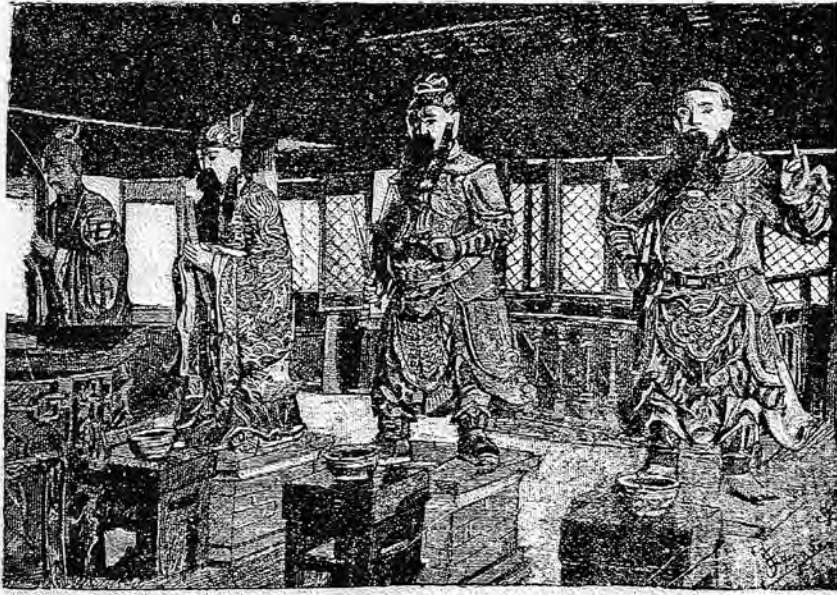
El concepto de la divinidad está algo oscuro en el budhismo. Sin embargo, esta religión es esencialmente unitaria. Además, el budhismo, tal cual su fundador lo entendió y predicó, enseñaba la

igualdad entre los hombres, la fraternidad universal, la caridad y la mansedumbre. Budha se decía venido á este mundo para ensalzar á los humildes, humillar á los poderosos y redimir á todos. Sus discípulos le seguían á todas partes y vivían con él en las ciudades, en los campos ó en los monasterios.

Los sacrificios fueron abolidos, y con ellos el sacerdocio, siendo destruidos todos los ídolos. En cambio instituyó una porción de prácticas religiosas que se parecen maravillosamente á las prácti-

cas cristianas. El budhismo tiene hoy sus monasterios, Papa que reside en H'lasa (Thibet), corte pontificia, peregrinaciones y hasta campanas en las iglesias para llamar á los fieles á la oración. Los sacerdotes budhistas del Thibet, que son los genuinos representantes de Budha y de sus discípulos, visten casi del mismo modo que nuestros sacerdotes. Los fieles confiesan sus pecados á los sacerdotes, y son muy pocos los que no poseen alguna reliquia de Budha.

Cuando éste murió, su religión se había exten-

CHINA.—ÍDOLOS CHINOS

dido bastante en el Indostán. Sus discípulos convocaron un concilio para acordar los medios de continuar la propaganda del *Santo*, y llevar la nueva doctrina fuera de la India. Por entonces, ó poco después, debieron redactarse las doctrinas budhistas, bajo el nombre de *Tripitaka*, ó los tres canastillos. El primero es el *Sutra*, que trata del dogma y de las prácticas religiosas; el segundo, el *Vinaya*, que legisla sobre la disciplina, y el tercero, el *Abhidharma*, que trata de la filosofía. El fundador había resumido su sistema en estas cuatro sustancias, á las que llama las cuatro grandes verdades:

«1.º La miseria es compañera inseparable de la existencia.

«2.º Todos los modos de existencia resultan de las pasiones y de los deseos.

«3.º Nadie puede sustraerse á la existencia, sino destruyendo el deseo.

«4.º Puede alcanzarse este resultado siguiendo los cuatro caminos que conducen al *Nirvana*. Estos caminos son: en el primero, el corazón debe estar alerta; en el segundo, debe estar libre de deseos impuros y de sentimientos de odio; en el tercero, el alma debe estar exenta de deseos malos, de ignorancia, de duda, de hercía, de maldad y de pesar; y por último, se llega á la perfección por la caridad universal.»

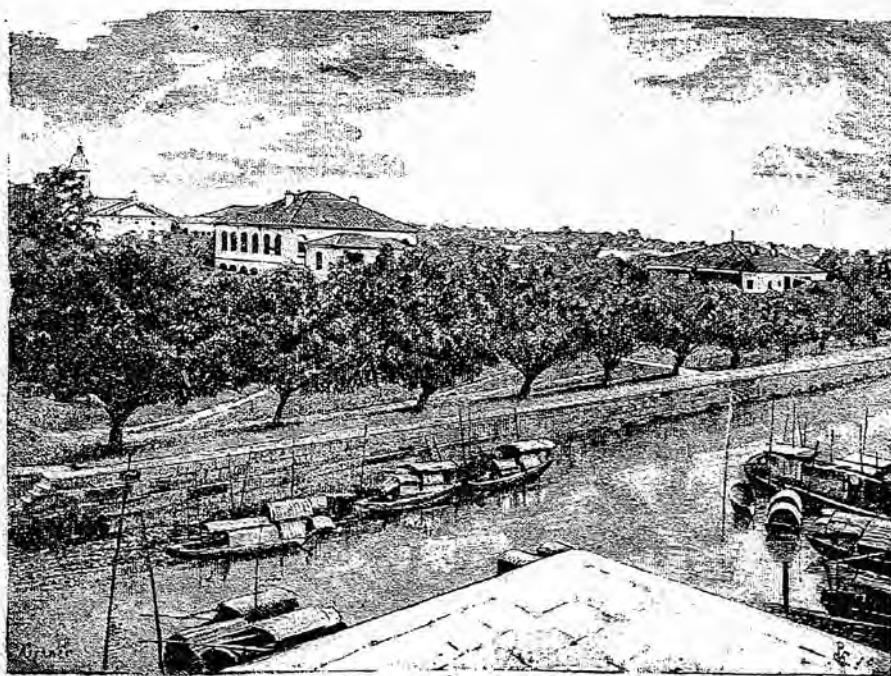
No duró mucho tiempo la victoria del budhismo sobre el brahmanismo en el Indostán. Al cabo de algunos años inicióse una especie de reacción, que los progresos del sivaismo acentuaron más y más, de tal suerte, que los sectarios de Budha hubieron de replegarse hacia el Norte, refugiándose en el

Nepaul, desde donde se esparcieron hacia el Tibet, invadiendo rápidamente la China, el Japón, el valle del Brahmaputra, la Birmania, y toda la Indo-China. Ninguna religión del antiguo ni del nuevo continente se ha propagado con rapidez comparable á la del budhismo.

El espíritu de proselitismo de los sectarios de Budha llegó á adquirir una energía sorprendente. La literatura religiosa del budhismo comprende todos los puntos de la teodicea que la inteligencia

humana ha tratado, y ha dado origen á una prodigiosa cantidad de volúmenes.

Es claro que todos esos volúmenes han dado pocos resultados prácticos para la humanidad; pero representan, en cambio, esfuerzos inconcebibles de imaginación y de inteligencia. El más sutil de nuestros escolásticos es un pensador burdo al lado de cualquier teólogo budhista. Buen ejemplo de lo que digo sería la distinción que esos teólogos establecen entre las *diez y ocho especies de vacío*; pero no

CHINA.—ISLA DONDE HABITAN LOS EXTRANJEROS, EN CANTÓN

estoy seguro de no aburrir á mis lectores con semejantes sutilezas.

Si se me pregunta mi opinión sobre la influencia del budhismo en los pueblos orientales, responderé sin vacilar, que esa influencia ha sido altamente benéfica, aún para pueblos como el birmán y como el siamés, que parecen víctimas de las más extrañas y más repugnantes supersticiones.

En China, aunque confundido más tarde con las doctrinas de Confucio, el budhismo ha contribuido muchísimo á la poderosa organización de la sociedad china. Puede acusársele de no haber podido salvar á ésta de la corrupción y de la decrepitud; pero quizá, y sin quizá, no hubiera sido lícito exigirle tanto. Sobre la influencia que la religión pudiera ejercer, estaba el carácter de la raza y la tradición histórica, profundamente arraigada por

una acción de dos á tres mil años. Más joven era el mundo romano cuando la expansión del cristianismo en Occidente, y mucho más fuertes los elementos del cristianismo que los del budhismo, y sin embargo, sin la irrupción de los bárbaros, es más que probable que la sociedad pagana se hubiera convertido en una China occidental.

En Siam como en Birmania, el budhismo ha adquirido formas casi tan groseras como en la alta Asia, entre la China, la Tartaria y el Turquestan, á pesar de lo cual me atrevo á asegurar que para los siameses fué un progreso notable, de la misma suerte que para los birmanes. La religión primitiva de estos pueblos fué, á lo que parece, un fetiquismo bárbaro. Al budhismo debieron uno y otro su fuerza de expansión, y sólo cuando lo abrazaron pudieron precipitarse por los valles del Irandy

y del Me-Nam, desde la que hoy constituye la China meridional, venciendo á los pueblos de la cuenca inferior de estos ríos.

El fuego sagrado se conserva más vivo en Siam que en ningún otro país budhista, por ser este reino el reino de las pagodas. En ninguna parte las hay tan hermosas, tan ricas y tan imponentes. Ni los mayores templos de China y del Japón pueden compararse á las pagodas que se levantan en Bangkok, reflejando sus elevadas torres en los canales interiores de la población.

De algunas de ellas he hablado ya, pero aún no he dicho una palabra de la de Jetufón, que visité la víspera de mi partida de Bangkok.

El aspecto exterior del templo en nada difiere del de los otros templos siameses. Sólo había en él de notable una cantidad de detalles y de adornos que aun en el Siam parecía excesiva. Por todas partes escudrones de monos, monstruos con medio cuerpo de mujer y cola de pescado, elefantes de tres cabezas, cocodrilos con alas, personajes cuya enorme boca, entreabierta, parecía una amenaza constante; boas enormes, y mil otros engendros de las enfermizas imaginaciones siamesas.

En el interior, inmensa nave sostenida por grandes columnas de teck, vése una imagen de Budha, que mide sencillamente 50 metros desde la cabeza hasta los pies. El *Santo* está echado; su cabeza descansa sobre su brazo derecho, y su brazo izquierdo está extendido á lo largo del cuerpo. Aunque echado, la extremidad de su corona dista 25 metros del suelo. Sus uñas son mayores que un hombre, y en sus narices pueden penetrar cómodamente dos piernas. Toda esta inmensa mole está forrada de papel de oro; pero como el papel de oro es muy barato en China, no es riquísimo este Budha, según pretende en su viaje alrededor del mundo el conde de Beauvoir.

Un viajero francés, de los más célebres, se expresa en los siguientes términos al hablar de esta pagoda:

«No puedo describir, dice, la majestad de este templo, donde la divinidad parece aplastarnos por su masa y por su oro: una semi-oscuridad, formada por vidrieras antiguas, de mil colores, sólo deja penetrar á medias algunos rayos de indiscreta luz, que se reflejan temblando en el precioso metal; hay algo misterioso en esas tintas del crepúsculo, que prestan dimensiones colosales á columnas de teck, y convierten las paredes, cubiertas de mosaicos de cristales multicolores, en un firmamento tachonado de estrellas. Debo este homenaje á uno de los templos paganos, único en el mundo por su sello de grandeza; sin embargo, á pesar de su belleza, no hay nada en él que hable al alma.»

El mismo autor refiere una leyenda de las más poéticas que conozco.

«Un príncipe indio que adoraba á una joven montañesa del Himalaya, tuvo que esperar, para casarse con ella, el fin de una guerra, en la cual

salvó á su patria, haciendo prodigios de valor.

«La misma noche de boda, cae abrasado por un rayo. Después de haber pasado en el purgatorio un año de dolores sobrehumanos, vuela á las puertas del cielo, en el interior del cual le espera la suprema ventura.

—¿Puedo volver durante una sola hora á la tierra, á ver á la que he amado tanto? preguntó al ángel portero del cielo.

—Puedes volver, le replicó el ángel; pero esa hora te costará diez mil años de esas torturas, ante cuyo solo recuerdo tus miembros se retuercen todavía, y se horroriza tu alma.

«Sin titubear un momento, el príncipe vuelve á la tierra, busca ansioso el objeto de su amor en las sombrías avenidas del Hachmir. Por fin la encuentra, pero en brazos de otro, á quien su divina voz repetía mil juramentos amorosos.

«No cayó fulminado por el dolor, porque la vida no puede abandonar jamás al alma, que es inmortal. Regresó, pues, al purgatorio, pero el ángel le dijo:

—Sube derecho al cielo; lo que acabas de ver es más horrible para ti que diez mil años de dolores, de llamas y de rechinar de dientes.»

En otras pagodas de Bangkok hay objetos de tanto valor como la estatua colosal de Budha, de que acabo de hablar. En una de las pertenecientes al rey, vi una estatua de oro macizo, de cuatro pies de alta, y otra de una sola esmeralda, de un codo de altura, y por la cual es fama que han ofrecido los ingleses hasta un millón de pesetas.

Sabíamos perfectamente, al llegar á Bangkok, que en el inmenso recinto que ocupan los aposentos reales había preciosidades como éstas, y se nos contaban maravillas, tanto de ellas como de otras muchas. Nuestra curiosidad por entrar en palacio era, pues, bastante grande. Aunque no llegáramos á visitarle minuciosamente, porque la etiqueta podía oponerse á ello, esperábamos al menos hacernos cargo de su aspecto interno. Por eso, al avistarnos con el Ministro de Estado de S. M., acogimos con viva satisfacción las buenas disposiciones de éste para proporcionarnos una audiencia.

S. M., por su parte, tenía quizá más curiosidad todavía por vernos y hablarnos, lo cual bastaba para vencer cualquier dificultad que hubiera surgido.

El 6 de Marzo, á las cuatro de la tarde, teníamos á la puerta cinco ó seis coches tirados por caballos australianos, muy veloces é inteligentes. El calor era más que regular, y nuestros uniformes muy apropiados para hacerlo más sensible. Aquí, como en Annam, vestimos pantalón negro, con franja dorada, en vez de blanco, que correspondía, porque este color indica luto en Oriente.

Frente al palacio real estaba tendida una fuerza de caballería del país. Los soldados estaban vestidos y armados casi á la europea; montaban en caballos muy pequeños. Además del personal de

la Legación, me acompañaban el Comandante y Oficiales del *Marqués del Duero*.

También nos aguardaba, para tributarnos los honores militares, un destacamento de infantería uniformada igualmente á la europea, y protegida contra el sol por sombreros más adecuados al clima que los de la caballería.

En un pabellón, especie de sala de descanso, aguardaban nuestra llegada el Ministro de Estado, varios de los hijos de éste, y algunos funcionarios de la Real Casa, todos de uniforme.

Consiste éste en una levita corta como la que usan nuestros oficiales de infantería, sujeta por un cinturón que suele ser de oro, con broches de brillantes, el *languti* correspondiente, media y zapato.

En el pabellón-antesala veíanse las estatuas de los cuatro Reyes que han reinado en Bangkok, desde la fundación de esta ciudad. Los tres primeros sólo vestían el *languti* indígena; pero el cuarto (Mongkut) ostentaba su traje semi-europeo: chaquetilla, zapatos y gorra escocesa.

Mientras esperábamos, se nos sirvió un té de lo más exquisito que en Asia podía tomarse.

Un toque de trompeta nos anunció que S. M. el primer Rey de Siam se hallaba dispuesto á recibirnos.

Levantámonos en seguida, y nos dirigimos hácia la sala de recepción. Bajamos una escalera entre dos filas de soldados vestidos de azul, que nos presentaban armas á la europea.

Avanzamos hácia el trono haciendo tres profundas cortesías, á partir de la puerta misma. En mi calidad de Jefe de la Misión, dirigí al Rey un breve discurso en inglés, cuyo idioma hablaba S. M. con bastante propiedad, haciendo votos por la prosperidad y grandeza del Siam y por la creación de nuevos y más fuertes lazos entre el reino y España. Hice saber al Rey que S. M. D. Alfonso XII tendría una verdadera satisfacción en recibir su visita, en el caso de que el proyectado viaje á Europa se efectuara, lo cual causó verdadera alegría al Soberano, según me manifestó en su discurso contestación.

El salón de recepción es muy grande. Tiene la forma de una T, y en el punto de encuentro de los brazos se halla colocado el trono. Toda la decoración, que me parece de bastante buen gusto, es europea, salvo ligeros detalles de ornamentación, como puede verse por el grabado que publicó *La Ilustración Española y Americana*, en la página 5 del número 25 del año 1880.

El trono es un gran sillón de elevadísimo respaldo, forrado de raso amarillo. En el respaldo se ven las armas siamesas.

De cada lado del trono se eleva un guardasol de siete pisos, símbolo del poder real. Sólo puede usarlos el primer Rey; el segundo (pues en Siam hay dos Reyes), como á su tiempo explicaré, usa guardasoles de sólo cinco pisos. Lo único que me sorprendió de todo el aparato real, fueron dos

como haces de lanzas, con vainas de oro, tendidas en el suelo al lado del trono, y paralelamente á los brazos de éste. No tenía noticia alguna de este detalle antes de la recepción, ni tampoco lo pude adquirir después.

S. M. siamesa nos esperaba de pié delante del trono. Vestía un uniforme azul, con entorchados en la manga, y llevaba la banda de Carlos III. Su figura me pareció realmente agradable; su aspecto, inteligente, y muy acostumbrado á recibir visitas como la nuestra, pues nada indicaba en él embarazo alguno.

A derecha é izquierda del trono estaban colocados varios personajes de la corte y altos funcionarios de la Real Casa. Vestían el consabido uniforme azul, que parece reservado para las funciones de etiqueta. El hermano del Rey, que se hallaba presente, usaba un traje casi europeo, nuevo indicio del gusto con que son acogidas en las altas esferas de Siam las innovaciones y las modas de Occidente.

Terminada la primera parte de la ceremonia, consistente en las reverencias y discurso de ordenanza, y en algunas frases de agradecimiento y benevolencia que S. M. pronunció, dándonos la bienvenida, llegó la ocasión de presentar los regalos que para el Rey traíamos. Consistían éstos en un magnífico puñal toledano, primorosamente trabajado, una gran colección de álbums, y varias cajas de los mejores cigarros filipinos.

Con esta visita á S. M. acabé de comprender hasta qué punto es rápida la transformación del Siam, y enérgica su tendencia á identificarse con Europa, bajo la dirección de la omnipotente Inglaterra. Las ceremonias oficiales, que por representar casi siempre una tradición consagrada por muchos siglos de uso, suelen llegar á adquirir un carácter sagrado y conservarse inalterables á través de verdaderas revoluciones, han sufrido en Siam una transformación radical. En países como éste, donde el menor impulso emanado de arriba basta para lanzar á la masa de la nación por derroteros completamente nuevos, la transformación de la etiqueta, del modo de ser, y hasta del modo de pensar, en las esferas superiores, no puede menos de hacerse sentir en el pueblo. Y esa transformación ha sido grandísima en muy pocos años. Véase si no cómo se recibió en 1836 á la Embajada *yankce*, de que era jefe Sir Edmundo Roberts, y compárese esta recepción con la nuestra.

El día 16 de Abril fué el fijado para la audiencia. A las nueve de la mañana, Mr. Roberts, acompañado de veintidos oficiales, se embarcaba en tres góndolas, impulsadas por treinta remeros vigorosos. Las góndolas avanzaban rápidamente al són de la música. Una turba inmensa, contenida por infinidad de policías armados de gruesas estacas, esperaba en la margen á los extranjeros.

A la entrada de la primera puerta había muchos caballitos australianos, primorosamente enjaeza-

dos, y custodiados cada uno por dos palafreneros. Un vistoso cortejo de árabes, judíos y persas de los más opulentos, vino á unirse á la comitiva; cada cual eligió á su gusto un caballo, y todos se encontraron montados en un momento; sólo que como los estribos eran muy cortos, las rodillas les llegaban á la barba. Al llegar á una segunda puerta, todo el mundo dejó su espada en poder de la guardia, porque la etiqueta no permitía comparecer armado delante del Rey.

La Embajada fué recibida en la sala de la justicia por el *phaja-phi-phatkorá*, que ofreció té á todos, betel y cigarros, mientras se anunciaba que el Rey se hallaba dispuesto á recibir á la Embajada.

La tercera puerta estaba custodiada por un cuerpo de tropas vestido de rojo y verde y armados á capricho, unos con fusiles y bayonetas, otros con sables, otros espadas y otros con picas y mazas. Ante esta puerta hubo de detenerse la música de á bordo. El cortejo continuó su camino atravesando dos puertas más, en cada una de las cuales el número de soldados era mayor que en la precedente. A la entrada del palacio, propiamente dicho, había un cuerpo escogido, armado de escudos y espadas. A derecha é izquierda del camino, 300 músicos soplaban constantemente en otros tantos obóes, mientras algunos otros redoblaban en enormes tambores: el ruido producido por esta extraña orquesta era espantoso.

La sala de audiencia estaba adornada por divinidades y emblemas budhistas. El trono tenía seis piés de altura, y la anchura suficiente para que un hombre pudiera sentarse en él con las piernas cruzadas. Era de oro adornado de diamantes y otras piedras preciosas. Detrás de él elevábase una especie de altar. Un magnífico guardasol, formado por siete guardasoles superpuestos, se elevaba so-

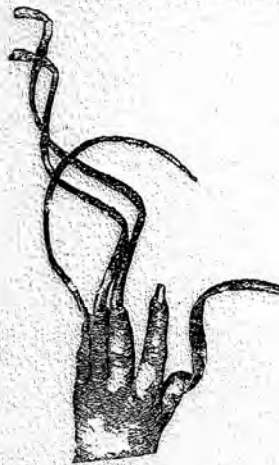
bre el trono; otros seis guardasoles, dispuestos en semicírculo, separaban al Rey de los cortesanos.

El Rey ocupaba en el trono la misma posición que Budha en el altar. Estaba envuelto en un manto de oro, mascaba betel y escupía de cuando en cuando en una urna de oro, mientras otros servidores le preparaban nuevas dosis de betel y agitaban enormes abanicos para hacer circular el aire.

Toda la sala, excepto un espacio de ocho piés de ancho, que conducía desde la puerta hasta el trono, estaba ocupada por más de 300 nobles, vestidos de seda y oro é inclinados ante S. M. hasta tocar con la frente en el suelo. La sala estaba medio á oscuras, y los carbúnculos y diamantes esparcidos en el traje del Rey, lanzaban verdaderos rayos.

Los embajadores entraron en la sala sombrero en mano, avanzando hácia el Rey por el espacio libre y haciendo tres profundas reverencias. Sentáronse sobre un tapiz con las piernas cruzadas, pero teniendo buen cuidado de cubrir las botas, cuya vista hubiera disgustado al Rey sobremanera. Una vez sentados, hicieron tres nuevas reverencias, á las cuales respondió la corte en masa; el Rey manifestó su agrado escupiendo tres veces. Un secretario situado detrás del trono, leyó á media voz la lista de los regalos de la Union Americana. Otros tres secretarios servían de intérpretes. El primero, arrodillado á los piés del trono, recibía las palabras á media voz, las trasmitía en voz baja al tercero, y éste á su vez las repetía con voz imperceptible á Mr. Roberts. Este respondía al Rey del mismo modo.

La audiencia duró tres cuartos de hora, al cabo de los cuales sonó una especie de clarín. Un telón de seda y oro cayó delante del trono, y S. M. desapareció á los ojos de todos. La audiencia había terminado.

CHINA.—LAS UÑAS DE UN CHINO RICO

(De una fotografía del natural.)

CAPÍTULO LXVII

INDO-CHINA

AJUTHIA

Después de la audiencia.—Visita al segundo rey.—Un diplomático siamés.—El juramento de fidelidad.—El banquete en palacio.—El elefante: su carácter, costumbres y servicios.—La expedición á Ajuthia.—Ruinas de la antigua capital.—Tesoros escondidos.—Modo de cazar elefantes.—Blombein.

No poco que de Siam habíamos visto avivaba de tal suerte nuestra curiosidad, que no pensábamos en otra cosa sino en recorrer libremente aquella parte del país que la urgencia del tiempo nos permitiera. Nuestros buenos amigos los siameses nos habían enseñado infinidad de cosas, que sin su auxilio quizá no hubiéramos sabido nunca. ¡Cuántas ideas que teníamos como ciertas después de haber leído á Pallegoix, Mouhot y Beauvoir, á Beauvoir sobre todo, hubimos de rectificar entonces!

Nuestro primer cuidado, al salir de palacio, fué quitarnos el uniforme. El sol se hallaba en el zenit, y aunque el calor no era precisamente insostenible, nos molestaba bastante, á causa de la mucha ropa que llevábamos encima.

Ya mejor dispuestos para combatir los rayos del sol, dimos un paseo hácia la parte baja de Bangkok.

Pasamos por un coliseo siamés, donde actuaba una compañía, mitad indígena y mitad china. Como ya he dicho, los siameses son muy aficionados al teatro, y pasan días enteros asistiendo á la representación de una pantomima cualquiera. La mayor parte de los cómicos de la compañía que vimos eran chinos, los cuales, en éste como en cualquier otro negocio, suelen sacar dinero, mientras los demás se arruinan. Nada vimos allí que no hubiéramos visto; casas pintadas, escenas y cuadros imposibles, y un público numeroso, atento é indulgente. La orquesta, compuesta de tam-tams, bombos y bambúes colgados, indicaba claramente

que los siameses tienen de la armonía un criterio muy diferente del nuestro.

Al día siguiente fuimos recibidos también por el segundo Rey. No detallaré la ceremonia, porque fué, salvo algún pormenor insignificante, copia fiel de la recepción anteriormente descrita. Sólo pude notar un poco de inferioridad en el ornato de la sala donde fuimos recibidos, cuyo lujo, aunque grande, no podía compararse al del salón donde nos recibió el primer Rey.

S. M. nos recibió muy afablemente. Le dirigí un breve discurso en español, no haciéndolo en inglés como al primero, por no entender este idioma. Me escuchó con gran atención, mostrándose muy agradecido por los regalos que en nombre del rey de España le presenté. Consistían estos regalos en un magnífico puñal de Toledo y algunas otras armas, que examinó muy detenidamente, y en varias cajas de los mejores cigarros filipinos. Al despedirnos, S. M. me obsequió regalándome una preciosa petaca de plata repujada, ostentando en el centro las armas siamesas, primorosamente labradas.

Los seis días que siguieron al acto oficial antes descrito, los empleamos casi por completo en descansar de nuestras fatigas, poner en orden nuestros papeles, ó cuando más en dar un pequeño paseo en bote por los canales de la Venecia oriental.

El día 9 visitamos al Representante de S. M. siamesa en Londres, el cual se hallaba á la sazón en Bangkok. Este funcionario ha sido también arrastrado por la corriente civilizadora que se hace sentir en el país, y parece fascinado por las cos-

tumbres europeas. Con un solo dato probaré hasta qué punto se hallaba influido por ellas: tenía sólo una mujer, á pesar de que su fortuna le hubiera permitido tener muchas.

Nos recibió en su casa flotante, y en un saloncito de madera adornado con elegancia. Vestía el traje indígena, pero tenía cubierto el busto con un justillo de seda, y llevaba además una banda cruzada, siendo de notar, como nuevo rasgo que prueba sus aficiones por las cosas de Europa, que llevaba medias y botas. Su aspecto es simpático; habla bastante bien el inglés, explicándose también en francés, pero con cierta dificultad.

Nos preguntó si habíamos tenido ya ocasión de ver alguna señora siamesa. Nuestra respuesta hubo de ser negativa, porque los siameses guardan sus mujeres de los extranjeros, con más cuidado todavía que los turcos. Entonces se volvió á mí y me dijo: «Me váis á permitir que os presente la mía.»

—Con mucho gusto, le repliqué, no sin cierta admiración ante ofrecimiento tan espontáneo como inesperado.

La esposa del Representante del Siam en Londres nos pareció bastante amable. Su hija es una bonita criatura de diez años, muy blanca para su raza, y con los brazos y piernas cubiertos de elegantes brazaletes. No hay que perder de vista, sin embargo, lo que antes he dicho sobre el contraste que en todo el país existe entre la belleza de los niños y la fealdad de los adultos.

Al día siguiente tuvimos el gusto de recibir en nuestra casa al Sr. Phara Bhas-hazerongve y su señora, que venían á devolvernos la visita.

Por la tarde, el Ministro de Estado, á quien la Misión debe no pocas atenciones, vino á visitarnos para ir á Ajuthia, antigua capital del Siam, y de cuyas ruinas hablamos leído todos maravillas. Inútil me parece decir que la proposición fué aceptada con muchísima alegría.

El 13, víspera de nuestra partida, tuve ocasión de asistir á una curiosísima ceremonia, que no he visto escrita en ningún libro de viajes, y que tiene, sin embargo, mucha importancia: me refiero al juramento de fidelidad, el cual se presta dos veces al año.

Desde por la mañana muy temprano, notábase gran movimiento de gente en los alrededores de palacio.

En el interior estaban formadas todas las tropas de Bangkok, con sus trajes casi europeos. Había allí fuerzas de infantería, caballería, artillería y hasta bomberos.

Se nos había destinado para ver la primera parte de la ceremonia, una sala del museo, donde nos sirvieron refrescos y vinos exquisitos. Confieso que pasé allí un rato sumamente agradable, examinando las preciosidades que el museo contiene.

Una numerosa orquesta esperaba en el patio la señal conveniente para dejar oír sus acordes mar-

ciales. Hizose la seña!, y empezaron en el acto los acordes; pero de tal naturaleza fueron ellos, que los pequeños caballos australianos se espantaron y empezaron á relinchar, á hacer cabriolas y disparar coces, acabando por romper completamente las filas y dar en tierra con muchos de sus jinetes.

Los mandarines iban llegando uno á uno, en sillas de mano muy lujosas. Vestían todos de blanco, y llevaban un gran cinturón plateado ó dorado y más ó ménos rico, según la categoría de cada cual.

Les seguían sus sirvientes con otras insignias de su jerarquía, las cuales eran: tetera, escupidera, caja de betel de oro ó plata, y de varios tamaños.

Precedido de una guardia de honor, y sentado en una silla de manos, resplandeciente de oro y pedrería, llegó por fin el Rey, vestido con el traje nacional de gala de que damos un grabado, sacado como todos los de este libro, de una fotografía tomada del natural. Le seguían muchos nobles y otra silla, conduciendo sus seis ó siete hijos, entre los cuales se cuenta una niña de doce años de edad. Todos ellos iban reunidos y sentados dentro de una especie de canasto bajo y redondo. Hay que advertir que el Rey apenas tiene veintisiete años.

Al llegar adonde estábamos, S. M. mandó parar su palanquín, y saludándome con la mano, hizo que uno de los nobles que le acompañaban se dirigiera á mí y me invitase á acercarme.

Se mostró tan afable y tan dueño de sí mismo como siempre. Se informó de la conducta de las autoridades para con nosotros, preguntándome si habíamos sido bien tratados, y si nos faltaba algo; y advirtiéndome que, aunque á aquella fiesta no solían concurrir extranjeros, había querido hacer una excepción en favor nuestro, en prueba de lo mucho que estimaba y agradecía la Embajada que S. M. el Rey de España le había enviado.

Una vez terminado este desfile, entramos en la especie de capilla donde se hallaba reunida la corte, y donde iba á verificarse la ceremonia del juramento.

Nos sentamos en sillas, y al lado de los Ministros. A nuestra derecha, y sobre un entarimado, extendíase una larga fila de talapinos en cucullas; todos estaban sentados, y tenían en las manos un gran cordón amarillo. Frente á ellos estaba el Rey, sentado bajo un dosel. Un poco más abajo estaba el segundo Rey, luego el Regente, y gran número de príncipes hermanos del Rey.

Mientras los Ministros leían la fórmula del juramento, varios talapinos mojaban las lanzas, espadas y pistolas del Rey en el agua de que estaban llenas unas grandes vasijas de plata. De estas mismas vasijas se sacó después agua en tazas, también de plata, bebiendo de ella el Rey y los Ministros, y luego toda la corte, con lo cual quedó terminada la ceremonia. Al salir pude comprender cuán grande es el respeto que los talapinos inspi-

ran á los siameses, viendo al Regente, el hombre más poderoso del reino, inclinarse hasta el suelo ante un grupo de aquellos sacerdotes que se hallaba á la puerta.

Conforme el Rey nos había dicho, éramos los primeros europeos que asistíamos á ella, distinción que nunca le agradeceremos bastante. Nos chocó sobremanera el traje y el sombrero ó corona de S. M.; pero omito toda descripción de uno y otro, porque el retrato que damos en lámina suelta de S. M. el Rey, en traje de gala, dará al lector una idea completa de ellos, mucho mejor que mi pobre prosa.

Es claro que por no establecer distinciones ni privilegios, todo el cuerpo diplomático de Bangkok había sido invitado con nosotros.

Para que el día fuera completo, S. M. se dignó invitarnos á comer, convite que aceptamos gustosos, tanto por considerarnos muy honrados con él, cuanto por curiosidad.

A la hora aplazada, todo el personal de la misión y plana mayor del *Marqués del Duero*, en traje de gala, llegaba á Palacio.

En un magnífico comedor amueblado á la europea, estaba servida una mesa para unos ochenta cubiertos, que poco tendría que envidiar á la más lujosamente servida de la más fastuosa corte de Europa.

Algunos detalles verdaderamente asiáticos me llamaron la atención.

Los centros de mesa, por ejemplo, eran magníficos. Representaban animales del país, tales como elefantes, rinocerontes, etc., etc., formando caprichosos grupos. Aquí, una palmera cobijaba bajo su sombra un magnífico tigre real; allí, un elefante extendía la trompa, jugueteando con sus hijuelos; mas allá, veíase un enorme rinoceronte, y todo de plata, primorosamente trabajada en la capital de Inglaterra. El más grande y más rico de los centros hallábase en medio de la mesa; los demás iban disminuyendo de tamaño, hacía los extremos de ésta.

S. M. ocupaba el centro de uno de los lados, teniendo á derecha é izquierda á todos los primogénitos de cada una de las mujeres de su padre; es decir, los principales individuos de sangre.

Frente á él se hallaba el personal de la Embajada, alternando con los ministros, altos dignatarios de la corte, etc., etc.

Reinó siempre el más completo silencio, lo cual, unido á la magnificencia del servicio, magnitud del salón y fastuosidad de los personajes que nos rodeaban, daba al acto un aspecto imponente. Dos músicas, colocadas á conveniente distancia, una europea y otra siamesa, tocaron alternativamente durante toda la comida.

Hallábame yo profundamente embebido en graves meditaciones acerca de lo que estaba presenciando, cuando me ví sorprendido por un brindis de S. M., gracioso y fino, pero totalmente inespe-

rado para mí, por no haber llegado aún el momento destinado á ello. S. M., haciéndome seña de que bebía á mi salud, llevó la copa á sus labios rápidamente.

No sabiendo cómo corresponder á esta nueva prueba de deferencia, pues en Europa no hubiera sido correcto tomar la iniciativa de un brindis dirigiéndose al Monarca, se lo hice así presente al Ministro de Siam en Londres, que se hallaba á mi derecha.

S. M. hubo de comprender que se hablaba de él, y en voz alta y en inglés, con objeto de que yo lo entendiera, le dijo al referido Ministro:

—¿Qué dice el Enviado español?

Apenas le hubo expuesto mi duda, cuando tomó su copa, y dirigiéndose y levantándola, me dijo:

—Embajador, el ceremonial es el mismo en mi corte; pero, en este caso, el Rey de Siam se ve honrado con que el Representante de D. Alfonso, tomando la iniciativa, brinde en mi honor.

Bebí, pues, á su salud, con lo cual la comida continuó silenciosa y grave como antes.

A los postres S. M. inauguró los brindis, pronunciando un breve discurso en inglés, en el cual, después de dirigir algunas lisonjeras frases á la Embajada española y al Rey de España, bebió á la salud de S. M. D. Alfonso XII, cuyo brindis fué contestado oficialmente por mí.

Terminados los brindis, y con ellos el banquete, S. M. siamesa tuvo á bien enseñarme el interior de su palacio, en el cual hay verdaderas preciosidades, tanto europeas como asiáticas. Después conversó largo rato conmigo, acerca de Europa y de nuestro viaje, mostrando en todo singular penetración y vastos conocimientos. Recuerdo perfectamente lo mucho que le chocó que el Emperador de Annam se hubiera dejado ver de nosotros; pues según él mismo dijo, era el más refractario á las costumbres de Europa, de todos los monarcas de Oriente, cifrando su orgullo en las dificultades que oponía á los extranjeros que pretendían acercarse á su presencia; lamentóse también de que la Reina su esposa se encontrara indispuesta y no pudiera por esta razón presentámosla.

A la despedida, el príncipe Somdecht-Chou-Phya nos invitó á asistir á una gran revista de elefantes que debía verificarse al día siguiente en Bangkok. Aceptamos el convite, deajando para más adelante nuestra expedición á Ajuthia. Hubiera sido vergonzoso para nosotros abandonar el Siam, país donde los elefantes son más numerosos y representan un papel más importante que en ningún otro del mundo, sin haber visto más que unos cuantos individuos aislados de esta respetable raza.

El elefante siamés tiene, por lo general, de 3 á 4 metros de alto, colmillos enormes y carácter pacífico, cuando no se le provoca. Los más estimados son aquellos cuya cola no presenta cicatriz alguna. Esto, según los siameses, significa que no ha vuelto jamás la espalda al enemigo, circunstan-

cia de gran valor para quien como ellos ve en el elefante un poderoso auxiliar para la guerra.

En estado salvaje, habita preferentemente los bosques y los lugares pantanosos.

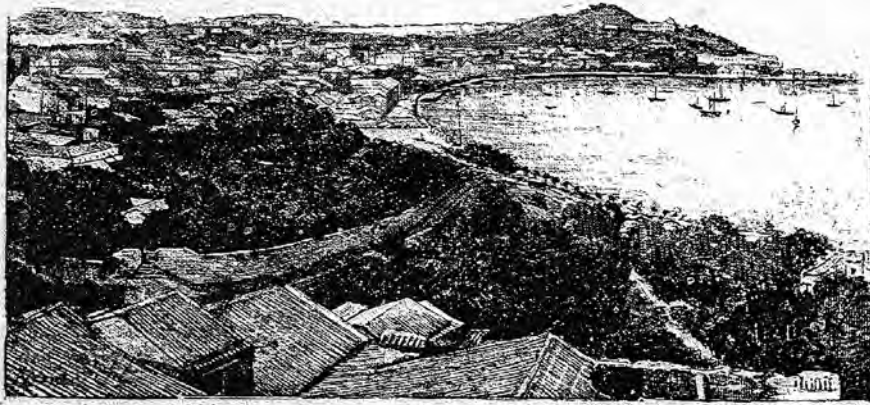
No ataca á nadie, como no sea atacado, ó no suponga que se le provoca. Entonces lo hace con verdadero furor; no hay medio de resistirle, y muy pocos de escapar, porque alcanza fácilmente al mejor caballo. Además, como viajan en grandes manadas y se ayudan tanto en el ataque como en la defensa, lo mejor es evitar todo encuentro con ellos.

Por la noche, cuando bajan á los pantanos y á los ríos para beber agua, suelen ser acometidos de terribles accesos de cólera. Si encontraran cerca

de la margen un bote, lo destrozarían infaliblemente, y esto lo saben muy bien los indígenas.

Una vez domesticado, la utilidad del elefante es superior á la de cualquier otro animal de las regiones orientales. Nada puede compararse á su inteligencia, á su docilidad, y á su resistencia contra toda fatiga.

A una voz de su karnak ó conductor, échase en tierra para dejarse cargar más fácilmente, ó para facilitar la subida á su jinete. Una vez en marcha, no hay obstáculo que le detenga. Si se trata de subir una gran pendiente, su trompa le sirve de bastón unas veces, y de cable ascensor otras, agarrándose con increíble fuerza á los árboles y á las rocas, sin resbalar jamás. Si se trata de bajar

CHINA.—VISTA DE MACAO, TOMADA DESDE EL NORTE

una pendiente muy rápida, extiende hácia delante sus patas anteriores, hácia atrás las posteriores, y se deja arrastrar sobre el vientre. No hay memoria de que un elefante se caiga ni derribe á su jinete, á menos que no se le haga entrar en cólera, cosa que sólo se consigue á fuerza de malos tratos.

En las espesas florestas indo-chinas no es posible dar un paso sin hacerse camino con el hacha en la mano. Las lianas y trepadoras de mil especies, las mismas ramas de los árboles y las espigas de diferentes arbustos, desgarran las ropas y aun las carnes, causando heridas muy dolorosas. Es verdaderamente admirable el cuidado con que el elefante va venciendo todos estos obstáculos, tronchando ramas, arrancando rosales y apartando las lianas de suerte que su jinete no sufra lo más mínimo. Porque al ejecutar con la trompa todas estas operaciones, no cuenta sólo con su propio volúmen, sino con el de la persona que lleva encima, y despliega la mayor energía en la perforación

de una especie de túnel para ambos. Jamás se ha dado el caso de que un viajero transportado por un elefante se causara la menor herida.

Si se trata de atravesar un río, el elefante toma primero sus precauciones. Empieza por sondear la corriente con su trompa; no siendo aquélla muy profunda, la atraviesa tranquilamente y con esa gran calma que da la confianza en la propia fuerza. Cuando, por el contrario, su pié no encuentra fondo, nada con precaución, pero sin miedo, como persona prudente, que ni busca el peligro ni le teme.

Un elefante regular puede andar 8 kilómetros por hora, pero día y noche, sin necesidad de descansar más que para llenar su estómago. Aun cuando éste es bastante grande, no puede acusarse al elefante de glotón, sobre todo atendiendo á la gran cantidad de trabajo que suministra. Cuando necesita descanso, el elefante lo advierte al karnak, dando fuertes golpes en el suelo con la trompa, y lanzando una especie de ronquido semejante

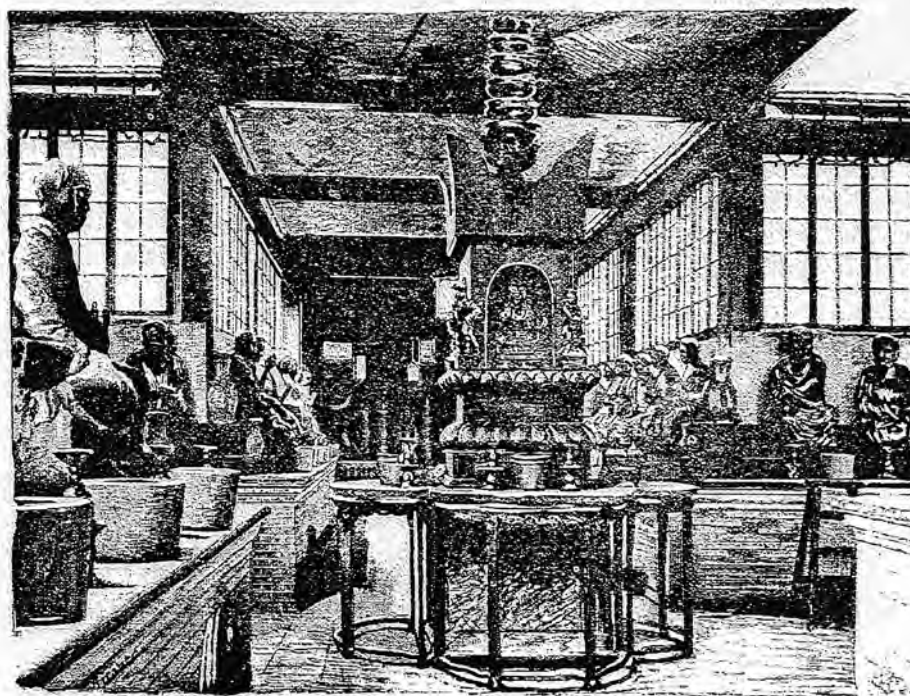
al de un cuerno. En este caso, hay necesidad de detenerse, porque después de haber hecho algunos esfuerzos más, acaba por detenerse él mismo y se indigna si se le castiga.

Al elefante destinado á transportar una persona, se le coloca encima, á modo de silla, un gran cesto con su toldo. Dentro del cesto, el viajero se encuentra á sus anchas, sin peligro de caer, ni de ser atacado, y sabiendo que en cualquiera de estos

casos su cabalgadura será al mismo tiempo su principal defensor.

Su marcha es muy incómoda para quien no está acostumbrado; pero es fácil habituarse á ella. Lo esencial es prevenirse contra ciertos movimientos bruscos del bruto, movimientos que se repiten al menor acceso de cólera, al encontrar un obstáculo ó al descubrir un enemigo.

Como instrumento de combate, el elefante ha

CHINA.—PAGODA DE LOS GENIOS, EN CANTÓN

desempeñado en la Indo-China un papel mucho más importante que en ningún otro país del mundo. Tal vez todas las victorias y conquistas de los siameses se expliquen por la superioridad de los elefantes del país sobre los de los países vecinos, por el gran número de ellos que poseen y por el cuidado que ponen en amacstrarlos para la guerra.

El Rey de Siam tiene muchos individuos encargados de cazar todos los años cierto número de elefantes escogidos entre los más robustos, destinados al ejército real. Hay, además, varios parques, donde más tarde se educan para desempeñar su misión guerrera. En Ajuthia está el principal de estos parques, y yo esperaba estar muy pronto al corriente del modo de cazar y educar estos terribles soldados.

Mientras llegaba el 12, fecha marcada para nues-

tra excursión á la antigua capital, pude adquirir algunos curiosos datos sobre el asunto, gracias á la amabilidad de nuestros amigos el Ministro de Estado y el diplomático representante de Siam en Londres, á la sazón en Bangkok, como ya he dicho.

Por la mañana temprano, un poco antes de la revista, tuvimos ocasión de echar una rápida ojeada, á lo que, á falta de otro término, llamaré *caballerizas reales*. Hay que convenir en que estas caballerizas sin caballos, pero llenas de elefantes, son bastante originales.

Cada elefante está encerrado en una habitación como de 10 metros cuadrados, y fuertemente amarrado por un pié. Por lo general, los colmillos son muy grandes; los había más altos que un hombre. La cabeza suele estar resguardada de los golpes del enemigo por una especie de coraza fabricada

con la gruesa piel del cocodrilo. Junto a cada elefante, había un verdadero arsenal de picas, espadas, flechas, etc., pertenecientes al karnak que debía dirigirlo al combate.

Referir las hazañas guerreras de los elefantes siameses, sería tanto como escribir la historia toda del Siam. Los nobles paquidermos han dado a los hombres de aquel país un poder y una preponderancia que no les pertenece, y que quizá hubieran merecido mejor los birmanes y peguanos.

No hace todavía medio siglo que los elefantes salvaron la independencia del Siam en una guerra con los annamitas.

Estos llevaban lo mejor, y habían derrotado a los siameses en varias acciones. El grueso de sus tropas se hallaba reunido en una vasta llanura, no lejos del Me-Nam. Una noche, el generalísimo siamés escoge 400 de sus mejores elefantes, ata a la cola de cada uno una gruesa tea, y los lanza así contra el campamento annamita. Furiosos los animales por el dolor que les causaban sus quemaduras, embistieron de tal manera contra él, que en un momento derribaron las trincheras y dispersaron el ejército, no sin haber aplastado con sus patas ó clavado en sus colmillos hasta un millar de annamitas.

La gran revista a que habíamos sido invitados, se verificó en el recinto exterior de palacio. Los soldados desfilaron ante él. Llevaban túnicas rojas, donde se veían dibujados varios animales fantásticos, y sombreros, también rojos, de grandes alas. Unos iban armados de arcos y otros de lanzas. La música de aquel extraño cuerpo, era más extraña todavía: consistía en silbos y tambores, cuyo concierto podría ser muy marcial y armónico para oídos siameses, pero era capaz de ensordecer los del europeo más refractario a las sensaciones musicales.

A la orquesta siguieron los carros de combate tirados por bueyes y pintados de verde; iban llenos de fusiles y lanzas para los combatientes.

Por fin llegó su turno a los elefantes. De ambos lados de la gran silla ó cesta, iban colgadas armas blancas y de fuego. Entre las últimas, y en el mismo lomo de uno de los elefantes, vi un falconete larguísimo y de gran calibre, como los que hace 150 años se usaban para la defensa de ciudades. En cada elefante iban cinco ó seis hombres.

Detrás de estos monstruos venía un cuerpo de tropas armadas y uniformadas a la europea, y precedidos de una banda de música bastante regular. Su aspecto, sin ser muy marcial, no dejaba de ser agradable, recordando bastante el aire de nuestros cuerpos filipinos. También con estas tropas a la europea iban algunos elefantes, pero dirigidos y desmontados por soldados en todo iguales al resto del destacamento.

Cerraba la marcha un cuerpo de 20 magníficos elefantes, entre los cuales iba el que habría servido de montura al Rey, si éste hubiera asistido a la

ceremonia. El privilegiado animal llevaba sobre sus hombros el trono real, vacío, pero acompañado del correspondiente guardasol de siete pisos, el cual representa en Siam y en toda el Asia oriental lo que en Europa el cetro y la corona.

Dos talapinos, colocados en una especie de púlpito, arrojaban sobre la comitiva y sobre nosotros, de vez en cuando, algunas gotas de agua sagrada.

La función terminó con el desfile de 20 *ponnys*, que pasaron delante de nosotros como exhalaciones.

El día siguiente, a las seis de la mañana, partimos todos hacia Ajuthia en una lancha del ministro de Estado, remolcada por un vaporcito elegante y ligero.

Las márgenes del Mei-Nam conservan más arriba de Bangkok el mismo aspecto que desde el mar hasta llegar a esta ciudad.

Por todas partes masas inmensas de verdura, y medio sepultadas entre estas masas, aldeas risueñas y pintorescas. La llanura del bajo Mei-Nam se continúa sin interrupción; pero en virtud de una circunstancia que aún no me he explicado por completo, la ligera monotonía, la impresión de pesadez que se notaba antes de llegar a la capital del Siam moderno, desaparece por completo.

Sin duda la vegetación es más variada, ó más frecuente el encuentro de lugares habitados: de todos modos, el país me pareció digno y aún superior a su fama.

El río conserva su anchura y profundidad acotumbradas. Sus aguas no se lanzan nunca hacia adelante, con la vertiginosa velocidad de las del Me-Hong, ni presentan una masa tan imponente; pero marchan tranquilas y majestuosas por uno de los cauces más fácilmente navegables del mundo entero.

De uno y otro lado, extiéndense arrozales extensísimos. En las innumerables lagunas ocupadas por éstos, vivía la más variada fauna de aves acuáticas que he conocido.

Pasada la pequeña ciudad de Sam-Kok, que contiene unos 8,000 habitantes, encontramos un gran afluyente, y después de haber dejado atrás un gracioso grupo de cuatro islas, empezamos a encontrar las primeras ruinas de la vieja ciudad, destruida por los birmanes.

Las ennegrecidas agujas de viejas pagodas medio derruidas, los montes informes de ladrillos, restos de magníficos palacios habitados en otro tiempo por los nobles más ricos y más orgullosos de la Indo-China, los altares y las estatuas, ocultos bajo la sombra de colosos nacidos ayer, pero que representan siglos de existencia, todo aquello nos decía a voces que por allí había pasado un pueblo grande y poderoso, del cual el Siam actual no es más que una sombra, y la tristeza se apoderaba poco a poco de nuestros espíritus, porque es privilegio del corazón humano ver en el esfuerzo ajeno algo que interesa y que excita el propio, ó alegrarse de las

victorias que la humanidad consigue, entristeciéndose ante sus derrotas y sus caídas.

Cuando los restos de un gran imperio ó las ruinas de una gran ciudad excitan en nuestra alma cierta clase de impresiones, ó se llora al recordar las desgracias de los vencidos, ó se ríe al imaginar la alegría y las hazañas de los vencedores, se comprende que *humanidad* no es una palabra vana, y que el hombre siente las venturas y desventuras de todos los hombres, como cada parte del cuerpo humano siente á su vez el bien ó el mal del resto del cuerpo.

Ajuthia fué fundada en 1350 por Phaja-Uthong, y destruida en 1766 por los birmanes en tiempo de Chao-Dok-Ma-Duc, no quedando de ella más que las ruinas que teníamos ante los ojos, porque Phaja-Tak, el restaurador del Siam y vencedor de los birmanes, no volvió á Ajuthia más que para exterminar á los últimos enemigos que allí se habían refugiado, trasladando á Bangkok la capital del estado siamés.

Desde 1766 hasta la fecha, la exuberante vegetación tropical no ha perdido un momento. Los árboles, las lianas y los matorrales presentan un aspecto secular, que engañaría seguramente al que, no conociendo el país, ignorara que entre sus raíces y sus ramas yacen los últimos restos de una ciudad, inmensa metrópoli en otro tiempo de un Estado poderoso.

Segun M. Pallegoix, no hay allí solamente ruinas más ó menos preciosas, sino tesoros inmensos enterrados durante el último cerco. Cada uno de esos tesoros haría la fortuna de cualquiera de nosotros, y no faltaba en la expedición quien dirigiera á todas partes miradas escudriñadoras, como si debajo de un tronco medio podrido, ó escondido entre los escombros de un altar de Budha, esperase encontrar algún tesoro de las mil y una noches.

La antigua Ajuthia fué construida en una isla de 15 kilómetros de circunferencia. Más tarde, la ciudad fué ensanchándose hasta invadir ambas márgenes del Me-Nam, y en especial la izquierda.

Las ruinas que se encuentran en la isla indicada son verdaderamente imponentes. Entre los restos de lo que fueron pagodas reales, pude ver estatuas hasta de 60 piés de altura. La mayor de todas medía 18 metros justos. Era de ladrillo, cubierta de una capa de bronce de grueso espesor.

Las ruinas siamesas, y en general todos los restos de la arquitectura indo-china, imponen por su masa, pero no dicen nada al espíritu. Se ve que, para construir aquello, ha hecho falta una gran cantidad de fuerza; pero no se distingue ni un rastro del saber del arquitecto, ni del genio del estatuario. Y es porque en las construcciones propias de estos países, la belleza no está en el conjunto; está en los detalles, en las laborcillas practicadas en el estuco y en el ladrillo, laborcillas que resisten muy poco tiempo á la acción demolidora del aire y de las aguas. Por eso, al cabo de dos horas

de pasear entre los escombros, comprendimos que, por mucho que buscáramos, no encontraríamos ni el menor vestigio del espíritu de un pueblo. Allí no había más que los restos de un gran cuerpo; el alma había desaparecido, sin dejar rastro alguno.

Junto á las ruinas de la antigua Ajuthia, eleváanse los almacenes y las casas semi-europeas de la Ajuthia moderna, capital de una de las provincias más extensas, más pobladas y más ricas del Siam.

Tendrá unos 50.000 habitantes, y nada absolutamente ofrece de particular, ni bajo el punto de vista de la suntuosidad de los edificios, ni del movimiento, ni siquiera de los trajes y de las costumbres de los habitantes. El comercio es bastante considerable, porque apenas hay casa en Bangkok que no tenga sucursal, ó por lo menos representante en Ajuthia.

Sólo visitamos un edificio moderno: el Palacio del rey Mongkuk. Es bastante grande, pero no nos pareció ni muy elegante ni muy lujoso. No merece los honores de una descripción.

En Ajuthia tiene el Rey su principal depósito de elefantes, depósito perfectamente escogido, porque esta provincia es, de todas las del reino, la que mayor número de elefantes alimenta.

Los elefantes viven en un estado que no es precisamente el de domesticidad, ni tampoco el de libertad absoluta, y que yo comparo con el estado en que se encuentran nuestras manadas de toros. Recorren los bosques en grupos de cuarenta y cincuenta individuos, viviendo generalmente entre las altas hierbas y en los lugares húmedos.

En Ajuthia hay siempre una comisión de individuos encargados de examinar los elefantes encerrados en los corrales de S. M., y escoger los que juzgan más á propósito para la guerra ó para cualquier otro servicio de Palacio. Como ya he dicho, son siempre preferidos los machos que no tienen cicatriz alguna en la parte posterior.

Para reconstituir la población sedentaria de los corrales, se recurre con frecuencia á la población errante y semi-salvaje de los bosques.

Pero en este caso es necesario apelar á la astucia, porque no hay medio de coger vivo un elefante, empleando sólo medios violentos, como no sea con otros elefantes domésticos y amaestrados en la caza de sus semejantes.

Cuando los miembros de la comisión de examen descubren en una manada errante un individuo que llena las condiciones deseadas, avisan inmediatamente á la sección de karnaks (conductores), los cuales, montados en sus elefantes, parten en busca del individuo ó individuos designados.

Apenas descubierto, los elefantes domésticos, cuya inteligencia es, en verdad, asombrosa, acometen por todas partes á su colega salvaje. Si éste procura huir, ó hace mucha resistencia, se echa un lazo corredizo á una de las piernas, tirando de él al mismo tiempo todos los cazadores, mientras los otros elefantes empujan en el mismo sentido á

su compañero, abrumándole con el tremendo peso de sus cuerpos. Una vez en el suelo, el caído reconoce su impotencia, y se deja conducir al cercado, donde permanece algunos días rodeado de otros elefantes perfectamente domesticados. Al cabo de un par de semanas, el ejemplo de sus compañeros, lo agradable de la alimentación y las caricias de los karnaks, han transformado por completo su carácter, hasta el punto de que una simple voz de sus guardas le contiene y domina por completo.

Llegan á hacerse tan tímidos, que se asustan de un perro, ó de cualquier otro animalillo semejante. El disparo de un fusil, ó la vista de un caballo, les pone fuera de sí, y el mayor trabajo para sus guardianes es acostumarles al estampido de los cañones y al aparato bélico.

Otro medio de cazarlos, más empleado y menos peligroso que el anterior, es el siguiente:

Todos los años, los Gobernadores de provincia dejan en libertad cierto número de hembras de las más inteligentes. A los ocho días, la trompeta del karnak las llama al corral, y cada una de ellas vuelve, en efecto, acompañada por un individuo del sexo fuerte, al cual conducen hasta las puertas del cercado. Una vez allí, ó á fuerza de halagos, ó á golpes de trompa, todos los animales entran en él, quedando prisioneros para siempre.

Una cacería ó batida en elefante, es uno de los más curiosos espectáculos que pueden presenciarse.

No tuve ocasión de asistir á ninguna, porque el tiempo apremiaba, y en Siam hay muchas más cosas curiosas de las que pueden verse en pocos días.

Mouhot, el viajero francés á quien he citado varias veces, describe del siguiente modo una de esas batidas:

«El que nunca ha asistido, dice, más que á una cacería en Europa; el que nunca ha visto huir delante de los gritos, bocinas, perros y caballos, sino á las tímidas y miserables reses de nuestros desmedrados bosques, no puede tener idea de una escena semejante á esta cacería á que me refiero.

»Podrá muy bien imaginarse, en un espacio estrecho, en una legua cuadrada, sumergida bajo dos pies de agua en los tres cuartos de su extensión,

un grupo de 200 ó 300 elefantes, puestos de repente en alarma, por un ruido discordante que se eleva por tres lados del horizonte. Podrá representárselos retrocediendo poco á poco, y concentrándose á medida que el círculo de amenazas se cierra en torno suyo, hasta constituir una masa informe, que, loca de terror, se arroja toda entera en pos de las hembras, hácia el único punto en que no resuenan ni voces humanas, ni estampido de armas de fuego, ni redobles de tambor.

»Podrá grabar en su cerebro una imagen más ó menos pintoresca de todo esto; pero ¿cómo hacerse cargo de los sorprendentes efectos de la tierra que se abre bajo los pies de aquellos colosos aterrorizados, á cuyo choque desaparecen las malezas, los cepellones y hasta los arbolados? ¿Cómo hacerse cargo de los embates y de la agitación de las aguas encrespadas por el paso de aquel ejército de colosos? Para hallar términos de comparación, es necesario haber experimentado la conmoción de un terremoto, haber seguido la marcha de una tromba, ó haber contemplado cara á cara una gran marea de otoño (1).»

Con verdadero sentimiento de no haber podido presenciar espectáculo tan grandioso, nos fuimos á pasar la noche á Blombein, residencia real donde S. M. siamesa suele pasar parte del año.

Este Versailles asiático debe haber costado una respetable suma, á juzgar por su extensión y por lo difícil de las obras en él ejecutadas.

El palacio propiamente dicho, tiene ciertas pretensiones arquitectónicas. Se conoce que su constructor sentía especial afición hácia el género italiano; pero tuvo la mala idea de revestir de una capa azul las columnas del edificio.

Rodeando el palacio, se elevan otros edificios destinados á los príncipes, á los principales personajes de la corte, y un suntuoso harem. Entre ellos circulan mil canales derivados del Me-Nam, y atravesados por puentecitos chinoscos de efecto pintoresco.

En Blombein nos alojamos suntuosamente. Pasamos una noche deliciosa, y al día siguiente por la mañana nos volvimos á Bangkok, Me-Nam abajo, en el vaporcito del ministro de Estado.

(1) Cacería por medio de hachos.

CAPÍTULO LXVIII

INDO-CHINA

Una nueva escena de cremación.—Nuestras despedidas.—La luna de miel en el Océano.—El elefante blanco.—Alimentación de los siameses: el arroz.—El uso y el abuso del betel.—La palmera del viajero.—El cocotero.—El durión.—El árbol del pan.—El bambú y sus aplicaciones.—Las flores en Bangkok y en Ajuthia.—El rinoceronte: modo de evitar su ataque.—El tigre.—Monos siameses.—El cocodrilo.—Serpientes y culebras.—Los mosquitos y las sanguijuelas: padecimientos que causan.—Aves, tortugas y tiburones.

El día siguiente de nuestro regreso fuimos invitados á presenciar la cremación del cadáver de la esposa del Regente, ceremonia verdaderamente extraordinaria, de la cual jamás podrá tener exacta idea el que no la haya presenciado.

Se nos designó un sitio especial, situado al lado de la tribuna que debía ocupar el Rey. Había sido perfectamente escogido el sitio, y desde él pudimos hacernos cargo de los menores detalles de la originalísima escena de que íbamos á ser testigos.

Primero fueron llegando varias bandas de música, compuestas de instrumentos europeos, regularmente tocados, si se tiene en cuenta que todos los profesores eran ribereños del Mei-Nam. Detrás de las músicas marchaban algunos regimientos, vestidos y armados también á la europea, que fueron colocándose en correcta formación ante la tribuna real.

Momentos después llegó el Rey en una carretela, seguido de numerosa escolta, cuyo uniforme azul y cuyas lanzas de plata presentaban un aspecto sumamente pintoresco. Apenas instalado en su tribuna S. M., dirigió la vista hácia el lugar que nos había sido destinado, y según costumbre me saludó, haciéndome seña de que me acercara.

Me dirigí en seguida adonde estaba el Monarca, el cual se informó de nuestro estado de salud, preguntándome si echábamos de menos alguna cosa, si éramos bien tratados, y comunicándome algunos detalles acerca de la ceremonia que íbamos á presenciar. Se expresaba con la naturalidad y faci-

lidad de costumbre, como si toda su vida hubiera estado entre europeos, y como si su alto rango no le cohibiese en lo más mínimo.

Sobre una especie de montaña artificial, hecha con exquisito gusto y compuesta de las más ricas maderas del país, hallábase el cuerpo de la difunta. El Rey mismo era el encargado de encender el fuego, alta honra dispensada por excepción á su Regente. La operación se verificó sin dificultad. El Rey aproximó una especie de cohete á una mecha de pólvora, uno de cuyos extremos comunicaba con el monumento, mientras el otro venía á terminar en la boca de un dragón metálico, en la cual introdujo S. M. el cohete mencionado. El monumento ardió rápidamente, subiendo la llama á gran altura.

Apenas tendrían las llamas tiempo suficiente para haber tocado el cuerpo de la difunta, cuando se acercaron al Rey tres de sus servidores, presentándole cada uno una gran bandeja. El Rey metió la mano en una de ellas, y con gran pasmo mío y de cuantos me acompañaban, arrojó sobre nosotros un puñado de limoncitos muy pequeños y verdes aún. Después metió la mano en otra bandeja, y arrojó otro puñado, y luego otro, y otro, y otro, apedreándonos con dichos limoncitos. Su Majestad arrojaba también contra el pueblo abundantes proyectiles; pero nosotros éramos, sin duda alguna, los preferidos.

Viendo que los demás rodaban por el suelo recogiendo los limoncitos, y que precisamente los magnates más encopetados, como el Ministro de

Estado, que se hallaba con nosotros, eran los que con más ardor se dedicaban á aquella extraña cosecha, resolvimos imitarlos.

En poco tiempo llenamos de limones todos nuestros bolsillos, hasta el punto de no saber dónde guardar los que constantemente llovían sobre nosotros. Entre tanto, el Ministro de Estado me explicaba todo aquello. Dentro de cada limoncito había una moneda de un tikal de plata ú oro diestramente introducida, ó en vez de tikal una papeleta con un número, el cual daba opción al efecto que tuviera el mismo en un gran bazar que se preparaba al efecto en el mismo recinto donde se celebraba aquella ceremonia. El pueblo, que lo sabía perfectamente, se lanzaba sobre los limones con verdadero furor, originándose los más risibles episodios, que S. M. contemplaba con gran satisfacción.

Pero no se reducía á esto la fiesta. Durante todo el día estuvo puesta á poca distancia de la pira una gran mesa para doscientas personas, magníficamente servida, tanto á la europea como á la siamesa. Todo el que llegaba, saludaba respetuosamente al Regente, ocupaba un puesto en la mesa, y comía á discreción. El servicio de vinos y postres era, en verdad, admirable. No faltaron ponches, ni sorbetes, ni cuantas otras cosas del mismo género se usan en la más refinada capital de Europa.

Por la noche hubo gran fiesta y fuegos artificiales, siendo nosotros objeto de toda clase de consideraciones por parte del Regente y de su familia.

También había teatros públicos, que estuvieron muy concurridos.

El 19 fuimos á despedirnos de S. M. Nos recibió con la afabilidad de costumbre en un salón elegantemente adornado, dispensándonos el honor de condecorarnos á todos con la Corona de Siam, distinción de las más estimables y honrosas. Cada una de las condecoraciones estaba guardada en una preciosa caja, juntamente con un pergamino que contenía el diploma escrito en lengua siamesa, con su correspondiente traducción en inglés. S. M. nos manifestó que deseaba darnos de este modo una prueba de su simpatía y de agradecimiento por la Embajada que el Rey de España le había enviado; y para que la prueba fuera del todo excepcional, él mismo nos colocó en el pecho las condecoraciones que acababa de conferirnos.

Como si esto fuera poco, S. M. me regaló una petaca de oro repujado, conteniendo varios saquitos de monedas, donde se hallaba una colección de éstas, tanto antiguas como modernas, pero todas siamesas, desde un tikal hasta 32 ayos de tikal.

Pero como iban con nosotros tres oficiales del *Marqués del Duero*, á quienes sin duda no esperaba, cuando llegamos al palacio de la Misión encontramos sobre la mesa tres preciosas botonaduras de oro, expresamente ofrecidas á los oficiales en cuestión.

Hicimos muchas otras visitas de despedida, siendo en todas partes muy obsequiados, especialmente por el Ministro de Estado y por el príncipe Somdech.

El primero nos obsequió con una excelente comida, habiéndonos invitado la víspera á pasear por su jardín, verdadera maravilla en su género, digna de Babilonia. Verdad es que el jardín constituye tan sólo un digno apéndice de la fastuosa morada del Ministro. Pocos personajes de nuestros países occidentales pueden alabarse de vivir con tanto lujo como él vive, lujo que á nosotros mismos nos admiró, á pesar de lo que en otros palacios de Bangkok habíamos visto.

Antes de nuestra partida, asistimos á un baile con que el capitán del puerto M. Brown, de nacionalidad inglesa, festejaba el casamiento de una hija suya con un compatriota del mismo. Después de bailar mucho y de consumir no pocas botellas de Champagne á la salud de los novios, éstos, á la una de la noche, partieron para Europa á bordo de un vapor, donde debían pasar la luna de miel.

Al día siguiente del baile, fuimos á visitar al famoso elefante blanco, personaje importantísimo en Siam, que todos deseábamos conocer.

Un elefante blanco no es un dios, como suponen personas mal informadas. Los siameses, lo mismo que los demás budhistas, no representan á Dios bajo forma alguna, lo cual ha dado lugar á algunas infundadas acusaciones de ateísmo. El mismo Budha no es un Dios para los budhistas, como ya he dicho en otro lugar, sino el más justo, el más perfecto de los hombres. Algo de lo que es Mahoma para los mahometanos, pero engrandecido por la imaginación ardiente de los pueblos del Asia Oriental.

Lo que hay de positivo en esto del elefante blanco, es que los siameses veneran como cuerpos en los cuales se encuentra el alma de Budha, á muchos animales que por cualquier circunstancia especial adquieren un color más claro que el de los demás individuos de su raza.

En efecto; estos elefantes sagrados no son nunca blancos, sino de un color algo menos subido que el de sus congéneres. Únicamente los ojos suelen ser positivamente blancos, de carácter propio de todos los albinos. Es decir, que el elefante blanco es, en resumen, un albino.

Tal era el que, después de atravesar varias salas y pasar entre una doble fila de mandarines, teníamos delante.

Estaba sujeto á una gruesa columna por una fuerte cadena, amarrado á una de las patas posteriores. Cubrían casi todo su cuerpo infinidad de joyas y de primorosos tapices. Me llamaron sobre todo la atención los magníficos anillos de oro con piedras que ostentaba en sus colmillos.

Á cierta distancia de él hallábanse varios individuos, postrados en tierra, como si estuvieran delante del Rey. Noté que estos individuos miraban

á esta última encarnación del Budha con tanto temor como respeto, y no tardé en explicarme la causa de ello.

El elefante blanco es tan fuerte y tan iracundo como los demás elefantes cuando se irrita. A pesar de las muestras de cariño que recibe, y de que sólo se le sirven sus manjares favoritos, suele tener terribles accesos de ira, causados por el sentimiento de su cautividad. Más de un devoto y más de un sirviente demasiado confiados han perecido aplastados bajo las terribles patas del monstruo, despedazados por sus colmillos ó estrellados contra las paredes de la habitación.

Según las noticias que más adelante adquirí, el descubrimiento de un elefante blanco es siempre un gran acontecimiento.

El primer cuidado del mandarin gobernador de la provincia donde ha sido encontrado, es comunicar á Bangkok la feliz nueva. Una vez aprisionado el elefante, lo esencial es hacerle llegar sin novedad á su destino. Se construyen caminos, se tapan bosques, se lanzan puentes á través de los ríos, todo, por supuesto, á costa del pueblo, que trabaja gratis, ó en provecho de los mandarines, que mediante cierto número de tikales, eximen de todo trabajo á quien les parece. Más de uno ha hecho de esta suerte una fortuna en pocos días, á costa del gran Budha, convertido en paquidermo.

Una vez en el Mei-Nam, colócasele en una jaula de maderas preciosas y cubierta de flores.

Al llegar á Bangkok, una inmensa comitiva de grandes y lujosas barcas sale á recibirle, llevando á la cabeza á algún grande ó príncipe del imperio. Se le desembarca entre mil muestras de regocijo, y se le conduce á su palacio, donde le aguarda una lujosa comitiva de criados.

Nuestra visita al elefante blanco fué muy breve. Teníamos que hacer todavía otras, verificar compras y ver diversas cosillas que aún no habíamos visto.

No se abandona sin pena un país donde se ha sido tan obsequiado y donde se han pasado tan buenos ratos. Así, pues, nada tiene de extraño que á toda la Misión en general, y á mí en particular, pareciese muy precipitada la partida.

Las pocas noticias que sobre la fauna y la flora del Siam he podido recoger, á pesar del incesante visiteo y de la serie no interrumpida de fiestas y banquetes á que asistí, me parecen muy dignas de fijar por un momento la atención de las personas aficionadas á este género de estudios.

Como creo haber dicho ya, el Siam ocupa una inmensa llanura, comprendida entre dos cordilleras paralelas, que limitan de uno y otro lado la cuenca del Me-Nam.

Este río y sus afluentes riegan el país en todas direcciones, y como el terreno es muy llano, forman pantanos inmensos, mansión de fiebres terribles que no se curan en muchos años, dado el caso que se tenga robustez bastante para resistir el

primer acceso, casi siempre mortal. Mouhotrió, una aldea del alto Siam, cuyos habitantes estaban todos atacados por la fiebre, y yo mismo he podido observar, sobre todo en los inmensos arrozales que se extienden entre Bangkok y Ajuthia, infinidad de rostros demacrados por los padecimientos palúdicos.

A esta circunstancia, el régimen tiránico del Gobierno, que pesa sobre el pueblo cual losa de plomo, y á las continuas guerras interiores, atribuyo el poco desarrollo de la población siamesa, la cual, según los mejores datos, llegará á 5.000.000 de habitantes; y sin embargo, el Siam podría contener 50.000.000.

La alimentación de los siameses, por ser casi exclusivamente vegetal, no ha influido poco en la decadencia de la raza.

En Siam hay quien se pasa la vida comiendo un puñado de arroz por la mañana y otro puñado de arroz por la tarde.

Se conocen hasta 40 variedades de arroz, completamente distintas. Las principales son cuatro, á saber: arroz comun, arroz pegajoso, arroz de las montañas y arroz rojo.

Los siameses lavan cuatro ó cinco veces el arroz antes de cocerlo. Después de lavado, se echa en una marmita llena de agua, donde se le hace hervir durante tres ó cuatro minutos. Se vierte entonces el agua y se deja el arroz completamente seco sobre un fuego regular, donde acaba de cocerse sin quemarse. Preparado de esta suerte el arroz, tiene un sabor agradable y no se pega á los dedos.

El arroz llamado pegajoso no se emplea en Siam más que para hacer pasteles ó aguardiente. En cambio los laotianos no comen otro.

Los pasteles de arroz fermentado son muy sabrosos. En esto me atengo á la opinión de M. Pallegoix, porque yo no he querido probarlos jamás.

Para hacerlos, hay que cocer el arroz en un baño de vapor. Terminado el baño, se le cubre de una muy delgada capa de especería y se envuelven en hojas de banano. A las 24 horas, la fermentación se ha declarado, y los pasteles dejan caer un licor azucarado y alcohólico: estan en sazón, según los buenos gastrónomos. Comidos un poco después, causan una especie de embriaguez muy pesada. Con el arroz que sirve para hacer estos pasteles, que, como ya he dicho, es el llamado pegajoso, se obtiene muy buen aguardiente.

El arroz de las montañas tiene una gran ventaja sobre todas las otras clases de arroz: no necesita crecer sobre pantanos para llegar á su perfecto desarrollo. Muchas veces he pensado en lo conveniente que sería aclimatar en España esta utilísima planta, que ofrece al cultivador los mismos beneficios que el arroz comun, sin ninguno de sus numerosos inconvenientes.

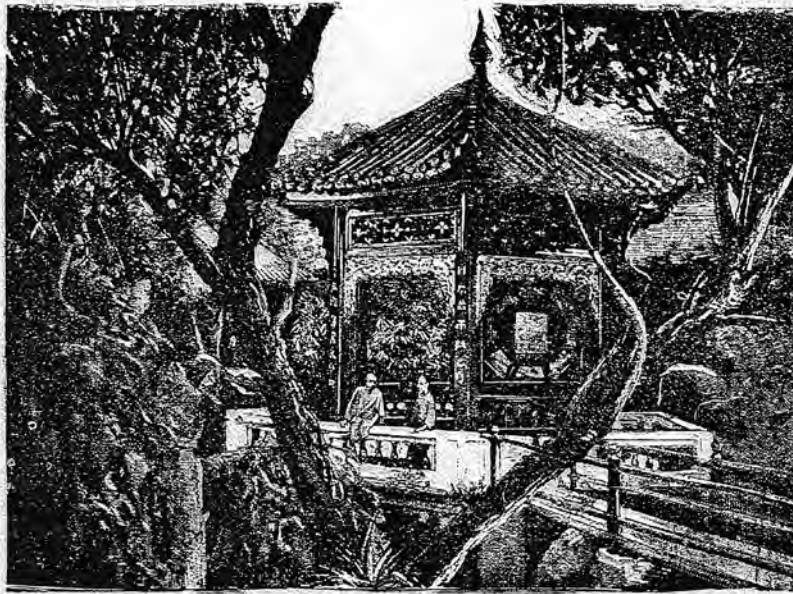
Los siameses, como todos los orientales, son grandes mascaradores de betel y de arek.

El betel es una planta muy parecida á la pimienta. Produce unas hojitas en forma de corazón, de un sabor picante y agradable.

El arek es una especie de palmera que llega á tener 25 metros de altura y produce una especie de nuez, cuya parte carnosa tiene un sabor astringente muy fuerte. Con estos dos elementos y con un poco de sal, se forma la pequeña masa que los siameses mascan continuamente.

Con dos hojas de betel cubiertas de cal viva, se

forma una especie de cigarro, que se conserva entre los dientes, mientras se masca un pedazo de nuez de arek. Dicen algunos viajeros que este uso, cuando no degenera en abuso, fortalece la dentadura, purifica el aliento y alivia los dolores de cabeza; pero como nadie lo usa moderadamente, sino que la mayor parte de los mascadores de betel, del mismo modo que la mayor parte de los fumadores de tabaco, no pueden tener la boca libre de estas drogas durante cinco minutos, resulta que los

CHINA.—CASA DE VERANO EN EL JARDÍN TE CHEMIG-SHAN, EN CANTÓN

dientes se ennegrecen, las encías se corroen, atacadas por la cal, los labios parecen en carne viva, y hasta las mismas funciones cerebrales llegan á resentirse notablemente.

La patata es una de las plantas más abundantes y de las que ofrece mayor número de variedades. Este precioso vegetal, muy superior, en mi concepto, al arroz como alimento, representa, sin embargo un papel secundario en la cocina siamesa. Sólo en las épocas de carestía, cuando el arroz escasea mucho, emplean los siameses la patata para sustituirle. Hay una especie de patata muy venenosa, llamada *kloi*, la cual no se puede comer sin una preparación especial.

Si fuera á citar todos los vegetales comestibles que produce esta fecunda tierra, no acabaría nunca. El loto, cuyas simientes produce la mejor harina conocida, los guisantes, las sandías, las batatas dulces, ó de Málaga, que decimos nosotros,

los ñamos, y otra infinidad de plantas y frutas conocidas unas y desconocidas otras en Europa, pero todas presentando dimensiones realmente extraordinarias.

Las florestas de Siam, como las de toda la Indo-China, están pobladas de árboles gigantescos. Por la humedad del aire y el suelo, la exuberancia de vegetación, el profundo silencio que en ellas reina, y la intrincada red de plantas trepadoras que une los viejos troncos entre sí, esas florestas se asemejan mucho más á las de la América meridional que á las del Indostan.

La gran familia de las palmeras está representada por infinidad de especies.

La más curiosa de todas es, sin duda alguna, la llamada del viajero. Crece con mucha lentitud, pero siempre en línea recta y á una elevación que asombra. Las hojas semejan desde lejos un colosal abanico. Hasta los 15 ó 20 años no da fruto alguno.

Al llegar á esta edad, produce grandes racimos de un fruto que sirve para hacer pasteles y otras golosinas. Haciendo una incisión en su tronco durante la época de la florescencia, se obtiene un líquido viscoso que fermenta á las pocas horas y embriaga con más facilidad que el mejor vino. Por evaporación se puede obtener de ese líquido un azúcar de primer orden.

La palmera del coco ó cocotero es más comun y no menos útil que la palmera del viajero. Su fruto es bastante conocido en España. En Siam suele

tener el tamaño de la cabeza de un hombre de regular estatura. Cuando verde el coco, produce un par de cuartillos de un líquido muy refrescante y agradable. Cuando bien maduro, la carne interior exprimida produce lo que se llama leche de coco.

Pero la más notable de las frutas siamesas es el *durión*. Su olor es horriblemente desagradable. No hay persona de mediano olfato que pueda aproximarse á un *durión* sin sufrir náuseas y hasta verdadero malestar. Pero una vez vencida la repugnancia que este olor inspira, y probado el fruto, es

CHINA.—TORRE DE UNA PAGODA, EN CANTÓN

necesario confesar su superioridad sobre todos cuantos la mano del Creador ha sembrado sobre la tierra.

La corteza del *durión* es muy gruesa y fuerte, y está además revestida por una capa espinosa que la protege eficazmente. Una vez abierto, operación que no es necesario verificar cuando está bien maduro, encuéntrase en su interior diez celdillas, en cada una de las cuales hay cierto número de huesos poco mayores que un dátil, rodeados de una especie de crema, cuyo exquisito sabor no se olvida jamás.

El *durión* no puede comerse en gran cantidad, porque irrita muchísimo las vías digestivas, y produce una especie de erupción cutánea, semejante al sarampión. Si no se abusa de él, no es nocivo á la salud.

El *mangustán* es una fruta sumamente refrescante, que los siameses comen para neutralizar los efectos del *durión*. Su olor es muy agradable, y su sabor casi comparable con el del *durión* mismo. Además, tanto los naturales como los europeos pueden comerle en gran cantidad, sin peligro alguno. Su corteza es un antifebrifugo excelente.

En los alrededores de Bangkok he podido ver dos especies de árbol del pan. El fruto es sano, agradable, y algo parecido, cuando seco, al mejor pan que se usa en Europa. Una de estas especies produce frutos tan grandes, que con uno sólo pueden alimentarse veinte personas dotadas de buen apetito.

El tamarindo es muy abundante y muy útil. Alcanza proporciones colosales y proyecta en su alrededor una benéfica sombra, bajo la cual descan-

san los viajeros, acosados por los rayos de este sol de fuego.

Las bananas son abundantísimas en Siam. Las hay de muchas dimensiones, desde el tamaño de un dedo, hasta el de un gran colmillo de elefante, y de todos los sabores, desde amargo hasta el más dulce.

Nadie ignora las mil aplicaciones del bambú. En Siam, donde este vegetal se encuentra por todas partes, presta al hombre servicios inapreciables. Con bambú se hacen las casas, con bambú se fabrican todos los efectos del hogar doméstico, con bambú se hacen los instrumentos musicales, etc., etc.

Hay bambúes enanos y bambúes gigantes. Unas veces sus nudos distan unos de otros un centímetro ó dos; otras, más de dos metros. Una regular caña de bambú llega casi siempre á 25 metros de altura, y adquiere la grosura de un metro de circunferencia. El bambú crece tan rápidamente, que le bastan algunos meses para adquirir aquellas dimensiones, y cruza sus cañas de tal manera, que en algunas semanas forma un bosque impenetrable, ó cierra por completo su camino.

Cuando permanece en estado salvaje el bambú, produce una especie de arroz muy buscado por los naturales, que lo prefieren al arroz común.

Hay también en Siam una vid, cuyos racimos pesan 7 ú 8 kilogramos, pero de la cual no se ha conseguido obtener hasta la fecha más que un vino mediano.

Dudo que haya país alguno en el mundo donde se encuentren mejores maderas de construcción que en Siam. Me bastará citar el *teck*, el *sándalo encarnado*, el *árbol del hierro*, el *sicomoro*, el *éban*, etc., etc., para probarlo cumplidamente.

En ninguna parte he visto tantas y tan hermosas flores como en Bangkok y en Ajuthia. El loto, encarnado unas veces, amarillo, azul, dorado, verde, blanco ó color de fuego otras; el *mali*, dotado de un aroma delicioso y de un color blanco deslumbrante; el *champa*, el *fut*, y otra porción de preciosas plantas, recrean la vista del asombrado viajero, lo mismo en los jardines de las ciudades que en los campos.

La fauna siamesa no es menos variada, ni menos rica, ni menos curiosa que la flora. Ya se comprenderá que no tengo la pretensión de haberla estudiado. Ni el carácter de la Misión, ni lo breve de mi estancia en Bangkok y Ajuthia, me lo hubieran permitido. De los animales como de las plantas sólo puedo transmitir mis impresiones personales y algún detalle curioso, recogido á la ligera.

Después del elefante, el más corpulento de los animales del país es el rinoceronte. Por su utilidad y por su inteligencia, merece uno de los últimos puestos entre los grandes mamíferos. Su gruesa piel, impenetrable á las balas y á las flechas indígenas, sirve de alimento una vez convenientemente preparada. Para hacerla masticable, hay que

tostrarla en parrillas, cortarla luego en tiras muy delgadas, y hervir durante un par de horas las tiras, hasta convertirlas en una masa gelatinosa y transparente. Terminada esta serie de operaciones, aseguran algunos autores que no sólo resulta perfectamente comestible, sino que se convierte en un bocado exquisito y muy saludable. Si así es, ya no puede decirse que el rinoceronte no presta al hombre servicio alguno.

Este animal es poco inteligente, pero muy terrible cuando se enfurece. Su ataque es siempre tan impetuoso, que no hay sér viviente que pueda resistirlo. El mismo elefante procura evitarlo, porque no siempre que lucha con el rinoceronte consigue esquivar los terribles golpes que este animal le dirige al pecho.

Cuando el rinoceronte se dispone á acometer á alguien, le mira frente á frente con sus ojillos verduzcos, inclina la cabeza, y parte en línea recta contra el enemigo. En este caso, toda resistencia es inútil, y la única manera de evitar una muerte segura, es hacerse á un lado y dejar pasar á la fiera. Ésta, lanzada con toda la velocidad de un tren expreso, necesita continuar corriendo lo menos un centenar de metros, para repetir el ataque. Estos momentos deben aprovecharse para esconderse ó subir á un árbol. Aun armado de una buena carabina de repetición cargada con balas explosivas, la caza del rinoceronte es muy peligrosa.

El tigre siamés llega á alcanzar proporciones verdaderamente extraordinarias. Los hay que miden 2,75 metros desde el hocico hasta la cola. Se encuentra en todos los bosques, acechando la presa, y sólo provocado ó hambriento se lanza sobre el hombre. Los bueyes, búfalos y cervatillos son su presa favorita. Su fuerza es tal, que un león del Atlas, de los mejores, no podría, de seguro, luchar con él; muchas veces se ha visto á un tigre robar un búfalo y llevarlo en la boca á una legua de distancia.

Además de esta especie grande de tigre (tigre real), hay dos muy pequeñas, que se dedican á la caza de animales más débiles, como cabritos, cerdos, gallinas, patos, etc., etc.

El oso es menos fuerte que el oso europeo. Un hombre sereno puede luchar cuerpo á cuerpo y con arma blanca contra uno de ellos, con todas las probabilidades de vencer.

En lo más recóndito de los bosques encuéntrase el *orang-utang*, sobre el cual tanto se ha dicho y escrito en Europa.

El *orang-utang* siamés es más que de mediana talla, y suele caminar en dos piés, aunque no por mucho tiempo. Tiene más de tímido que de feroz, y basta muchas veces un tiro ó un grito para poner en fuga á todo un ejército de estos cuadrumanos. Sin embargo, yo los he visto defenderse á pedradas de los ataques de algunos pilluelos del país.

Si estos monos no son precisamente valientes,

tienen, en cambio, mucho de traviesos, y más de una vez suelen desafiar las iras de los formidables cocodrilos del Me-Nam, arrojándoles frutas y piedras, ó fingiendo que caen al agua, con lo cual excitan el apetito de los hambrientos reptiles. A pesar de su agilidad é inteligencia, muchos monos suelen dejar la vida en estas diversiones, por exceso de confianza en las propias fuerzas, ó por descuido de sus camaradas. Es de ver, cuando esto sucede, la chillería de los demás monos, su aire á la vez triste é indignado, y los gestos de amenaza con que procuran intimidar á su enemigo. Por desgracia para el cautivo, aquél empieza siempre por arrastrar á su víctima debajo del agua, sin parar mientes en gritos, insultos ni amenazas.

Al cabo de una ó dos horas, la broma vuelve á empezar.

Los caballos son muy poco numerosos. Sólo el Rey y los nobles tienen algunos, y aun así la mayor parte de ellos son importados de Java ó de cualquier otro país próximo. Estos caballos son de muy poca alzada, pero ágiles, sufridos y vivos de genio.

Como animal de carga y transporte, el pueblo emplea generalmente la vaca, el buey y el búfalo. El Gobierno, atendiendo á los grandes servicios que estos animales prestan, ha prohibido, bajo severas penas, que se dé muerte á ninguno de ellos. Esta medida protectora es causa de que en el Siam haya mucho menos ganado vacuno del que debería haber, porque no hay siamés que se dedique á la cría de ganados, mientras pesc sobre ella esa medida restrictiva. No pretendo ahora examinar la causa; pero es lo cierto que cuantas leyes protectoras he conocido, han producido siempre resultados análogos. Lo mismo en Europa que en los antípodas, sólo la iniciativa individual, libre de toda traba, hace prosperar las industrias.

La caza es tan abundante, que casi puede cogerse á mano. Mientras en España se mata un gorrión, en Siam pueden matarse veinte aves mayores que gallinas. El ciervo, el gamo, la gacela, el puerco-espín y el jabalí, recorren los campos en todas direcciones. Este último animal es más pequeño y menos temible que en España, siendo raro que se vuelva contra el cazador.

Los perros y los gatos pululan por todas partes, pero sobre todo en los alrededores de los templos y en los barrios de Bangkok que pudiéramos llamar bajos. Los perros siameses huelen siempre muy mal; pero, en cambio, no padecen de hidrofobia.

Tan numerosos, pero mucho más temibles que los perros y los gatos, son los cocodrilos. Los hay que llegan á alcanzar 10 metros de longitud. Caerse á un río en Siam, equivale casi siempre á caer en la eternidad; tal es la abundancia de cocodrilos, y tal su voracidad.

La hembra del cocodrilo pone veinte huevos secuidos, que entierra en las márgenes del río en que

habita, dejando al sol el cuidado de la incubación. No se crea por esto que el sentimiento de la maternidad está poco desarrollado en ella. Al contrario; para robar un nido de cocodrilo, es necesario ir bien montado, porque la madre, que jamás se aleja mucho, se apercibe siempre del robo, y persigue al ladrón con increíble encarnizamiento. La agilidad que entonces despliega es tal, que aun yendo á caballo puede correrse verdadero peligro, si el animal tropieza ó pierde fuerzas en la primera carrera. Durante mi residencia en Bangkok, dos hombres que se dedicaban á coger huevos de cocodrilo perecieron á manos de la madre, aperecida á tiempo. Debo advertir que los huevos de cocodrilo pasan por ser un bocado exquisito, y encuentran siempre compradores en el mercado.

También la carne es muy estimada, tanto que se vende á más elevado precio que la de cerdo. Las grandes batidas al cocodrilo son, por lo tanto, muy frecuentes, y recuerdo haber visto coger en una sola más de sesenta cocodrilos, entre los cuales algunos de dimensiones verdaderamente excepcionales. Uno de ellos, el mayor que he visto en mi vida, medía 11,23 metros de longitud. Los mismos siameses estaban asombrados, y los cazadores contaban, á quien quería oírles, mil episodios terroríficos del combate que habían sostenido con él para capturarlo.

Los cocodrilos no se pescan, se cazan. Sería una tenacidad ir á provocarlos en el agua, donde llevan al hombre una ventaja inmensa. Los siameses, del mismo modo que todos los indo-chinos, procuran sorprenderlos dormidos, á la mayor distancia posible del río. Uno de los cazadores, el más sereno, más ágil y más fuerte, le salta entonces sobre el dorso, y metiéndole las manos por los ojos, procura cogerlo y sujetarlo. Al verse acometido de esta manera, el animal trata de refugiarse en el agua, pero los otros cazadores le cierran el paso, agarrándose con todas sus fuerzas á las patas y cola del monstruo. Cuando éste conserva fuerzas bastantes para defenderse, lo que no es raro, si su talla pasa de cinco metros, suele dar coletazos terribles, capaces de matar á una persona. Para evitarlo, los annamitas le cortan de un hachazo la extremidad de la cola, introduciéndole luego en la herida un palo fuerte y aguzado, que penetra en la médula y le paraliza los movimientos.

También se han dado casos de ser atacados por los cocodrilos los pequeños botes que navegan en el Me-Nam. Un ataque de esta especie tiene siempre consecuencias funestas para los tripulantes del bote.

Toda la táctica de los agresores se reduce á echar á pique al bote. Para conseguirlo, no perdonan coletazos ni enbestidas, comprendiendo perfectamente que, una vez conseguido este resultado, la presa es segura. Por fortuna, esto sucede muy pocas veces, y puede prescindirse casi por completo del temor de un ataque, si el deseo de hacer

un buen blanco no lleva al viajero á romper las hostilidades.

Las especies pequeñas de cocodrilo alimentanse como los grandes, de los numerosos habitantes del líquido. Son menos temibles para el hombre, al cual no atacan jamás; pero una de ellas suele hacer presa en los niños.

Además del cocodrilo, hay en Siam muchos otros reptiles, cuyo encuentro conviene siempre evitar.

En primer término, citaré la gran serpiente boa, tan larga como los mayores cocodrilos, y dotada de una fuerza muscular asombrosa. Su piel es tan elástica, que puede dilatarse hasta contener un búfalo entero, y se cuentan historias de individuos engullidos vivos en medio de los bosques, por este formidable animal.

Para calcular lo horrible del caso, es necesario tener en cuenta que el boa no despedaza á su presa, ni la engulle de una vez; á lo sumo, suele ahogarla ó aplastarla entre sus anillos; pero también se limita muchas veces á engullirla en parte, sin cuidarse de matarla antes, por cuya razón más de un hombre cogido por la parte inferior del cuerpo ha podido ser digerido vivo en medio de los bosques, sucumbiendo así en el más horrible de los tormentos.

Sólo los grandes boas pueden hacer esto; pero por fortuna no habitan nunca sino las regiones más intrincadas y espesas de los grandes bosques. Los boas que habitan en lugares poblados, son más pequeños. Éstos suelen tener tres metros de largo, y medio de circunferencia su cuerpo. Se contentan con atacar á los animales domésticos, y algunas veces á los niños; pero jamás al hombre, como no sea acosados por éste.

Ninguna especie de boa es venenosa, de suerte que este animal sólo es temible por su gran fuerza y voracidad. En cambio, las especies de ofidios más pequeños, pero venenosos, son innumerables en todo el reino.

Citaré la serpiente *trompa de elefante*, tan grande como el boa pequeño. Su piel es áspera y rígida; vive y se mueve mejor en el agua que en tierra.

La serpiente de fuego, que comunica un color rojo muy acentuado á cuantas plantas toca.

La serpiente gallo, así llamada porque tiene en la cabeza una especie de cresta, es uno de los reptiles más hermosos que hay en el mundo; pero la menor mordedura suya es seguida siempre de una muerte inmediata.

Lo mismo en ciertas casas que en el campo, el viajero que se echa ó acuesta, encuéntrase á los pocos momentos completamente cubierto de insectos y de otras mil especies de animales más asquerosos y más temibles.

En Bangkok, por ejemplo, abundan mucho ciertos ciempiés, gruesos como el pulgar, y de dos decímetros de largo, los cuales se introducen en los bolsillos, penetran debajo de la ropa, y se pasean por todo el cuerpo, dejando una raya encarnada

por donde quiera que han pasado. Según M. Pallegoix, basta hacer el menor movimiento para sentir su mordedura.

Hay muchas especies de escorpiones. La mordedura de la mayor de estas especies es tan dolorosa, que hace gritar atrocemente al mismo elefante. Calcúlese su efecto sobre la piel humana. Es de un negro azulado, y suele tener de 6 á 7 pulgadas de longitud.

Los mosquitos constituyen una plaga verdaderamente insoportable. El viajero no tiene medio alguno de verse completamente libre de ellos, porque, en definitiva, ni el mosquitero, ni la precaución de rodearse de hogueras, sirve gran cosa. Acometido por millones de enemigos á la vez, picado en todo el cuerpo, aun á través de la ropa, bañado en su propia sangre y presa de un atroz sufrimiento, la infeliz víctima de estos animalillos acaba por renunciar á toda defensa. Durante mi corta estancia en Ajuthia, los mosquitos no nos dejaron parar un momento. Bastaba cerrar la mano, para aplastarlos á docenas entre los dedos. Con esto y con decir que los hay de todos tamaños, desde el microscópico hasta el de una abeja, creo haber dado una idea de lo temibles que estos animales son para el viajero.

La sanguijuela es tan dañina como el mosquito, y á veces mucho más. Durante la estación de las lluvias, salen de sus charcos habituales y se esparcen por todas partes, estableciéndose entre la hierba, en las hojas de los árboles, en el suelo, etc., etc. Entonces, ¡ay del viajero! en un momento puede verse cubierto de aquellos asquerosos enemigos, sin que basten ambas manos para rechazar la invasión.

La sanguijuela es un animal inteligente. Desde el fondo de su charco presiente la caravana que pasa á gran distancia, y se arrastra de hoja en hoja, de hierba en hierba, hasta salir á su encuentro. Esto podrá parecer fabuloso, y aun yo mismo, que no he tenido ocasión de verlo, no lo creyera, si además de haberlo leído en obras de viajeros que tengo por verídicas, no lo hubiera visto confirmado por cuantas personas del país he consultado sobre el particular.

Hay también en Siam un número fabuloso de hormigas de todos los colores, formas y tamaños. La más temible es la hormiga blanca, que destruye edificios, embarcaciones, y en general, todo aquello que no sea de barro, porcelana ó hierro.

Sobre la gran familia ornitológica siamesa podrían escribirse muchos y muy curiosos volúmenes. Como ya he hecho observar, lo primero que asombra al viajero al penetrar en el Me-Nam, es el número y variedad de aves acuáticas que surcan el río.

La mayor de dichas aves es el *karién*, gran zancudo algo más alto que un hombre, y en cuyo plumaje se encuentra toda la siguiente variedad de colores: gris, blanco y negro en el cuerpo, rojo

vivo en el cuello, y rojo más pálido en la cabeza. Sus patas, también rojas, son extraordinariamente altas, circunstancia que permite á estos animales recorrer á su gusto los estanques y la parte poco profunda de los ríos. El *karién* nunca va solo. El espíritu de asociación parece estar en él muy arraigado, de tal suerte, que ni en el aire, ni en la tierra, ni en el agua he podido verlo, sino en grandes bandadas, y dando gritos penetrantes, que se oyen á considerable distancia.

El pelicano es bastante más pequeño que el *karién*; sus costumbres son bastante conocidas en Europa.

Los cuervos, las cigüeñas y otros animales que se consagran, por decirlo así, á la limpieza del país, son muy numerosos y muy útiles. Los primeros, sobre todo, prestan servicios á los indolentes siameses, que abandonan en las calles inmundicias bastantes para infestar todo el planeta.

Comprendiéndolo así el Gobierno, prohíbe matar un cuervo bajo severas penas. De aquí que estos animales hayan adquirido una audacia sin límites. Penetran en las habitaciones, escudriñan

hasta el último rincón, y acaban por atreverse á arrebatarse de la mano de las personas aquello que se les antoja. Tan envalentonados están, que ni las pedradas ni los palos bastan en algunos casos para hacerlos huir.

Las tortugas son, generalmente, de gran tamaño. He visto una en Bangkok que pesaba 98 kilos. Las hay de diversas dimensiones; pero el tamaño ordinario de las mayores varía entre 1,60 y 2,10 metros. Su carne es muy sabrosa, y sus huevos constituyen uno de los alimentos más sanos.

Las mejores tortugas no son precisamente las mayores, sino la llamada tortuga negra y la tortuga de los campos, que son precisamente de las más pequeñas.

La riqueza de los ríos en peces es enorme, y produce grandes ganancias á los pocos siameses que se dedican á la pesca.

Los tiburones suben el Me-Nam hasta Bangkok, por cuya razón es bastante peligroso en este río. Desde que llegué me lo advirtieron, y excuso decir que me abstuve por completo de toda inmersión, lo mismo total que parcial.

JAPÓN.—TIPOS DE VENDEDORES AMBULANTES

CAPÍTULO LXIX

INDO-CHINA

De Bangkok á Saigón.—Segunda etapa en la última ciudad.—El Marqués del Duero se va.—Oficio al Sr. Ministro de Estado.—Banquete de despedida.—Los pobres en el cementerio público.—Banquete oficial á bordo del aviso Marqués del Duero.—Pésame que el autor envía al Rey de Siam, por la muerte de su esposa.—Últimos días en Saigón.

EL 23 de Marzo salimos del fondeadero de Bangkok en pleno medio día. Cinco fechas más tarde, el 28 del mismo mes, arribamos á cabo Santiago, fondeando en Saigón, después de una navegación feliz, aunque no del todo exenta de inquietudes, por las circunstancias especiales de nuestro barco, el más pequeño de cuantos surcan aquellas aguas, y el temor de un inoportuno encuentro con un temporal giratorio, ciclón ó huracán de los conocidos en aquella región con el aterrador nombre de tifón: temporal que había tenido ocasión de experimentar repetidas veces en mi larga permanencia en el archipiélago filipino. Estábamos de nuevo en el punto de nuestra habitual residencia en la Indo-China. Allí nuestra estancia debía ser breve, á no haber mediado orden expresa del Gobierno de S. M. en contrario. Antes de salir para Siam escribí particularmente al Sr. Ministro de Estado, marqués del Pazo de la Merced, rogándole que si se disponía con cualquier motivo que permaneciese yo más tiempo fuera de España, tuviera la bondad de avisárselo á mi esposa, á la sazón en San Sebastián, para que ésta, según se lo había ofrecido, pudiera en ese caso reunirse conmigo. Así se verificó, por haberse acordado en Consejo de Ministros que fuese yo mismo quien hiciera la ratificación del tratado que haber celebrado con Annam.

Nada más satisfactorio para mí que cumplir en este lugar el deber de gratitud que entonces traje con las autoridades de la colonia francesa y

toda la población europea de la misma, por la benévola acogida que dispensaron á la viajera, honrando en la persona del representante de España la significación oficial que allí ostentaba.

El *junco* del Gobernador, primorosamente engalanado, salió á recibirla el día de su llegada; no habiendo sido estrenado antes por singular deferencia de la primera autoridad francesa.

Contando ya la Legación española con una dama que hiciera los honores de la casa, invitamos á concurrir á nuestros salones á lo más selecto de la sociedad de Saigón, que nos favoreció galantemente con su asidua presencia en ellos. Para estas pequeñas fiestas era el lunes el día señalado. Los demás días de la semana los pasábamos gallardamente agasajados, ya en el Gobierno, á cuyas recepciones dió espléndido atractivo la exquisita amabilidad de M. de Vilers, de quien al fin nos vimos alejados, porque su salud delicada le obligó á regresar á París, ya en varias otras de las mansiones que ocupaban los principales y más influyentes personajes de la colonia.

Comidas en el navío *Tilsitt*, regatas en el río, expediciones de caza, pascos por los alrededores de la ciudad, y dos veces por semana, á los acordes de una excelente banda de música local, visitas al magnífico dique que se hallaba en construcción, y que es lástima haya quedado destruido prematuramente; largos ratos pasados en agradables distracciones en el Casino militar, perfectamente organizado y en otros varios, completan los pormenores de nuestra vida en esta alegre segun-

da etapa durante nuestra permanencia en Saigón.

Debía complementar el objeto de la Misión diplomática que me había sido confiada, una excursión al vecino reino de Cambodje, de la cual prescindí, con aprobación del Gobierno, por razones poderosas que convenía tener en cuenta, para evitar recelos y suspicacias, á los que importaba no dar aliento ni motivo alguno, ni siquiera pretexto de ninguna especie.

Desembarzado, pues, de la necesidad de hacer este viaje, comprendiendo además que el aviso *Marqués del Duero* hacía suma falta en Filipinas, donde de él se habían desprendido, con sensible abandono de otros servicios, y pudiendo efectuarse mi traslación á Hué, cuando llegara el caso de la ratificación del tratado, en un vapor mercante francés que hacía un servicio regular entre Hong-Kong y Saigón, tocando en el Tonkín, Turana y Hué, creí prudente manifestar al Comandante del *Marqués* que quedaba en libertad por mi parte para restituirse al archipiélago, dando por terminado el cometido que á mis órdenes había desempeñado con tan plausible celo como meritorio acierto. Hé aquí la comunicación que sobre el particular dirigí al Excmo. Sr. Ministro de Estado, recomendando eficazmente al Gobierno de S. M. el brillante comportamiento que así los jefes como la oficialidad y dotación del aviso habían observado desde nuestra salida de Singapoore hasta aquel instante:

«Núm. 15.—Al Excmo. Sr. Ministro de Estado.—*Saigón 3 de Abril de 1880.*—Por las razones que con esta fecha dejo expresadas á V. E. en mi carta núm. 14, en el día de hoy cesa de estar á mis órdenes el aviso *Marqués del Duero*, el cual pasa á incorporarse al apostadero de Filipinas, con arreglo á las instrucciones que su Comandante ha recibido del Excmo. Sr. Comandante General de dicho apostadero. Este buque, Excmo. Sr., ha permanecido á mis órdenes durante ocho meses, prescindiendo en todas circunstancias, algunas difíciles, un apoyo tan eficaz, y cooperando tanto al mejor desempeño de las Misiones que el Gobierno de S. M. había confiado á mi insuficiencia, que es para mí un deber, que cumplo con verdadera satisfacción, el manifestarlo así á su elevada autoridad, haciéndole con el mayor respeto una especial recomendación, tanto de su Comandante el señor don Guillermo Lobé, como de los Oficiales, maquinistas, clases y marinería de dicho buque, pues todos, en sus diferentes cometidos, han rivalizado á porfía en excederse en el cumplimiento de sus deberes para hacerme fácil el desempeño de mi misión, y dejar á la mayor altura posible el buen nombre de la nación cuya bandera ostenta el referido aviso, y de cuyos servicios me privo con grande y justificado sentimiento. Dios guarde á V. E. muchos años.»

Con motivo de la marcha del *Marqués del Duero*, invité á sus jefes y oficiales á que me dispensa-

ran el honor de comer con el personal de la Legación en fraternal banquete de despedida, el cual se verificó efectivamente, con asistencia de todos los que juntos habíamos arribado á las playas annamitas, siendo aquel acto un nuevo elocuente testimonio de la inalterable armonía que mientras estuvimos reunidos en aquella zona, reinó entre los funcionarios de la armada y los diplomáticos á quienes el mismo pabellón había cobijado en tan lejano continente durante el período que entonces terminaba. Cariñosos y entusiastas brindis cruzáronse á los postres de una y otra parte, cabiéndome á mí la honrosa satisfacción de hacer constar que Jefes y Oficiales del aviso habían rivalizado en celo por el servicio, poniendo á contribución el mejor deseo para evitar toda sombra de rozamiento ó antagonismo, tan fácil de suscitarse en ocasiones análogas, y que, por fortuna, entre nosotros no había existido nunca, gracias á la ilustración, á la inteligencia, á la perfecta posesión de sus deberes que caracterizaba á los distinguidos marinos, de quienes íbamos á separarnos con verdadero pesar, y á quienes nos uniría siempre la cordialidad de un afecto inextinguible.

El Ministro de Estado, atendiendo mi recomendación, tuvo á bien agraciarme con una encomienda de la orden de Isabel la Católica al Comandante del buque, y con otras valiosas condecoraciones á sus subordinados.

En el oficio que á dicho jefe dirigí, expresé mi deseo de que de él diera lectura á la dotación del aviso, para que oficialmente tuviese conocimiento del singular aprecio que sus envidiables condiciones, su subordinación y su pericia me habían merecido. Con agrado supe que así lo hizo al llegar el *Marqués del Duero* al apostadero de Filipinas.

No concluiré este capítulo sin hacer constar la repugnancia que me causó una costumbre que existe en Siam, como también en algunas otras naciones de Oriente.

Sabido es que los bonzos venden la madera con que se queman los cadáveres, y esta madera, que podemos llamar bendita, la venden á un precio nada bajo, razón por la cual no todos los cadáveres pueden ser quemados. Entiendo yo que esto podía obviarse con que esos santos varones pidiesen por la referida madera doble de su valor á los ricos, y nada á los pobres. Pero esta teoría no cabe seguramente en sus estrechas conciencias, y de aquí que las cosas sucedan del siguiente modo, que me impuse el deber de presenciar, porque yo necesitaba verlo para creerlo.

La pobre familia que tiene la desgracia de perder una persona querida, envuelve como puede aquel amado cuerpo en cualquier harapo, si es que alguno le queda, y con religioso silencio y reprimido dolor, lo coloca sobre unas cañas mal ligadas, en forma de parihuelas, en las cuales es conducido á un pequeño patio del cementerio público, en cuyo centro dejan sobre el suelo el cadáver.

Apenas tienen tiempo de retirarse algo los conductores, cuando á la vista de aquellos seres afligidos, que tienen embargada su alma por la separación eterna del que fué en la tierra tal vez su amado padre, se arrojan sobre él más de veinte perros pequeños, asquerosos y hambrientos, que con un número no menor de repugnantes buitres que dormitan en la espesa copa de un añoso árbol que hay en aquel patio, devoran en breves instantes aquel humano cuerpo, objeto de las escenas más horrosas y repugnantes que pueda concebir la imaginación. Yo no acierto á trasladar al papel todo lo que sentí. Mi indignación fué inmensa, y sólo me tranquilizó la seguridad de que la familia, acostumbrada á aquellas horripilantes escenas, no sentía la misma impresión que yo experimentaba. Absorto ante lo que mis ojos veían, mil tristes pensamientos se agolparon á mi cerebro. Muchos bonzos había en el cementerio, pero ni uno solo presencié este acto; ninguno unió sus preces á las de aquella angustiada familia. Prefiero callar á decir todo lo que se me ocurre; pues no habían de salir muy bien tratados ni los bonzos ni las autoridades siamesas.

Dos días antes de salir de Bangkok, y gracias á la cooperación del Comandante, Oficiales y toda la dotación del aviso *Marqués del Duero*, que transformaron el buque en un delicioso jardín profusamente iluminado, di una comida oficial á bordo, á la que asistieron el Gobierno, el cuerpo diplomático y consular de residencia en aquella corte. S. M. estuvo representado por un Príncipe, hermano y Ayudante de Campo suyo. La música europea del segundo Rey amenizó la comida. La fiesta se prolongó hasta las doce de la noche.

Al día siguiente S. M. me mandó un Príncipe con unos magníficos retratos de gran tamaño, tanto de él como de su augusta esposa la Reina, con una expresiva dedicatoria escrita por ambos, y que yo guardo con el mayor gusto; con tanta más razón, cuanto que la Reina dejó de existir algún tiempo después, víctima de un choque que en el río tuvieron el bote de vapor que la conducía y un vapor de grandes dimensiones.

Aprovecho esta ocasión para enviar desde las modestas hojas de este libro un sentido pésame al joven Monarca que, inspirándose en el progreso de Europa, debe hacer en breve de su país una nación libre, rica y floreciente, y á la que yo deseo toda clase de prosperidades.

El 14 de Setiembre, acompañado únicamente del Secretario de la Legación, Sr. Henestrosa, pues el agregado naval Sr. Elduáyen se hallaba

enfermo, y á su cuidado quedó también en Saigón el de la misma clase Sr. Cotoner, dejé aquel puerto á bordo del vapor de guerra francés *Antilope*, puesto á mi disposición por el Gobernador de la colonia para trasladarme á Hué, con objeto de llevar á efecto la ratificación del tratado. El 19 salvamos la barra de Tuan-án, después de un viaje que puede considerarse como feliz, atendida la estación que atravesábamos, peligrosa por los tifones á que da lugar el cambio de la monzón; pero que no dejó de ser molesto, pues dos veces tuvimos que arribar á puerto de abrigo, á consecuencia del mal tiempo reinante.

No bien fué sabida en Hué nuestra llegada, salieron á recibimos embarcaciones del Emperador, con los consabidos mandarines y regalos de víveres. Gracias á aquellas, pudimos remontar el río en pocas horas, hasta la capital, alojándonos en la misma casa que ocupamos durante la negociación, y en la que se hallaban otros dos mandarines, enviados por S. M. Tu-Duc para informarse de la salud de S. M. el Rey de España.

Previas las conferencias necesarias, que ya fueron sumamente breves y expeditas, la ceremonia del canje de poderes para la ratificación se verificó dentro de la ciudadela con el mismo aparato de pompa y lujo que cuando fué presentado á Tu-Duc, en Noviembre del año anterior, el personal de la Misión diplomática española en Annam. Puestos los sellos y las firmas correspondientes en los ejemplares que por una y otra parte habían de servir para hacer fe, y cambiados los regalos que con tan fausto motivo se cruzaron, el día 2 de Octubre emprendí mi viaje de regreso á bordo del mismo vapor *Antilope*, que me había conducido, desembarcando el 6 en Saigón.

En el mismo buque volvió con nosotros el Representante de Francia en Hué, M. Rheinart, á quien reemplazó en aquel cargo M. Champeaux, y el Secretario de dicha Legación francesa, joven ilustrado y simpático, que murió de una disenteria aguda al siguiente día de nuestra llegada á la capital de la colonia.

Un mes permanecimos todavía en aquella grata residencia, donde tuve el gusto de que me acompañara á su paso por Saigón el Ministro plenipotenciario de nuestra patria en China, D. Carlos España, persona tan afable como cortés é instruida, á quien daba excepcional autoridad en Oriente su gran conocimiento de todas las lenguas europeas. Una caída de un caballo puso desgraciado fin á su vida, con profundo dolor de cuantos habían tenido el placer de frecuentar su trato.

เนื่องในวโรกาสเฉลิมฉลอง 60 พรรษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สเปญยลสยาม

UNA MISIÓN DIPLOMÁTICA EN LA INDO-CHINA

ผู้แปล : สถาพร ทิพย์ศักดิ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2559

โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2559